گوڵزاری هەورامان

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

زنجیرەی ڕۆشنبیری

*

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین

سەرنووسەر: بەدران ئەحمەد حەبیب

***

ناوونیشان: دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، گەڕەکی خانزاد، هەولێر

س. پ. ژمارە: ١

www.araspublisher.com

مێژووی هەورامان

گوڵزاری هەورامان

زمانناسی و ئەدەبیات

لێکۆڵینەوە و پشکنین و بەراوردکاری

محەمەد ئەمین هەورامانی

بەیارمەتی

محەمەد ڕەشیدی ئەمین

بەرگی یەکەم

ناوی کتێب: گوڵزاری هەورامان – زمانناسی و ئەدەبیات

بەرگی: یەکەم

لێکۆڵینەوە و پشکنین و بەراوردکاری: محەمەد ئەمین هەورامانی

بڵاوکراوەی ئاراس- ژمارە: ٢٦٩

دەرهێنانی هونەریی ناواخن و بەرگ: ئاراس ئەکرەم

پیت لێدان: تریسکە ئەحمەد حەمید

هەڵەگری: نووسەر

سەرپەرشتیی چاپ: ئاوڕەحمانی حاجی مەحموود

چاپی یەکەم: هەولێر- ٢٠٠٤

لە کتێبخانەی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی ڕۆشنبیری و هونەر لە هەولێر ژمارە (٢٠٣)ی ساڵی ٢٠٠٤ی دراوەتێ

میژووی هەورامان

گوڵزاری هەورامان

زمانناسی

بەراوردی نێوان زمانی کوردیی و ئاڤێستا
پشکنین و لێکۆڵینەوەی

محەمەد ئەمین هەورامانی

پێشەکی

چارەنووس وەک باوە و وەها دەوترێ منی هێنایە (بازل) سویسراوە، وام هەست دەکرد، کە سەرلەنوێ ژیانێکی نوێ هاتووەتەوە، بەبەرما، ئەمەش بێ گومان، لەوەیە کە لەلای زانایان دەوترێ و دەوترێتەوە، تا ناخۆشیت بەرنەکەوێ، واتای خۆشیی، یان لەززەتی خۆشی نازانی چییە و چۆنە!

پاش ئەوەی کە چاوم کرایەوە، کە ئەمەش دوو ساڵێکی خایاند، سەرلەنوێ و دیسانەوە ژیانی گیان و رۆحم، کەوتنەوە لەرزین و وەڕس بوون.

بەڵێ ئالێرەدا لەگەڵ ئەم نەخۆشیە دەروونیەی ئەوروپامدا، کەوەک لای زۆربەی خەڵکی، کە هەموو ژیانی خۆی دەفرۆشێ بۆ ئەوەی بەهۆیەوە بتوانێ بۆ ئەوروپا بێ (کورد واتەنیی یەک هەیە و یەژێ داران، لە دوورەوە سەریان سەوز ئەکاتەوە، کاتێ کە دەچێتە بن دارە سەوزەکە، بۆت دەردەکەوێ، کە نەک هەر بێ بەرە، بەڵکو گەڵا سەوزەکانیشی کرمی لێ دەبارێ، ئەوەی کە لەژێر سێبەریدا بیەوێ بحەسێتەوە، ناحەسێتەوە و نەخۆشیش دەکەوێ) و ئەوروپاکەشی، بەڵێ جوان و ڕازاوەیە، بەڵێ بەهەشتە، بەڵێ هەرچی شتێ کە تۆ بتەوێ، هەیە، بەم جەوهەر و گەوهەر و هێز و توانای، سەدی نەوەد و نۆی ئەو خەڵکە، خۆیان و ماڵ و منداڵیان، لەلایەن خاوەن دەسەڵاتدارەوە هەڵمژێنراوە و هەڵلووشراوە و هەڵدەلووشرێ! وەڕسیش بەڕوومەتیشیانەوە دیارە!

ئەمەی ئێرە، بەسەرهاتی ڕۆشنبیریی دێرینی دەورانی لاویی، بیارە و هەڵەبجە و سلێمانی و بەغدا و کۆڕی زانیاریی کورد و ئێزگەی کوردیی بەغدای، یەک بەیەک وەک لیستەی سەر شاشەی سەر کۆمپیوتەر پارێزکراوی ناو ئینتێرنەتی مێشک سەرپاکی هاتەوە بەرچاوی بیری مێشکم. بەپێی ئەم پەردەیە کە حاڵی حازر لەبەرچاومدایە دەمەوێ سەرەقەڵەمی ئەو وێنە گفتوگۆکەرانەی ناو ئەو بیرانەی ئەودەمە و یان ئەو بەسەرهاتنەی ئەو دەمە، بخەمەوە بەرچاو: ئێمە کە لە پەنجاکاندا بووم بەمامۆستای سەرەتایی، یەکسەرە، بیارە (جێگەی دایکزادی خۆم)م هەڵبژارد، گوایا دەمەوێ ئەگەر

بتوانم مناڵەکانی ئەوێ، باش فێر بکەم، ئەوە بەلای کەمییەوە توانیومە زۆر نەبێ کەمێ خزمەتی خزمان و دۆستان و هاودێهاتیانی خۆمم کردبێ (گوایا، کورد واتەنی یەژێ، تا ماڵ وێستابێ مزگەوت حەرامە) بەڵێ بۆ ماوەی چوارساڵێ، بەیانیان وەک ئەرک کارم دەکرد و ئێوارانیش هەروەها، خەڵکی تەمەن گەورەمان فێر دەکرد. ئەو چوار ساڵە هەستم وەها دەکرد. کە لەلایەکەوە، خۆم بەبەختەوەر دەزانیی، چونکە بەشێکی زۆری ئەرکی سەرشانم وەک مامۆستا، جابەجا کردووە و لەلایەکی دیکەشەوە خۆم سەرزەنشتی خۆمم کردووە، بەوەی کە شێخ و بەگ و، مەلا، بەتەواوەتی لە هەموو ڕوویەکەوە، خەڵکیان خەڵەتاندووە. بەگ بەزۆر، شێخ بەدرۆ، مەلا بەنەزانیی خۆی و بێ توانایی خۆیی و لاوازیی کەسایەتی خۆی!

کاتێ، ئێمە کەوتینە جێبەجێکردنی ئەم جۆرە گۆشە ئەرکەیە، هەروەک بەرەبەرە بۆم دەردەکەت و دڵسۆزان بەئاگایان دەهێنامەوە، ئەو سێ بەرەیە نەک هەر ناڕازین، بەڵکو خەریکی لەناوبردنمن، (دەبێ لێرەشدا، بەدەمی خۆم ئەوە بڵێم، کە لە بیارەدا، من تەنها بەبیری خۆم لەبیری شیوعیدا هەبووم، بەڵام کەسانی دیکە لەوێدا، سیان چوارێ هەبون زۆر زۆرتر لەپێشی پێشەوەتربوون. تەنها ئەوە بوو ئەوان وەک (ئەندام) بوون و منیش لە دەرەوەی ئەوان وەک خاوەنی هەست) بووم.

بەڵێ ئەنجامی ئەو پیلانەی ئەوێ (پیلانی سێ بەرەکە) ئەوە بوو من بەهۆی داواکردنی یەکێ لەو شێخە گەورانە، لە مەلا عەزیزی عیسایی جاف کە لەلایەن بەرەی شاییەوە، وەک کەسێکی تایبەتی، بۆ ناوچەی بیارە نێردرابوو منی بۆ (هاوار)، (نەقل) کرد و لەو کاتەدا مدیری مەکتەبی بیارەش ئەوەی نووسیبوو کە مانەوەی من لە بیارەدا زیانی هەیە (ئەمەش لەسەر داخوازیی ئەوان)! بەڵێ من بۆ هاوار، دێیەکی پەناوا و لەسەر مەرزی ئێران (بەڵام خەڵکێکی باش خاوەن نان وخاوەن خوڵک خاوەن دەمپاراویی و دەست بەڵاو یاریدەدەر) نێردراوم و چووم و بەڵێ، بۆ ماوەیەکی کەم ناوچەکە کە لەبەرچاوم دوورەپەرێز و لادێ رەنگێکی تەواو تەواو بوو، ئەو خەڵکەی ئەوێ وەهایان لە من کرد، کە من تائێستەش ئەوان بەخزمانی خۆمان دەیانزانم!

هەندێ بەسەرهات هەن ئەگەرچی لەپێشەوە، بەباش نایەنە بەرچاو، بەڵام زۆری پێ ناچێ، بەباش و بەسوودمەند دەردەچن. ئا لەوێدا بەهۆی تێکەڵی بەتینەوە، لەگەڵ ئەواندا ئەنجامەکەی نووسینی کتێبی (کاکەیی) بوو!

دەبێ ئەوەش بخەمە بەرچاوی خوێنەر، کاتێ کەمن چوومە هاوار تەنها تا پۆلی چواری سەرەتایی تێدا بوو. بەڵام من لەو ڕۆژەوە چوومە ئەوێ دەوامم کرد بەدوان و شاگردانیشم کرد بەدوو بەشەوە بەشی بەیانی و بەشی ئێوارە پۆلی پێنجم کردەوە ساڵی دووەمیش پۆلی شەشم کردەوە، مامۆستایەکیان بۆ ناردین واتە وابووین بەدوو مامۆستا و شەش پۆل. بەڵێ ئەو ساڵە سەدی هەشتای شاگردەکانی پۆلی شەش لە (بەکەلۆریی)دا دەرچوون و منیش وام دەزانی کە کەس بەقەدەر من کامەران نییە!

پاش بەسەربردنی چوار ساڵێ لە هاوار بۆ قوتابخانەی (عەنەب) گوێزرامەوە و عەنەبیش ماڵی کرێی تیادا نەبوو، بۆیە هاتمە هەڵەبجە و لەوێ خانووم بەکرێ گرت و بەیانیان بەپایسکل (دووچرخە = ئەسپە ئاسنینە) بۆ قوتابخانە دەچووم و دەهاتمەوە بۆ هەڵەبجە!

لەکاتی هاتوچۆکردنی عەنەب و هەڵەبجەمدا، ڕۆژێکی باران و لێزمە لە عەنەبەوە بەرەو هەڵەبجە بە (ئەسپە ئاسنینە) ڕێگای ئۆتۆمۆبیلم گرتووەتە بەر.

لەڕێدا جیبێ پڕ لە خەڵک، ئەویش بەرەو هەڵەبجە وا بەدوامەوە و (تووت - تووت) لەسەر پردی تەقتەقان ڕاوی ناوم لەوێ زۆری بۆ هێنام و لێی دام و لەسەر پردەکەوە، بەخۆم ئەسپەکەمەوە کەوتینە خوارەوە و باشی ئەوەبوو کەوتمە ناو قوڕەچڵپاوێ، بۆیە هیچ لایەکم نەشکاوە و بەم بۆنەیەوە بەزەییم بەخاوەن ئۆتۆمۆبیلدا بۆ دووربینی عەقڵی هاتەوە! هەرچی لەوە ئەگەر شتێ لە من بکات، من واز لە بیری خۆم دەهێنم یان گورج دەسەوامانی دەبم! یان کارێکی مەردانەی کردووە!

شایانی باسە ئەم خاوەن ئۆتۆمۆبیلە کاتی خۆی بۆ چەند جارێ کە بۆ بیارە هاتووە، نانی لە ماڵ ئێمەدا خواردووە! تەنیا ساڵێ لە عەنەب، مامەوە ساڵی دووەم بۆ هەڵەبجە گوێزرامەوە و ئا لەوێدا، بەشێوەیەکی نەشاراوەی ئاشکرا دەسم بەکاری ڕامیاریی کردن کرد.

شاری بەگزادە جاف، شاری قومارخانە و شەڕاب خواردنەوە و ڕابواردن! بۆ دوو جارێ تەقەیان لێ کردم و منیش هەروەک دەمزانی پیلانی تەقەکە لەکوێوەیە، بۆیە بەهۆی ناسیاوێکەوە وەک کاری کەسیی چوومە لای بەڕێوەبەرانی ئەو وەختەی پارتی ئەوێ و پێم وتن، ئەگەر بەنەمانی من شتێکتان دەست بکەوێ من ئامادەم! بەڵام بەربەرەکانیی ڕۆشنبیریی ڕامیاریی بەچەک سەرناگرێ!

بەڵێ لەمە بەملاوە کوڕێکی لاو، مەلا ڕەئووفی دەروێش برایم دووجارێ ڕووبەڕوو دژوێنی دامێ و چەند جارێکیش بەشەوا ڕێگایان پێ گرتم و کاک عومەری بۆیاخچی، جارێکیان نەجاتی دام و سوپاسی دەکەم! پیاوەتی و تێگەیشتنی خۆی یاریدەی ئەو پیاوەتییەی داوە! ئومێدەواربووم کە وێنەی ئەو زۆربن ئەوماوەیە لە هەڵەبجە، من بەدەست پۆلیس و بەدەس ئەمنەوە گیرم خواردبووو باشیش ئەوەبوو، کە هەر لایێ لەو لایانە بیروڕایەکیان لەبارەی منەوە کە هەبوو لەگەڵ یەکتردا (هاوبیر نەبوون) یەکیان نەگرتبووەوە!

جەنگی دەربەندیخان هاتەبەرەوە و لە سلێمانی (زەعیم سدیق مستەفا) پارێزگاری سلێمانی بوو وەک دامرکێنەر، بەڵام هەرچی بۆ ئەو دەورە سوودبەخش بوایە، ئەو بەو جۆرە پەیڕەویی نەدەکرد!

بەهەر حاڵ زەعیم سدیق هات بۆ هەڵەبجە و خوێندەواران و مووچەخۆران بەپێی لیستەی (فەرماندار = قائمقام) بۆ سەرا و لای قائمقام و بەردەم زعیم سدیق، هێنران (لە پارتیی و لە شیوعیی)- ئەوکاتە هەر ئەو دوو حیزبە هەبوون. ئا لەوێدا، لەبەردەم قائمقام و زەعیم سدیق مستەفادا، بەپێی لیستە و ناو و ئیمزا، هەردوولا بەبێ قەید و شەرت بەجنێوەوە (بەمەلا مستەفا) ئیمزایان کرد، کە ئەوە مەرج بوو!

ئەوانەی کە لە هەڵەبجە و ناوچەکانی سەر بەهەڵەبجە بوون، لە خوێندەواران و مووچەخۆران سەرپاکیان ئیمزایان کرد و جنێویان دا، جگە لە (من و عەلی قادر و فایق و حەمەهەسەن)!

بەڵێ ئێمە هەر ئەو ڕۆژە، بۆ حامیەی سلێمانی نێردراین و ئا لەوێدا پەنا بەخوا، ئەوەندە کونیان کردە سەرمان و ئەوەندە زەخمداریان کردین، کاتێ کە هاتمەوە ماڵەوە (پاش هەفتەیەک) خەریک بوون دەرگام بۆ نەکەنەوە چونکە نەیاندەناسیمەوە!

من هەر ئەو مانگە بەپێی فەرمانی زەعیم سدیق نێردرام بۆ سلێمانی بۆ بەڕێوەبەریەتی پەروەردە و لەوێ بەڕێز (موسا سەمەد) بەڕێوەبەر بوو بەپێی وتەی ئەو ئەوە بوو کە زەعیم سدیق نایەوێ ئێمە لەوێ لە (ناوچەی سلێمانی و کوردەواریی) بمێنینەوە بەڵام (مامۆستا سەمەد) من و کاک عەلی وەک مامۆستا و وەک بێ دەم (موەقەت) دەمانێرێ بۆ دووکان و لەوانەشە زەعیم سدیق ئەوەی لەبیر نەمێنێ یان لێرە نەمێنێ و بەو جۆرە ئەو دڵی ئێمەی خۆش کردووە و بەدڵی زەعیمیشی کردووە.

من ساڵێ لە دووکان مامەوە و ئەوجا بۆ سلێمانی گەڕامەوە و ساڵی ١٩٦٥ خۆم بۆ بەغدا نەقڵ کرد و ئالەوێدا خۆم بۆ نووسین خوێندن و خوێندنەوە و گورجوگۆڵی ڕۆشنبیریی تەرخان کرد!

بەکالۆریۆسم لە دانشگای (المستنصرية - بەغدا) لە زمانی ئینگلیزیی و فەرەنسییدا بەپلەیەکی باش وەرگرت. بەشێوەیەکی ڕۆژانە و بەکردەوە، ئەو خوێندنەم بەکارهێنا و، پتەو و زۆردارم، کرد.

لەوکاتەدا، کە ناوچەکانی هەورامان رزگار کراوە، بۆ دیدەنی خزم و کەسوکار سەرێکی بیارەم دایەوە و سەیر ئەوەبوو، ئەوانەی (کە کاتی خۆی) لە هەڵەبجەدا دژوێنیان بەمەلا مستەفا دا، ئالەوێدا (لەبیارەدا نیشتمانی دایکزادی خۆم) بەزۆر سەرانەیان لێ سەندم و دژوێنیشیان دامێ، گوایا من مافی ئەوەم نییە بڕۆمەوە جێگای ئازادکراو منیش لە دڵی خۆمدا گوتم هەڵبەتە کاتی خۆی جنێوەکەم بەمەلا مستەفا نەدابۆیە!

لە بەغدادا لە شوعیەکان دەهاتنە لام گوایا پێیان خۆشە کە هاوکاریان بکەم و منیش وەرامم هەر تەنیا ئەمە بوو پێم ناڵێن کە ئەگەر (یوری گاگارین) بۆ ئاسمان چووە یان نە، بەمن چی! بەکورد چی! دوای ئەوە ئەو دەبێ جلی کوردیی بۆچی بێ؟ ئەوانیش سەریان لەم قسەیە سوڕما! وتی ئەمە واتای چی ئەدات؟

وتم: کاتێ لە هەڵەبجە بووم داوا لە من کرا، کە پارە بۆ کڕینی جلی کوردیی بۆ یۆری گاگارین کۆبکەمەوە، بەڵام من ئەمەم نەکرد و هەر لەو کاتەوە من لوتەلا کراوم و بەشێوەیەکی رامیاریی لە ڕێکخراویی وازم هێناوە و لەو سندووقە هاتوومەتە دەرەوە چونکە شتی زۆرتر دەبینم و بەرچاوم دەکەوێ و بۆیە نامەوێ خۆم جارێکی دیکە بخەمەوە ناو سندووقەوە! لەگەڵ ئەوەشدا لە بیردا، ناگۆردرێم خۆیشم بۆ نووسین و خوێندنەوەی ڕەوا، تەرخان کردووە و هەر بەردەوامیش دەبم! کە ساڵی حەفتا لە دانشگا دەرچووم وەک یان بەناوی وەرگێڕەری یەکەم بۆ دەزگا گشتیی ڕۆشنبیریی گوێزرامەوە. ئا لەوێ لەسەر و کولاوی بەڕێز دوکتۆر ئیحساندا، کاری ڕۆشنبیریی چاکم وەبەرهەم هێنا و لەوانەیش (فۆنەتیکی زمانی کوردیی، سەرەتای فیلۆلۆژی زمانی کوردیی وبە دەیان وتار لە گۆڤار و ڕۆژنامەکاندا).

کارێ کە شایانی گوتن بێ وەرگێراندنی کتێبی زمانی ئاڤێستای سۆکۆلۆڤ

(فۆتۆکۆپی گرتنەوەی ئەمەم لە کاتێکدا تەواو کرد، کە دۆکتۆر کوردستان موکریانی لە سلێمانی سەرۆکی بەشی کوردیی بوو، نوسخەیەکیش لەوە لای ئەوە) بوو. ئەمە لە کاتێکدا بوو، لام وایە (غازی وەیسی) لە لەندن دەیخوێند.

بەهۆی چاپکردنی بەرهەمی (سەرەتای فیلۆلۆژی زمانی کوردیی) لەسەر ئەرکی دامودەزگاکەی خۆمان، ڕەوا نەبوو (ئاوێستا)کەشم چاپ بکرێ، (موختار فایق)یش ئاگاداری ئەوەیەو چونکە ئەوددەمە، بەپرسی چاپەمەنی بوو لەوێ.

بەڵێ وای لێ هات کە من بۆ ئیزگەی کوردیی نێردرام و ئا لەوێ بەپێ توانای خۆم بەشی ڕۆشنبیرییەکەم دەوڵەمەند کرد.!

بەرنامەی ڕۆشنبیریی جۆراوجۆرم کردەوە و هەمیشە یاریدەی ئەو خوێندەوارانەم دەدا، کە پێویستیان بەیارمەتی هەبوو، بەتایبەتی ئەوانەی کە کوردییەکەیان لاواز بوو!

یەکێ لەوانە (چەند کەسێ بوون) کاک سەعدی بەرزنجی بوو کە پاشی ماوەیەک بوو بەئەمیندارى دەوڵەت لە هەولێردا و حاڵی حازر سەرۆکی دانشگایە لە هەولێر (دانشگای سەلاحەددین).

کاک سەعدی ئەو کاتە لە بەغدا بۆ ماجیستەر دەیخوێند و پێویستی بەخەرجی خوێندن بوو، هەروەک خۆی وتی و کوردیەکەشی هەر تەنیا بۆ کاری ڕۆژانەی دەرەوە و ناو خەڵک باش بوو! هەروەک خۆی وتی:

وەرامی من ئەوە بوو، کە بۆ ئەو بەرنامەیەک دەکەمەوە بەناوی (القانون والمجتمع) و بەرنامەکانیشی خۆم بۆی چاک دەکەم وەک زمان بەڵێ تا لە بەغدا بوو و دەیخوێند. ئەو لەسەر بەرنامەکەی بەسەرەمڕەیی بەردەوام بوو!

ئەمساڵ چوومەوە بۆ کوردستان و بەچەند پلەیەک بۆ خزمەتی چووم وەک دۆست و سەرۆکی دانشگا لەوەو پێشتر کە ئەمین عام بووە و بۆ هەولێر چووم نەمویستووە سەری لێ بدەم، لەبەر سەر جەنجاڵی یان لەبەر چی بوو نازانم! چاومان بەدیداری گەش نەبوویەوە! ئەوە وابوو بۆیە تا ئێستەش هەر لۆمەی خۆم دەکەم کە بۆ ئەوە هات بەخەیاڵما و وای لێ کردم کە بۆ لای بڕۆم. لەلایەکی دیکەوە من هەر لە بەغدام کاتێ کە من وەک ئەندامی یاریدەدەر (ئەگەر چی مامۆستا مەلا شوکری بەڕێز لە گۆڤاری کۆڕ لە هەولێر ژمارەیەک، ناوی منی لە بیر خۆی بردوەتەوە) سەری کۆڕم ئەدا، باسی بەرهەمی (غازی ویسی) گوایا کتێبی ئاڤێستایە سۆکۆلۆڤی بۆ زمانی کوردیی

وەرگێراوە، هاتە بەرەوە بۆ ئەوە لەوێ کۆڕ چاپی بکات. بەڵێ لەو رووەوە من ئەوەم دا بەگوێی کاکە لەتیفدا. کە من ساڵی حەفتاکان ئەو کتێبەم بۆ کوردیی وەرگێراوە، بەمەش بەم کاری وەرگێرانەی ئاوێستایە کە من کردوومە ئەم بەرێزانە ئاگادارن (د. کوردستان موکریانی، د.ئیحسان فوئاد، کاک موختار فایق، د.پاکیزە رەفیق حلمی) بۆیە من نامەوێ تەماشای ئەم بەرهەمە بکەم!

کاتێ کە من بەکاک دوکتۆر وریام وت کە تکام وەهایە با تەماشای هەردووکیان (هینەکەی غازی و هینەکەی منیش) بکات و لەو رووەوە بیرورِای خۆی بدات و ئەویش داخوازییەکەی وەرگرت و بێ لایەنانە بیرورِای خۆی دەربڕی بەڵێ، کاک وریاش و کاک موختار فایقیش وەڵامی ئەو هێرشەیان دایەوە کە بەوبۆنەیەوە برابووە سەرم! بەڵام من هێشتا هەست بەزوڵم دەکەم!

بەهەرحاڵ ئەو کاتەی کە لە بەغدا بووم، ئەوندە بەرهەمی رۆشنبیریم هەبوو کە خۆم لە خۆم رازیم و هەروەها گۆڤار و رۆژنامە کوردیەکان و هەندێ لە عارەبییەکان بەوەی کە بەبەرهەمی خۆم بەسەرم کردنەوە رەزامەندیان زۆر نەبێ کەمێ دەربڕیوە!

خوا راستە و راستی پێ دەوێ، (مسلح جلالی) بۆ من درێخی نەکرد و زەماڵەی بۆ وەرگرتم و هەمیشە رێی بۆ وتارەکانم لە رۆژنامەکان و گۆڤارەکانی رۆشنبیریی کوردییدا، فراوان کردبوو!

ئەگەرچی خانەنشین بووبووم، بەڵام بەردەوام بەشداریم لە بەرنامەی ئێزگەی کوردیی و بەرنامەی مانگانەی تەلەفزیۆنی و کۆڕ و دانشگا بەشی کوردییدا دەکرد.

بەغدا ئێزگەی کوردیی کە فەسەربوو بەدژاوەریی نێوان بادینانی و سۆرانی و لە کۆڕدا، کۆڕگیری لەنێوان ئەوانەی کە سەر بە کاکە مەسعودن و ئەوانەی سەر بە دوکتۆرە پاکیزەن (خواردبوو) لە دانشگادا- بەپێی بیرورِای من و بۆچوونی من و تێکەڵیم لەگەڵیاندا، کاک وریا سەرکەوتووترین بەرێوەبەر بووە و خۆزیا کۆڕ پڕ دەبوو بەبەرێزی وەک کاک ئەورەحمان و دانشگاش وەک کاک وریا و کاکە ئەمین:

ئەوەی کە دەبێ لەیاد نەکرێ ئەوەیە کە لە دەمی خۆیدا کاک مسلح جەلالی رێی پێ دام، کە فەرهەنگی هاوکاریی لە (رۆژنامەی هاوکاریدا) بەناوی فەرهەنگی هاوکارییەوە، کە وەختی خۆی لە کەرەسەی زمانی کوردیی و شێوەکانی و کۆم کردبووەوە، حاڵی حازریش وا لە کتێبخانەکەما لە بەغدا ئەگەر مابێ، کە وەک

(موسوعە-ع) وەهایە بەو بکەمەوە و بەو نیازە قاموسێکی زۆر گەورەی زمانی کوردیی دەردەچێ بەڵام پاش بەڵاوکردنەوەی چەند بازنەیەک لە بەڵاوکردنەوە، وەستا و منیش هۆیەکەم پرسی گوتی کە فلانە کەس رازیی نییە و منیش نامەوێ خۆم بخەمە گێرەوکێشەی وەهاوە، بەتایبەتی ئەگەر هاتوو زانیمان ئەو نووسەرێکی کوردیی بەناوبانگە و دەستیشی دەڕوا! نەبێ بەمنەت بەسەر هیچ لایەکەوە، هەرچی چۆنی بێ وام لێ کرا کە بۆ ئێران بڕۆم و رۆیشتنم ئا لەوێ لەلای خزمان و سەرەک هۆزان و سەردارانی هەورامان مامەوە و نەخشەی کارم بۆ خۆم دانا و ئەو نەخشەیەش لەلایەکی دیکەوە بەرچاو دەکەوێ.

ئەوەی کە دەبێ لێرەدا بۆترێ ئەوەیە کە خەڵکەکەی ئێران لە هەموو روویەکەوە، بەتایبەتی لایەنی پاک و تەمیزیی زۆر زۆر پێشکەوتوون و لە رێی هەڵسوکەوتی دیکەوە هەر گۆشەیەک هەر لایەکی ژیان ئەوان زۆر وان لەپێشترەوی کوردی کوردستانی خواروو بەم لەلایەن رۆشنبیریی رامیاریەوە کوردی کوردستانی خواروو زۆرتر وان لە پێشی پێشەوە.

هەڵسوکەوتی رامیاریی کوردیی کوردستانی خواروو ساکارە وا لەڕوو، بەڵام هەڵسوکەوتی کوردیی کوردستانی رۆژهەڵات، رێڕەوێکی زۆر نهێنێ و دیبلۆماسیانەی گرتوەتەبەر، بەجۆرێ مرۆڤی وەک من، ناتوانێ دۆست و دۆژمن (ئالەوێ) لە یەک جوێ بکاتەوە.

دەربارەی دەوڵەت من یارمەتیم لێ وەرنەگرتووە و سەرپاکی خەرجی ژیانم، لەسەر ماڵی عیزەت بەگی لهۆنی بووە، لەگەڵ ئەوەشدا بەهەرچی جێگایەکدا چووبم دەوڵەت رێی لێی نەگرتووم! دەوڵەت راستەوخۆ هیچ داوایەکی لە من نەکردووە، بەڵام بەهۆی هۆوە چەند جارێ داوام لێ کرا و کە زانیان داواکەیان سەوز نابێ و ناڕوێ دەوڵەت لەگەڵ (من)دا گۆڕدرا. زۆرتری ئەم گۆڕانکاریەش بەهۆی کوردیی کوردستانی خوارووەوە بوو، کە لە ئێراندا یەکتریمان ناسیبوو!

بەهۆی کەنیشکێکەوە لە دانشگای سنە (کوردستان)دا، قوتابی بوو لای من، هەواڵی ئەو دوو برادەرە و راپۆرتەکانیانم (تۆکۆپی) بۆهات پتر لەوەش، بەناڕاستەوخۆ تێی گەیاندم کە لەوێ نەمێنم باشترە!

بەهەرحاڵ، ناوی ئەو راپۆرتدەرانە، لەناو هماری مێشکمدا پارێزگاریی دەکرێن و

کەس نایانبیبێ، تاکو ئەگەر پێویستی بەوە کرد ئەو دەمە!

ئەم جۆرە کردەوانە، ناو بەناو روو ئەدەن بەتایبەتیی لە کۆمەڵگایەکی خۆماڵی و ناسیاودا و لە بەغدا و لە دانشگا و لە کۆڕ و لە هەولێر و لە سلێمانی و لام وایە لە هەر جێگایەکی کوردەوارییدا ئەوە روو دەدات و من بەش بەحاڵی خۆم دەیبەمەوە سەر ئەو تەربیەت و پەروەردەکردنەی کە ماوەی حەفتا ساڵێک کە کوردەواریی کەوتوونەتە ژێر فشاری پارتانی دەسەڵاتداری ناکوردەوە! ئەگەریش ئەمڕۆ شتی وەها لەناو میرایەتی کوردیی سلێمانیی و دهۆک و هەولێردا دەربکەوێ، لام وایە ئاساییە چونکە شوێنەواری کاریگەریی دەسەڵاتی بێگانە، زۆر نەبێ کەمێکمان لەوەوە، (ئەوەی کە زۆر خراپە)یان لەوانەوە، وەرگرتووە.

بەڵێ ماوەم زۆر تەسک و تروسک بوویەوە و بەیانییەکیان منیان بۆ فەرمانداریی سنە و ئەوجا بەرەو ژووری وێستکردن (توقیف-ع) برد. (ئەو رۆژە پێنج شەممە بوو) تا رۆژی شەممە، ئەوجا شەممە چییان لێم دەوێ، ئەوە نازانم! (شایانی باسە ئەو رۆژە بوو کە عەلی تارانی بەدەست ئێرانەوە درایەوە).

بەڵێ من لەوێ لە سنەدا هەر کوردێکم ناسیی، بۆ من زۆر سوودیان بەخشیی و خزمەتیان کردم بەپێی توانای مادییان دەستی یارمەتییان بۆ درێژ دەکردم و لەگەڵ ئەوەشدا، ئەوە دەبێ بڵێم، کە پارە لە کەسم نە بەقەرز، نە بەدیاریی، وەرنەگرتووە، جگە لە ماڵی خزمەکانم لە پاوە.

ئافاق (ی) ڕەحمانی بەمەی زانی و پیاوانە (دەفتەری نفووس = شناسنامەکەی خۆی) لەوێ وەک (بارمتە) دانا و منیان تا رۆژی شەممە دایە دەست ئەو. کە پێکەوە هاتینە دەرەوە، من بەرەو (تاران) بەنیازی هەوڵدان بۆ دەرەوە چوون، رۆیشتم و بەم بۆنەیەوە دەبێ ئەوپەڕی رێزم بۆ دۆست و ناسیاوەکانی سنەم بنێرم، کە وەک سەیدی حسێنی و ئاغای رەمایی و ئاغا وەزیری ئاغای نەقشبەندیی بەرێز.

بەڵێ نزیکەی ساڵێ یان نەختێ کەمتر لەوێ مامەوە برادەرانی ئەوێ کە لەوەو پێشتر بوون بەناسیاوم و دۆستم، کە وەک بەرێز کاک عەزیزی محەمەد پوور، ئاغای ئیبراهیمی، ئاغای تەوەکولی و ئاغای ئەلیاسیی و ئاغای ئەردەڵان و ئاغای جنیدیی و هی دیکە رێزیان لێ گرتم.

ئەم بەرێزانە دەرگای ماڵیان بۆ من کردبووەوە و ئەگەریش بۆ ماوەیەکی کەمیش لە

ماڵیی یەکێکیان بمامایەوە، ئەوە دیکەیان هەواڵی منی دەپرسیی و ئەم دڵسۆزیی و رێزە بێ گومان بۆ ئەوان دەگەڕایەوە، نەک بۆ لایەکی دیکە.

بەبۆنەی سمینارێکی سێ رۆژەوە، لە تاران لە بارەی کرماشان شناسیەوە، کە لەوێدا بوو، بەوتارێ بەشداریم کرد و بەهۆیەوە بوو بەدەرگایەک کە لەبەردەممدا کرایەوە تاوەکو زۆرتر بناسم و بناسێنم. ئا لەم دەمەدا ناسیاویم لەگەڵ (خانم میترا خانم)دا پەیدا کرد و بەوبۆنەیەوە مێردەکەی هات بەدوامدا و بردمی بۆ ماڵی خۆیان. کاتێ کە بەو نیازە بووم، ماڵئاواییان لێ بکەم، ئەروانم کە پێیان ناخۆشە و ناشیەڵن! بەڵێ زۆریی رۆژانێ کە لە تاران بووم، لە ماڵی ئەوان بووم، ئەگەریش بمویستایە بۆ ماڵی برادەرێکی کورد بڕۆم، دەبوایە ئەوانم ئاگادار بکردایە!

میترا خان خاوەنی (ماستەرە) لە دانشگای تاران، بەشی کارشناسییە و خاوەنی قەڵەم و بیری ڕەوا بوو، لە کارەکەی خۆیدا.

ئەگەر بڵێم هەرگیز کچەکەی خۆم ناتوانی بەو جۆرە منی خۆش بووێ و بەو رەنگە خزمەتم بکا! زۆر راستە.

لەرووی جموجووڵی رۆشنبیرییەوە، هەر بەردەوام بووم، وتارم بۆ ئاوێنە دەنووسیی و لەگەڵ رادیۆ ئامریکا بەشی کوردیی هاوکاریم دەکردن.

لەوێ پەیوەندیم بە(UN)ەوە کرد بۆ ئەوەی یاریدەی ئەوەم بدا کە لە ئاوروپادا جێگەم بۆ داوا بکات، بەڵام کەنیشکەکەم و زاواکەم کە لە سویسرا بوون، زۆر هەوڵیان دا و منیان بۆ ئەوێ راکێشا. بەڵام زۆر بەناڕەحەت لە ئێرانەوە بۆ دەرەوە هاتم، چونکە کاربەدەستانی ئەوێ کە خەریکی ئەو کارە بوون، خراپ فێرکرابوون ئەو کارەش ئەو شتەش بەمن هەڵنەدەستا!

بەڵێ رێگەی پێ و بۆ ماوەی نزیکەی چل سەعاتە رێ ئەوجا توانرا سەرفەراز بکرێم. رێگای ورمێ بەرەو ئەودیو زۆر سەختە، بەڵام قاچاخچییەکان کون و قوژبنی رێگا شارەزان، ئا لەو ناوچانەدا کاسبی بووە بەوە!

ئێش و ئازاری ئەم رێگایە و برسیەتیی تینوویەتی، کە لەو رێیەدا بەرەنگارم بوو هەرگیز مەگەر مەرگ لە یادی گیانی زیندوومی بەرێتەوە. بەرابەری ئەم رووداوەش خۆشییەکی زۆر خۆشی بەلەززەت چووە هەستی لەززەتمەوە کە هەرگیز ئەو لەززەتەی کەوا لەژێر دانمدا، قەد لە یادم ناچێ و ئەویش بەم جۆرە بوو:

کە چوومە (تاران) وەرزێکی زۆر گەرم بوو تارانیش ئەوەندە پڕژوبەڵاو و پانوپۆڕە، لای خوارووی هاوین سواری سەری دەبێ، کەچی لای سەرووی، درەخت تازەگەڵا دەکات!

کە لە (تەرمینالّ)ی ئۆتۆمۆبیل، لە تاران - مەیدانی ئازادی دابەزیم، سواری تەکسی نەفەرات بووم، لەبریی ئەوەی کە من دەمەوێ، بۆ جێگایێ بڕۆم ئەو بۆ لایەکی دیکە چوو، مەگیر، ئەم جێگایە و ئەو جێگایەی کە منیش دەمەوێ ئاوازی ناوەکانیان لەیەکەوە نزیکن ئەمەش بۆ هونەری زمانناسی دەگەڕێتەوە کە من باش ناوەکەم بەگوێدا نەڕۆیشتووە!

بەملاو بەولادا دەگەڕێم ناتوانم ئەو جێگایە بدۆزمەوە، کە من بۆی دەچم! بەکراسێکی سپی چڵکنەوە و پانتۆڵ، لە گەرمیی و تینوێتیدا خەریکە هەناسم وشک ببێ و لەولاشەوە ئارەقە کراس و پانتۆڵەکەمی خووساندوەتەوە.

نزیکی بۆنێکی خۆش بوومەوە، بۆنێ کە من ماوەیەکی زۆرە خەوی پێوە دەبینم، بۆنی کەباب برژاندن. نزیکی بوومەوە و بۆنێکی زۆرم هەڵلووشی و لەم دەمەدا یەکێک نەوی لە شانم ولام کردەوە ئاغای ئەردڵان بوو! خۆشیی و چوونیمان لە یەکتریی کرد و ئەوجا پێی وتم کە حەز دەکات پێکەوە بۆ کەباب خواردن بڕۆین. من لەدڵدا حەزم دەکرد و بەڵام وەڵامم نەدایەوە، بۆ ئەوەی جاری دووەم دووبارەی بکاتەوە.

بەڵێ وای پێ خۆشبوو کە لەگەڵیدا بڕۆم و منیش لەگەڵیدا چووم بۆ رێستۆرانێکی زۆر گەورە و فراوان، هەر نەختێ لەولاترەوە بوو!

ئا لەوێدا هەموو شتێ نوێ ئامادە دەکرا. کەباب و گۆشتی بەرخ ئەوەندەیان لەبەرماندا دانابوو، دوو سێ کەسی دیکەش دەیانتوانی بەشداریمان بکەن. هەرگیز ئەو لەزەتەم لەبیر ناچێتەوە!

بەهەرحاڵ هەرچی چۆنێ بوو گەیشتینە ئەودیوو قاچاخچی، ناو بەناو بیانوێ دەدۆزێتەوە، بۆ ئەوەی نەختێ پارەکەی زیاد بکات! بەیانی دووم گەیشتینە هەندێ چادر (دەوار = رەشدەوار)نشین، پاشان بەئۆتۆمۆبیلێکی پیکاپ کە لەوێ، بەئیشی قاچاخچییان هاتبوو بۆ حاجی هۆمران هاتین. هەواڵی خەستەخانەم پرسی وتیان وا لەوێدا، چوومە ناوییەوە، دووکە سێ لەوێ بوون و برینی سەر و دەست و قاچم، کە لەوێدا بەهۆی گلبوونەوە زامدار بووبوو نەختێ دەرمانکاریان کرد و پاکیان کردەوە و

پێچایان. کە گەیشتمە (دیانا) بە (مەلا) بانگیان دەکردم، گوایا لەبەر سەرپێچانەکەم.

ئا لەوێ بەهەر جۆرێ بێ ماندوویم حەسایەوە، نانی بەیانیمان نزیکەی نیوەڕۆ خوارد و ئەوجا بەرەو دهۆک سواری ئۆتۆمۆبیل بووم (چەند کەسێ بوون و یەکسەرەبوو). پێنج دەقیقەیەک رێمان نەکرد، تووشی سیپەیەکی پێشمەرگە بووین و گوایا دەبێ وەک (سەیتەرەکانی بەعس، تەفتیشمان بکەن) تەماشای کەلوپەلی ناو جانتاکانمان بکەن!

بەڵێ هەرچی چۆنێ بێ بەدەستیانەوە سەرفەرازبوون و مایەوە منیش! ئەوە کە پێم بوو جانتایەکی بچکۆلەی کۆڵەپشتی بوو، ئەوەش کە تێادا بووبێ، پانتۆڵێک و خاولی و دەرمانی دان و نزیکەی (سێ سەد) وێنە (رسم)یەکی شوێنەوارە دێرینەکانی کوردستانی رۆژهەڵات بوون، بەتایبەتیی ناوچەکانی هەورامانی گاوەرۆ و ژاوەرۆ و تەخت و بەڵێ کاکەی بەرێزی پێشمەرگە، کە چاوی بەرەسمەکان کەوت، ئێمەی وستان و وێنەکانی کرد بەئاردی بن دڕک هەر یەکێکیان بەدەست یەکێکەوە، سەرۆکیان وەهای تێ گەیاندم کە ئەو وێنانە هی کوردستانی عێراقن و پێویستە کە من تەقدیمی مەحکەمە بکەن، چونکە دەیاندزم ئەوجا بۆ کێ، ئەوە بیروڕای کاکەی سەرۆک خۆی دەزانی!

من بەوە رازی بووم ئەگەر ئەوەی کە ئەو دەیلێت بەنووسین بێ نەک بەدەم!

سوارەکانی ئۆتۆمۆبیلەکە، یەخەی کابرایان گرت، کە وتەکەی من راستە و ئەویش وەک پێشمەرگە پێویستە خزمەت بکات نەک خەڵک بێزار بکات!

بەڵێ بەنیوە و ناتەواو وێنەکانم وەرگرتنەوە و کەوتینە رێ کاریان راست بێ!

بەڵێ گەیشتمە دهۆک و ئا لەوێ چوومە ئۆتێلێکی هەژارانە و بۆ ئەوەش کە من بگەمە تورکیا سەفارەتخانەی سویسرا، پێویستە نامەی پارتیم پێ بێ تاکو بتوانم سنوور ببڕم.

بۆ ئەوە ئەبێ یەکێ هەبێ ئەو کارەم بۆ بکات. بەڵێ پاش سێ چوار رۆژێ لەوێ و سەردانی خەستەخانەی دهۆک، برینەکانم بەرەو چاکبوونەوە چوون و ئەوجا بەئێوارانداا، بۆ یەکیەتی نوسەران دەچووم و بەو هۆیەوە دۆست و دەسەبرا و ناسیاوم دۆزیەوە.

کاک (سەگڤان) یەکێ لەوانە بوو، کە زۆر رێزی لێ گرتم و وەهاشی کرد کە پارەی ئۆتیلەکەم لەسەر ئوستانداریی (پارێزگاری) دهۆک بێ، کە ماوەی مانگێکی خایاند.

دوکتۆر کاوەی کەرکووکی لەوێ، بوو زۆربەی کاتیش ئێواران پێکەوە لە یەکیەتی نووسەران دادەنیشتین و دوو جارێکیش لەگەڵ دوکتۆری دیکەی خەڵکی سلێمانی

دەعوەتیان بۆ کردم.

کاک جەعفەری حاجی، کە خەڵکی دهۆکە، زۆر بەپیاوانە، بەپیرمەوە هات و نزیکەی پێنج هەزار دیناریکیشی بۆ هێنابووم و کاک دوکتۆر شەوکەت بامەرنیشم لەوێ ناسی و یاریدەی ئەوەی دامێ کە (ناوم) لەو لیستەیەدا بنووسرێ کە دەچینە تورکیاوە و (ئەمەش پاش مانگێ) ئەوجا رێککەوت و کاتێکیش کە بەرەو تورکیا چووم بەسائیقەکەی و بەئۆتۆمۆبیلی خۆیان بۆ ئەوێ یان گەیاندم و (کاک مەعسوم مائی)یشم دیی و ئەویش دریخی نەکرد و بۆ ماڵی خۆیان گازی کردم و نانی دەرخوارددام.

من زۆرتر بەتەمای کەریم فندی و رەشید فندی تیلی ئەمین بووم، کە دەردم بخۆن، بەڵام ئەوە نەبوو، کە من وەهام زانیبوو!

بۆ چەند جارێ بۆ کاری رۆیشتنم بۆ تورکیا زوو جێبەجێ ببێ بەرەو (UN)ی دهۆک چووم، بەڵام یەکێ بەچەند پلەیەک ئەوجا دەچووە ئەوێ و کابرای (سۆمالی)ش بەرپرسی ئەوێ بوو، رێی نەئەدا کە کەس بچێتە لای، یان بیبینێ!

بەڵێ هەروەک وتم پاش مانگێ مانەوە، لە دهۆک چوومە (سلۆپی) و لەوێوە بۆ ئۆتێلی ئەوێ، ناوەکەی لە یادم نەماوە. ئۆتێلەکە پڕ بوو لە ئەمریکایی، ئەوانەی کە هاتبوون دۆستەکانی خۆیان، لەو کوردانە و کە لە سلێمانی و هەولێردا، کاریان بۆیان دەکرد، لەگەڵ خۆیاندا بۆ ئەمریکایان بەرن.

چوومە ئەنقەرە (ئەنکەرە) و ئا لەوێش تا کارەکەم تەواو بوو مانگێکی خایاند. دیارە چە قەڵەمێ لە خراپیدا زۆر زیرەکە، ناتوانێ بەتەواویی چۆنیەتی هەڵسوکەوتی پۆلیس و جەندرمەی ئەوێ و گفتوگۆ و هەڵسوکەوتیان وێنە بگرێ.

هەرچی چۆنێ بێ، لەوێ سەرفراز بووین و بەرەو (سویس-بازڵ) هاتین کاتێ کە خۆم پێشانی پولیس دا، کە من هاتووم، منیان بۆ (لۆگانۆ-کیاسۆ) نارد و ئا لەوێ هەفتەیەک منیان هێشتەوە ئەزمایشەکانی خوێن و بەدەن تەواو بوون و ئەوجا منیان بۆ شاری (سەنتگاڵن-دێی نەکەرمولێ) نارد و خستمیانە لای کۆمەڵێ ئاوارە، کە نزیکەی چل کەسێ هەبوون! بەرپرسی ئەو جێگایە کە سەرۆک (هایم)ی پێ دەوترێ، منی خستە ژوورێکەوە کە دوو کەسی دیکەی تیادا بوون و هەردووکیان خەڵکی نەیجیریا بوون، یەکێکیان ئیسلام و ئەوی دیکەیان کریستیانی بوو. ژوورەکە زۆر بچووک بوو، کە تەنها رێی دوو تەختی نوستنی یەک کەسی لێ دەبوویەوە. ئەوان زووتر

لەوێ بوون بەدڵی خۆیان هەریەکە تەختێکی داگیر کردبوو. بۆ من وەها رێک کەوت، کە جێگام تەختەی دوومی سەرەوەی یەکێکیان بێ و هەر ئەوەیان دوو نهۆم بوو!

ئەوان لاو بوون، لە خوارەوە منیش کە بەتەمەن پیرم دەبێ بەپەیژە بڕۆمە سەرەوە (وەک جێگای قوتابی داخلی سەر و ژێر). بەهەر حاڵ جگە لەوەش من نەمدەزانی چێشت (هەروەک وەهابوو، دەبوایێ هەر کەسێ بۆ خۆی خۆراکی دروست بکردبایە) و خۆراک بۆ خۆم دروست بکەم و ئەوجا ئەوە سووچی هەڵسوکەوتی خەڵکی لای خۆمانە، گوایە هەر دەبێ ژن چێشت و خۆراک ئامادە بکات!

لە ئێراندا هەریەک لە هەر خێزانێ خۆراک ئامادەکردن دەزانی بەقەدەر ئەوەی دایکی یان ژنەکەی دەیزانێ!

زۆر سەیرە من سەفارەتی سویس ڤیزەی پێ دام و بەرەسمی من بۆ ئیرە هاتووم، کەچی وەک کەسێکی ئاسایی هەڕاکردوو هەڵسوکەوتم لەگەڵدا کرا. شەش مانگێ لەوێ مامەوە و ئەوجا رۆژێ پێیان گوتم کە من ئیتر لەلایەن دەوڵەتی (سویس)ەوە وەک ئاوارەیەکی رامیاریی وەرگیراوم دەتوانم لە هەر شارێکی سویسرەدا کە دەمەوێ بژیم!

بەڵێ بۆ من دنیایەکی نوێی ئازاد هاتە بەرەوە و هاتمە (بازڵ) و لە نزیک ماڵی (کیژەکەم و زاواکەم)ەوە ماڵم گرت.

بەڵێ سەرەقەڵەمی ناو ڤیدیۆ تیپی مێشکم، کە وەختی خۆی تۆمار کرابوون بەشێوەیەکی زۆر کەم تەواو بوون، با بگەڕێمەوە، بۆ خەونە ئاگایەکەم. حاڵی حازر بۆ بنەڕەتی بەرچاوکەوتووەکانی ئەم ماوەیەی کە لە سویس، بەسەر دانیشتنمدا، تێپەریوە، دەگەڕێمەوە و دەمەوێ زۆر بەکورتی بەسەریان بکەمەوە.

بەیانییان زۆر زوو، کارکەر بۆ کارەکەی خۆی دەچێ و ماوەی هەشت سەعات وەک مەکینە کار دەکات و لەو ماوەدا ماوەیەکی زۆر کورت بۆ نانخواردن و بۆ جگەرەکێشان هەیە و فەرمانبەر ناتوانێ لە فەرمانەکەی دوور بکەوێتەوە! کاتێ کە دێتەوە ماڵەوە وەک ماری کوژرا و بۆی دەکەوێ، لەبەر هیلاکی و شەکەتی بەدەنی، تەنانەت نانیشی پێ ناخورێ! یان ئەگەر فەرمانەکەی کاری شەوانە بوو هەر هەمان دەستوور بەپێی ساعەتی کارەکەی کار دەکات و کە بۆ ماڵەوە دەگەڕێتەوە، رۆژەکەی لێ دەبێ بەشەو.

لە رووی کرێوە، کرێ یەکەیان باشە بەڵام هەرگیز ناتوانێ ئۆتۆمۆبیلێکی نوێی پێ بکڕێ و سەرپاکی کرێکاران ئەسپە ئاسنینە دەستیان ماچ دەکات و چاوەڕوانن.

کێشەی خانوو لەڕووی بوونیەوە بەکرێ هەیە و زۆرە و کەس بۆی دانامێنی، بەڵام تا بلێیت کرێیەکەی زۆر گرانە و بەشێوەیەکی گشتیی سەدی چل پتر لە پارەی مانگانەکە دەخوات.

خاوەن خانوو هەر ئەوانەن کە سەرپاکی خانووەکانی (بازڵ) یان هی (سویس) یان هی (ئەوروپا)یان هەیە لەوە بەولاوە، دوکتۆرێکی پزیشکی پسپۆر لە گۆشەیەکدا، دەتوانێ خانووێ بکڕێ، بەڵام تاماوە دەبێ مانگانە پارە (قست-ع) بدات! ئەگەر پارەکە تەواو ببێ ئاسمان ئەستوونی پێ دەوێ! ئەو بازاڕی شت فرۆشتنانە کە هەن، دیسان هەر کۆمەڵە جۆرێکیان هی کۆمەڵێکە کە لە سەرجەمی ئەوروپادا هەر ئەوانن بەم جۆرە خوێنەر بۆی هەیە، پێوانە و کێشانەی لەگەڵ وڵاتی خۆماندا بکات.

وەعد و پەیمان، بەبێ زیاد و کەمە کەسێ ناتوانێ لەسنووری دەستووردا بۆ یاریدەدان، دەربچێ!

خەستەخانە هەمووی جگە لە دەندانسازیی کاری دان، مسۆگەرە بەهۆی (تامین الصحی)یەوە! بەڵام کارکەر و فەرمانبەر مووچەخۆر، مانگانە بۆ کێشەی تەندروستی، دەبێ چەند بدەن! ئەم جۆرە بڕینانە مانگانەیە و پێش ئەوەی پارە مانگانەکە بێتە بەرەوە، بۆ نەخۆشیی و تەکسیی و بۆ وردە شتی دیکە، کە دەستوور دیاریی کردووە، دەبڕێ (گل دەدرێتەوە).

خوێندن سەرپاکی پلەکانی لەلایەن دەوڵەتەوە ئامادەیە ئەوی کە دەیەوێ زۆر بخوێنی و بچێتە دانشگاوە، بەهەوەسە و فێڵ و فەرەزی تێدا نییە و ئەوی کە دەیەوێ، بۆ وێنە بچێتە (طب - پزیشکی)یەوە بخوێنی چەند نومرەی هێناوە حیسابی بۆ ناکرێ!

سەفەرکردن بەشەودا نادی رۆیشتن، مەیخواردنەوە، بەنگخواردنەوە. هەموو شتێ، هەمو کارێ ڕێی پێ دراوە جگە لەوەی، کە پێی نالەبار بۆ سەر خەڵک درێژ بکەیت یان ئازادیی خەڵک تەڵخ بکەیت!

دین ئازادە، کەس بۆ هیچ دینێ کەس سەرزەنشت ناکات و ڕێزی بیر و دین و رامیاریی بەرفراوانە! من کە تەمەنم، ڕێی ئەوە نادات کە کار بکەم لەو وڵاتانەدا، وەڕسم و بەتایبەتی کە سەرچاوەی خوێندنەوەم دەست ناکەوێ!

ئەوا دوو ساڵی بەسەرهاتنمدا بۆ سویسرا تێپەڕیی و شەش ساڵێکیش لە ئێران و بۆیە کەڵکەڵەی دیتنی کوڕەکانم، لە سلێمانی و لە هەولێر کەوتووەتە سەرەوە و لێرەش

وەڕسم بۆیە دەبێ سەرێ لە وڵاتی (نیشتمانی دایکزاد) خۆمان بدەمەوە، بەنیازی خۆم کوردستان ئازادە و بەو بۆنەیەوە منیش بیروڕام و هەست و ڕۆحی گیانم و ژیانم سەرلەنوێ بەدیتنی کوردستانی ئازاد بەدیتنی خزم و کەسوکارم، هاوبیرانم، دەمەزەرد دەکەمەوە.

بەڵێ لەپاش پرسکردن لەو کەسانەی کە ڕۆیشتوونەتەوە بۆ ئەوێ تێگەیشتم کە دەبێ بەرێگەی بەرەیەکی رامیارییەوە دەتوانم بڕۆمەوە، چونکە سەفارەتی سووریە لێرە بەوەی کە پاساپۆرتی عراقی هەبێ یان لە بنەڕەتدا عراقی بووبێ، فیزەی ناداتێ!

بەڵێ بەکوڕێکی دۆستم لە بازڵدا بوو کە وەک خۆی دەیوت پارتی بوو گوت کە ئەو کارەم بۆ رەسا بکات. ئەویش خوا هەڵناگرێ (سەرچاوێکی) لە دەمەوە هاتەدەرەوە و پاش چەند رۆژێ (نامەیەک)م بۆ هات (لەزیوریخەوە لای کاک عەزیز نامق-ەوە ئیمزای ئەویشی پێوە بوو، لەگەڵ نامەیەکدا داوای پارەی ئەو نووسراوەیە دەویست کە ناوی منی تێدایە، بۆ پارتی لە شام، بۆ ئەوەی ڕێم بۆ ئاسان بکەن!) و منیش لەبارەی ئەم نامەیەوە و لەبارەی ناوەڕۆک و داواکەوە، برادەرەکە- کاک خەسرەوم دیی و ئەویش نەیهێشت من ئەو پارەیە بۆ کاک (عەزیز نامق) لەزیوریخ بنێرم، بەو پێیەی کە ئەو پێی داوە، گوایا من و بیری کاک خەسرەو کراوم. هەرچی پێم وت کە ئەم شتە ویر نییە و چۆن دەبێ، بەڵام ئەو دانیی لەسەر ئەوە داگرت و منیش دەست خۆشیم لێ کرد.

وەها ڕێککەوت لەگەڵ ماڵەوەی کاک خەسرەو کە خەڵکی هەولێرە ئەوەی وێرەکەی کردم پێکەوە چووینەوە شام و لەوێوە بۆ نووسینگەی پارتی لەوێدا بۆ ماوەی سەعاتێ ماینەوە و تاوەکو نامەیان پێ داین بۆ قامیشلی بۆ (نووسینگەیان) لەوێ و لەوێش ماوەی رۆژێ ماینەوە. بەڵێ ئەم نووسینگانەش هەر یەکێ شتێکیان پێ دەوێ! ئێمەیش چییان وتووە بەخۆشیەوە جێبەجێمان کردووە هەر لە قامیشلی، بەئۆتۆمۆبیلێ ڕۆیشتین بۆ نزیک ئاوەکە، کە پارتی بەکرێی گرتبوو ئەو کرێیەی کە لە هەر نەفەرێکیان وەردەگرت، دوو بەرانبەر نەفەرێکی ئاسایی، کە خۆی لەگەڵ خەڵکدا بۆ ئەوێ بڕوا.

لە نزیک ئاوەکە سواری پیکاب کراین و بەرامبەری کرێ، بۆ هەر کەسێک و لەوێشەوە سواری بەلەم کراین و هەریەکە دیسان بەرامبەری کرێ و لەویشەوە سواری پیکاب کراین و تا ناو بارەگاکە، کە لە خاکی کوردستانی ئازاددایە! ئا لەوێ، ژوورێ هەیە سەر بەگومرگە. پشکنین بەجۆرێکە ناو بەناو زنجیری جانتا دەپچڕێت! شتی ناوەوەی جانتاکە تێکەڵ دەبن و دەڕژێن و هەندێ جاریش لەناو دەچن!

سەرپاکی وڵاتی ئەوروپا دەگەڕێیت، نەکەس تەماشای جانتات دەکات نەداوای پاساپۆرت!

وا ڕێکەوت کە لەوێش یەکی سەر و (پەنجا) دۆلار و هەندێ پارەی وردە (دینارمان) پێدان و ئەوجا بەئۆتۆمۆبیل بەرەو زاخۆ. ئا لەوێدا گومرگ چی دەکات؟! هەزار ڕەحمەت لەوانەی بەعس لە ڕێگای کەرکووک و سلێمانیدا. ئەوجا یەکسەرە بەرەو هەولێر. چەند جار ڕایان وەستاین! سەیرە لەنێوان هەولێر و سلێمانیدا، داخم چەند جارێ بێ! بەڵێ من خۆم پاش چەند ڕۆژێ مانەوە لە هەولێردا بەرەو سلێمانی لەگەڵ چەند کەسێکدا سواربووین و لە مەرزی هەولێر، کاتێ نزیکە لە شارەکەدا بچیتە دەرەوە ڕووەو سلێمانی سیپەی پارتی و ئاماژەی وەستاندن و ئێمەیش وەستاین: بۆ کوێ دەچن؟ بۆچی دەچن؟ لەکوێوە هاتوون؟ چیتان پێیە؟ لە چ گەرەکێ دەبن! بەڵێ هەرچی چۆنێ بێ کەوتینەوە ڕێ بەرەو سلێمانی: نزیکی کۆیە دیسان سیپەی پارتی هەمان وەستانی ویست و هەمان پرسیاری لێ کردینەوە.

لەپاش پێنج دەقیقەیەک گەیشتینە سیپەی یەکیەتی و ئەویش داوای وەستاندنی لێ کردینەوە و وەستاین و ئەویش بەپرسیاری زۆر و پشکنین سەریان گێژ کردین. بەڵێ پاش ماوەیەکی زۆر و کاتێکی زۆر گەیشتینە تاسلووجە و جێگا سیپەکەی ئەوسای بەعس و ئەویش دووبارە وێستانی ویست و (شناسنامە = هەویە)ی ویست و کۆمەڵێ پرسیاریشی ڕژاند.

پاش ماوەیەک (چەند ڕۆژێ)، بەسلێمانیدا گەڕام و ئەوەی کە بەرچاوم کەوت زۆر بەکورتی ئەوە بوو کە دووکانەکانی بەکەلوپەل و ویستەمەنی ژیان و خواردەمەنی هەمەجۆر ڕازاوەنەتەوە. خەڵکێکی زۆر لە جادە و بازاڕەکان و کوجییەکاندا بەئیش وبەبێ ئیش و هەر یەک بەجۆرە، بەدوای کارێ، خواستی دا ماخولانیەتی. چایخانەکان پڕن، کتێبە لە چاپدراوی نۆی، ڕۆشنبیریی نۆی گەشەیەکی زۆری کردووە و پەرەیەکی باشی سەندووە. قەراخ شەقامەکان بەرۆژنامەی کوردیی جۆراوجۆر ڕازاوەنەتەوە. ناوونیشانی دووکانەکان. چایخانەکان، قوتابخانەکان بەکوردیی پەتی ناسراون. جادەکان نوێ کراوەیان پێوە دیار نییە و ئەگەر وەهاش بێ بەرەبەرە وەهایان لێ دێ کە ئۆتۆمۆبیل نەتوانی بەئاسانی بیانبڕێ، ئەو ڕێ پانوپۆڕەی کە لە دووریانی سەرچنار و سلێمانیەوە بەرەو هەڵەبجە بەدەیان چاڵی تێدایە، کە بەزستان دەریاچە گۆم دروست دەکەن! ئەم جۆرە چاڵانە لە ڕێگای گشتیی ئۆتۆمبیلدا، دژڤاوەرییەکی زۆر بەتین لەناو

کۆمەڵ و کۆمەڵگادا دروست دەکات و ئەگەر هاتوو ئەم ڕێیانەمان لەگەڵ ڕێی سلێمانی و قەڵاچوالان و لەگەڵ ڕێگای سەلاحەددین و سەری ڕەش و هەولێردا بەراورد کرد، دەبێ چی بڵێین و چۆن لێکی بدەینەوە!

جگە لەوە، لەوەش دەکات کە ڕێگای نوێ کە بۆ ئۆتۆمبیل ئاسان بێ، نەکراوە ئەوانەشی کە بەو جۆرە هەژارییە کە هەن، هەر لە دەمی بەعسدا کراونەتەوە و چاککراوان! لە دانشگاکاندا لێرەش و لەوێش، حیزبایەتی دەورێکی زۆری بینیوە و دەورێکی زۆریش دەبینی! دیموکراسیەت و یەکسانی لە بارەگای مافی ئەوێدا باوی نییە و تەنانەت هەڵبژاردنی کۆمەڵ و کۆمەڵگا جۆربەجۆرەکانی بەسەر حیزبەکانی سەرەکیدا بەپێی ڕەزامەندییان دابەش دەکرێ!

مافی مرۆڤ خواردن بەم جۆرە دەبێ بەهۆی ئەوەوە کە شەهیدەکانی ڕێگەی ئازادیی کورد (کە خۆیان لەو پێناوەدا، بەکوشت دا، بەتایبەتی ئەوانەی کە بەعسیان لە ڕەواندوز و هەڵەبجە و سلێمانی و هەولێردا، بەهۆی هێرشیانەوە هێرشی دایک و خوشکانیانەوە بەزاند و بوو بەهۆی ئەوە کە ئەم حیزبانە هاتنەوە نیشتمان هاتنەوە سەر حازر و بازر) لە گۆڕەپانی خوای گەورەدا ناڕازی ئەوە نەبڕ بەرپا بکەن و مێژووی دینیش کاری کاریگەری خۆی بەرپا بکات! ئەمەش ئەگەر بەو جۆرە هاتە مەیدانەوە وەک کارێکی ناڕەوا بەرامبەر بەهاونەتەوە و هاوزمانی خود لە قەڵەم دەدرێ.

لە بەڵاوکردنەوە لە چاپدان، تا سۆرانی و بادینانی وەستابێ، کەسێ هەورامیی و هەورامانی بەکورد و بەخاوەن کەلەپوور و خاوەن شارستانیی نازانێ! جیاوازیی ئێمە و سۆرانیی و بادینانی ئەوەیە، کە ئەگەرچی ئێمە مادیی ڕەسەنین بەڵام ڕۆژێ لە ڕۆژان هەوڵی ئەوەمان نەداوە کە جیاوازی یەک بهێنینە ناوەوە، نەک تەنها ئەمەش بەڵکو وازمان لە شێوەزمانەکەی خۆمان هێناوە، ئەگەر ئەمڕۆیش شێوە کوردیی هەبن سەرپاکیان وەچە و نەوەی نوێی ئەو زمانە (دینییەن) لەبەر خۆشەویستی ئەوە کە کورد ئەگەر ئەمرۆ شتێکی هەبێ، تەنها زمانی کوردییەکەیە وەک ناو هەیەتی و بۆیە دەبێ ئێمەیش و ئەوانیش بێینە سەر ئەوەی کە نیشتمان لەپێشی پێشەوەیەو پارێزگاری کردنی زمانەکەی وەک زمانێکی ڕەوا لە سەرپاکی کوردستاندا پارێزگاریکردنی شناسنامەی کوردە و دڵسۆزییە لە پێناویدا، نەک دابەشکردنی کوردستان بەزمانی کوردیی سلێمانی و هی دهۆک و پتر لەوەش، نەک دابەشکردنی شتی دیکە، کە وەک سامانێکی بەجێماوی زۆر تایبەتی بۆ دابەشکردن.

لە رووی ژمارەی چاپدانی کتێبەوە، بەڵێ ژمارەیەکی زۆر لە هەولێر و لە دهۆک و لە سلێمانی لە چاپدراوە و لەوانە چەندیان هی نووسەرێ لەو نووسەرانەی هەورامانن! بەم پێیە دەبێ ناوچەی هەورامان، نووسەری تیا نەبێ!

لە رووی هەڵبژاردن، یان دەستنیشانکردنی ئەوانەی کە پێیان دەوترێ ئەندامانی پەرلەمان، دەبێ چەند کەسی هەورامی بنەڕەتی تیادابێ، ئەگەر هاتوو سەرژمێری پزیشکان و مامۆستایانمان لە سلێمانی (هەر تەنیا لەوێ)دا کرد، بۆمان دەردەکەوێ، کە ئەگەر نیواونیو نەبن، لە دەروبەری سەدی سیی هەن، کەچی یەکێکیان نەم دیی، نەم بیست کە کارێکی وەهای پێ درابێ، کە شایستەی دڵخۆشیکردن بێ، بەدڵسۆزیی میرایەتییەکان و بێ لایەنیان و جیاوازیی نەکردنیان!

لە رووی رێگاوبانی ناوەوە و چۆنیەتی پاکوخاوێنی، ترافیک رێزی لێ ناگیرێ و پاشماوەی جگەرە و قاقەزی دووکانداران و بازرگانان و ئاورژاندنی قەسابان و سەوزەفرۆشان و خاوەن وردەواڵە دەست فرۆشەکان رێ بەکەم کەس دەدەن!

سووچی ئەمەش، بۆ تەنیا لایێ ناگەرێتەوە و من بەشبەحاڵی خۆم بەکەمتەرخەمیی ئەو دانیشتوانە و پێ نەزانیێ بەوەیە کە هەر کەسێ، لە ئاستی خۆیەوە، وەک ئەرک هەست بەلێ پرسینەوە ناکات و نەکات، بەهۆی سەرەکیی دەزانم!

چونکە ئەگەر کۆمەڵ یان دانیشتووان، بەسەرپاکی لایەنەکانیانەوە، نەزانن یان نەزانی چی دەوێ و چی پێویستە و سوود بەخشە بەکۆمەڵگا کە زوو بکرێ و چیش کە ئەگەر دووا بخرێ زیانێکی ئەوتۆ ناگەیەنێ، دەبێ بەرێوەبەرانی میریی و سەرکردانی چۆن چۆنی بەو کەمتەرخەمییە، بەو کەموکوڕیانە بزانن!

وا خەریکە دەگاتە شەش ساڵێ و لەملاو لەولاوە کورد بەرەو سویسرە، زۆر بەکەمیی و بەرەو ئەڵمانیا و سوید، بەزۆریی پرژوبەڵاون و لە وڵاتەکانی دیکەی ئەورپاشدا هەن!

ئەمانە هەریەکە بەجۆرێ هۆوە، بەرەو ئێرە هاتوون و هی وەها هەیە، بەبۆنەی پەرپووتی باری ژیانی و ئابوورییەوە و هی وەهاش هەیە، بۆ کاسپی و هەریەکەی دیکەی، هۆیەکی وەهای لێ کردووە و، کە خانوو ماڵی بفرۆشێ تاوەکو بێت بەرەو ئەروپا و لە دەریادا بخنکێ، یان بەتەقەی پۆلیس بکوژرێ!

لێرە لە سویس، کورد لە بیل و زیوریخ زۆر هەن و ئەگەر رێک کەوت، دووان یان سیانیان لە جێگایەکدا کۆبوونەوە و، جگە لەزەمی یەکتریکردن، چ باسێکی دیکەیان نییە!

(کورد واتەنی یەک) هەیە، یەژێ (قەل بەقەل دەڵێ ڕووڕەش) و بەم بۆنەیەوە وا هەندێ (زۆر کەم) وێنە دەخەمە بەرچاو:

برادەرێکی هەولێری هات بۆ لام و قاپێ شەڕابی سووری، بۆ هێنام و هەندێ گۆڤاری کوردیم لە ئێران و لە کوردستانی خوارووەوە، بۆ هاتبوو، دامێ کە بیانخوێنیتەوە و دەمزانی حەزی لە خوێندنەوەیە و ئەویش لە هەمان کاتدا دیارییەکی دیکەی پێ بوو ئەویش ئەمە بوو!

مامۆستا: فلانە ئافرەت، کە لە سەنتگاڵن-ە من باشی دەناسم، کە کاتی خۆی لە بەغدا بوو مدیرەی قوتابخانەیەک لە ماموون و لەوێش ئەندامی ئافرەتانی ئەوێ بوو (اتحاد نساء العراق) کەچی وەهای لە قەڵەم دەدات لای فلانە کەس، و فیسارە کەس، کە تۆ (واتە: من) لە ئیزگەی کوردیی بووی، بەعسی بووی و بەفرمانی بەعسی تۆ بۆ ئێران نێردراوی ئایا ئەوە ڕاستە؟! منیش وتم ئیسە ئەوە چە دەورێکی هەیە، من لە خۆت دەپرسم، ئەگەر ئەمە وەها بوایە، من چیم لێرە دەکرد! تۆ خۆت دەزانی کە بەعسییە گەورەکان لە کوردستاندا چە دەورێکیان هەیە من لەو ئافرەتە رەخنە و گلەییم نییە، چونکە ئەو نەخۆشە و مرۆڤیش کە نەخۆش بێ لێی ناگیرێ و ئەوەش واتە: ئەو گێڕانەوەیە، کە تۆ بۆ منی دەگێریتەوە، هەروەک خۆت بەمنت وتبێ وەهایە. چونکە ئەو نەهاتووە کە ئەوە ڕووبەڕووم بڵێت؟! دوای ئەوەیش من و ئەو لێرە یەکتریمان ناسیوە!

من هاتمە سەنتگاڵن (بۆ یەکەم جار، ساڵی -١٩٩٦) و لەوێ بۆ چەند جارێ ئەو دەعوەتی بۆ کردم و پتر لەوەش، ئەو نانی بەمن دا، هەڵبەت ئەگەر زەمیشم بکات، مافی خۆیەتی چونکە من بەرامبەری باشیەکەی نەمتوانی باشی بدەمەوە و ئەمە لەلایەک، لەلایەکی دیکەوە، تکام وەهایە کە ئێوە لەسەر خوێندنەوەکە هەر بەردەوام بن باشە و خوویەکی تەواوی بدەنێ و دووربن لەم دووزمانییە! ناوی فلانە کەسیشت هێنا، کە خەڵکی شارەزوورە، هەرچی دەڵێ با بڵێ، چونکە ئەو بۆ چەند جارێ خۆی هەڵبژارد بۆ پەرلەمان و دەرنەچووو جارێکیشیان نامەی کابرایەکی زۆر دەست رۆیشتووی بەعسی هێنا کە بەرنامەی بدەمێ، منیش کە نووسینەکەیم دیی، دیم کە سوودی بۆ بەشی رۆشنبیریی نییە و بەرامبەر و ڕووبەڕوویش، پێم وت، کە من بەو جۆرە لە ئیزگەی کوردیی بەشی رۆشنبیریم وەرگرتووە کە مافی رۆشنبیری چییە، جێبەجێی بکەم و هیچی دیکە!

دیسان کاکەی بەرێز، ئەم شتانەی کە تۆ بۆ منت گیڕایەوە، هی خۆتە و چونکە تۆ

دەیانلێیت!

من تکات لێ ئەکەم تۆ ئەگەر بتەوێ باشترین دۆست بگریت بۆ کاتێ کە کارت نەبێ، دەسەودامانی کتێب بیی، کە ئەو کتێبە هەرچی چۆنێ بێ، سوودبەخشە و ئەمین و دڵسۆزە.

لێرەش پارتی و یەکیەتی هەن و هەر برادەر و دۆستێکت لەمانە هەبێ لایەنەکەی دیکە، لووتەلا دەبێ لێت! بێ گومان ئەمەش خراپ دەردێکە! تەنانەت، لە جەژنی نەورۆزدا کە کوردەکانی ئێرە لە جێگایەکدا کۆدەبنەوە گوایا، بۆ بەسەربردنی رۆژێکی پیرۆزی کورد، کەچی هەر ئەوندەت زانی هەرایەک و لەیەکدان بەرپا بوو، سەیرانەکە (جەژنەکە) بەناخۆشیی دەرچوو!

کاک عەزیز نامقی بەرێزیش، ئەگەر یەکێ بەدڵی ئەو هەڵسوکەوت نەکات! هەڕەشەی سەر ئاوەکەی لێ دەکات!

شوێنەوار کوردیی ناوچەکان هەورامان، لێرەو لەوێ، بۆچ!

ساڵی نەوەد و یەک، وەها، هاتە بەرەوە، کە سەرنووشت من وەها بێ کە چەند ساڵی، لە ئێراندا، ژیانم بەرمە سەر و بەوبۆنەیەوە، بۆ ئەوەی کاتەکەم بەوێردی بەسەرهاتە ناهەموارەکە، خەرج نەکرێ، بەرنامەیەکی کارکردنم (کاری خواستی ژیانم) لەپاوە و خانەگادا بۆ خۆم نەخشەکێشا.

یەکێ، لەو کارانەی کە لە نەخشەکەدا، ناوم هێنابوو، گۆشەی کەلەپووری رۆشنبیریی کۆکردنەوە بوو، کە ئەویش هۆنراوە و هەڵبەست و پەندی پێشینان و واتەی کورد دەگرێتە خۆی.

ئەوەی، کە سەرنجمی راکێشا، ئەوەبوو، کە کۆمەڵە شیعر و هۆنراوە و هەڵبەستێکمان دەستکەوت، کە مێژووی دارشتنیان، بۆ دێرین دەم دەگەرێتەوە پتر لەوەش، زۆربەی جێگای داڕشتنیان، نیشتمان دایگزادی ئەو شێوەزمانە نییە.

بەم بۆنەیەوە وا لێرەدا، وەک وێنە، بۆ لێ وردبوونەوە، لەوەی کە بوو، چۆن و چەند لە ناوچەیەکی دوور لە ناوچەکانی هەورامان، ئەو بەرهەمانە، بەو شێوەزمانە لەوێ داڕێژراوان و ئەگەر هاتوو زانیمان کە داڕێژەرەکانیان هەورامیی نین و جۆرە زمانی دایکزادیان شێوە زمانێکی دیکەیە.

لە (ڕامسەر)دا، کە کاتی خۆی رەزا شای پاڵەویی، ئا لەوێدا، کاخێکی بۆ خۆی دروست کردووە، چاوم بەکتێبی (تاریخ طبرستان رویان، مازندران تالیف - میر سید ظهيرالدين مرعشی بوو) کەوت و ئەو کتێبە، بەلای منەوە زۆر بەنرخە و چی هەوڵم دا، نەمتوانی نوسخەیەک لەوەم بۆ خۆمم دەست بکەوێ.

هەر لەبەر ئەوەی کاخەکە، کرابوو بەئۆتێل، ماوەیەک لەوێ مامەوە و هەندێ وەرگەرتەی پێویستم لێ روونووس کردەوە و وا لێرەدا، کەمێ لەو روونووسە پێشکەش بەخوێنەری بەرێز دەکەم:

ئا لەو بەرهەمەدا، پارچە هەڵبەستێکی تیابوو، کە تەمەنی بۆ (٤٣٠) ساڵی دەگەرێتەوە و خاوەن بەرهەمیش لەنێوان ساڵانی (٨١٥ - ٨٩٢ کۆچی)دا ژیاوە ئەو قەسیدە، کە لەو ناوچانەدا زۆر بەناوبانگە، بەشێوەیەکی گشتیی هەندێ بەسەرهاتی ئەو ناوچانە دەردەخات و وا ئێمەیش هەر بۆ مەبەستی زمانەکەی و شێوەی، دوو دێر

دەخەینە بەرچاو: لەپێشەوە، دەبێ ئەوە روون بکەینەوە، کە رێنووسەکە، رێنووسی فارسییە و دەڵێ:

"تـا وره وشی چل شم أی شـــــــیم
واپی کرد نیازکه وشکت وهار هجره دیم"

با، بەرێنووسی ئەمڕۆی زمانی کوردیی، روونووسی بکەینەوە:

"تـاوەرە وەشی چـل شـــــــەم ئەی شـــــــیم
واپەی کەرد نیاز کە وەشکەت وەهاری هەجرە دیم"

با، واتای هەندێ وشەیان، لێک بدەینەوە:

+ وەرە: کاوڕ = بەرخ: مەبەستی بورجی (حمل-ع)ە.

(ڤەرە)شی، پێ دەوترێ.

+ شیم (حوت-ع)ی عارەبییە و مەبەستی، (بورجی گەمییە = برج الحوت)ە

+ شی: چوو، رۆیشت، لوا، شی، بەکاردێت، بەچەند واتایەک، کە یەکێ لەوانە، ئەو واتایەی سەرەوەیە و ئەوی دیکەش بۆ چێشت بەکاردێ، کاتێ کە دەچێ، یان کەف دەکات و لەبەر هۆی کوڵان بەسەر مەنجەڵدا، کەفە سەر دەکات، یان پارەیەکی کۆن دەگۆڕێتەوە، دەوترێ (زەڕەکەشی)، یان یەکێ لە یەکێکی دیکە دەکات و...... هتد

+ شەم: بەواتای (مۆم) بەکارهاتووە و واتای دیکەیشی هەیە.

+ شەکەت: نارەحەت، ماندوو، نەخۆش، بەزیوو، زەحمەت.

+ هەجـرە: (هجـرە-ع)ی عـارەبیـیـە و بەواتای (هاتنەبەرەوە، بەرەنگار، تووش، بەپیرییەوە چوون، کۆچکردن،...... هتد) هاتووە.

+ دیم: دیم، دوو واتای هەیە و یەکێکیان، بەواتای (دەموچاو)، یان (دیو) هاتووەو ئەوی دیکەشیان، بەواتای (چاوم پێ کەوت، بەر چاوم کەوت، بینیم، تووشی بووم،...... هتد) دێ.

لام وایە، زۆر نەبێ، کـــــەمێ واتای ئەو دوو دێرە رۆشن بوویەوە و وا واتا گشتییەکەیان دەخەینە روو؛ ئەگەرچی من دەربارەی بورجەکان ناشارەزام بەم جۆرە دەگرێتەوە:

تا وەکو بورجی (کاوڕ = ڤەرە = حمل-ع) بەرەو بورجی (شیم = حوت) گوێزرایەوە، (چل شەم = مۆم = شەو)ێکی پێ چوو. وەها پێی دەچێ کە بەزحمەت وەهار = بەهار

ببینم: لەکاتێکدا پارچەکە بەتەواوی لێک نەدرێتەوە، لەززەتی واتاکەی، بەم جۆرە، بەر زمانی چاو ناکەوێ!

هەر لەو ناوچانەدا، بەشێوەیەکی دیاریکراو، لە ناوچەی (قەزوێن)دا، لە سەردەمی خەلیفەی دووەمی ئیسلامدا، کاتێ کە لەشکری ئیسلام دەچێتە ئەوێ و زۆر و جەور بەکار دەهێنن، خەڵکەکە، بەخۆپیشاندانێکی گەورە، نارەزایی خۆیان، بەرامبەر ئەو بەزۆر خۆچەسپاندنەیان، دەردەبڕن و بەم دێرە هۆنراوەیە، دروشم دەخوێننەوە و ئەویش، یەژێ:

"نەموسڵمان بیم، نەگزیەت مەدەیم
پشین وە مەککە، ئێمە وەرهە یم"

(حاڵی حازر ئەمە وەک شێوەی فۆلکلۆری لێ هاتووە لەناودا هەر ماوە).

ئەم فۆلکلۆرە لە بەرهەمی (گزیدە - حمزە المستوفی، ل-٧٧٦) وەیە.

واتای هەندێ وشە:

* ببیم: دەبم، دەبین
* گزیە: جزیە، سەرانە
* مەدەیم: ئەدەین،دەدەین
* بشین: بچن، برۆنەوە، بگەرێنەوە
* مەککە: شاری (مەکە)
* وەرە: لێرە
* هەیم: هەین، لێرەین، ناجوڵێین، وڵاتی خۆمانە

لام وایە، واتاکەی زۆر رۆشن بێ.

لە بەرهەمی (روضـات الجنان وجنات الجنان، تألیف حسین کربلای تبریز)، پارچە هەڵبەستێکی بەم جۆرە هاتووە و دەڵێ، یەکسەرە، بەرێنووسی کوردیی ئەمڕۆ، (تەنیا دێرێکی):

"ئەسکەندەر رودەم را کوشتی، رودت کوشاد"

(روضات الجنان تهران، ل٣٩٠)

واتە: (ئەسکەندەر رۆڵەمت کوشت، رۆڵەت بکوژن)

ئەمەی سەرەوە وەک لە بەرهەمەکەدا، وەهاتووە، بەسەرهاتێکە، کە بەسەر (حاجی حەسەنی- زەتاب)دا، هاتووە ئەم ڕووداوەش دەگەڕێتەوە بۆ ساڵانی (٢٣٨)ی کۆچی. عزالدین عادل یوسف تبریزی، کە لە سەدەی (هەشتەم) و نۆیەمی کۆچیدا ژیاوە، پارچە شیعرێکی هۆنیوەتەوە و ئەم پارچەیەش زمانناس و مامۆستای ئەدەبیات و زمانی فارسیی دانشگای تاران دکتۆر محمد جواد مەشکور لە مێژوو (تاریخ) ئازەربایجاندا، وەهای لە قەڵەمداوە، کە زمانەکەی زمانی ئازەرییە!

ئەم جۆرە بۆچوونە، ئەگەر یەکێکی دیکە، بۆی بڕوا، لۆمەی ناکرێ، بەڵام زانای وەک دوکتۆر جواد مەشکور، ئەگەر شتی وەهای کرد بێ گومان، دەبڕێتە، سەر لایەنی رامیاریی، نەک زانیاریی و ئەوجا، ئەگەر وەهاش نەبێ، کێشەکە، لەبارەی نەزانینەوە بێ، ڕەواتر ئەوەیە، کە خۆی لە شتی وەها ناڕەوا لابدا.

پێش ئەوەی بێینە سەر کرۆکی لێکدانەوەی هۆنراوەکە، دەبێ ئەوە روون بکەینەوە، کە زمانێ بەناوی زمانی ئازەرییەوە بێ، نییە و نەبووە، ئازەربایجان ناوچەیە (لەلایەکی دیکەوە، لێک دراوەتەوە، وەک پەراوێز) نەک نەتەوە و خەڵکەکەشی (تورکن) و بەزمانی تورکی قسە دەکەن و نێوان زمانی تورکیی و زمانی خەڵکی ئەو ناوچانە، شتێکی جیاواز، بوونی نییە!

ئەوجا، با بێینە سەر کرۆکی گوتارەکە (لەپێشەوە بەرێنووسی فارسی):

"سحرگاهان کە دیلم تاوەگیری
جە اهم هفت چەرخ الاوەگیری"

بەرێنووسی کوردیی، بەم جۆرە دەگرێتەوە:

"سەحەرگاهان، کەدڵم، تاوەگێرێ
جە ئاهم هەفت چرخ، ئاڵاوە گێرێ"

واتای وشەکان:

* سەحەر: بەیانیان
* گاهان: (گاها = وەخت = جار) جاران
* سەحەر گاهان: دەمی بەیانیان: بەیانیان جاران
* تاوگێرێ: گەرم دەبوو، تا دەیگرت.
* جە: ژە، لە

* ئاه: دووکەڵ، هەوا، ئاخ، داخ، هەناسەی دەروون
* ئاڵاوە: هەڵم (بخار-ع)
* گێرێ: دەیگرت

واتا گشتییەکەی:

بەبیانیان، دڵم تا دەیگرت

لە ئاهمدا (لە ئاهی دەروونم)، حەوت تەبەقەی ئاسمان هەڵم دەیگرت! (شایانی باسە، سەرپاکی ئەم پارچە شیعرە) نەک ئەم دوو دێڕە (کە لەگەڵ مامۆستا) عبداللە ئەیوبیان (مەهابادیی، کە هەردووکمان، لە سمینارێک کە لە تەورێزدا، بەبۆنەی (یادرۆژ)ی هەڵەبجەوە گیرابوو، بانک کرابووین پێکەوە پێشانی مامۆستایەکی ئەدەبیات، لە دانشگای تەورێزدا دامان و ئەو وەها تێی گەیاندین، کە ئەم پارچە شیعرە، نە بەزمانی تورکییە و نە بەزمانی فارسیی و ئێمەیش، پێمان وت، کە لەوانەیە ئەمە بەزمانی ئازەریی بێ ئەویش پێکەنی و وتی من خەڵکی ئێرەم زمانێ بەناوی زمانی ئازەرییەوە، تازە دروستکراو تازە و هەڵبەستە (مەبەستی دەست هەڵبەست بوو) و ئەمە کێشەیەکی رامیارییە، نەک زانیاریی!

شاعری بەناوبانگی ئازەربایجان (تەورێزیی) بەبۆنەی هێرشی تورکەکانەوە، بۆ سەر ناوچەکانی (گورگان و ئامل، ساری) مازندرانەوە، لەنێوان ساڵانی (٩٢٤ - ٤٣٢)ی کۆچیدا، لەبارەی تاڵان و چەپاویانەوە قەسیدەیەکی داناوە و لە پێشەکییەکەیدا (بەرێنووسی فارسی) بەم جۆرێ دەڵێ:

"کمر بستند بهرکین، شە ترکان پیکاری
همە یکرو بخونخواری همە یکدل بجراری
خداوندا پراکندی زهم پیوستە خلقی را
چە از زنگان چەاز گرگان چە ازامل چە ازساری
زتنشان تلها کردی بەسحرا سراب اندر
میان تلها کردی زخونشان جوبها جاری
دژی را هم بر گردون بکردی پست با هامون
بەیک ساعت چنان کانجا نبود ان هرگز انگاری

(کتاب - پادشاهان آزربایجان- احمد کسروی، ل-).

واتای هەندێ وشە:
* کمر: کەمەر، پشتوێن
* بستند: بەستووە، ئامادەیە
* بهرکین:پڕ بەقین
* شە: لە
* ترکان: تورکان، تورک
* پێکاری: بۆ جەنگ، بۆ شەڕ
* همە: هەموو، یەک روو، وەک یەک (لە دەموچاو و بەرگدا)
* بخونخواری: بۆ خوێنڕژتن، کوشتن و بڕین
* یکدل: یەکدڵ، بەیەکسانی، وەک یەک
* بجراری: وشەکە عارەبییە و لە (جر)ی عارەبییەوە هاتووە + مەبەستی چەکدارییە
* پراکندی: پرژوبەڵاویان بکەیت، تەفروتوونایان بکەیت
* زهم: لەیەکتریی
* زتنشان: لەتنیان، لەلاشەیان
* تلهاکردی: تلیان بکەیتەوە، تل بکرێنەوە
* ژ خونشان: لە خوێنیان
* سحرا: تەختایی، چۆڵوهۆڵ و بێ ئاو و بێ سەوزایی
* سراب اندر: بێ سەروژێر، سەروژێر
* میان: لەنێوان
* جویها: جوگە (کۆکردنەوەی فارسیی)، جۆگان
* جاری: عارەبییە و بەواتای (بڕوا)یە، ڕۆیشتن، چوون، نەوەستان

لام وایە، زۆر نەبێ کەم، واتای وشەکانی ڕۆشنکرانەوە و بۆ خوێنەری ئاساییش، واتا گشتی یەکەرۆشنە.

(همام-ی تۆرێزی) کە شاعری بەناوبانگی ئازەربایجانە و لەنێوان سەدەی حەوتەم و هەشتەمی کۆچیدا، ژیاوە قەسیدەی زۆری هەیەو وا دوو دێڕێ، لە یەکێ لەو قەسیدانە دەخەینە روو، کە بەڕێز دوکتۆر جواد مەشکور، وەهای بۆ چووە، کە زمانەکەیان زمانی (پالەوی)یە و ئەمەش دوو دێڕین، لە یەکێ لەو قەسیدانەی:

یەکەم جار بەرێنووسی فارسی:

"وە هار ول، ودیم یار خۆشی بی
اوی یاران، مەول بی مەوهاران!"

بەرێنووسی ئەمڕۆی کوردیی:

"وەهارو ول، وە دیمی یار خووەش بێ
ئەوێ یاران، مە ول بێ مە وەهاران"

لام وەهایە، کە واتای وەشەکان روون بن، چونکە شێوە زمانی بابا تایری هەمەدانیش هەروەک ئەم شێوە زمانە بووە و بەهەرحاڵ، واتا گشتییەکەی بەم جۆرە دەگرێتەوە:

"بەهار وگوڵ، بەدەموچاوی یارەوە رەنگینن
بەبێ یار، نەگوڵ جوانە نەبەهارانیش!"

لە فەرهەنگی پالەوییدا بەڕێز زانای بەرزی فەرهەنگ و زبانی پالەویی دانشگای تاران، د. فرەوشی، لەلاپەڕە-١٤دا، باسی وشەی ئەڵوەند هاتووە و وەهای لە قەڵەم دەدات، کە ناوی شاخێکە لە هەمەداندا و ئەوجا دەچێتە سەر ئەوەی، کە لەو ناوچانەدا، شاعرێک، بەبێ ناو، بەزمانی پالەویی شیعری هۆنیوەتەوە و بەوبۆنەیەوە، چوار نیوە شیعرێ دەخاتە، بەرچاو، گوایا، بەزمانی پالەوین و ئەمەش، ئەو وێنانەیەتی:(١)

" خێزە دایا کی زمان وی تەخۆش نی
کوە الوند و دامان وی تەخوش نی
ار تە اویان خویش و نازانیان
جما شامان و بامان وی تەخۆش نی"

با، هەندێ لەو وشانە رۆشن بکەینەوە:
خیزەدایا: دایک حیز
کێ: بۆچی
زمان: زمان
تە: تۆ
خۆش نی: خۆش ناوێ
کوەالوند: شاخی ئەڵوەند

دامان: ناوچەکە، خەڵکەکە

ارتە: ئەگەر تو

اویان: دەتەوێ

خویش: خزمان

نازنینان: خوشەویستان، جوانان

جما: بۆچی، لەبەرچی!

شامان: خواردن، دانیشتن، دەوروبەر

بامان: هەمان هاوواتای (شامان)ە

لام وایە، مەبەستی شاعر رۆشن بێ و ئەویش، بەکوردیی، بەم جۆرە دەگرێتەوە، گوایا یەکێکی بێگانە، لەوێ یان ژنی هێناوە، یان دۆست و دڵداری هەیە و ئەویەکەش جگە لەو دۆست و دڵدارەی و خزمانیان کەسی دیکە و هەڵسوکەوتی دیکەی خەڵکەکەی ئەوێی ناوێ، یان وەک سپڵە، خۆی دەردەخات و شاعیریش جنێویشی دەداتێ و لۆمەشی دەکات.

له بەرهەمێکدا، بەناوی (حافظ شیرازی - دیوان خواجه حافظ سید ابو القاسم شیرازی)وە وەیە و لەلاپەڕە (٣٥٥)یدا، چەند چووتە شیعری (دوو - دوو = جووتە هۆنراوە) بەرچاو دەکەون و بەم جۆرە، لە رووی جۆری زمانەوە، بەڕیز هاتوون: جووتێ عارەبی، جووتێ فارسی، جووتێ فارسی و عارەبی، جووتێ عارەبی و فارسی، دوو جووت بەکوردیی ناوچەی هەورامان و منیش بەم بۆنەیەوە، وا روونووسیان دەکەمەوە:

سبت سلمی بلد غیها فؤادی
و روحی کل یوم لی ینادی
نگارا بر من بیدل ببخشای
و والنی علی رغم الاعادی
حبیبا درغم سودای عشقت
توکلنا علی رب العبادی
امن انکرتنی عن عشق سلمی
تەز اول ان روی نکوه بوادی
بە پیی ماچان غرامت بەس پەری من
غەر تو(تە)یەک وەی-رەوشتی ئەز ئیما دیی

غەمی این دل بەواتت، خورد ناچار
وەغەر نەرا بینی ایچ تە نە شادی

ئەم جووتانە، کە لە سێ زماندا، بەشدارن لێک نەدراوەنەتەوە، جگە لە عارەبییەکان و فارسییەکان بەم چوار دێرەی خوارە، کە بەزمانی کوردیی هەورامیە، وەهای لە قەڵەمداوە، کە بەشێوە زمانی ناوچەکانی شیراز دارێژراوان و ئەوەیە منیش یەکسەرە، بەرێنووسی ئەمڕۆی کوردیی، نووسینمەوە.

روونکردنەوەی هەندێ وشەی ناو چوار دێڕەکەی کۆتایی:

بەپیی: بەپێی، بەپێێ

ماچان: وتەمان، واتە، گوتن

بەپیی ماچان: بەپێێ وتەیان

غەرامت: (غرام-ع)ت، واتە خۆشەویستیت، دڵداریت (عشقت)

بەس: بەسە

پەری من: بۆ من

غەر تو: ئەگەر تۆ

وەی: خراپی، بەدکاریی

رەوشتی از: (هەڵسوکەوتی = رەویە و رەوشتی) لە من، رەویە و رەوشتی من.

از: بەکارهێنانی لە شێوەی فارسییەوە بەواتای (لە، جە، ژە) دێ

ئیما: ئێمە

دیی: دیت، بەرچاوت کەوت

غەم: غەم، خەم، خەفەت

این: ئەم

دل: دڵ

بەواتت: بەگوتەت، بەوتەت، بەواچەت، بەواتەت

خورد: خوارد، خوار، وارد

ناچار: ناچار

وغەر: ئەگەر، وە ئەگەر، ڤە ئەگەر، ئەگینا، ئننا

نەرا: بۆچی، لەبەرچی، پەی چی

بینی: بووێ، بۆنێ، لەوەی کرد، پاسە بەرکەوت.

تە: تۆ

ناشادیی: ناشاد، عادز، لووتەلا، بێ کەیف، ماتومەلوول

بەشێوەیەکی گشتیی دەڵێ:

تەنیا ناوبانگی خوشەویستیت، هەروەک دەوترێ، بۆ من بەسە
ئەگەر تۆ خراپییەکت لە من دیی
هەرچی دەڵێیت، ئەم دڵە ناچارە
ئەگینا، ئەگەر وەهانیە، تۆ بۆ بێزاریت پێوە دیارە!؟

ئەم وێنانەی سەرەوە، دووانیان بیروڕای دوو زانای بەرزی زمان ئەدەبیاتی دانشگای تارانە، کە بەلای کەمیەوە، دەبێ شارەزای زمانی کوردیی بن، بەتایبەتی، ئەگەر هاتوو زانیمان، فارسەکان، زمانی کوردیی، بەشێوەیەک، لە شێوزارەکان زمانی فارسیی دەزانن، ئەمە لەلایەکەوە، لەلایە دیکەوە، لە پێشەکی (لغتنامە دهخدا)، واتە: (فەرهەنگی لوغەتنامەی دێ خودا)، کە نزیکەی پەنجا زانایەکی سەرپاکی لقەکانی زانیاریی، خەریکی هێنانەدیی و بەردەوام بوونیەتیدا (خۆی لەخۆیدا مەوسووعەیەکە، هەموو لایەکی زانیاریی گرتووەتەوە) و ئا لەو پێشەکیەی ئەوەدا، وها هاتووە، ئەگەر هاتوو سەرپاکی زمانی فارسیی و فەرهەنگەکانی لەناو بچن، لە زمانی کوردییدا، هەمووی دەدۆزرێتەوە!).

ئەوان، بەجۆرێ، ئەمە تێ ئەگەن و ئێمەیش، وها تێی دەگەین کە گومان لەوەدا نییە، کە ئەو واتەیەی ئەوان راستە، چونکە زمان فارسیی دەریی، لەسەر ریشە و قەدی زمانی کوردییەوە دارێژراوەتەوە، لەم رووەشەوە بەکوردیی بەراوردی لەنێوان فارسیی دەریی و فارسیی کۆن و کوردییدا، ئەمەمان بەرۆشنی بۆ دەردەکەوێ، بەهەرحاڵ، ئەمە جێگەی ئەوە نییە!

ئەم بەهەڵە رۆیشتنە، (جۆرە کوێربوونێکی لەخۆباییبوونی خۆ بەزۆر زانایی) بەرچاو دەخات و ئەگینا ئەگەر وەها نییە خۆ، لە شتێکی نارۆشن لادان زۆر برەوتر و ئاسانتریشە. لەم بارەوە، وێنەمان، لە رۆژهەڵاتناسانی ئەوروپاییدا، زۆرە و کۆلکە خوێندەواری خۆیشمان، لەسەر مێزەوە، ئامادەن بۆ جوینەوەی هەڵەکانی ئەوان، بەڵام خۆی چی نوێی بەدەستەوە داوە هیچ! هەر هیچ!

من هەروەک لە پێشەکیەکەی مێژووی هەوراماندا، بەدرێژی باسی نەخشەی کارکردنی

خۆم لەو ماوەیەی، کە لە ئێراندا بووم، کردووە و یەکێ لە گۆشەکانی ئەو نەخشەیە، گەڕان بەدوای کەلەپووریی هۆنراوەیی، بەشێوە زمانی کوردیی ناوچەکانی هەورامان. لە پێناوی هێنانەدیی ئەم ئاوات و خواستەدایە باوڕ ناکەم، ناوچەیەک لە ناوچەکانی کوردستانی رۆژهەڵات مابێ کە بۆی نەچووبم، یان، بۆ ماوەیەک تیایدا، نەمابوومەوەتەوە و زۆربەی میرزایان و خوێندەوارانی ئەو جێگایانەم نەدیبێ (نەدیبن!) ئەوەی کە ئەنجامی ئەو گەڕان و ئەو ئاواتەم بەم جۆرە ڕەنگی داوەتەوە:

یەکەم: لەناو ئەو ناوچانەی، کە خۆیان (بەجاف، بەجوانرۆیی، بەکلاشیی،...... هتد) دەزانن، نەمتوانی، تێکستە شیعرێکم دەست بکەوێ، کە بەشێوەکەی خۆیان (شێوەزارەکەی خۆیان) تۆمار کرابێ و بەشێوەی کوردیی ناوچەی هەورامانیش لە هەموو رووێکەوە، لە هەموو گۆشەیەکەوە، تا بڵێیت زۆرە و بەجۆرێ، کە بۆمان، هەیە بڵێین، تەنانەت فارسیش ئەوەندەی نییە. ئەو کەلەپوورەی کە فارس، شانازیی پێوە دەکات، لە شێوەی هەوراماندا، لەوە زۆر پتر دەست دەکەوێ و لە هەموو روویەکێشەوە، لەو رازاوەتر و بەپێزترە. بەڵام کەلەپووری ناوچەی هەورامان، ئەگەر سەد ئەوەندەی تر، زۆرتر کۆبکرێتەوە باشتر لێک بدرێتەوە ڕەواتر خزمەتگوزاریی وشەی کوردیی بێ، هەر دەبێ، لە ژووری لە سێدارەدانی دوو میرایەتی کوردستاندا بێ و بەوپێیەی؛ کە سۆران کوردە و کرمانجی کوردە، ئەی هەورامی تۆ چیت!

پاش ئەوەی کە ئەو دوو میرایەتییە لە کوردستاندا، دامەزران (دەبێ، هەموو شتێ، هەر بۆ خۆیان بێ و ئیتر خاوەن قەڵەم و کوڕ کوژرا و پیاوکوژرا و ماڵکاول، هەر دەبێ چاوەڕوانی گەدایی کردن بن لە بارەگای ئەواندا) من چوومەوە بۆ کوردستان، بۆ ئەوەی بەرهەمی حەوت ساڵەی ئێرانم (کە بەنرخ، نرخی تەواو نابێ بەزۆریش، ئیتر لەوە زۆرتر، ڕەنگ بێ کەسێ دیکە نەیبێ!) ئەگەر بکرێ، لەوێ هەندێکی لە چاپ بدرێ! بەڵێ کتێبێک (دەستنووس)م دا بەمەڵبەندی رۆشنبیریی لە هەولێر.

لە سلێمانیدا، جەنابی کاک رەئووف بێگەرد، کە بەزۆر زەحمەت (استعلامات)ی رێگەی داین، داوامان لێ کرد، کە لەو رووەوە کارێکمان بۆ بکات، بەڵام ئەو وەڵامی وەهابوو کە کاریان چاپکردنی (نوێخوازی)یە و کاتێ، کە بەرهەمێ لەوانەی پیشاندام دیم کە چیرۆکی (٥٠) ساڵ لەمەوبەرتر یان سەد ساڵ لەمەوبەرتر لە ئەوروپادا، دەرچووە، وەرگێڕدراوە، بۆ کوردیی و منیش زانیم، کە هەرچی خۆیان بیانەوێ، هەر ئەوەیە و ئەوەی کە لەفەرهەنگی ئەوان دابێ، کەلەپووریی هەورامیی تێدا نییە!

بەرهەمەکەی هەولێریش ئەوەتا خەریکە تۆز خواردوویەتی و لەوانەشە مشک بیخوا یان ون بکرێ!

کۆڕی زانیاریی کورد کە لە هەولێردا، دروستکرا، گوایا لاسایی کۆڕی بەغدای جاران بکاتەوە، گۆڤارێکی زەردیان دەرکردووە، کە هەروەک (النشرة المدرسیة) وەهایە، وتارەکانیشی (جگە لەوەی کە زۆر بچکۆلەیە بەقەوارە) شتی نوێیان تێدا نییە و بریتین، لە جوینەوەی ئەو شتانەی کە لە کۆڕدا، کاتی خۆی، کراوە (بەرێز مەلا شوکر بۆ وێنە ناوی ئەندامانی کۆڕ و ئەندامی یاریدەدەرانی هێناوە لەگەڵ، نەوتنی هەندێ، کەوا دیارە ئەو حەزی لە چارەیان ناکات کە یەکێکیان منم.

د. مارف- باسی کوللە و ئاینەمەل دەکات و وەهای لە قەڵەم دەدات، کە مینۆرسکی خاوەنی ئەوەیە، وادیارە بەرێز د. مارف ئەوە نازانێ کە (کوللە ئاینەمەل)کەی ناو ئەوە دەستنووسەی مینۆرسکی نیوەیەتی و نیوەکەی دیکەی نەبووە و تەنها کەسێک کە کوللە و ئاینەمەلی بەتەواویی هەبێ، من بووم چونکە کاتی خۆی دوو نیوەیەکەم دەستکەوتن و کردمنەوە بەیەک ئەمە لەلایەک، لەلایەکی دیکەوە، د. مارف، کەی دەتوانێ (سەر و بۆر) بۆ شێوەی هەورامیی دابنێت و کەی دەتوانێ نووسراوی هەورامیی بەرێنووسی فارسیی بخوێنێتەوە. بەهەر حاڵ ئەوەی کە لە کۆڕ چاوەڕوان دەکرا ئەو جوێنەوەیە نەبوو هەروەها ئەو لاوازییە نەبوو، ئەو کەمتەرخەمییە نەبوو بەڵکو تەواویی دڵسۆزیی بوو! ئەوەی کە دەبێ بوێژرێ لێرەدا ئەوەیە کە کاربەدەستانی کۆری زانیاریی کورد لە هەولێر لەو پلەیەدا، نین یان ئەگەریش لەو پلەیەدابن، زۆرتر دڵسۆزی کارەکەیان نین!

بەهەرحاڵ، ئەنجامی ئەم گوتنەی سەرەوە، ئەوەیە کە کاتێ کوردیی سۆرانی، یان بادینانی لەتێگیرانەدا بن، هەورامان مەڵبەندیانە و لانەی رۆژی نەهاتیانە و کاتێکیش کە وەک ئەمڕۆ، هەرێەکێ لەوانە، خاوەن میرایەتیێ بن، هەورامیی نەک هەر کوردنیە، بەڵکو ریشەی نییە و کەلەپووریشی نییە و سەرژمێریەکیش (رەچاوکردن) لەو بارەیەوە هەرگیز بۆ خوێنەران و زانایانی نییە!

یەکەم: بەڵێ، ئێمەیش، ئەلێین، هەورامیی یان شێوەی ناوچەی هەورامان، زمانی کوردیی نییە، بەڵکو نەوەی نوێی زمانی ئاڤێستاییە و زمانی جافی و سۆرانی و بادینانی و زازایی، نەوەی نوێی زمانی (ئاڤێستایی = هەورامانی)ن!

دووەم: جێگای داخە کە لەلایەن، (جواد مەشکوور و بەهرام فرەوەشی)یەوە، یان

لەلایەن، هەر پشکێنەری دیکەی بەناوبانگەوە، (شتێ) پێی ناتۆژێنرێتەوە و بەزۆر بیەوێ بیجوێ! ئەمە لەلایەکەوە، لەلایەکی دیکەوە، دیسان جێگای سەرسوڕمانە، کە شاگردێ کە دەیەوێ، لە گۆشەیەکدا یان لەلایەنێکی زانیاریدا بتۆژێتەوە، بەکوێرانە پەنادەباتە بەر مامۆستاکەی، بەبێ ئەوەی ئەو پەنابردنە لە سەنگی مەحەکی بەراوردکاریی و تاقیکردنەوەی دابێ.

سەرم لەوە سوڕدەمێنێ، کە د. فرەوەشی، چۆن بەو زمانەی ناوچەی (الوند)ی (پالەویی)ی یەژێ و یان چۆن (جواد مەشکور) ئەو زمانە کوردییە هەورامییەی ناوچەی تەورێز و قەزوین، بەزمانی (ئازەریی) ناو دەبات! یان چۆن مینۆرسکی ناوی تایفەی دینێ بەرگی زمانی بەبەردا دەکات و بەناوی زمانی گۆرانەوە زمانێ دروست دەکات و یان سەرم لەوە سوڕدەمێنێ کە زانا کوردەکەش، بۆ کاوێژی ئەوەی مینۆرسکی دەکاتەوە! یان مەکەنزیی کە بەپێی گفتوگۆیەک کە لەنێوان تەحسین حەمەمین سان، لەندەندا و لەنێوان خۆیدا کرابێ گەیشتووەتە ئەوەی کە زمانی کوردیی بەشێوەکانی زمانی فارسیی لە قەڵەم بدات و، تائێستەش زمانزان و زماناسێکی کورد نەبێ، کە توانای ئەوەی هەبێ کە بەرامبەری راوەستێ و بۆچوونە ناڕەواییەکەی فش بکاتەوە. دەبێ ئەمە بۆچی؟!

سێیەم: دەستپاکیی و پەنابردن، بەپشکنین راستەقینەی دڵسۆز، بەوشە و دوورکەوتنەوە لە هەر جۆرە هۆیەک، کە کارەکە لاواز دەکات!

مەبەست لێرەدا، ئەمەیە کە پشکێنەر، نابێ هەرچی خوێندەوە، بەراستی بزانێ پتر لەوەش ناشبێ بەدرۆی بزانێ و گرینگ ئەوەیە کە ئەوەی ئەو دەیگاتێ راستە، بۆچی و هۆی چییە! ئەوەی بەناڕاست دەزانێ هۆی چییە؟! ئەوەی خۆی دەیلێ چەند نوێیە و بەڵگەی چییە گوێزانەوەی (وشە، فرەیز، رستە، پاساژ (پاسەیژ)یان پتر لەوەش (دیاریی کردنی سەرچاوەکەی نرخی نووسینەکە زیاد دەکات و دەستپاکی زێڕین دەکات و راستگۆیی دەنوێنێ!

ئەنجامی بۆچوونەکە:

یەکەم: بەدرێژایی تەمەنی حەفتا ساڵێ لەمەوبەرتر، یان کەمێ پترتر، لەسەر پاکی ناوچەکانی کوردستاندا، کوردێکی شاعر ئەگەر ویستبێتی شیعر بەزمانی کوردیی دابرێژێ، بەشێوەی ناوچەی هەورامان داپڕشتووە، (مێژووی هەورامان)یش لەم رووەوە، لەسەر پاکی ناوچە جۆربەجۆرەکانی کوردستاندا وێنەی ئەم وتەیەی تیادا تۆمار کراوە (بەساڵ، بەناو بەجێگای جوگرافیایی).

دووەم: بەتەمەنی پێنج سەد ساڵی لێرەوە بەرتر، لەسەر پاکی ناوچەکانی ئێرانیشدا ئەگەر شاعرێکیش ویستبێتی بەنافارسیی، یان ناتورکی شیعر دابرێژێ، بەزمانی کوردیی هەورامیی داپڕشتووە و وێنەکان لەم رووەوە، لێرەو لەوێ بەناو و بەساڵ و بەجێگای جوگرافیایی پیشاندا و لەم رووەوشەوە زۆر زۆرترمان لایە.

سێیەم: ئەوەی دەزانین، کە رۆژێ لەرۆژان، یان ساڵێ لەساڵان، یان دەمێ لەدەمان، بەدرێژایی ئەوا دەگاتە دەوروبەری دوو هەزار ساڵێ میرایەتییەک، یان دەوڵەتێک، بەو ناوەوە، نەیتوانیوە، لەو ناوچانەدا فەرمانڕەوا بێ و تاوەکو بەهۆی ئەوەوە بتوانێ زمانەکەی لەو ناوچانەدا بچەسپێنێ!

چوارەم: ئەوەی کە دەبێ بەراستی بزانین و لەوە بەولاوە، بیانووی دیکەمان بەدەستەوە بێ، ئەوەیە تەنیا بۆ زۆری (دین) دەگەڕێتەوە و بەم پێیە دەبێ بڵێین، دەبێ شێوە زمانی ناوچەکانی هەورامان، نەوەی نوێی زمانی مادیی بێ و ئەگەر وەهاش نەبوایێ شێوەی هەورامیی بەو جۆرە نزیکترین، شێوە زمان نەئەبوو لە زمانی میدییەوە!

بەهەرحاڵ ئێرە، ماوەی ئەوە نییە، کە ئەو جۆرە بۆچوونە، لێرەدا، پەخش بکرێ و ئەوەی کە مەبەستی ئەمەبێ، دەتوانێ بۆ (بەراوردی نێوان زمانی ئاڤێستا و کوردیی بگەرێتەوە. هەورامانی).

بەهۆی ئەم بەڵگانە و ئە وبەڵگانەش، کە ئەنجامی (بەراوردکاریی نێوان زمانی کوردیی و ئاڤێستا)ن و لە هەمووی سەرلەبەرتر گەیشتووینەتە ئەوەی کە بڵێین:

زمانی مادیی و زمانی ئاڤێستایی یەکێکە و ئەوانەش، کە وەها پروپاگانتە دەکەن کە زمانی مادیی شوێنەواری نەماوە، جێگای باوەڕی هیچ پشکێنەرێکی راستەقینەنین و تەنانەت جێگای باوەڕی ئەو فارسانەش (خۆیان) نییە، کە دەیانەوێ لە هەموو

رووبەکەوە شوێنەواری رۆشنبیریی کوردیی ببڕنەوە، بێ گومان وتەی سەرپێی بەبێ بەڵگە زۆر بێ برەوە.

بەکورتی زمانی مادیی، وەک زمانێکی تایبەتی مادیی تاوەکو کۆتایی فەرمانڕەوایی کۆرشی هەخامەنشیی، زمانی دووەم بووە و وەک زمانی یەکەمی دینیش بەردەوام بووە.

لەکاتی هاتنە بەرەوەی فەرمانڕوایی هێلینەکان، زمانی مادیی، وەک زمانی رەسمیی، ناوی نەما و یان ناوی زمانی ئاڤێستای لێ ناونرا و ئەگەر وەهاش نەبووایێ، ناوی ئاڤێستا، لە ئاڤێستادا (خۆی) دەهات و هۆی نەبوونی ناوی (ئاڤێستاش) لەناو (ئاڤێستا) خۆیدا، ئەوە دەگەیەنێ کە تا ئەوکاتە ناوی (ئاڤێستا) نە (ئاڤێستا) بووە، بەزمانەکەشی (زمانی ئاڤێستا) وتراوە!

لە دەمی سەرەتای فەرمانڕەوایی ساسانییەکاندا دەوری رابەری دینیی و ئاڤێستا، گەڕایەوە و ژیاوە و پەرەی سەندەوە و لە کوردستانیش (کوردستانی دێرین)دا وەک زمانی دینی و شان بەشان شێوە زمان، لەناو خەڵکی کوردستاندا وەک کوردیی (شێوە) بەرەو ناسیاویی چوون و لە دەوری ئیسلامدا، کزبوونەوەی شێوەی دینی بەرەو نەمان، هەنگاوی ناو شێوەزمانی کوردیش، بەپێی دەوروبەری جوگرافیایی و رامیاریی و ئابووریی، بەرەو جیاوازیەکی زۆر هەنگاوی نا، تا وای لێ هاتووە، مەگەر زماناس، جگە لە شێوەکەی خۆی لە شێوەیەکی دیکە تێ بگات!

بەم پێیە، ئێمە رەچەڵەکی زمانی کوردیی ئەمڕۆ، بەم جۆرە بەرچاو دەخەین:

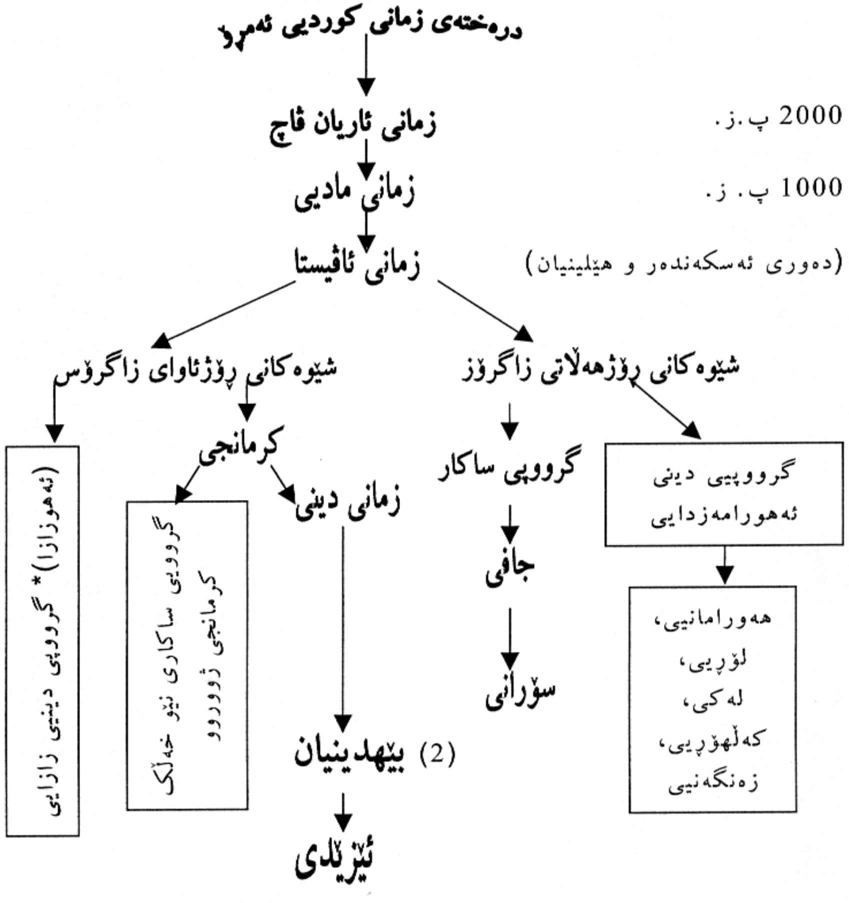

له دەمی (عەباسییەکاندا)، زازاییەکان (بۆ ئەو جێگایەی ئەمڕۆیان دوور خراونەتەوە (لە دەمی ماموونداا).

بەسەر هاتی ئاڤێستا

یەکەم: زمانی ئاڤێستا یەکێکە لە زمانە هەرە کۆن و دێرینەکانی (ئاریانیی و ئێرانیی، بەواتای فراوان، دوور لە واتای تەسک!) ئاریانی و بەدووەم زمانی کۆن و هەرە دێرینی هێندۆ ئێرانی – شان بەشانی زمانی سانسکریتی و هاوچەرخی سەرژمێر دەکرێ. ئەم دووانەش، لە کۆنترین ودێرینترین زمانە هیندو ئەوروپاییەکانە (بەپێی ئەو بەراوردەی (بەراوردکاریی) کە لە سەدەکانی حڤدەهەمەوە تا ئەمڕۆ، زمانناسان کردوویانە و باوریان پێیان هەیە. پتر لەمەش یەکێکە لەو زمانە دێرینانەی کە لە دێرین دەمەوە تۆمار کراوە) یان بەناوی زمانی ئاڤێستاوە کراوە ناوبانگیش هەیە و بۆ ماوەی سەدەیەکیش، یان پتر تا ئەمڕۆیش لێکۆڵینەوە و تۆژینەوەی ئەم زمانە وەک بنێشتە خۆشەی ژێر دندانان و ژێرقەڵەمی زمانناسانی لێ هاتووە. بەشێوەیەکی تایبەتی هی ئەوروپاییان و ئێرانیان و کوردان و پتر لەمەش پشکنین دەرباوەیەوە وەک پرۆگرامێکی هەمیشەیی و وەرزیی لێ هاتووە و لەملاو لەولاوە لە ئەمریکا و ئەڵمانیاوە سیمیناری وەرزانەی بۆ دەگێرێ و ئەمەش، هەروەک لە سیمینارەکاندا، بەزۆر بەرگوێ دەکەوێ، تا ئەمڕۆیش لێکۆڵینەرەوانی زمانی ئاڤێستا نەیانتوانیوە بگەنە گۆڵی ئاوات و بۆیە، لەم گۆڕەپانەدا، دەبێ ئەوە بوترێ، کە ئەوەی لە مەیدانی زمانناسی ئاڤێستادا کار دەکات، بەلای کەمیەوە جگە لە زمانی فارسیی و ئینگلیزیی و دەبێ کەفە سەربێ بەزمانی کوردیی و شێوەکانیەوە، بەتایبەتی شێوەکانی ناوچەکانی هەورامانەوە.

دووەم: شایانی هێنانەوە یادە، کەتا ئێستاش، وەک (تیۆریی = بۆچوون) وەها سەرژمێر کراوە، کە نیشتمانی دایکزادی گەلە لە ئێرانییەکان ئەو ناوچانەن، کە ئەمڕۆ بەناوی (ئاسیای کرۆکیی- اسیا المرکزیة)ەوەیە، ئەمەش، تا ئەمڕۆش هەروەک بۆچوون، هاتووەتە مەیدانی پشکنینەوە و واتە نەتوانراوە پاڵپشتی راستی لەم رووەوە، بەدەستەوە بدرێ و ئەگەر چی ئەمە هەر باو برەویی هەیە.

سێیەم: بەپێی بۆچوونەکانی سەرەوە، دابەشبوونی ئەم هۆزانە، بەملاو بەولادا بەرەو هیندستانی ئەمڕۆ و بەرەو ئێرانی ئەمڕۆ و بەرەو کوردستانی ئەمڕۆ و، دەبێ چۆن چوونی بووبێ! چەندی پێ چووبێ، زمانەکانیان دەبێ چ جۆرێ بووبێ!

لەم رووەوە، مێژوونووسان (گەریشمەن – ایران باستان) وەهای بۆ دەچێ کە ئەو کۆچکردنە و ئەو کۆچکردووانە، بەلای کەمیەوە، بەشێوەی پۆل پۆل و هۆز هۆز و

بەرودوا، لە ماوەی هەزار سالێکدا، رووی داوە و ئەمەش، دیسان بەلای کەمییەوە، لە دوو هەزار سالێ پێش زاییندا، رووی داوە و هەر پۆلێ لەوانە، هەرچەند هۆزێ لەوانەی نزیک بەیەکتریی رێگای نەزانراوی لەبەرچاو نەبووی گرتووەتەبەر و هەموو ئاوات و ئامانجێکی ئەگەر بووبێ، ئەوە بووە کە بەزووترین کات، بگاتە جێگا و شوێنێکی ئارامش و ژیانبەخش و لواو بەوەی، کە دەتوانێ ژیانی تیادا بەسەربەرێت.

بەهەر حالێ، ئەوانەی کە لەو رووەوە، دواون زۆربەی زۆریان لایەنی جوگرافیاییان لەبیر چووەتەوە بەوپێیەی کە ناونیشانی نیشتمانی هەرە بنەڕەتی ئەو هۆزانەیان دیاریی کردووە؟ ئا لەم رووەشەوە، ئەوە دەبێ بەرچاو بخرێ، ئەگەر چەند کۆمەڵە هۆزێک لە رۆژهەلاتی دەریایی (کاسپین)ەوە هاتبووبن، دەبێ پێشەکی لە دوروبەری ناوچەکانی رۆژهەلاتی دەریاچەکەوە کە دوروبەری ژیانیان زۆر چاک بۆ رەخساوە، نیشتەجێ ببن و نەک بەرەو خوارووی ناوچەکانی پارس بڕۆن، کە کەنداوەکان دەریای فارس وعارەبی ئەمڕۆیە! یان ئەو هۆزانەی، کە لە رۆژئاوای دەریاچەی (کاسپین)ەوە، دێن، بێ گومان تا ناوچە سەوز و مەڕخوسدارەکانی رۆژهەلات و رۆژئاوای زنجیر شاخەکانی زاگرۆز، وەستابێ، چۆن دەبێ بەرەو خوار بەرەو چەم و دۆڵەکانی پارس بڕۆن!

بەم پێیە دەبێ بوترێ، کۆچکردنەکە لە هەردوولای دەریاچەی (کاسپین)ەوە رێگا و شوێن هەلّدەکرێ و گومانیش لەوەدا نییە (بەپێی پەیدابوونی شارستانیەت لەلایەکەوە، هەروەها پەرەسەندنی رۆشنبیریی دینی (لەلایەکی دیکەوە) کە ناوچەکانی زاگرۆز بەشیان لەو رووەوە، پێشترین بووە و پترترین بووە (عبدالحسین زرین کوب. ایران قبل ازاسلام) و، بێ گومان نەوەی ئەمانەش، کوردیی ئەمڕۆن و ئەگەر هاتوو زانیمان، زاگرۆز، لە رووی شیکردنەوەی زمانەوە، لە رووی جوگرافیا و مێژووەوە، ئەوە دەگەڕێتەوە.

چوارەم: ئەوانەشیان لە رۆژهەلاتی دەریاچەی (کاسپین)ەوە لەبانەکانی ئەفغانەوە بەرەو بان و بیابانەکانی ئێران هاتوون، لەبانەکانی ئەفغانستان ئەمڕۆوە، دەبێ رووی دابێ و لێرەشەوە دەبێ، بەدوو بەش، یان پتر کۆچ بەملاو بەولادا، بەرەو هیندستان و پاکستان و بەرەو سیستان و بانەکانی دیکەی ئێران و بەرەو چەم دۆڵەکانی پارس (شیراز)ی ئەمڕۆ، کرابێ!

پێنجەم: ئەگەر باوەڕمان بەوە هەبێ، کە ئەو بۆچوونانە راستن و بۆ پتر بەرەو

راستەوبردنیان بەرەو باوەڕ پێکردن، بەلای کەمییەوە، دەبێ پەنا بۆ ناوەڕۆکەکانی ئاڤێستا ببرێ و بۆ سونەتە زەردەشتییەکان، کە لە ماوەی بەرودوای جوراوجۆردا، نووسراون و نووسراونەتەوە و هەروەها پەنا، بۆمێژوو بۆ جوگرافیا و بۆ لایەنی رۆشنبیریی دیکە ببرێ، تاوەکو راستی و ناڕاستیی رۆشن بکرێتەوە، واتە بۆ وێنە، بەم جۆرە:

(ئەلف): لە رووی ناونیشانی ناوچەکانی جوگرافیاییەوە

ئێمە وەهای بۆ دەڕۆین، کە وشەی [زاگرۆ = زاگرۆز = zagroz] خۆی وشەیەکی ناساکارە و پتر لەوەش پاشبەندێکی گریکی کۆنی وەرگرتووە و لەم رووەوە، بەپێی بۆچوونی، من ئەم وشەیە، خۆی لەخۆیدا واتای (مەڵبەندی کوردزا) بەدەستەوە دەدات وەک ئەمڕۆ کوردستانی پێ دەوترێ و واتە، بەم جۆرە:

[زا = za] لە ئاڤێستادا لە ریشەی [زەن = zan]ەوە بەواتای (زێ = زەهێ، زایین) هاتووە.

[گر=gr] لەریشەی [گار=gar]ەوە هاتووە، لە ئاڤێستادا، بەواتای شاخ هاتووە حالّی حازریش ئەم وشەیە، بۆ بەدەستەوەدانی هەمان واتا بەکار دێ و لە ناوچە جۆربەجۆرەکانی کوردستاندا، لەم ناوە، وەک ناوی شاخ، زۆرن.

(ب)، لە رووی زمانەوە

[کر=kr] ریشەی (ناو)ە و ریشەی (کار)یشە و (کورد)یش بەکاری (کردار)ییەوە (کردارنیک) بەناوبانگن، لەپێش هەموو لایەکی دیکەوە بەو کارەوە رۆشن کراونەتەوە و ناسراون.

[ۆس= os]=[oz] وەک پاشبەندی تایبەتیی بۆ ناو، لەلایەن گریگە کۆن و ودێرینەکانەوە بەکارهێنراوە.

بەم پێیە بۆمان هەیە، کە بلّێین، کە وشەکە، لە رووی زمانەوە و جوگرافیاوە و دین و مێژووەوە لەم جۆرە بەشانە پێکهاتووە.

[زا + گر + کر + ۆس]= [s–Zagraz] بەناو یەکترییدا لەبەر هۆی رەوانڕەویی و دەنگسازییەوە بەم جۆرەی لێ هاتووە (زاگرۆز).

(ئەلف)، ئەم ئاڤێستایەی، کە ئێستا لەبەردەستت دایە، چواریەکی ئەو ئاڤێستایەیە کە لە دەمی ساسانییەکاندا، پاش کۆکراوەیی کەوتووەتە بەردەست (پور داود گاثاها، ٨٢ انتشارات دانشگاه تهران) و لەم رووەوە پور داود دەڵێ: لە نامەی پالەویی دینکەرت (پهلوی دینکرت)دا، کە لە سەدەی نۆیەمی زایین، بەرامبەر بەبەشی یەکەمی نیوەی سەدەی سێیەمی کۆچی، بەدەستی (اتور فرنبغ)، دەستی پێ کراوە و لە کۆتایی هەمان سەدەدا، بەدەستی (اتورپادپسرامبد) تەواو بووە.

(بێ)، ئەم ئاڤێستایە، بریتی بووە، لەم بەشانە:

– (یەسنە، ویسپەردە، یەشتا، ڤەندایەت خوردە ئاڤێستا) و ناتەوایشن!

ئەم ئاڤێستایە، پاش هێرشی (عارەب) و هێرشی مەگۆڵ و تەتار و تەیموری لەنگ و چەنگیز خان، ئەوەی کە ماوەتەوە لە دەست هێرشی ئەوانە دەرچووە، ئەم بەشە ناتەواوانەن، کە ناوهێنران:

لەمانە، ئەوەی کە زۆر جێگای باوەڕ بن، بەشی (گاتەکانە)ە، کە زمانی خودی زەڕەدەشتە و بریتییە، لە (بلانک ڤێرس، شیعر) بۆیە لەوانەیە، کە لە هەموو بەشێکی دیکە باشتر بەرگەی گرتبێ و لەبیر نەچووبێتەوە، بەتایبەتیی ئەگەر هاتوو زانیمان، کە بەشی گاتەکان، تەنها لەلایەن ماگی زەڕەدەشتییەوە دەبوایێ لەبەر بکرابایە و لەکاتی دۆعا و نوێژکردندا، هەر لەلایەن ئەوانەوە دەخوێنرایەوە بەهۆی زۆر خوێندنەوەی تایبەتیانەوە زۆربەی گوێگرانیش، لەبەریان دەکرد.

لەلایەکی دیکەوە، بەبۆنەی ئەوەوە کە شیعر بوون، کەمتر هەڵەی نووسەرەوەیان تێ کەوتووە!

بۆیە، دەبێ، (بەلای منەوە، وەهای بەراستتر دەزانم) زمانناس زۆرتر پەنا بۆ بەشەکانی گاتەکان ببات و بێ گومان ئەم بەشانەش، ناتوانن، بەتەواویی زەخیرە و کەرەسەی زمانی ئاڤێستا بەدەستەوە بدەن، ئەوکاتە، پەنا بۆ بەشەکانی دیکەی ئاڤێستا دەبرێ.

ئەوەی کە دەبێ روون بێ لای زمانناس، بەشەکانی دیکەی ئاڤێستا، چە لە رووی گۆێزانەوەوە، چە لە رووی لێکدانەوەوە، چە لەرووی قەرزکردنی ئەلفوبێیەک، کە لەگەڵ

ئاڤێستای نووسرا و بە ئەلفوبێی مێخیدا زۆر کەم دەگونجێ چە لە رووی لایەندراو بێ لایەندارییی نووسەرەوە، چە لە رووی خوایشتی خودپەسەندی تایبەتی کەسییەوە کاری تێ کراوە و ئەوەش لە رووی بەراوەردکارییەوە روون دەبێتەوە!

ئاڤێستاناس وزمانناسی ئاڤێستا، دەبێ کورد بێ و زمانناسی کوردیی بێ!

ئەم بیروباوەڕەی لەم رووەوە، نەختێ، لەوانەیە، سەرنجراکێشرە، چونکە نەختێ زبری پێوەیە، بەڵام من لەو باوەڕەوە، ئەوە دەڵێم، کە من وەها بەبیرمەوە دەڕوا و لەو باوەڕەشدام، کە دایکزادی زەردەشت کوردستانە و مەڵبەندی زمانی ئاڤێستاش زۆرتر جەوهەری کوردیی کوردستانی دێرینە و شارستانیەتی کوردەکانی دێرینیش، لە خەڵکی دێرینی ناوچەکانی دیکەی ئێرانی پێشکەوتووتر و سەر لەبەرتر بووە، بەتایبەتی بەهۆی زوو هەڵبوونی چرای زەردەشتی و شارستانیەتی کە لە دروشمی (کردارنیک، پەندارنیک گفتارنیک)دا، روونی دەکاتەوە.

بۆ پتر رۆشنکردنەوەی ئەم بۆچوونەی سەرەوە وا هەندێ وێنە بەرچاو دەخەین:

(ئەلف)، پێشەکیی، پەنا دەبەینە، بەر وتەی ئاڤێستاناس ئێرانی و ئێرانناس، د. پور داود، کە لە پێشەکی (گاثاها)دا، وتوویە:

"لە سننەتی دینی زەڕەدەشتیدا، وەها هاتووە کە پێخامبەری ئێرانییەکان زەڕدەشت، لە ناوچەی ئازەربایجان، هاتووەتە دنیاوە!"

هەروەها بەم بۆنەیەوە، پێشەکیی (گاثاها)ی لەچەند دێرە شیعرێک رازاندووەتەوە بەڵام ئەمە، بەم وەرگرتەیە رۆشناییەک دەخەینە بەردەم ئێوەی بەرێز:

در فروردین جامی زمی یاداورد ارفرکی
وز زرتهشت نیک پی پیغمبرایران زمین
مردی زمادر باستان برخاست زازرپاتگان ١
ازدوره‌ء اسپیتمان وزخاندان ابتین "

(گاثاها ل– ٢٠)

رۆژهەڵاتناسە ئەوروپاییەکان، زۆربەی زۆریان، وەها بۆی چوون، کە زادگای زەڕدەشت ئازەربایجانە و هەندێ لەوانەش وەک (پارسولومی، گەڵانەری، گوڵانەری ئەڵمانی و جاکسۆنی ئەمەریکایی و هەرتسفیلدی ئەڵمانی و......) کە پتر دان لەسەر ئەوەش

دادەنێن، کە زمانەکەی زەردەشت، زمانی مادەکان بێ، ئەمەش بێ گومان بەراوردکاریی زمانناسیانە ئەوە پیشان ئەدات، کە زمانەکەی کوردیی ئەمڕۆ؛ وەچەی نوێی ئەو زمانەیە (زرین کوب. ایران قبل ازاسلام)...

(بێ)، زوربەی دانشمەندە ناسراوەکانی ئەوروپا، باوەڕیان وەهایە کە زەردەشت لەپێش دامودەزگای فەرمانڕەوایی (ماد) ژیاوە و مادەکەش، کە وەک ڕۆژهەلاتناس (تێلێ = Tiele) و (هەوگ = Haug) و (ویندیشمان = Windischman) و (گێگەر = Geiger) و (ئولوەنبرگ = Olenburg) و (ئەدواردمەیەر = Ed-wardMeyar) و (میلز = Mills) و (مۆلتون = Moulton) و (ڕێخلت = Re-ichelt) و (بارسولومی = Barth Olomae) و (هورن = Horn) و (کلیمەن = Clemen) و (کریستنسن = Christens) و (مارکوات = Marquart) و هتد. دەلێن لەنێوان (١٢٠٠-٨٠٠) پێش زایینذا ژیاوە. (گاتاها، ل-٢٨٤).

(پێ)، لە ئاڤێستادا (گاتەکان) ناوی حەوت کیشوەر هاتووە و کیشوەری هەرە گەورە و رەسەن، کە ئاریان ڤاچەکان، لەوێدا دەژین، بەناوی (خڤەنیرەت = Xvan-irath)ەوەیە و ئەم ناوە، بەواتای کێشوەری ناوەندیی = مەرکەزیی، هاتووە. لەم رووەشەوە، وشەی (مێدیە = Maidha)، لە ئاڤێستادا، بەواتای؛ ناوەڕاست (ناوەندیی) هاتووە و ئەمەش ئەوە دەردەخات، کە ئەم دووانە (مێدیە) و (خڤەنیرەت)، هەر یەک واتا، بەدەستەوە، دەدەن و ئەمەش، جیاوازیی نێوان دووچەرخ پیشان دەدات و ناوی هەریەکەیان بەچەرخێکەوە بەستراوە و واتە؛ (مادەکان) ناوی نیشتمانیان بە (مێدیە) ناوناوە و چونکە هەمان واتا دەگرێتەوە (گاتاها، ١٤٧).

(تێ)، ئاریان واچەکان، لە ئاڤێستادا، وەها هاتووە کە کیشوەری ناوەندیی، لە شەش کیشوەرەکەی دیکە گەورەترە و نیشتمانی (ئاریان ڤاچەکانی)ە و ئەمەش بەپێی لێکدانەوە، واتای ناوی (مێدیە = Maidhya)، کە بەواتای (ناوەڕاست = ناوەندیی) هاتووە و هەروەک لە لاتینیشدا (مەدیوس = Medius)ە و بەهەمان واتا دێ و لە سانسکریتیشدا (madhya)یە، هەروەهاش، بەدەیان، وەک ناوچە، بەناوی (ئاریا)وە هەن لەم وێنەشە، (ئالیاوا = ئاریا) ناوەکانی کوردستان، بەدەیان، بەرچاو دەکەون و ناوچەش، وەک (ناوچەکانی ئارێز) و (ئاریزانت) و (ڤەچ)یش، وەک (ڤاچەڤاچ) وەک بەزمانی کوردیی هەورامان، بەو ناوەوەیە و یان (زمانی ماچۆ)یشی پێ دەوترێ و

قەدی (ڤاچ = واچ)یش لە (مەزدیەسنا)دا بەواتای دۆعای پیرۆز (مقدس) هاتووە (فەروەردین یەشت لە ٦٤).

(جێ)، زۆربەی هاوسەرەکانی زەرەدەشت ناوی (ماد)ییان هەیە و بۆ وێنە، ناوی (میدیوما)، (میدیوتی مانگهە) کوڕی یەکێکە لە یارەکانی زەرەدەشت، شایانی باسە کە (میدیوماە) ناوی یەکێکە کە لە (پانزە = نیو)ی مانگدا، لە دایک بووە.

(مێ)، کاتێ، کە شایەکانی ئێران بەتایبەتی (کیانی = کەیانی) و (ساسانی)، تووشی جەنگ و نارەحەتیی ناهەموار دەهاتن، یەکسەرە، بۆ ئاتەشکەدەی ئازەر گوشنەسپ (ئازەر گوشەسب) دەچوون و دەستیان دەکرد، بەپاڕانەوە ئەنجامی ئەو دۆعا و پارانەوەش، وەک سونەتی دینی باسی دەکات، سەرکەوتن، دەبوو! بۆ وێنە، کە وەختی (کەیخەسرەو) و (گوودەرز)، بۆ سەر دوژمن، بۆ قەلای بەهمەن، لە ئۆرمیە، هاتن چوونە ئاتەشکەدە و پاڕانەوە و لە ئەنجامدا سەرکەوتن و لەپاش ئەوەش نزیکەی سالێ، هەر لەوێ مایەوە (واتە: کەیخەسرەو).

خەسرەو پەروێز، کاتێ کە تووشی ئەوەبوو، کە (بەهرام چوبین) خەریکە بەتەواویی ئێرانی لەدەس بسێنێ، بەرەو (ئاتەشکەدەی گوشەسپ) لە ئۆرامیە، چوو ئا لەوێ، خەیروخەیراتی زۆری کرد و لە ئەهورامەزدا، پاڕایەوە لەشکری رۆمی لەگەل خۆیدا بەرامبەر بەبەشێکی باشی ئێران، هێنا و ئەنجامیش ئەوەبوو کە خەسرەو پەروێز بەسەر بەهرام چۆبیندا سەرکەوت (٥٩٠-٦٢١).

(فێ)، ئاتەشکەدەی (ئازەر گوشەسپ) جێگای تاجگوزاریی شایانی ساسانی بووە هەمە لایەکی دیکەش! ئەردەشیری بابکان، دابەزیوە و بەپێی پەتیی هاتووە و لەوێ تاجی خراوەتە سەر سەر.

(دێ)، زۆربەی زۆری ئەو شاخ و کێوانە، کە لە ئاڤێستادا (یەشتەکان)دا هاتوون، لە کوردستاندا، بەهەمان ئاوازەوە، هەن بەلام نووسەران، ناشارەزای جوگرافیان، بە (رەنگ) بێ، بۆی دەڕۆن! یان جێگا دیاریی دەکەن.

بۆ وێنە، لە یەشەتەکاندا، ناوی چەند شاخێ هاتوون، وەک شاخی (هوکەیریە = Hu-karya) کەچی بەزۆر دەبریتەوە، سەر شاخی (البرز)ی لای تاران، چونکە ناشارەزای جوگرافیان، یان بەمەبەست خۆیان لە ناسینی جێگا، کە پەیوەندی بەکوردستانەوە هەبێ

گێل دەکەن، یان دەزانێ، یان دەزانن، کە شاخی (هەکاریی) لە کوردستاندا، هەیە و لە ناوچەی (هەکاریی) لە کوردستانی ژووروو دایە و یەکێکە لە زنجیرە شاخەکانی زاگرۆز.

(رام یەشت، کردەی چوار، ل١٤٥)

یان، باسی (کرند) و زوحاکی سێ سەر (رام یەشت)، کردەی پێنج، هاتووە و ئالەوێدا باسی ئەوە ناکرێ، کە کرند ناوچەیەکە و کەوتووەتە کوردستانەوە و وەهای لێکدەداتەوە کە (کرند) سەختییە و کەوتووەتە بەر زوحاکی سێ سەرەوە، وەک رێگا.

(لە فەقەرە دوو، فەسڵی دوانزە، یەشت)دا، وەها هاتووە، کە (زەردەز = Zardhas) شاخێکە (رەنگ بێ) لەرێز شاخەکانی (البرز)ی تاران. بەڵێ زمانزان، دەبێ، بەشێوەیەکی لاستیکی خۆی لە لۆمە دووربخاتەوە بەڵام زمانزان، دەبێ بەقەدر پێویستی ئەو پشکنینەی خۆی شارەزای مێژوو جوگرافیا و جۆری رۆشنبیرییەکانی دیکە بکات، بەهەر حاڵ (زەردەز) یەکێکە لە ریزە شاخەکانی زاگرۆز و کەوتووەتە ناوچەی شارەزوور- سلێمانییەوە و نێوان قەرەداخ و سلێمانی جوێ دەکاتەوە!

(یشت، ل- ٥٠).

لە یەشتەکاندا، ناوی شاکانی (پێشدادیی) و (کەیانی) بەزۆریی دێ، کە لە ناوچەکانی کوردستانی دێریندا، هەڵسوکەوتی شایانە دەکەن و ئا لەوێدا دەستیان داوەتە ئاوەدانی کردنەوە و شارستانییەت، ناوی جێگای روودانی کردەوەکانیان بەرچاو دەکەوێ (ناوچەکانی کوردستان دەگرێتەوە) بۆ وێنە (زو) کوڕیی تەهماسب، لە شایانی پیشدادییە (فەروەردین یەشت، فەقەرە-) بەم جۆرە ناوی (زو = Uzava) هاتووە و وەها لە قەڵەم دەدرێ کە ناوچەکانی هەردوو زێ بەناوی ئەوەوەن (واتە زێی گەورە و زێی بچووک) لە جەنگی درێژخایەندا لەگەڵ تورانییەکان، بەردەوام بووە. (بەندهەش، فەسڵی، فەقەرە)، (بەغدا)یش، یەکێکە لە دەستکردەکانی (زو).

ئەم وێنانەمان بۆ نموونە هێنایەوە و تابلێیت، لەم وێنانەیان زۆرن و ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ، کە کوردستانی دێرین ناوجەرگەی فەرمانڕەوایی کەیانی و پێشدادیی نەوەک چوڵ و بیابانەکانی (کویر)ی ئەفغان و ئەو جێگایانەی کە بەزۆری زۆرداریی دەیسەپێنن بەسەر نیشتمانیاندا.

بەهەحاڵ بنەڕەتی ئەم ئاڤێستایەی کە ئەمڕۆ هەیە، بەم جۆرەیە:

- کتاب [دینکرت = Denkart]:

ئەم کتێبە وەک (دائرة المعارف)ی زانیاریی دینیی و عەقڵیی وەهایە کە بەزمانی پالەویی، لە دەوروبەری سەدەی نۆهەمی زایین، لە بەغداد، بەرامبەری وتار و نووسینی پاشماوەی پالەوییەو، نووسراوەتەوە.

ئەم بەرهەمە پێکهاتووە، لە نۆ بەش و بەشی یەکەم و دووەمی لێ ونبووە و نزیکەی (١٦٩٠٠٠) وشەیە.

کۆکردنەوەی (دینکرت)، لە کۆتایی بەخشی سێیەم وەک مێژووی چۆنیەتی نوسینی دینکەرت، لە شوێنەوارەکان، شاگردانی زەڕەدەشت گوتار و ئاموژگاریەکانی ئەویان (زەڕەدەشت) یادداشت کردووە و بەشێوەی نووسینەوە، نووسیویانتەوە (ویشتاسپ شا) فەرمان دەدات، کە ئەم نووسینە، لە هومارەی ئەنتیکەکاندا، بپارێزن) ف، پەهلەویی، ل ١١٦).

لە پاشا، لە دەورەی (دارای دارایان)دا، دوو نوسخە لەوە ئامادە کراون و یەکێ لەوانە، لە (کاخ = قەڵا = دژ) (دژ نوشت) و ئەوی دیکەیان لە گەنجخانەی (گەنج شیزگان) پارێزگارکراون.

لە هێرشی ئەسکەندەری مەکدۆنیدا، یەکێ لەم نوسخانە، سووتاون و ئەوی دیکەیان بۆ زمانی گریکی یۆنانییەکان (گریکەکان) وەریان گێڕاوە.

لە دەمی ئەشکانییەکاندا، یەکێ لە پادشایانی ئەشکانیی، بەناوی (ولخش = ڤەلخەش)ەوە، بووە بەشە پرژوبڵاوەکانی ئەم کتێبەیەی، لەملاو لەولاوە کۆکردوەتەوە.

جارێکی دیکەش، لەسەر و کڵاوی ئەردەشیری بابکان (پادشای ساسانی)دا بەفەرمانی ئەردەشیر، (تەنسەر)ی (مۆبەد) و وەزیری کۆکرایەوە و لەپاشیشا شاپووری یەکەمی ساسانی، لەملاو لەولاوە شتی دیکەی بۆ خەستە سەر و وە لەپاش ئەمەش (شاپووری هورمزان) بەوێنەی رەسمیکردنی، فەرمانیدا.

لەپاش هێرشی عەرەب (اتور فرنبغ فرخزادان)، کە لە دەمی سەر و کڵاوی (مامونی عباسی)دا، لە بەغدادا، دەژیا، هەمدیسان، هەوڵی کۆکردنەوەی ئەم کتێبەی دایەوە و سەرلەنوێ کۆیکردەوە، پاش ئەمیش ئەم بەرهەمە تووشی نەگبەتی دێ و ئەوجا دواترین- کەسێ کە دیسان ئەوە دەخاتە ئەستۆی خۆی کە کۆی بکاتەوە (اتورپات امتان «امیدان»ە) و پاش کۆکردنەوەی رێکوپێکی کردووە و بەکورتکراوەیی گەوهەری

گرت و ناونرا (دینکرت هەزاردر).

بەشی سێیەم (کیتابی سێیەم) (ئەم دینکەرت)ە، لە باسی پزیشکیی و ژن و ژنخوازیی لەگەڵ خۆیشاندا چۆنیەتی دروستبوونی دنیا، و چەندان وردەباسی دیکە.

پەخشی چوارەم (کیتابی چوارەم)ە کە بریتییە لە ئاین و دین (ئاینامە) و مێژووی پادشایان، هەندێ مێژوو پێشینانیان لەبارەی بەخت و ئەستێرە و دابەشکردنی شتێ بەچەند بەشێکەوە و بەو جۆرە تا دەگەیتە بەشێ ئیتر لەوە بەولاوە دابەش نەکرێ، باسی هێز و توانا و بەشێ لە بەشەکانی.

بەشی پێنجەم (کیتابی پێنجەم) بریتییە لە وتار و ئامۆژگاریی و وەڵامدانەوەی (اتور فرنبغ فرخزادان)ە، کە لەوەدەمەدا، پرسیار دەکات لە بەشێکی دیکەدا باسی دەورانی منالّی زەردەشت دەکات و چۆنیەتی ئامۆژگارییەکانی دەربارەی ویشتاسپەوەو هەندێ وەڵامی دیکە.

بەشی شەشەم (کیتابی شەشەم) نامەیەکە، کە کەفەسەرە، بەئەدەب ئەخلاق و رەوەیە و رەوشت و هەڵسوکەوتەوە.

بەشی حەوتەم (کیتابی حەوتەم) بریتییە لە (زەردەشتنامە) ئەم بەشە لەگەڵ بەشێکی دیکەی کتێبی پێنجەم، مێژووی تەواوی (زەردەدەشت)ە.

کتێبی هەشتەم و نۆیەم پێکهاتووە لە کورتەی (بیست و یەک)، (نەسک)ی ئاڤێستا و ئاگاداریی بەشە ونبووەکانی ئاڤێستا دەکات (ف. پالەویی، ل١١٧). ئەمە بوو رازی بەسەرهاتی ئەم ئاڤێستایەی، کە ئەمڕۆ لەبەردەستدایە و ئەوەش کە لێرەدا، دەبێ بەدیی بکرێ، ئەمەیە:

(ئەلف): ئاڤێستای بنەڕەتی دەمی زەرەدەشت خۆی بەئەلفوبێی مێخی نووسراوەتەوە زمانەکەی زمانی مادیی بووە و بەم جۆرەش بەردەوام بووە، تاوەکو دەمی ئەسکەندەر و دۆستەکانی (هێلینی) کە ئەمیش مایەی (هەرەس) بوو بەسەر ئاڤێستا و دینی زەردەدەشتیدا ئەم هەرەسە ناهەموارەش نزیکەی سەدەیەکی خایاند (٣٣١پ.ز-٢٥٠پ.ز).

ئا لەم ماوەیەدا وەک دەوترێ دوو نوسخە لە ئاڤێستا دەستی یۆنانیان و هێلینیان کەوتووە و یەکێ لەوانەیان سوتاندووە و ئەوی دیکەشیان، بۆ زمانی گریکی وەرگێڕاوە و فەیلەسوف و مێژوونوسی یۆنانی ئەو دەمە و دواتریش نرخێکی زۆریان، بۆ ئەدەبیاتی

دینی مادەکان و دینی زەردەشتی داناوە.

بەڵێ بەپێی ئامۆژگاریی راوێژکەرەکانی ئەسکەندەر، لە دەمی فەرمانڕوایی ئەسکەندەردا، لەناوبردنی رابەری دینی زەردەشتی و پەرتووکی دینی زەردەشتی زۆر رەوابوو بۆیە، شوێنەواری هەردوولایان مەگەر بەدەگمەن، مابێت!

خوێنەری بەڕێز، لەوە تێ دەگات، کە ماوەی هەشتا ساڵێ بەو جۆرە دوو یان سێ بەر، دێنە رووی ژیانەوە، ئەمەش خۆی لەخۆیدا دەبێ بەهۆی ئەوەوە، کە رۆشنبیریی دینی باب و باپیران لەناوبچێت و یان لەبیر بچێتەوە و رۆشنبیریی بێگانەی هاوچەرخ (بەتایبەتیی ئەگەر زۆری لەگەڵ دابێ، دێتە ناوەوە و رەوا دەبێ و بەنوێ سەرژمێر دەکرێ!)

ئا لەم دەمەدا دەبێ ئەوە بزانین کە جگە لە روشنبیریی گریکەکان (زمانە، دین و هەڵسوکەوتی دیکە) رۆشنبیریی ئارامییەکانیش، بەتایبەتی ئەوان کە وەرگێڕەر بوون لەنێوان زمانی فارسیی کۆن و مادیی و ئاڤێستایی و گریکی داگیرکەردا.

بێ گومان ناوی کتێبی دینی زەردەشتی ئەو کاتە ئاڤێستا نەبووە و چونکە ناوی ئاڤێستا لە ئاڤێستا خۆیدا نەهاتووە و زۆرتریش بیر بۆ ئەوە دەچێ کە ئەم ناوە لەلایەن بێگانەوە دانرابێ! ئەگەر وەهابێ ئەم ناوە دەبێ لە دەمی فەرمانڕەوایی ئەسکەندەر و دۆستەکانی هێلینیەکاندا دانرابێ و ئەم ناوەش لەوە دەکات، کە جۆرە وەرگێڕانێک بێ کە وەرگێڕەران لەو دەمەدا وەریان گێڕدرابێ و ئەمەش وەهایە، و چونکە هەر بەشێ لە بەشەکانی ئاڤێستا ناوی تایبەتی خۆی هەیە و بەڵام ناوێ، وەک ناوی ئاڤێستا لە ناورۆکەکەدا نییە!

بەم بۆنەیەوە، شایانی ئەوەیە کە بخرێتە رووی مێزی خوێندنەوە کە لەلای رۆمیانی دێرین بەخوای ئاگر (ڤێستا = Vsta) دەوترێ و لە یۆنانیدا بەشێوەی (هێستیا=Hestia) هاتووە و لەلاتینیشدا، وەک ئەوەی رۆمیانی دێرینە.

ئاگرپەرستن لای ئەوان، هەروەک پەرستنێ بووە، کە لەلایەن گریکەکانیشەوە هەروەها بووە، رازی داستانی دێرینی رۆم دەگەڕێتەوە، بۆ دەمی شاهەنشای شای، داستانی رۆم کە بەناوی (نۆماپۆمپیلوس = Numapomilius) وە بووە لە شاری (رۆم)دا، ئەو ئاتشکەدەیەی ئاگرپەرستنەی ئەویی دروست کردووە و ئەم دەمەش بۆ دەمی (٧١٤-٦٧١پ.ز) دەگەڕێتەوە.

ئەوجا بەپێی بۆچوونی خۆم، ئەمان لەو دەمەدا، زۆربەی خوێندەوارانیان کاری وەرگێڕانیان گرتووەتە ئەستۆ، وەک سەرچاوەیەکی ژیان بۆیە نزیکە لە خواستی کەسیی خۆیان، ناوبەناو ڕەنگی دابێتەوە، بەتایبەتی لەو ناوانەی کە لەنێوان ئێرانییەکان و گریکەکاندان، بۆیە زۆر نزیکە کە ناوی ئاڤێستا لەو (ڤێستا)وە هاتبێ کە رۆم بەکاری هێناوە!

ئەوجا ئەگەر وەها بێ، دەبێ ناوی ئاڤێستا بەم جۆرە بێ و واتای بەم شێوەیە بێ:

[ئە+ڤێستا = 3a+vestä] ئەمەش بەساکاریی بەم جۆرە لێک دەدرێتەوە:

[+ئە = a3] ئامرازی دژژاوەریی (نەفی)یە.

+[ڤێستا = vestä]ش، بەواتای ئاگرپەرستیی، یان خوای ئاگر هاتووە لە شێوەی زمانی بێگانە (رۆمی)دا.

بەم پێیە دەبێ واتای ئەم فریزی سەرەوە (ئاگر نەپەرست) بێ ئەگەر بەم جۆرەی سەرەوە بێ و دەشبێ ناوەکە بەم جۆرە بنووسرێ (ئەڤێستا).

(بێ)، بەڵێ شای ئەشکانی (بلاش)ی یەکەم کە ناوی بەشێوەی (ڤەلخەش) یش هاتووە، فەرمان بۆ کۆ کردنەوەی ئاڤێستا داوە و لەسەر و کڵاویی ئەویشدا دا ئەلفوبێی پالەویی، لەسەر سککەی پارەو نووسینی دیکە بەکار هاتووە بۆیە دەبێ لەو دەمەوە ئەلفوبێی پالەویی بەکار هێنرابێ.

دەوری فەرمانڕەوایی بلاشی ئەشکانی بەچەرخی زیندووکردنەوەی دینی ئاڤێستا و زەردەشتی و بەهێنانی ناوەوەی ئەلفوبێی گونجاو بەزمان و ئەدەبیاتی دینی زەڕەدەشتی سەرژمێر دەکرێ.

ئا لێرەدا ئەوەی کە سەرنج راکێشەر بێ، ئەوەیە کە ئەوەی کە نووسراوە پاشماوەکانی ئاڤێستا (شیعرەکانی ناوەڕۆکی گاتاکان) تێ دەگات مەگەر هەر تەنها پیاوی ڕابەری دینیی بێ (زۆربەی ئەوانیش، لە بەرامبەری هەندێ وشە و زاراویی دینیی ڕادەوەستن و یان کەمێ لێیان تێ دەگەن) و لە کاتی وەرگێڕانیش دا، بۆ زمانی ئەو دەمەی ئەشکانی ناوبەناو لە گیرفانی خۆیان شتێکیان دەخرێتە سەر، یان ناتوانێ پەنهانییەکانی هەندێ زاراو شی بکەنەوە و بەم جۆرە شتی زۆری نادروست دێنە بەرەوەی بۆ چوونی دینیی!

لەوانەیە ئەمەی سەرەوە لەبارەی لێکدانەوەی ناوەڕوکی گاتەکانەوە بوو دروست بێ،

بەڵام لە بارەی بەشەکانی دیکەوە، هەر ئێجگار شتی زۆری ناڕەوایان خستووەتە ناوەوە!

(پێ)، لەسەر و کڵاوی ئەردەشیری بابکان دا جگە لە تەنسەر (وەزیر و ڕابەری دینی زەرەدەشتی (مۆبەد=موبد) و چەند کەسێکی دینی رابەر، کەسێ نەبوو کە لە نووسینەکانی ناو ئاڤێستای بەردەستی ئەو وەختە، تێ بگات و بۆیە ئەردەشیری بابکان (٢٢٤.م) فەرمانی بەتەنسەردا بۆ ئەوەی ئاڤێستا سەرلەنۆی کۆی بکاتەوە ناوەڕۆکی بۆ شێوە زمانی (پارسیک=فارسی ساسانی) وەری گێڕێ.

بەڵێ، ئەم فەرمانە هێز و توانای لەدەمی شاپوری کوڕی دابەتین تر بوو و ئاڤێستا کۆکرایەوە وەک دینی رەسمی، لەمەیدانی دینیی دا کاری سەرلەبەربوو!

(تێ)، دەمی داگیرکردنی وڵاتانی ئێران و کوردستان، لەلایەن عارەب و ئێسلامەوە، دیسان دینی زەڕەدشتی و ئەدەبیاتی دینیی میللەتانی کورد و فارسی سەرلەنوێ شوێنبڕکران و بۆ دەرمان، دەستی نەخۆشی دینی زەڕدەشت نەدەکەوت و راونانی زەرەدەشتیش وەک کاری رەوای لێ هات و بەو هۆیەوە، زۆربەی زەردەشتیان بەرەو کۆچکردن بەرەو وڵاتی بێگانە وەک هیندستان (گوجەرات) چوون.

ئەوجا کۆکردنەوە سەرلەنوێ دەکەوێتە ئەستۆی ئەو زەڕەدەشتیانە کەوان لە هیندستاندا و ئەوانیش بەڵێ، لەوە درێخیان نەکرد و هەوڵ و تەقالای دڵسۆزیان لەو رووەوە داوە بەم کۆکردنەوە و لێکدانەوەکەیان، بەوشە و زاراوەی هیندیی، کۆن و نوێ باووبرەوی دینی هەمە جۆری پڕ لە ئەفسانەی ئەوێ کرد.

لە وڵاتانی ئەوروپادا هەروەها لە ئەمریکادا تائێستە بۆ چەند جارێ سیمیناری ئاڤێستا ناسیی و ئاڤێستازانی گیراوە و ئەنجامەکەشی ئەوە بووە کە تاوەکو ئەمڕۆ، زمانی ناوی ئاڤێستا باش شیی نەکراوەتەوە هەڵەی زۆر، لە رووی لێکدانەوە واتایی و تێگەیشتنی دینییەوە بەدیی دەکرێ و بۆیە پێویستی بەسەرلەنوێ پیاچوونەوە و راستکردنەوە و پشکنینی دەکات!

دەنگە بزوێنەکانی ئەو ئاڤێستایە کە لەبەر دەستدایە:

(بۆ دیاری کردنی ئە م جۆرە دەنگانە و ناونیشانی هەڵدانیان پێویستمان بەوە هەیە کە پەنا بەرینە، بەردەنگەکانی زمانی کوردیی، کە بەئەلفوبێی عارەبیی و هی لاتینیی، چونکە زمانی کوردیی ئەمڕۆ، بەبۆنەی ئەو دەوروبەرە تایبەتیەوە، کە هەیە و سەپێنراوە بەسەریدا، بەو دوو جۆرە ئەلفوبێیە دەسنووسرێت).

دەبێ لێرەشدا، ئەوەی بوترێ، کە نە ئەلفوبێی لاتینی، ونە ئەلفوبێی عارەبیی نەیتوانیوە و یان، نەیانتوانیوە و ناشتوانن، وێنەی تەواوی دەنگسازیی زمانی کوردیی بگرن، چونکە مێژوی ڕێرەوی زمانی کوردیی، بەدرێژایی دوو هەزار و شەش سەد ساڵێ، پڕ لە هەرەس و دەوروبەری ناهەموار و نالەبار و چارە نەکراو بەسەریدا سەپێنراوە، لەم لاو لەو لاوە، لەلایەن زمانی بێگانەوە، (لەلایەک بێگانە بەزمانی ئاریانی، یان بێگانە بەوانە کە لەناوچەکان دا و دەوروبەرەکانیان بەرپابووە و بەرپان) کەرەسەی جۆراوجۆر کە لەبواری دینیی و ئابووریی و رامیاریی و رۆشنبیریی دیکەدا سەر لەبەر بوون، قەرز کراون، کە هەرگیز لە تواناداا، نابێت کە لەو کەرەسانە پاک بکرێتەوە، یان بۆ جێگا و شوێنەواریان، (کەرەسەی کوردیی پەتی بۆیان)، نەبەداتاشین، نە بەگەڕدان، بهێنرێتە مەیدانی زمانسازییەوە،

بۆوێنە، دەنگی [ل=L] و دەنگی [ڵ=L]، واتە لامی قەڵەو و لامی هەژار، لە زمانی ئاڤێستادا (کە دایکی زمانی کوردییە، نەبووە و مێژووی هاتنە ناوەوەشی بۆ ناو زمانی کوردیی دەگەڕێتەوە، بۆ سەرەو کڵاوی هیلینیەکان و وەرگێرەڕەکانیان).

یان دەنگی [ع]=[؟] و چەندان دەنگی دیکەی عارەبی کە بۆ ناو زمانی کوردیی ئەمڕۆی هاتوون، بەهۆی دینی ئیسلامەوە بووە و ئەمانەش، ئەگەر چی جێگایەکی تایبەتی دیناویان گرتووە، بەڵام لە رووی ڕێنووسەوە، زۆر نەبێ کەمێ گونجاون.

لەلایەکی دیکەوە، چەندان دەنگی دیکەمان کە ئەمڕۆ لە زمانی کوردییدا وەک بێگانە هەن، هەبوون و کەچی، ئەمڕۆ شوێنەواریان نەماوە، چە لە رووی دێنەوە، چە لە رووی وشەسازیی و دەنگسازییەوە.

ئەو دەنگانەش بۆ وێنە وەک دەنگی[غ]، هەر وەک لە ریشەی (غذەر) =[ghzar]دا هاتووە بەواتای (شێت و وێت) دێ و ئەمڕۆیش بۆ واتای هەمان وشە و هەمان ئاوازی وشەی (گەجەر) ماوە. شایانی باسە، وشەی (لێوە)ش، کە لە بنەڕەتدا (رێوە) بووە، هەمان واتا، بەدەستەوە، دەدات. وشەکانی (رێویای=تێکچوو)، (رێویان=تێک چووە) لە هەمان ریشەوە هاتووە.

لەم رووەوە، بۆ ئەم دەنگە [غ=GH] کەلە بەکار هێنانی ئەلفوبێی لاتینی ئەمڕۆدا، بۆ وێنە گرتنی ڕێنووسی زمانی کوردیی بەکار دەهێندرێت (واتە: لاسایی کردنەوەی تورکەکان) هەرگیز بیری لە دەنگی ناوبراو وێنەی نەکراوەتەوە، ئەگەر هاتوو زانیمان، هێشتا بەدەیان وشەمان هەن، کە دەنگی [غ=gh]یان تێدایە، ئەوانیش، (یەغدان= سندووقی پۆشاک)، (داغ=گەرم=زۆرگەرم)، (دۆغ=دۆ)، (دۆغدە=ناوی دایکی زەڕدەشت= خاوەن شیر=شیردەر)، (غاشا=ناوی گو ڵە سوورەی بەنگدار=هەرە بەنگ)، (غۆش= غەزەب) = (ژەنگی دڵ ودەروون)، هەروەها (غەرغەرە)، کە بەناوی دەنگەوە ناونراوە.

هەر لەم جۆرە دەنگانەی ناو ئاڤێستا، کە ئەمڕۆ، لەناو کوردیی ئەمڕۆدا بەکار نایەن، وەک دەنگەکانی [ذ=th] و[ث=o] بۆ ئەمانە بەپێی خواستی تۆژەرەوە، وێنەیان، لە یەکێکەوە بۆ هی دیکە جیاوازە، واتە، هەریەکە، بەپێی خواستی خۆی وێنەی بۆ داناوە و وختی وەهاش هەبوو، یەک جۆریان، بۆ دانراوە! بەهەر حاڵ ئەم دەنگانە، ئەمڕۆ هەر لە شێوەی هەورامی یەکاندا، دەنگی [دَ=d]ی کلۆر، هەر وەک، بەرێز مامۆستا تەوفیق وەهبی ناوی ناوە، لە شێوەی ناوچەکانی هەورامان و لە شێوە جافیدا، بەرچاو دەکەوێ، وەک گەدا=[گ+ە+دا] (بێگومان، گۆکردنی دەنگی[دَ=d] وەک گۆکردنی دەنگی [د=d] ئاسایی نییە!).

لە ئاڤێستادا، ئێمە وشەمان، وەک وێنەدار، بۆ ئەم دەنگە هەن، کە وەک، بەبۆدا=[ب+ە+ب+ۆ+د+ا] مامۆستا تەوفیق وەهبی خالێی لە سەر ئەم دەنگە [دَ]یە داناوە، کە بەواتای (بۆ=بۆن=بووە) دێ لەم جۆرە دەنگانەی کە کەوتووەنەتە ناوەوە و کۆتایی وشەوە، بەم جۆرە، گۆدەکرین. بۆ وێنەی دووم، لە ئەڤێستادا، وێنەمان زۆرن، بۆ وێنە وەک (گاثا) کەبە وێنەی دەنگسازیی بەم جۆرە دەنووسرێ: [gâthâ] [گ+ا+ث+ا]. وێنەی ئەم دەنگە لە شێوە کوردیەکانی ئەمڕۆدا، تەنها لە شێوەی هەورامییەکاندا ماوە، بەتایبەتی لەو ناوچانەدا، کە نەختێ بەرەو دوورە پەرێزی ماونەتەوە. کاتێ، کە لە سلێمانی لە چلەکاندا (ئاخروئۆخری چلەکان)، لە سانەویی سلێمانی دەمان خوێند، بەشێوە زمانەکەی منەوە ئەم دەنگە دەر دەکەوەت و بۆیە هاو پۆلەکانم، بەمن و هەورامانییەکانیان، (کە لەوێ وەک من، بۆ دەرس خوێندن هاتبوون،

له بیاره و لەتەوێڵەوە)، (جوو)، دەوت و بەکوردیان، نە دەزانین.

به شێوەیەکی کورتبڕ، ئێمە، ئەوکاتە، ئەو وشانەی کە دەنگی [س]یان تێدابوو، (بۆ وێنە وەک: سـەر، سەوای، سۆنە،......)، بەدەنگی [ث] گـۆمان دەکردن. بەهەرحاڵ، پاش، ئەم پێشەکییە کورتەی سەرەوە، دەبێ بگەینە، کرۆکی مەبەستەکەو، کە ئەویش بەم جۆرەیە:

دەنگە بزوێنەکانی زمانی ئاڤێستا (گاتەکان)(٣)

لەبەر ئەوەی، کە گـاتەکـان دەسـتکەوتن ولە سـەر ئەو ڕێنووسـەی کـە هەیەتی دەنگسازیی دروست کرایەوە، بەلای کەمییەوە، کەموکورتی تێدایە، چونکە هەروەک وتمان، خوێندنەوەیەک کە بەپیتی (ئەلفوبێ یێ) نووسرابێتەوە کە تایبەتی بەخۆیەوە نەبووبێ و بۆی ساز کرابێ، یان کەسێکی وەها بەدەستەوە نەبێ، کە توانای ئەوەی هەبێ کە بتوانێ دەنگە ڕاستەقینەکانی وشەکانی گاتەکان وەک جارانی دێرینی بئاوازێتەوە دەبێ هەر بەو جۆرە بێ و هەندێ دەنگیش هەبن، کە لە بەرەی گومان دابن.

بۆ پتر ڕۆشنکردنەوە، دەبێ ئەوە، بخەینە بەرچاو کە (ئەلفوبێی دەمی ئەشکانی) ناوەڕاست، لەسەر ئەلفوبێی ئارامییەوە، دروست کراوە ئەویش، چەند وێنەیەکی کەمی هەن، واتە، ئەلفوبێی کتێبی پالەویی، کە تەنیا ژمارەی ئەلفوبێیەکەی، یان وێنەکانیان زۆر کەمن، بنەوایە بۆ دروستکردنەوەی ئەلفوبێ ئاڤێستا، کە لە کاتی پەیدابوونی دا، بەئەلفوبێی مێخی تایبەتیی بەئەڤێستا، تۆمار کراوە، کە ئەو بنەوایەش پێکهاتووە، لە چواردە وێنە بۆ بزوێنەکان و سیوپێنج وێنە بۆ دەنگەکان (کۆنسۆنات)، (سۆکۆلۆف، زمانی ئاڤێستا، وەرگێرانی، م. هەورامانی). لەم دەنگانەش، هەندێکیان نیمچە دەنگن (نیمچە کۆنسۆنانت)، کە بەواتای ئەوە دێت، کە ناتوانێ، دەنگەکەی بەتەواویی بەدەستەوە بدات، واتە، نیواونیو، ئاوازەکەی دەزرینگێتەوە. ئەمڕۆ ئێمە، توانای ئەوەمان هەیە، کە سۆراخی ئەم دەنگانە، لەناو شێوەکانی کوردیی ئەمڕۆدا بکەین، ئەگەر واز لەوە بهێنین، کە تەنها مێز، بەدەستمانەوە و لەبەر چاومانەوەبێ، بۆ پشکنین و دۆزینەوە وتوێژ هەڵدانەوە، هەروەها، ئەگەر هەستی دڵسۆزیی وشەی کوردیی، لە گیانماندا، ڕوابێ و بنج و بەس بووبێ، دەبێ تەنها بەوە رازیی نەبین، کە بڵێین: فلانە کەس وەهای وتووە و فیسارە کەسیش وەها!

پاتکردنەوەی ئەم وئەو بۆ کێشەی بەراورد کاریی وگەیشتن بەئەنجامی ڕاست و

ناڕاست و دەستهەڵبەست و بۆ ئەوەی لەپێناوی ئەوەدا، کەتو، ئەی پشکێنەر بگەیتە ئەوەی، کە ڕاست و دەست هەڵبەست لە یەک جوێ بکەیتەوە و شتێکی نوێ (نوێکاریی، نویسازیی) بخەیتە بەردەست!

لەم ڕووەوە، دەبێ ئەوە فەرامۆش نەکرێت، کە تا ئێستا لە بارەی فۆنەتیکی زمانی کوردییەوە، شتێکی ئەو تۆ نەکەوتووەتە بەر دەست، جگە لەوەی من (فۆنەتیکی زمانی کوردیی، م. هەورامانی، چاپی کۆڕی زانیاریی کورد، بەغدا)، کە ئەمەش، خۆی لەخۆی دا، وەک (ئەلفوبێی فۆنەتیک) وەها بوو، ئەمە لە لایەکەوە، لە لایەکی دیکەشەوە، دژواریەک لە نێوان بۆ چوونەکانی کلاسیکدا، کە لاسایی کردنەوەی ڕێرەوی عارەبی بوو، هی بۆ چوونی مەیدانی نوێدا بەدیی دەکرێت.

لەم مەیدانەدا، وای بەباش دەزانین، کە دەنگە بزوێنەکانی ئاڤێستا (گاتەکان) لەگەڵ ئەوانەی شێوە کوردییەکانی ئەمڕۆدا، بەراوورد بکەین، تاوەکو ئەوەمان لێ ڕوون ببێتەوە، کە ئایا دەنگە بزوێنەکانی زمانی کوردیی، هەروەک ڕێزمان زانی کوردیی ئەمڕۆی سەرمێز بۆی ڕۆیشتوون، (ژمارەیان هەر هەشتە)یان، ئەوانەی ناو گاتەکان کە ژمارەیان دەگاتە (چواردە) سەرپاکیان لەناو زمانی کوردیی ئەمڕۆ شێوەکانیدا، هەن!

دەنگە بزوێن واتای چی ئەدات؟

بەبیروڕای من، بەپێی بۆ چوونم، (بزوێن) بریتییە لە جومگە وئەنجامەی، نێوان دوو دەنگی (ئاوازەدار= کۆنسۆنانت)، تاوەکو دوو دەنگە ئاوازەدارەکە، بەجوانی وبەڕەوانی بەپێی پێویست بەواتا، بزرنگێنەوە.

وتمان، کە کوردجگە لە زمانەکەی، زۆربەی پێویستییەکانی دیکەی کوردایەتی لە دەست داوە و بەم پێیە، دەبێ زمانی کوردیی ئەمڕۆ، ئەو چواردە بزوێنانە (ئەنجامە=جومگەی) تیادا مابنەوە(*).

بۆ ئەم مەبەستەی سەرەوە، وا لێرەدا، بۆ چوونەکە دەخەینە بەر دەست زماناس و زمانزانانی کورد، لە ڕووی ڕێزمان و زانستییەکانی دیکەی زمانی کوردییەوە، بەتایبەتی بۆ زاراو ناونان و زاراو گەڕدان و زاراوە داتاشین، بەلای زۆرییەوە، لاسایی زماناسە عارەبەکان و فارسەکان وئەورووپاییەکان دەکەنەوە و ئەو هەڵانە، یان ئەولایەنە لاوازانە کە بەر ئەوان کەوتوون وبەسەریاندا تێپەڕبوون، لە ناو پشکنینەکانی ئەمانیشدا، ڕەنگیان داوەتەوە.

بۆ وێنە، هێشتا زوربەی ئەو زماننناسانە، ناتوانن جیاوازیی نێوان وێنەی ئەلفوبێ و وێنەی دەنگ بکەن، یان ناتوانن جیاوازیی نێوان ئاوازەی دەنگ ناوی وێنەی ڕێنووسی ئەو دەنگە بکەن، بەشێوەیەکی دیکە، هەر دەنگێ لە دەنگەکانی زمان، رەمزی دەنگی هەیە و شێوەی رێنووسی هەیە و ناوی ئەو شێوە رێنوسەش هەیە. ئەمە لە لایەکەوە، لەلای ترەوە و دەنگە بەئاوازەکان، هەر یەکە جۆرە کانگایەکیان هەیە و شێوەی ئاوازەدانەوەی هەر دەنگێ بەهۆی چەند ئەندامێ لە ئەندامەکانی ئاخافتنەوە دروست دەبێ و رێنووسی هەر یەکێکیان (وێنەی نووسین) بەشێوەیەک دە نووسرێ و ناونیشان هەڵدانی تەواویی هەر دەنگێکیش، لە کاتێکدا، دەکرێ، کە کەوتبێتە کۆتایی وشە (مۆرفیم)وە، یان لە دۆخی وەستاودا بێ!

بۆ ئاگادار بوون، بەم جیاوازیانە، ئێمە، رێنووسی (وشە=مۆرفیم) دەخەینە ناو کەوانە (......)وە و دەنگەکانیش، چە تەنیا دەنگێ، چە کۆمەڵە دەنگێ کە وشەیەک دروست دەکەن، دەخەینە ناو دوو لەتە چوارچێوە (چوارچێوەی دوولەت) [......]وە و بەپێی تواناش، هەوڵ ئەدەین، کە لاتینیش بەکار بهێنین، لە پێناوی ڕۆشنکردنەوەی پتردا. بزوێنەکانی زمانی کوردیی، لە شێوازی لاسایی کردنەوەی ئەورووپاییەکاندا، ناویان پێوەنراوە و واتە، دەوترێ:

ئە، ئا، ئو، ئوو، ئۆ، ئی، ئیی، ئێ، بەکورت و درێژەکانیانەوە و بەهی گیرەوە و بەهی ڕەوانەوە و بە هی هەڵکێشراو ونزمەوە.[٤]

١- ئەورووپاییە زمانناسەکان، هەر لە بەر ئەوەی دەنگە ئاوازەیەک لە کوردیدا هەیە، کەپێی دەوترێ (هەمزە)، وێنەی لە ئەلفوبێیە لاتینییەکەیاندا بەر چاو ناکەوێ وبیریشیان لەوە نەکردوەتەوە کە (ئەلف)ی (ئەلفوبێ) کەیان، بەدەنگی[ء] دەست پێ ئەکات، بۆیە دەتوانێ ئاوازەکەی بەر گوێ بکەوێ، کە ناوی ئەودەنگەش، هەر وەک عارەب وەهای ناوبردووە لای کوردیش، هەر وەهایە، لە پیتی (هەمزەدایە) کە وێنەی ڕێنووسەکەی (ء)یەوە رەمزی دەنگیەکەش [ء]یە و ناویشی (هەمزە)یە. زمانناسە عارەبەکان، بزوێنەکانیان بە(ئەلف) و (واو) و (یێ)وە ناو بردووە وخۆ باسی کورتە بزوێنەکانیان، کەوەک (سەر=فتحە) و (بۆر=زەممە) (وژێر=کسرە) نەکردووە، کە دەوری جومگەی وشە سازییی دەبینن.

لە زمانی کوردیدا، بزوێنێ هەیە، کە وەک (فتحە=فەتحە)ی عارەبی وەهایە،

هەمیشە لە ناواخن وشە و کۆتاییـیدا، دێت وناتوانێ لە سەرەتای وشەوە بەر چاو بکەوێ، ئەمەش وەک ناو، (ئە)ی پێ دەوترێ، بەم لە رەمزی دەنگسازییدا بەشێوەی[ە=ە]دێت وبە پێی دەنگسازیی لاتینی [A=a] دەگرێتەوە، بۆ وێنە:

لە ئەڤێستادا (درەوگە) [د+ر+ە+ۆ+گ+ە]=[drauga] کە بەواتای (درۆ) لە کوردیی ئەمڕۆدا، دێت.

شێوەی هەورامان (درۆ) وشێوەی کەڵهوورو لوڕولەک (درەو) بۆیە هەشتمان لەسەر وشە هەورامییەکە داناوە، چونکە دەنگە بزوێنە[ۆ] بەقەدەر دەنگە بزوێنە [ۆ]ی جافیی نە کراونەتەوە.

وشەی (دەر) =[دەر]=[dar] کە بەواتای دەرگا، دەرەوە، ماڵ، لانە، ئارامگا، جێگاو شوێن دێت لەسەر پاکی شێوەکانی کوردییدا هەیە ئەو بزوێنەی بەجوانی تیادایە، ئەمە وێنەیەک بۆ ناواخنی وشە. وشەی (ئەژدەر) =[ئ+ە+ژ+د+ە+ر]=[3a+dar] دوو وێنەی ناواخنی تێدایە (ئێمە ژمارە سێی لاتینیمان، بۆ وێنە دەنگە[ء] داناوە بەڵام ئەم دەنگە بەم جۆرە هەر لە بەشی ئەم دەنگانەدا بەکار دەهێنم) بەشێوەیەکی زۆر روون، ئەم (جومگەیە=بزوێنە) هەرگیز لە سەرەتای وشەوە نایەت.

لە ئاڤێستادا، وێنەی بەم جۆرەمان زۆرن، بۆ وێنە وەک:

ئەهور [3ahur]، کەبە واتای (خوا) دێت رەمزی سێی لاتینی لەبری دەنگی[ء]یە.

ئەمە [3ama]کەبە واتای (زۆر، هەمە) رەمزی سێی لاتینی لە بری دەنگی[ء]یە.

گەم [gam]، کە بەواتای، (هەنگام، هەنگاو) دێت.

گەونە [gaona]، کە بەواتای، (گون، جۆر) دێت.

دوورە [dura]، کە بەواتای، (دوور) دێت.

ئەورە [3wra]، کە بەواتای، (ئەور=هەور) دێت.

یەسنە [yasna]، کە بەواتای، (جەژن، نوێژ، پاڕانەوە، قوربانی دان، ستایش، پەرستن) دێت.

مەرەتە [marata]، ئەم وشەیە لە ریشەی مەر [mar]ەوە دروست کراوە، کە بەواتای، (مردن، -کۆچی دوایی کردن، لە دەست دەرچوون، گیان دەرچوون، مەردەی، گوزەشتەی) هاتووە وخۆیشی بەواتای: (مەردە، گوزەشتە، مرد) هاتووە.[٥]

٢ - بززوێنێ، هەر لەم شێوەیە، بەڵام، نەختێ لەمە پتر هەڵکێشراوە، ئەویش وەک بۆ وێنە (ا)یە وەک (ناو)، وەک رەمـــزی دەنگیـــشی [â=A]یە لە لاتینی داو لە کوردیشدا [ا] وەک رەمزی دەنگی بۆ ناوەکە و لە لاتینیشدا [3â] دەگونجێت.

لە ئەڤێستادا، وەک (ئازاتە) =[3âzat]، کەبە واتای (ئازاد) دێت.

هەر وەها لە ئەڤێستادا، وەک کامە =[kâma]، کە بەواتای (کام، ئاوات، ئامانج، خاست، ئاوات، ئارەزوو،......) دێت.

لە ئەڤێستادا، وەک (نامە) = [anâm]، کە بەواتای (نام، ناو) دێت.

لە ئەڤێـستادا، وەک (هەندام) =[handâm] کـە بەواتای (هەندام، بەژن و با، ئەندام) دێت.

لە ئە ڤێستادا، وەک (یاتو) =[yâtu]، کە بەواتای (جادو، فێڵباز، زۆڵ، بێ بار، نیسک) دێت.

لە ئە ڤێستادا، وەک (هاڤەنە) = [hâvana]، کە بەواتای (هاوەن، ئاوەن) دێت.

لە شێوە کوردیەکاندا، زاڤا[zâvâ] کە بەواتای (زاوا)ی جافی و (زاما)ی هەورامی دێ.

هەروەها، باوا=[bâwâ]، هانا=[hâna].

[دادا]=[dâdâ]، پەروەردەکەر، (عـدل=ع)، کـە بەواتای (باوک) لە جـافیی داو (تات) لە هەورامییدا، دێت.

ئاداد=[3âdad] بەواتای (دایک) دێ و لێــــرەدا [ئا=3a] ئامــــرازی نە فی (نەرێ)یەوە لە ئاڤێـستادا بەو جۆرە هاتووە و لێرەشدا، لە شێوەی هەورامـانیدا، (دایک) دژ بە(باوک)ە وەک (سـالب و مـوجب)، یان (سـارد) و (گـەرم) و بۆیە ئامرازی (نەرێ) خراوەتە پێش وشەی (داد)ەوە، بۆ ئەوەی واتای (دایک) بەدەستەوە بدات. ئەم بزوێنە، لە ناواخن و کۆتایی وشەوە دێت.

٣- بزوێنێ، کە پتر لەمەی پێشووی [I] هەڵکشاوترەوە پانپۆڕترە، یان قەڵەوترە، بەڵام تایبەتیەکی جێگای وەک جومگە هەیە، ئەگەر ئەو تایبەتیەی بۆ نەڕەخسێ بەو جۆرە نابێ.

ئێمەبۆ ئەم دەنگە ژمارە هەشتی لەسەر دادەنێین، بۆ ئەوەی خۆی لەوە جوێ بکاتەوە، کەشیدەی لە سەرەو واتە، بەم جۆرە [â]. لە ئاڤێستادا، وەک (ئاوەنگهەن) =

[3âwhngan]، کە بەواتای (دەم، زار، دەهان، ئاخاوگە، ڤاچگا،.....) هاتووە.

لەوانەیە، کە وشەی (ئاخافتن)ی ناوچەی بەهدینان، زادەی ئەو وشە ئاڤێستاییە بێت.

شایانی باسە، تایبەتییەکەی جێگای ئەم بزوێنە، ئەوەیە، کە جومگەیەک بێ لە نێوان ئاوازەدارێک (کۆنسۆنات) و نیمچە بزوێن [و=w]دا.

لە شـێوەکـانی کـوردیی ئەمـڕۆدا، لەم وێنەیە، وشـەی زۆرمـان هەن کـە وەک [داو=dâw]، [راو=râw]، [ناو=nâw]، ئەمـە بەشـێکیـانەو بەشـەکـەی دیکەیان، وەک:

(ساڵ) = [sâl]، (کاڵ) =[kâl]، (باڵ) =[bâl]، بۆ جێگا تایبەتیەکەی ئەم جۆرەش، دەبێ بڵێین، کـە بزوێنەکـە دەبێ جـومگە بێ لە نێـوان دوو ئاوازەدارداو وینەکەیان، دەبێ[ڵ=L] قەڵەو بێ.

شـایانی، باسـەئەم وێنانە و بەم جـێگا تایبـەتیـەوە، کـە یەکێ لەو ئاوازەدارانە (دواینەکەیان) لامی قەڵەو بێ، لە ئاڤێستادا، دەست ناکەوێ، چونکە ئاڤێستا لامی لاواز و لامی قەڵەوی تیادا نییەو مێژووی هاتنە ناوەوەی لامی قەڵەو و لاواز بۆ ناوی زمانی کوردیی دەگەڕێتەوە بۆ دەمی فەرمانڕەوایی هێلینیەکان و وەرگێرەرەکانیان، کە بەزۆریی ئەوانە بوون، کەبە ئارامیی گفتوگۆیان دەکرد، یان ئەرمەنی بوون.

ئالێرەداکە جێگای خۆیەتی دەبێ ئەو راستیە بخرێتە، بەر چاوی خۆێنەر، کە زمانی پارسیی کۆن دەنگی [ل=L]ی تێدایەو ئەوجا، چونکە زمانەکە مردووە، کەس ناتوانێ جیاوازیی نێوان (لام)ەکان بکات.

٤-دەنگە بزوێن، یان جومگەیە، کە وەک (کسرە)یەکی نەرم وسووکی عارەبیی کار دەکـات، دەست خـستنە سـەریشی، یان هەست کـردن، بەدەوریشی مـەگـەر لە توانای زماننـاسیدابێ. باسی ئەم جۆرانەمان لە بەرهەمی (فۆنەتیکی کوردیی، م. هەورامانی، کـۆڕی زانیـاری کـورد، بەغـدا)دا کـردووە و ئەم جـۆرە بزوێنانەش، بەرواڵەتی هەندێ هێشووە (Claster) ئاوازەدارەوە دەردەکەون. بۆئەو وێنەیەی سەرەوە:

- لە ئاڤێستادا، وەک وشەی (مژدە) =[mida] کە هەر هەمان وشەیە لەسەر پاکی شێوەکانی کوردییدا، بە(ئاوازو بەواتا)وە.

- لە ئاڤێستادا، وەک (خشڤەش) =[xishvash]، کە بەواتای (شەش) دێت.

له ئاڤێستادا، وەک (سپش) =[spish]، کە بەواتای (ئەسپێ) دێ لە شێوەی جافیی دا و (هەشپش) لە شێوەی هەورامییدا و (مۆریان) لە هەندێ شێوەزاری دیکەدا.

لە شێوەکانی کوردیی ئەمڕۆدا، ئەم بزوێنە نیمچە شاراوە و نیمچە ئاشکرایە بۆ وێنە، وەک مردن= [mirdin]، (بردن) = [birdin]، (برنج) =[birinj]، (برن) =[birin]، (کرن) =[kirin].

(دڕین) لە شێوەی (جافی)دا کە بەم جۆرە لە رووی دەنگسازییەوە دەنووسرێ [dirin] و لە هەورامیدا (دڕیەی) =[diryay] ئەم جۆرەش، هەرلە کۆتایی ولە ناوەخنی وشەدا، وەک جومگە دێت.

لە ئاڤێستادا، وێنەی دیکە، وەک (تیشتریە) =[tishtirya]، کەبە واتای (تیر) دێت، یان بەواتای ئەستێرە دێت.

لە ئاڤێستادا، وەک (زەیریتە) =[zairita]، کە بەواتای (زەرد) دێت.

لە ئاڤێستاداوێنە، وەک (ڤەهیشتە) = [vahishta]، کە بەواتای (بەهەشت) دێ.

٥- بزوێنە دیاریی و بەر چاو وگیر، لە سەر پاکی شێوەکانی کوردیی ئەمڕۆدا دەست دەکەوێ وهەروەها، لە ئاڤێستاشدا هەیە، بۆ وێنە:

- لە ئاڤیستادا، وەک (ڤیشتاسپە) =[vishtâspa]، کە وەک ناوی پاشاە هاتووە.

-لە ئاڤێستادا، وەک (جیجشا) =[jijishâ]، کەبە واتای (خۆرش=خۆرشت)، (جۆرە جێشتێکە) کە لە خۆشاوی میوە دروست دەکرێ وحاڵی حازر هەورامییەکان، (خۆشاو وخۆرشتی پێ یەژن).

لە شێوە کوردیەکانی ئەمڕۆدا، بۆوێنە وەک:

- (پیر) =[pîr]، (ژیر) =[zîr]، (تیر) =[tîr]، هەروەها، وەک (هەورامانیی) =[hawramany]، وەک (زەهاویی =[zahâwy]، (شامیی) =[shâmî].

- تێبینی؛ ئەم بزوێنانەی کۆتایی، وەک (یی)ی (تەنسیب) هاتوون.

٦- دەنگە بزوێنی کراوە، کەلە ناواخن و کۆتایی وشەوە بەر چاو دەکەوێ ونیشانەی دەنگی ئەمەش، ژمارە (٧) کەبە سەر وێنەی دەنگەوە دادەنرێت، واتە: [ێ].

-بۆ وێنە لە ئاڤێستادا، وەک (مێشە) =[mêsha]، کە بە واتای (مێ)، (مەی)، (مێش)، (پەز)، (مەڕ) دێت.

- لە ئەڤێستادا، وەک (دێنا) =[dênâ]، کە بە واتای (دین) دێت وبەم جۆرەش هاتووە (دەینا) = [dainâ].

- لە ئەڤیستادا، وەک (چێچەستە) =[chêchaste]، کە ناوی دەریاچەیەکە لە (ورمێ)ن یان (ئورمیە)ی ئیمڕۆ وکە بەناویەوە ئامڕۆ ناو دەبرێ، بەپێچەوانەی دەمی دێرینەوە کە (چێچەستە) = [chêchesta]ناوی تایبەتیی ئەو دەریاچەیە بووە، کە لە هەمان دەم وسەردەمدا ناوی ناوچەکە (ئورامیە) بووە، (تەماشای: دەوڵەتشاهی- فەروردین یەشت بکە) [٦]

- لە ئاڤێستادا بۆ وێنە، وەک:

(یەزمێدە) =[yazmêda]، کە شێوەی کاری وەرگرتووە وبە واتای (دەیپەرستم) یان (دەپرسم)، کە لە بنەڕەتدا، لە ریشەی ناوی (یەزنە=یەسنە) =[yasna]وە هاتووە کەواتای (جەژن، قوربانی، پەرستن، پەرسای، دۆعا، پاڕانەوە، ستایش) هاتووە. وشەکەش بەم جۆرە (یەزمەیدە) =[yazmaida] هاتووە.

٧- لەوەی سەرەوە، (لە ئاڤێستادا) بۆ هەر وشەیەک دوو جۆرە زرنگانەوە، یان دەنگدانەوەمان هێنایەوە، بەمەبەستی ئەوەی یەکەم زمانەکە مردووە. واتە: کەسێ نییە گفت وگۆ، ئاخافتنی، پێ بکات و بۆیە (هەندێ) بۆ وشەیەک پتر لە گۆ کردنێ، دەخرێتە بەر گوێی دەنگسازیی زمانەکەوەو دووەمیش، لێرەدا، دووجۆرە بزوێن، بەکار هاتوون، کە زرنگانەوەی یەکێکیان لەوی دیکەیان جیاوازییەکی وەهای نییە وئەمە لە لایەکەوە، لە لایەکی دیکەوە، هەر دووکیان بەتەواویی وەک یەک نین وئەمەش، ئازایی و وریایی رێگەی (لێکۆڵینەوەی بەراوردیی) دەگەیەنێ! بۆ رەمزی دەنگی ئەم دەنگە بزوێنە، لە لاتیندا[e] ئەمە باوە، بەم لە کوردیی دا بۆ ئەلف وبێ عارەبی (ژێرێکی=کسرە) کەمدەنگ هەیە.

لە ئاڤێستادا وێنە، ئەم بۆچوونە، وەک:

+ (گەرمە) = [گ+ر+م+ە] = [grma]، کە بەواتای (گەرم) دێ.

+ (زردا) = [zrda] کە بەواتای (دڵ، در، زار، زێڵ، زێر،......) دێ لە ئەڵمانیدا (هێرتس=herz) پێ دەوترێ، لێرەدا، هیندو ئەروپایی پیشان دەدرێ!

وێنە، لە کوردیی ئەمڕۆدا، بۆدەنگی [ێد، ێ]= [ê] وەک:

(دێ) =[dê]، (رێ) =[rê]، (دێراو) =[dêrâw]، (گێژاو) = [gêzâw]،

(سێکاو) =[sêkâw].

وێنه له کوردیی ئەمڕۆدا، بۆ بزوێنه نیمچه شارراو ونیمچه دەرکەوتووەکان، وەک:

کرکراگە=[kirkraka]، (نمەک) =[nmak]، (بربرە) =[birbira]، (ژنەوانیی) =[znawny]، (پەری) =[parê]، (یەرێ) =[yarê]، (ژیللێ مەرە) = [zillêmare].

(٨- ئو)ی کورت، که دەنگی [و]یه وله لاتینیدا[u]یه له ئاڤێستاش داو لەزاره کوردییه کانیش داهەیه.

– له ئاڤێستادا، وەک له وشەی (یوڤەن) =[yuvan]، که بەواتای (گەنج، لاو، جوان، جڤان) دێت، له ئینگلیزیدا (یۆنگ) =[young]ەو له ئەڵمانیشدا (یونگ=yung) ە.

– له ئاڤێستادا، وەک (دوگدا) =[dugda] که بەواتای (دوێت، دۆیت، کەنیشک، کناچێ، کیژ، کەنی) دێ، (زمانی ئاڤێستا، سۆکۆلۆڤ)، بەواتای (شیردار) یش دێ.

ئەوەی که دەبێ بوترێ، بەم بۆنەیەوە، ئەوەیه، که ئەم کورته بزوێنه له ناواخنی وشەوه دێت، بەڵام له کۆتایی وشەوه، بەر چاو نەکەوتووه!

له شێوەکانی کوەدیی ئەمڕۆدا بۆ وێنه، وەک:

– (کورد) =[kurd]، (کورت) =[kurt]، (خورد) = [khurd]، (تورش)، =[tursh]، (مورد، کەڵهوریی) =[murd]، (پورشە) =[pursha]، (وردە) =[wurda]، (قوڵەقوڵ) =[qulaqul]، (کوته) =[kuta]، (قەزوان وتوو و مەژگە، له ناو هاوەندا دەکوترێ وخۆراکێکی بەهێز دەردەچێت، کەبۆ زستانی ساردو سەخت، گەرمایی بۆ تەن، بەرپا دەکات). (بورێ) =[burê]، که له شێوەی هەورامانیدا، بەواتای (وەرەوە، هاتووه). (کورە) = [kura]، که بەواتای نێرکەی پیازی سەوز دێت، کاتی که خەریکه تۆو بکات ئەوه کورەیه، وەک لاسک، لاسکی تۆودانەکەیه، هەروەها، وەک وشەیەکی بازاڕیش، بۆ لێ خوڕین له یەکێکی ئاسایی بەکار دێت، بۆ وێنه، دەوترێ (کوڕە بڕۆ بۆ ئەوێ!)، یان (کوڕەکەم کەم بدوێ!) هەر وەها، بەواتای پۆپه (لووتکه) دێ، بۆ وێنه وەک (کوڕەکاژاو، کوڕەمریەم).

٩- (ئوو)ی درێژ، که دەنگەکەی بەم جۆره دەنووسرێ [وَ]=[û]. ئەم جۆره دەنگه له ئاڤێستادا وله زاره کوردیەکانیشدا، بەزۆر دەست دەکەوێ.

– له ئاڤێستادا، وەک له وشەی (توور) =[tûr]، کەبه واتای تووورانی دێت.

– له ئاڤێستادا، وەک له وشەی (ئاهوورە) =[3âhûra]دا، هاتووه، که بەواتای (خوا) هاتووه. (گاتها. پوورداود)، شایانی باسه بەشێوەی (ئەهورە) ش دێ.

– له ئاڤێستادا، وەک له وشەی (پەرەتوو) = [paratû]دا هاتووەکه بەواتای (پرد، سرد، پردە، پل،...) هاتووه.- له ئاڤێستادا، وەک له وشەی (یاتوو) =[yatû]دا هاتووەو که بەواتای (جادوو، فێڵباز، دەستبڕ،ساحر،...) هاتووه.له زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، ئەم جۆره بزوێنانه زۆرن وله سەر پاکی شێوەکانیدا هەن و، ئەم جۆرانەش، له ناواخنی وشەدا وله کۆتاییشدا دێن بۆ وێنه، وەک:

له کوردیدا (روومەت) =[rûmat]، (شووکام) =[kamshû]، دوور=[dûr]، (سوور) =[sûr]، (شایانی باسه، ئەم وشەیه، له شێوه جۆراوجۆرەکانی هەولێر و دەورووبەری دا، بەجۆری) (سۆر) = [sôr] دێت. (کوور، کەڵهوڕی) =[kûr] ، که له سۆرانی و جافییدا (کوێر) وله شێوەی هەورامییدا[کور]، که، جیاوازیی هەیه لەگەڵ [کۆر]دا، واته دەنگ[ۆ=] کراوەتر تاوکو دەنگی[ۆ=ô].

١٠- دەنگه بزوێنه (ئۆ) که بۆمان هەیه بەم جۆره دەنگی بدەینێ [ۆ]=[ô] و ئەمانه له یەک دەکەن، جگه له نەختێ جیاوازیی که هەیانه مەگەرگوێی زماننناسیی دیارییان بکات.

ئەم دوو جۆره دەنگه بزوێنه، لێکۆڵینەوه بەراوردیی (بەراوردکاریی) وێکچوون وجیاوازییان له یەکتریی جوێ دەکاتەوه.

به هەرحاڵ، شێوەکانی کوردیی هەر دوو جۆرەکەی تێدایه، ئەمه له لایەکەوه، له لایەکی دیکەشەوه، ئەم دووانه له ناواخن و له کۆتایی وشەوه دێن.

بۆوێنه دەنگی [ۆ]=[ô] وەک:

– (دۆ) = [dô]، (رۆن) =[rôn]، (کۆن) =[kôn]، (رۆغەن) = [rôghan].

– له شێوەی ئاڤێستاییدا، وەک:

– (دۆغده) =[dôghda] که ناوی دایکی زوڕدەشته، که بەواتای (شیردار) (دۆدار) هاتووه.

– هەروەها له ئاڤێستادا وەک (گاسرۆرەیەنت) =[gasrôraynt] که بەواتای (گات خوێن)، یان (گات ڕەوان) دێ.

شایانی باسە، (گات) یان (گاد) بەواتای (گاز، بانگ، پاڕانەوە، سروود، قوربانی، لا نەوە، وێرد، دۆعـــا، نوێژ، نما، پاڕیای، چڕیەی، لاڵیـــای، کـــرووزیای، ئەوەلاڵیای،......) دێت.

١١- شێوەی دووەمیان، هەر وەک لە سەرەوە وتمان، ئەم رەمزەیان بۆ دەنگ، پێ داوە[ۆ]=[ô]، وێنەشمان، لە شێوەکانی هەوراماندا، زۆرن و بۆ وێنە وەک:

(کۆر) =[kôr] کە لە شێوەی سۆرانیدا، (کوێر) = [kuwere] و لە شێوەی هەولێر و دەوروبەریی دا (کۆر) =[kôr]ە، هەروەها، لە شێوەی جافیی و کرمانجیدا، لە شێوەی لەکیی و لوڕیی و کەڵهوڕیی دا، وەک ئەوەی ناوچەکانی هەورامانە.

(سمۆرە) =[smôra] شایانی باسە، ئەم بزوێنە لە شێوەی سۆرانیدا، بەر گوێم نەکەوتووە، بەم لە شێوەی جافیدا، هەیە.

چونکە زمانەکەی ئاڤێستا مردووە، واتە ئەمڕۆ، کەسێ نییە وەک جارانی گفتوگۆی پێ بکات ئەمە لە لایەکەوە و لەلایەکی دیکەوە، ئاڤێستاناسان وەهایان، بەرچاو نەخستووە.

١٢- دەنگە بزوێنی، وەک (ظمە) عارەبی، کە لە کوردیدا (بۆر)ی پێ دەوترێ و دەنگی ئاوازەدار وەها لێ دەکات، کە ئەگەر (بزوێنی) وەک [و، ۆ، و] کەوتنە دواییەوە یەکسەرە زرینگەی دەنگە ئاوازەدارەکە بەرەو روالەتی، ئەو سێ دەنگە ئەڕۆن، بۆوێنە وەک:

[ب+و]، [ب+ۆ]، [ب+و]، لەگەڵ وشەدا، بۆوێنە وەک: واتە: (بووگ)، (بۆن)، (بوڕ).

١٣- بزوێنی وەک[ە، ا، ا، ا] کە دەکەونە دوای هەر دەنگێکی ئاوازەدارەوە جۆرە سەرێک، یان (فتحە=ع) دەکەوێتە سەریەوە. ئەم جۆرە بزوێنەو ئەوەی سەرەوەش، نیمچە شارراوەونیمچە ئاشکران وزۆر کەس هەن لایان لێ ناکەنەوەو دەوریشیان بۆ دانانێن.

بۆ پتر لەم رووەوە بەراورد کردن، لەم وێنانەدا، ئەو جیاوازیانە دەردەکەون، بۆ وێنە، وەک:

-خەرمان=[خ+ە+ر+م+ا+ن]- دەنگی[خ]، وەک (فەتحەی عارەبیی) بەسەرەوە بێ.

خورما=[خ+و+ر+م+ا]، دەنگی[خ]، وەک (بۆری بەسەروەو بێ).

ئەتوانین، لە رووی زانستیی (فۆنەتیک) دەنگسازییەوە، بەنیمچە بزوێنی لە قەڵەم بدەین، کە زۆر جیاوازە لە نیمچە کۆنسۆنات (ئاوازەدار).

١٤- بزوێنە لۆدارەکان

بزوێنە لۆدارەکان، هەروەک، ئاوێستاناسان، کەرەسەی زمانناسیانەیان، بۆ ئێمە لێک داوەتەوە، لەگەڵ ئەوەشدا، هەر یەکە بەجۆرێ بۆ لێکدانەوەی چووە و هەریەکە بەجۆرێ رێنووس ودەنگسازییەکەی دیاریی کردووە، بۆیە کۆمەڵێ دژژاوەریی، چە لە رووی دەنگسازییەوە، چە لە رووی گۆشەکانی دیکەی ئاڤێستا ناسیەوە، بۆ ئێمە بەر پا کردووە.

ئەمەش، بێگومان، دەگەڕێتەوە، بۆ ئەوەی کە زمانی ئاڤێستا ئەمڕۆ مردووە وکەسێ نییە، پێی بێاخەفێ وئەم لە لایەکەوە، لەلایەکی دیکەوە، ئەو ئاڤێستایەی، کە حاڵی حازر لەبەر دەست دایە، بەدەست ئاڤێسا نووسەری جۆراوجۆر و بۆ ماوەی دوور و نزیک و لەدەم و چەرخی لە یەک نەچوودا، نووسراوەتەوە و ئەو نووسەرانەش، زۆر نەبێ کەم ئامیانەی بیروبۆچوونی ساغکردنەوەی خۆیانی تێدایە، ئەگەر هاتوو زانیمان، ئاڤێستا لە نووسینی مێخییەوە بەرەو ئەلف وبێ ئارامی و نووسینەوەی بەپالەویی وئەوجا لێکدانەوە، بەفارسیی و بەزمانی ئەوروپایی رەنگاوڕەنگ، لە لای سێیەمەوە، تا ئێستا وەها رێک نەکەوتووە کە یەکێ لەو ئاڤێستا لێکدەرانە زمانی کوردیی (بەشێوەکانیەوە) زانیبێ، یان بەلای کەمیەوە، نەختێ شارەزایی لەو رووەوە هەبووبێ.

بێگومان ئاڤێستاناسان و لێکدەرەوانی (ئەوانەیان، کە ئەمڕۆ لە میداندان) هێشتا لە بۆچوونەکانی خۆیاندا، لەو رووەوە ناڕازین وبۆیە، ساڵی (١٩٩٦) لە تاراندا. کۆنگرەیەک بەنامی ئاڤێستاناسییەوە گیراو ئالەوێدا، یەکێ نەبوو بەتەواویی لە بۆچوونەکان و لێکدانەوەکانی ئاڤێستاناسان رازیی بێ و هەر لەو ڕووەوە، ساڵی پار بوو لام وایە، لە ئەمەریکاشدا کۆنگرەیەکی دیکە، بەهەمان بۆنەوە گیراو هەمان خاڵە سەرەکیەکانی (تاران) یان، پاتکردەوە.

ئائەمەی سەرەوە، ئەوەمان، بۆ دەردەخات، کە بۆ چوونەکانی، دەربارەی بزوێنەکان ولۆدارەکانەوە زۆر کەم، جگە لەهەندێ شتدا، یەک بگرنەوە؛ واتە، بۆ وێنە، هەندێ لەوانە، وەهایان لە قەڵەم داوە، کە ژمارە بزوێنە لۆ دارەکان (شەشن) و وەک:

- [aê,ao]

- [ôi,âu]

- [âi,âu]

هەندێکی دیکەش، ژمارە بزوێنە لۆدارەکانیان، بەچوار ژمارە دیاریی کردووەو گوایا، ئەم بۆ چوونەیان، ناو ناوە، (دەنگسازیی ئاڤێستای میللی) و ئەمیش، بەم جۆرەیە:

- [AI, AU]

- [AI, AU]

شایانی باسە، بەپێی ئەم بۆ چوونە، ژمارەیەکی زۆر لە بزوێنە شاراوەو نیمچە بزوێنەکان، دەقرتێن یان دەبن بەژێر لێوەوەو لە ژێر دەنگی دیکەدا، دەتوێنرێنەوە.

من بەش بەحاڵی خۆم، هەر لە بەر ئەوەی، کە زۆر نەبێ کەمێ شارەزای زمانی کوردیم، بەو بۆچوونانە دڵنیانیم، بۆیە بەم جۆرەی خوارەو بۆی دەڕۆم:

بۆ پتر ڕۆشنکردنەوە لەبەر چاوی بیری خۆێنەری بەرێز، هەندێ لەبەرهەمی ئاڤێستا، بەدوو وێنە (جۆر = ڕەنگ) ترانسکرێپشن دەخەینە بەر چاو، واتە جۆرێکیان پێی دەوترێ (ترانسکریپشنی ئینتەر ناشناڵ) کە بەپیتی گەورەی لاتینی دەنوسرێ وجۆرەکەی دیکە (جۆرەکانی دیکە- پتر لە سێ جۆرێ بەر چاو دەکەون) کە بەپیتی بچووک دەنوسرێن، تاوەکو خوێنەری بەرێز لێیان ورد بێتەوە وبیاندا لە سەنکی محەکی بەراوردکاریی، (واتە: دەنگسازیی ئاسایی و بەشێوە میللی) وەک:

- [not]= [NA-T] بەدەنگسازی ئاسایی و بەشێوەی گشتیی میللی (زمانی ئاڤێستا- سوکولوڤ).

[mrat]=[MRNSYAT] هەمان سەرچاوە، بەدەنگسازیی ئاسایی و بەشێوەی گشتیی میللی (زمانی ئاڤێستا- سوکولوڤ).

- [bvat]= [BVAT] هەمان سەرچاوە، بەدەنگسازیی ئاسایی وبە شێوەی گشتیی میللی (زمانی ئاڤێستا- سوکولوڤ).

- [parasô] = [PRSASA] هەمان سەرچاوە، بەدەنگسازیی ئاسایی و بەشێوەی گشتیی میللی (زمانی ئاڤێستا- سوکولوف).

- [barazaiti]= [brzaiti] (گاتاها - پورداو).

- [paratu]=[prtu] (هەمان سەرچاوە).

لام وایە ئەم وێنانەی سەرەوە، زۆر نەبێ کەم، بزوێن لە ناو چوونیان، دیاریی کرد وکەوابێ بوم پێیەی سەرەوە، ئاڤێستاناسان، بەخت وخۆرایی بزوێن لە ناوبەرن، یان بزوێن قرتێنەرن زۆرتر ئەمەش کە لە لای فارسی زانەکانەوە سەر دەر دەهێنێ، چونکە ئەلف بێی ئەمڕۆ زمانی فارسیی، توانای ئەوەی نییە (تەنانت لەگەڵ دەنگدانەوە و زڕانەوەی دەنگەکانی زمانی فارسییدا بەتەواویی بگونجێ) یان توانای وێنەگرتنی زمانەکەی نییە!

بەهەر حاڵ، لەگەڵ ئەوەشدا، ئێمە نەمانتوانی ئەوان چییان وتووە، بەڕاستترینی لە قەڵەم بدەین، بۆیە لەم ڕووەوە (دەنگسازیی) سەرچاوەی جۆراوجۆر و بەزمانی بێگانەمان، خستە بەردەست و لە ئەنجامدا، گەیشتینە ئەوەی، کە بتوانین ئەم بزوێنە (لۆدارانە) دیاریی بکەین:

- [aê]=[rathastar] بەواتای: ڕاسترە و (دینی ڕاستگر) پەیرەوی کەری ئاهورا.

- [ôi]=[rathaôista] بەواتای: هەمان بۆ چوون هاتووە.

- [a]=[xvatu]بە واتای: خزم (خوێش-) هاتووە.

- [ûi]=[hûiti]بە واتای: درستکەر، بنەرەت دارێژەر، هاتووە.

- [ae]=[Airyana - vaevjgh] بەواتای ئاریان واچەکان (میللەت، نەتەوە) هاتووە.

- [âi]=[dâitya] بەواتای: دادیی، قانوون، هاتووە.

- [ai] =[barazaiti] بە واتای: بەرزایی هاتووە.

- [âu]=[gâosh-urvan] ناوی فریشتەیە کە پاسەوانی گیاندارانە.

- [ou]=[pourchista] بە واتای: ناوی کیژەکەی زەردەشتە (خوێندەوار و زانا).

- [ao]=[dûraosha] بە واتای: دوورە مەرگ.

هەروەک خوێنەری بەرێز لەبەر چاویەتی و، ئێمە (دە) ژمارە لە بزوێنی لۆدارمان (پاش ئەوەی کە بەبۆچوونەکانی ئاڤێستاناساندا، چووینەوە). دیاریی کرد و بەم بۆنەیەوە، دەبێ، بەزمانی کوردییدا بگەڕێین وبۆ ئەوەی، بەهۆی بەراوردکارییەوە، نەختێ لەم لایەنە ڕۆشنتر بکەینەوە.

- بۆ وێنەی یەکەم (پەێنێ) [pêenê] ئەو ئاردانەی، کە دەکرێنە ژێر پنەی نان پەچین

(نان–پەتەی) وە کە لە سورانیدا، ئاردی ژێر دەرخۆنەیە).

– بۆ وێنە دووەم (پۆی) =[pôi] کە بەواتای ئەو بەنە دێت، کە بەپانی (جاو، جاجم، مەوج، بەرماڵ، فەرش،......) دەتەنرێت (واتە، بەتانەکەدا)، هەر یەکێ لەوانە (تان) و (پۆ)ی هەیە.
– بۆ وێنەی سێیەم (پەرسە) =[parsa] کەبەواتای (پرسە) دێ.
– بۆ وێنەی چوارەم (پوویای–) = [pûiyai] کە بەواتای (رزاندن، پووان) دێ.
– بۆوێنەی پێنجەم (پێیکەنە–)= [paekana]، دەستەگرتنی بنە کەلاش (کاری کلاشکەرە).
– بۆ وێنەی شەشەم (پایپای–)= [pâipâi]، واتە، دواخستن، خەڵەتاندن، خەریک کردن.
– بۆوێنەی حەوتەم (مەیکەدە–)=[maikada] ، واتە، (میخانە).
– بۆوێنەی هەشتەم (پووکە–)= [pâkai] (پوکەی) راستترە، چونکە ئەم وشەیە کە شێوەی کوردیی ناوچەی هەورامانە، دەنگە بزوێنەکەی، بەم جۆرە (ۆ) کراوە نییە، بەڵکم کەمتر کراوەتەوە (بەواتای: پەوچی = سەبەبییە، هۆیە، دەبێ هۆیەکە، بوترێ).
– بۆوێنەی نۆیەم (پۆرە=پورە) =[poura] بەواتای (پیادا) هاتووە.
– بۆ وێنەی دەیەم (دەودان –دێیەکەی شێخ سەهاک) =[daodân] لە هەورامانی لهۆندا.

لە شێوەی ناوچەی بەهدینانیدا، جۆر بزوێنێکمان، لە وشەی (گوێز= گیز، خوێن= خین) داهەیە، کەکورتە بزوێن و چوونەتەوە بەناویەکتری داو بۆمان، هەیە بەم جۆرە [ui] نیشانەیان، دیاریی بێ و بەم جۆرە، ئەتوانین ئەو دوو وشەیەی کە گوێیان، لە ناوچەکانی بەهدیناندا، جیاوازە، لەگەڵ هەمان ئەو دوو وشەیەی ناوچەکانی سۆراندا بەپێی دەنگسازیی دیاریی بکەین:

[گوێز=guîz]= گوێز (وەزی–ھ)

[خوین=khuîn]= خوێن (ونی–ھ)

وێنەیەکی دیکەمان هەیە ولاشم وەهایە کە ئەم وێنەیە، لە سەر پاکی شێوە

کوردییەکاندا دەست دەکەوێ و ئەویش [او]=[âu]ە، کەلە وشەکانی (باو، پاو، پاوروا–دا) هەیە و وەک ناوخن دێت.

ب– دەنگی ئاوازەدار کۆنسۆنانت:

لام وایە لە پێشەوە باسی ئەوەمان کرد، کە ئاڤێستا لە ئاخرو ئۆخری سەرو کلاوی ئەشکانی داوسەرەتای سەرو کلاوی ساسانیدا، کۆکرایەوە– (ئەوەی، لە دەس ستەمی ئەسکەندەری مەکدۆنی ودەست وپێوەندەکانی ولەدەست مەغۆل وتەتەر دەرباز بوو) سەر لە نوێ بەپەیرەوی نیشانەکانی ئەلفوبێی پالەویی، کە ئەویش لە ئەلفوبێی ئارامیەوە وەرگیراوە. (بریتی یە، لە (٤٩–٤٨) نیشانەیەک، بۆ بزوێنەکان وبۆ ئاوازەدارەکان) دارێژرایەوە.

لێرەدا دەبێت ئەوە لە یاد نە کرێ، کە ئەم نیشانانە (ئەلف و بێ–یە) جۆرە بەرگێکی بێگانەیە، کەبە ئاوێستا، دەکرێ، بۆیە، زۆر نەبێ کەم، لەدەنگەکانی ئاڤێستا (بزوێن وئاوازدار) کران، بەژێر لێوی بەرگی نوێ وە! ئەمە لە لایەکەوە، لەلایەکی دیکەوە، بۆ هەندێ دەنگ، نیشانە، لەو ئەلفوبێیەدا، نەبوو، بۆیە هەندێ چیلکە بۆ هەندێ پیت دروست کراو ئەمەش لەقەباڵەکانی هەورامان–دا زۆردیارییە!

ئەوەی کە زۆر زەق ودیاریی بێ ئەوەیە، کە ئاڤێستای سەرەتایی رەوایی، لە دەمی (ماد) ەکاندا، دەنگێکی برناخی تیادا بووەو ئەو دەنگەش، تا ئەمڕۆ هەر لە زمانی کوردییدا ماوە وئەویش ئەوەیە، کە لە وشەکانی (زەنگ، رەنگ، دەنگ، پەنگ، هەرەبەنگ، هەنگوین، رەنگین،...)دا هەیە ولە زمانی ئینگلیزییدا رەمزی دەنگیەکەی[ng]یە، کە لە راستیدا، لە تێکە و بوونی دوو دەنگی [ن= n] و [گ = g]دا. پەیدا بووە واتە: [نگ = ng].

دەنگی[ێ=O]ی تیادا، بووە، کە ئەمڕۆ لە ناو زارە کوردیەکاندا جگە لە هی هەورامانیی، نەماوەو شوێنەواریشی نییە.

دەنگی[دَ = d] وەک بەرێز تەوفیق وەهبی، ناوی دەنگی[دَ=d]ی کلۆری پێوە نابوو، لە ئاڤێستادا زۆر دیاریی وکاریگەرە، کەچی لەشێوەی کوردیدا نەماوە، لە لایەکی دیکەوە، لە دەنگی[س=s]دا پتر بەر چاو دەکەوێ و دەنگی [ر] = [r] بەسێ جۆر خۆی پیشان داوە، کەچی لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، بەتەواویی وەک ئەوانەی ئاڤێستا بەدیی ناکرێن و تەنها دوو دەنگێ ماون.

لەم لاشەوە، لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا دەنگی [ل=L] بەزۆریی وبە (دووڕەنگ) بەکار دێن، بەم دەنگی[ل=L] لە ئاڤێستادا نیە، لە کوێوە هاتوەتە ناو زمانی کوردییەوە، ئەوە مەگەر مێژوو ڕۆشنی بکاتەوە.

نوسینەکانی هەخامەنشیان، دەنگی [ل=L]یان تیادایە و ئەمەش، لەوە دەکات، پارس (فارس) شێوە زمانێکی تایبەتیی خۆیان هەیانبووە. هەروەها ئەلفوبێی ئارامیی دەنگی [ل=L]ی تێدایە و زمانی گریکەکانیش، زمانی عارەبیش، مەغۆلیەکانیش و تەتەریش، خاوەنی ئەو دەنگەن و کوردیش و کوردستانیش لەو دەمەوە و تا ئەمڕۆیش، هەر لە ژێر جەوروستەمدا، دەلەرزێ. لەبەر ئەوەی دەنگەکە، بەزۆر بەتایبەتی لە دینی ئێسلامی پیرۆزەوە، بەسەر زمانی کوردیدا، دەسپێنرێ وسەپێنراوە وپتر لەمەش، دەنگی [ق] و [ح] دەنگی [ع] لە ئاڤێستادا، دەست ناکەوەن وئەمڕۆش، زمانی کوردیان چە بەوان و چە بەدەنگی [ل=L]، ڕازاندوەتەوە. لەو لایشەوە، ئاڤێستا دەنگی [غ]=[gh] لە کەرەسەکەیدا بەزۆریی دیارە، بەم لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا وشەی وەها، کە دەنگی وەهای تیادا بێ زۆر کەمن بەدەگمەن، دەنگی [غ=gh]بە کار دێت، یان دەنووسرێت.

بەهەر حاڵ، وا لێرەدا، باسی دەوری هەر یەکە لەو کۆنسۆنانتە (ئاوازەدارانە) دەکەم کە لە بنەڕەتەوە ڕەسەنن، یان بێگانەن و حاڵی حازر دەوریان هەیە:

(١) دەنگی [ک=k]

ئەمە ڕەسەنە و بنەڕەتییە و لە کوردیی و لە ئاڤێستاشدا، لە سەرەتای وشەوە و لە ناوەڕاستیەوە (ناواخن) ولە کۆتاییشەوە دێ، بۆ وێنە وەک:

لە ئاڤێستادا[کامە=kâma] کە بەواتای (کام= ئاوات= ئامانج =خواست... هتد) دێ. لەکوردیدا، وەک، مەلا ئەحمەدی کلاشی (کەیفی) دەفەرمێ:

"کەیفی نامەکەی ڕەشحەی شەکرڕێز

چاپار یاوناش، وەشاری تەورێز"

(مێژووی=م.هەورامان-ل-١١٤٠) (مێژوو=مژ)

(٢) دەنگی [گ=g]:

ئەم دەنگیشە، لەو دەنگە ڕەسەنانەیە، کە زمانی کوردیی و ئاڤێستای پێ ڕازاوەتەوە، ئەمە لە لایەک لە لایەکی دیکەوە، مۆزیکای ئەو وشانەی دڵگیر کردووە،

کە ئەم تیایاندا بەشدارە، ئەم دەنگە لەسەرەتاوە و لە ناواخنەوە و لە کۆتایی وشەوە دێت.

وێنەی ئاڤێستا، وەک:

[گەرمە=garma]، کە بەواتای گەرم هاتووە.

[درەوگە=draoga]، کەبەواتای (درۆ) هاتووە.

وێنەی ئەم دەنگە لە کوردییدا، وەک، سەید سادق، لە قەسیدەی شای تاجی (لولاک)دا، دەفەرمێ:

"فەلەک سەرگەردان شۆڕی سەوداتەن

مەلەک جاڕوکێش خاکی دەرگاتەن

ئەنبیاو وەلی گشت ئینتیزارتەن

گشتێن خرێدار پەی بازاڕتەن"

(مژ م. هەورامانی، ل-١١٨١)

٣-دەنگی [خ=x]

ئەم دەنگە لە ئاڤێستاشدا ولەزمانی کوردیش بووەو هەیەو لە هەردوو لایاندا، دەروێکی باڵا لە واتاسازییدا، دەبینێ. ئەمیش، لەهەر دوولادا، لە سەرەتاو لە ناواخن ولە کۆتایی وشەوە دێ، بۆ وێنە، لە ئاڤێستادا، وەک:

- [خشنوتە=xshnûta]، کە بەواتای (خۆشنود، خۆشحاڵ، بەکەیف) دێ.

(تێبینی- بۆ دەنگی [ش=sh] بەکار دێن و بۆیە ئێمەش هەر دووکیان بەکار دەهێنین).

- [دەخمە =daxma]، کە بەواتای (تەکمە، پاڵەوان، ئازا، کۆڵنەدەر،... هتد) دێ.
- [خەرە=xara]، کە بەواتای (کەر=هەر=خەر) دێ.
- [پوختە=puxdha]، کە بەواتای پێنجەم هاتووە.
- [ڕەوخشنە=raoxna]، کە بەواتای (ڕۆشن) هاتووە.

(تکایە، پێویستە، کە ئەوە تێبینی بکرێ، کە دەوری دەنگ لەوشەدا، وەک دەنگدانەوە، مەبەست (مۆرفیم=بڕگەی واتادار)، قەدی وشە)یە.

لەزمانی کوردییدا وەک، کۆزاد بەگی خۆرخۆرە، دەفەرمێ:

"نەکـــــەردەيـنم دارنـە بـەردەيـنم بـەرد
سەرەم داخ کەران، چە خاس بازيم وەرد
هەشـتـە کليـد دا هەفـتم کـەرد گوشـاد
کـەللەم دا بەخـــورد، خـــوردم داوە باد
بيم وە بازرگـــــان خـــــرپـيدارى دەين
وە خەيالى خام، جەم کەردەم (ضدين)

(مژ. هەورامانى، ل١١٨٣)

٤ -دەنگى [غ=gh]

ئەم دەنگە لە ئاڤێستادا بەزۆرى هاتووە ولە سەرتاى وشەوە، وەک نەهاتبێ وەها دەردەکەوێ، بەڵام (پورداود-گاثاها، انتشارات دانشگاه تهران)، وەهامان تێ ئەگەيەنێ، کەلە سەرەتاى وشەوە، لە ئاڤێستادا، هاتووە بەڵام زۆر کەمە و بەم بۆنەيەوە، دەڵێ:

(در سر واژه بسيار کم است)، ئەم وێنەيەش دەهێنێتەوە:

[غژەر=ghzar] کەبە واتەى (شێت، لێوە، گوجەر، دێوانە) دێ.

- [بەغ=bagh]، يان [بەغە=bagha]، کەبە واتاێ (بەگ)ى ئەمرۆ دێت و هەروەها بەواتاى (سەردار، دەسترۆشتوو، فەرماندار، پێگەيەنەر، سەرپەرشتيکەر،...... هتد) دێ.
- [بەنگە=bangha]، کـە بەواتاى (بەنگ، هەرەبەنگ، تليـاک=ترياک، دەواى سڕکەر، حەشيش، دەواى گيايى لە هۆشبەر....هتد) دێ.
- [ڤەنگ هو= vanghu]، کە بەواتاى (نيک، باش، بەهادار، بە بە) دێ.
- [مەرەغە=maragha]، کە بەواتاى (مريشک، مر، مامر، کەرگ، مورخ،....) دێ.

وێنەى ئەم دەنگە کـە لە کـوردييـدا زۆر کـەمـە، زوربەى کـاتيش وشـەى دەنگى [غێ=gh]دار، لە عـەرەبيـەوە وەرگـيراوە، بەهەرحاڵ، لە کورديى ئەمڕۆدا وەک مەلا نەجەف دەفەرمێ:

"بارى لەيل نەکەى،...........
ئامـانەن يا شـاه بارى لەيل نەکـەى
حوجرەى دەروونم جە خەم کەيل نەکەى!"

مژ-هەورامانى، ل-١١٧٨

زەليلى دەفەرمێ:

"قـــيـــبلەم غـــەمگينم،......
زياد جـەسا ن، ئيـمسـاڵ غـەمگينم
بەديدەت قـەسـەم، ديدەى شـيـرينم
جـە شـەب، تا بەرۆ چەم پەڕ ئەسـرينم"

(هەمان لاپەڕە)

لە زمانى کورديى ئەمڕۆدا ئەم وشانە بەديى دەکرێن و نەختێ لە مانە پتريش:
(دۆغ-لەکى، لوڕى، کەلهوڕيى، فەيلى-غار، غەبغەبە، ڕۆغەن-مەرهەم=مەڵهەم-يەغدان، غەوش، غەرەغەرە).

٥- دەنگى [چ= =ch]:

لە ئاڤيستادا، ئەم دەنگە دەورێکى باڵاى هەيە و هەروەها لە کورديى ئەمڕۆيش دا لە هەردووکياندا، وشەى زۆر هەن، کە بەم دەنگە ڕازابنەوە. لە ئاڤيستادا وەک:

[چيترە= ithra]، کە بەواتاى (چارە، شانس، نگين، بەخت) دێ.

[ڤاچەنگ=vachangh]، واتە: وتار گوفتار، واژە، وشە، وێژە.

[ڤەڤەچ=vavach] = [ڤەڤەچە=vavacha] واتە: (وتى، گوتى، ڤات، ڤات، مڤاچ، واچە، واچ.).

لە زمانى کورديى ئەمڕۆدا، تابڵێيت وێنەمان بوى زۆرن و لە سەرەتا و ناواخن و کۆتايى وشەوە دێت. بەم بۆنەيەوە مەهجوورى فەمووبەتى:

"ساقى چێش واچم، وە گشت دەردەوە
بە ناڵەى پەرسـۆز، ئاهى سـەردەوە
شـەوان تاوەرۆ، واوەيلاو ڕۆمـەن
گشت جە پەژارەى، بێ باکى تۆمەن
سـامـروەتت بۆ، چاوەکـەى راستم
منيچ نە زومـرەى، خـواشناسم"

(مژ-هەورامانى، ل-١١٧٦)

٦-دەنگی [ج=j]:

ئەم دەنگە لە ئاڤێستادا، لە هەرەسێ جێگاکەوە بەر چاو دەکەوێ، بۆ وێنە، وەک:

- [جیجیشا=jijîsha]، کە بەواتای (چێشت، خۆرشت، خۆشاو، شلە) دێ.
- [جاماسبە=jamasba]، کە بەناو یەکێ لە وەزیرەکانی ئەو دەمەیە.
- [جەهیکا=jahâk]، کە بەواتای (خۆشحاڵ، هەرزە، هەرزەکار) دێ.
- [جیڤە=jîva]، بەواتای (جیڤای، ژیوای، ژیان،....) هاتووە ئەمانە، کە لێرەدا، هەن، لە ناواخن و لە سەرەتاوە هاتوون و بەم نەمانتوانی، وێنەی کۆتایی بدۆزینەوە.

لە کوردیی ئەمڕۆدا، ئەم دەنگە وێنەی زۆری هەیە، بۆ وێنە: بەم بۆنەیەوە جەفایی دەفەرمێ:

"ماوا نە تۆی کاو، کۆی وەفایی
دڵبەرێ بەرێ، جە ئاشنایی
قوللەی قە ی قاف، ئیستیغا مەنزڵ
جەلات، تەمەننای، من نەبی حاسڵ
جەردەی هیجرەت بەرد جەوانیم سەرجەم
پیرم هەم پەرێت، ئاما چەنی خەم"

(مژ. هەورامانی، ل-١١٥٨)

٧-دەنگی[ت=t]:

ئەم دەنگی[ت=t]یە، دوو جۆرە و ئاوازەی یەکێکیان لە وی دیکەی تر گیراوترە، یان، ئاوازەی بەرزتر و ئەستووورترە، تا ئەوەی دیکەیان (پورداود، گاتاها-انتشارات تهران، ل-٢٤).

ئەوجا ئەو دوو جۆرە، ئایا، دەوری (فۆنیم) دەبینن، یان هەر جیاوازیان هەیە، لە گۆ کردندا! ئەمە نە (پورداود) دەربارەیەوە، شتی وتووە، نە هەر ئاڤێستا ناسێکی دیکە. شایانی باسە بۆ ناسینیان، یان جویکردنەوەیان لە یەکتریی، چیلکەیەک لە ژێر نەرمەکەیان، دانراوە (تەماشای هەمان سەرچاوە بکەرەوە). وێنەمان لە ئاڤێستاوە، وەک:

- [تەفنو=tafnu]، کە بەواتایّ (تا، تاو) هاتووە.
- [تەنورە=tanûra]، کە بەواتای (تەنوور، تەنیر) هاتووە و هەروەهایش بەواتای

(توون) یش دێ.

- [هەپتە=hapta]، کەبەواتای حەوت هاتووە، یان هەفت، یان هەوت هاتووە.
- [بەختە=baxta] کە بەواتای (بەخت، شانس، چارە) هاتووە.

لە وێنەکەی دیکەیان، وەک:

- [تکەیشە=tkaêsha]، بەواتای (ئاین) هاتووە (وەچەدین).
- [تبەیش=tbaêsha]، کە بەواتای (دژژایەتی،دوژمنایەتیکردن، دوژمنکاری کەردەی) دێ.

لە کوردیی ئەمڕۆدا. دوو جۆرە دەنگی[ت=t، ت=t] وەک دەنگ، نەک وەک مۆرفیم هەن و هەندێکیش دەیبەنەوە سەر دەنگی ئەو دەنگە [ط]ی عارەبییەکە، کە بەهۆی وشەی ئیسلامیەوە، هاتوەتە ناوەوە. یان دەنگی [ت]ی پاش دەنگێکی بێ ئاواز کە وەک وشەی (دەست، سست، بەست)دا هەیە دەبیستێ کە ئەم دوو دەنگە بەناویەکدا دەتوێنەوە. هەروەها دەنگی [س]ی قەڵەو کە دەکەوێتە پێش دەنگی [-ەو]وە، یان پێشی دەنگی [اڵ]ەوە.

بۆ وێنە کوردیەکە، وەک بۆ وێنەی یەکەم میرزا قولی (شارق) بەختیاریی دەفەرمێ:

"هەقش وە دەستەن،......
یاران ئەو شەخسە، هەقش وە دەستەن
ژەقەیدی دنیا، تەمام وارستەن
ژە جامی بادەی، وەلایەت مەستەن
وێنەی شەشدەریش، تەمام بەستە بۆ
وەتیرە شەنەی، شەیتان خەستەبۆ"

(مژ.هەورامانی،١١٧٢)

بۆ وێنەی دووەم، وەک ئەوەی کە لە وشەکانی (سەوزە، سەگ، ساڵ، سامـاڵ)، بەر چاوی گوێ دەکەون.

٨- دەنگی[د=d]:

لەئاڤێستادا، وێنەی ئەم دەنگە زۆرە، هەروەک لە کوردیی ئەمڕۆیش وەهایە، لە ئاڤێستادا وێنە، وەک:

- [دورە=dura]، بەواتای (دوور) دێت، کەلەشێوەی بادینانیدا، (دیر) ە.

- [هەندامە=handâma]، بەواتای (هەندام، بەژنوبا، قەڵەمی تەن) دێ.
- [دادی=dâdi]، ئەمە کارە. بەواتای (دەیدا، ئەیدا، دەبەخشێ، دای، بەخشای، مدای) دێ.
- [دڤا=dvâ]، کەبەواتای (دوێ، دڤێ، دوو، دووان) دێ.

بۆوێنەی ئەم دەنگە، لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، وەک: خانم خورشیدنمای داواشی دەفەرمێ:

"یە خورشید واتەن، دایم غەمینەن
غەمینی دووریی، (ضفاءالدین)ەن
یاخوا مەرگی نەوینم وەچاو
نەیژنەفەم وەگۆش، نەی وینم وە خاو
جاداری عەزیز پیری ئیرشاد بۆ
وەکیلی زیندەی غە وێی بەغدا بۆ"

(مژ.هەورامانی، ل١١٥٢

لەشێوەی کوردیی جافییداو هیی ناوچەکانی هەوراماندا، دەنگی[د=d، دَ=d]وەک دەنگ دوو جۆرن، بەم واتا، ناگۆڕن ویەکێ لەوانە، کە (مامۆستا تەوفیق وەهبی) ناوی ناوە، دەنگی[دَ=d]ی کلۆر.ئەم دەنگە لە سەرە تاوە نایەت.

شایانی باسە، ئەم دەنگە کلۆرە، تەنها، لە ئاخاوتندا، ناوبە ناو بەکار دێ.

٩-دەنگی[ث=th=o]:

کەلەئاڤێستا زۆرەو بەکار دێت، بەم، لەشێوە نووسین وئەدەبیاتی کوردیی ئەمڕۆدا، نییە وبەکارنایەت. ئەم جۆرە دەنگانە، ئەگەر لەگەڵ وشەی عارەبیدا، بێنە بەردەمی نووسین، بەپیتی (س) دەنوسرێن. بەهەرحاڵ لە ئاڤێستادا، وێنەمان، وەک:

[گاثا=gatha] ، کەناوی ئەو سروودانەیە، کەلە لایەن زەردەشت خۆیەوە بەشێوەی (بلانک ڤێرس=blanakverse) دارێژراون وزمانەکەیان لەهەر پارچەیەکی دیکەی ئاڤێستا پاکترە، لەرووی واتاشەوە، بەواتای (لە خواپاڕانەوە، سرووڕ، دۆعا، وێردکردن، نوێژ، جەژن، ستایش، قوربانی، پاڕانەوە...) هاتووە. بۆ وێنە وەک:

- [خشەسری=xshathri]، بەواتای (فەرمانڕەوا، شا، حاکم، سەرۆک، سەرکار، سەردار، هتد) هاتووە.

[چیسا= chitha]، کەبەواتای (چز، لابردن، سڕینەوە، کوژاندنەوە، قت کردن، لادان، پەنادان، دواخستن، هتد) هاتووە.

١٠-دەنگی[ذ=the] = [th]:

لەپێشی پێشەوە، دەربارەی ئەم دەنگەوە، ئەوەمان ڕۆشن کردەوە، کە حاڵی حازر زمانی کوردیی لەشێوەی نووسیندا، وێنەی ئەم دەنگە وەک خۆی بەکارنایەت وبەڵکو زۆربەی کات، بەوێنەی (س) یان (ز) دەینووسن، سامەگەر وشەیەک نەگونجێ کە دەنگەکەی بگۆردرێ!

لەدۆخی ئاخافتندا، هەروەک وتمان، ناوبەناو، لەشێوەی هەوراماندا هەیەو لەئاڤێستادا. وشە بەم دەنگەوە رازابێتەوەو هەبێ وەک:

- [بەودە=baodha]، کەبەواتای (بۆ، بووە، بۆخش، بۆنی خۆش، بۆوەش) دێ.
- [پوخدە=puxdha]، بەواتای (پێنجەم) دێ.

ئەم جۆرە نووسینە، هی (پورداود) ەو بەپێی کلیلی دەنگەکانی خۆمان، دەبێ بەم جۆرەی خوارەوە بینووسین:

[baotha]،[puxtha]، واتە (بەودە) و (پوخدە)

ئەم دەنگەلە ئاڤێستادا، لەسەرەتاوە، بەرچاو نەکەوتووە، بەڵام لە ناوەڕاست ولە کۆتاییەوە، هەیە.

شایانی باسە، بەم بۆنەیەوە، کەئەم دەنگە، لەو دەنگانەدا، کە بۆ دەنگسازیی ئاڤێستای میلەلی دانراوە، بەرەو دەنگی[د=d]ی ئاسایی براوە و ئەمەش بێگومان لە رووی پشکنینەوە، ناڕاست و نادروستە، چونکە ون کردنی دەنگێ وگۆڕینی بەدەنگێکی دیکەی نزیکی لەکانگادا، ونکردنی ئاوازەکەیە، لەلایەکەوەو واتا تێکدانە لە لایەکی دیکەوە، بەشێوەیەکی رۆشنتر، ئەو وشەیەی سەرەوە بەم جۆرە نووسراوە:

- [بەودە=baoda].

١١-دەنگی[پ=p]:

ئەم دەنگە، چە لە ئاڤێستاداو چە لەزمانی کوردیی ئەمڕۆدا، بەزۆری هەیە. بۆوێنە، لەئاڤێستادا، وەک:

[پەرەتو=paratu=paratu]، کەبەواتای (پرد، سرد، وەتەن،...) هاتووە.[٧]

لەکوردیی ئەمڕۆدا، وێنەمان، بۆئەم دەنگە زۆرە، بۆوێنە، وەک: صالحی، یان (محی

الدین سالحی) کەنوولەیی مەرەمۆ:

"کــرێوەی خــەیاڵ، ســەریاسی مــاتەم
شـــادەی ئاژاوە، ســـوپای بەفـــروتەم
دێوە لوولەی دەرد، جــەقــوللەی کــاوان
شــەپۆڵەی شــیــوەن، کــینەی شــەتاوان
ئاتەشگای دەروون، بڵـــێـــســـەی بەڵا
ســینەی پڕ کــینەی قــەڵای بەر قــەڵا
ســەردیی (ســارەوان)، (داڵەهۆ)ی دڵان
نەبی (گـــەزەن) بار، هەراڵەو گـــوڵان"

(مژ.هەورامانی.ل- ١١٦٠)

١٢-دەنگی[ب=b]:

ئەم دەنگەوە، لەسەرەتاو ناواخن وکۆتایی وشەوە، چە لەئاڤێستادا، چەلەزمانی کوردیی ئەمڕۆدا، بەزۆریی خۆی پیشان ئەدات. لەزمانی ئاڤێستادا، وەک:

– [بەر=bar]، بەواتای (بردن)، (بەردەی)، (بر) یش بۆهەمان واتا، بەکار دێت.

– [بەخت=baxt]، بەواتای (بەخت، شانس، نێوچاو، چارە، نگین، ئێقبال، برد، مراد) دێ.

– [برزەت=brzat]، بەواتای (بەرز، با، سەر، هۆر) دێ.

– [بازو=bâzu]، بەواتای (بازوو، باڵ، قۆڵ، بەژن) هاتووە.

لەزمانی کوردیدا، وێنە بۆئەم دەنگە وەک، دوکتۆر سدیق موفتی زادەی دشەیی مەماچۆ:

"شــەمــاڵی شەوگــەرد، ســەر دیار مــاوا
دڵــەی غـــــەریبـــــان، وەشنۆت ئــاوا
نەهەرســـەربەرزێ، ســـەرتەرزێ وەردە
رازی دەردەدار، وەدڵـــــدار بـــــەردە
وەبۆی هەر گــوڵێ، دەمــاخ چاخ کــەردە
وەشنۆی کـــاوان، دڵ پەرداخ کـــەردە"

(مژ-هەورامانی-١١٥٤، ١١٥٥)

١٣-دەنگی[ف=f]

ئەم دەنگە لە ئاڤێستاداو لەزمانی کوردیی ئەمڕۆیش، بەزۆریی هەیە، لەجێگا جۆراو جۆرەکانی وشەوە دێ: بۆ وێنە لە ئاڤێستادا، وەک:

– [فرەیشتە=fraêshta]، بەواتای (فریشتە، پەریی) دێ.

– [ڤەفرە=vafra]، بەواتای (بەفر، وەفر، ڤەرو، وەروە، ڤەروە، ڤەرڤە) دێ وهەر بۆ وێنەی ئەم دەنگە لەزمانی کوردییدا، وەک: (خەستەی خانەگایی) مەڤاچۆ:

"چراخم دیدەت،......
سەوگەندوە سورمەی، دەورانی دیدەت
وە ئەبرۆی وێنەی، با ی خــەمــیــدەت
یاخــۆچۆن هیــلال، هەق ئافــەریدەت
وەزولفی ســـیـــات، پەرچینی لوولت
وەباڵای چون سەوڵ، ڕەندی نەو تووڵت"

(مژ، هەورامانی، ل-١١١٩)

١٤-دەنگی[و=w]:

ئەم دەنگە بەپێی جــێگایی و دراوسـێی لە (مـۆرفـیم=وشـە=برگـەی واتادار)ی واتاداردا، هەندێ، بەنیمچە ئاوازەدار سەرژمێر دەکرێ و هەندێ جاریش، بەنیمچە بزوێن و لەلایەکی دیکەشـــەوە، وەک ئاوازەداری تەواوی ویان وەک بزوێنی تەواو سەرژمێر دەکرێ.

بۆوێنە، لەئاڤێستادا، وەک:

[ئەورە=3awra]، بەواتای (ئەور، هەور، ئەبر، ئەڤر) هاتووە.

(تێبینی: ڕەمزی هەمزە (ء) بەو بۆنەیەوە لە لاتینیدا نییە، لە ئەلفوبێی ئاڤێستادا دیاریی نەکراوە و ئەمەش لەسەر ڕێڕەوەی لاتینییە و لە سەرەتاشەوە ئەمەمان ڕۆشن کردەوە. بەهەر حاڵ، وتمان، ئێمە لێرەدا (3) سێی لاتینی لەبریی هەمزە، کە دەنگێکی ئاوازەدارە[3]دادەنێین و وەک ئەوەی سەرەوە).

ئەوجا لەم وێنەیەی سەرەوەدا ئەو دەنگی [و=W] ئاوازە دارە.

[ثوەخشە= thwaxsha]، ئالێرەدا، دەنگەکە نیمچە بزوێنە (یان دوو دەنگ تێکە ون ئەوانیش (ئاوازەدارێکی (بۆر) ڕەنگ وبزوێنێک).

[گاثویا=gâthwya]، کەبەواتای (گاثایی) دێت و وشەکە (گاثا)یە.

لێرەدار، دەنگەکە بزوێنە وکەوتووەتە، کۆتایی برگە واتادارە کەوە (گاثا=گاسا).

ئەم وێنانەش، زۆرتر لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا هەن و بەرچاو دەکەون و بەم پێش ئەوەی بڕۆینە سەر وێنە هێنانەوە، پێویستە ئەوە بڵێین، کە لە سەرەتای وشەوە، هەمیشە بە(کۆنسۆنانت=ئاوازەدار) سەرژمێر دەکرێ.

لەزمانی کوردیی ئەمڕۆدا، مەلا عومەر رەنجووریی ئەفەرمێ:

"بەخارانەوە،.........
قیبلەم وەس، سفتەم بەخارانەوە
وەس جەرگم بدەن، بەخارانەوە
باوەس دڵ مار بۆ، وەخارانەوە
عەرزە و وەفاو بەین، وە پەیمانەوە
باهەر بمانۆ، بەو پەیمانەوە
نەوا ناغافڵ، جەرگەی بەد واچان
جە رووی بێ بەینت، حەرفی بەد واچان
لەیل ئاسای قەدیم، وەرچە روی جەفات
باعام بزانان، وەشەرت و وەفات
رەنجووری رەنجش، وە رەنجانەوە
هەنی، وەس دڵش، بڕەنجانەوە"

(مژ، هەورامان، ١١١٠)

١٥-دەنگی[نگ=ng]ی بڕناخی:

ئەم دوو دەنگە و تێکەویی بەیەکتریبە بەدوو دەنگ و واتە؛ هەر دەنگێ لەم دووانە، بۆ ئەوەی تێکەڵ بەیەکتریی بێ کەمێ، لە ئاوازی خۆیان ون کردووە، بۆ ئەوەی ئەم جۆرە دەنگە نوێیە بگرنەوەو دروستی بکەن.

ئەم دەنگە هەرگیزلە سەرەتای وشەوە نایەت، بەم لە ناواخن و لە کۆتایی وشەوە دێن.

وێنەی ئەم دەنگە لە ئاڤێستادا، وەک:

- [دەینگو=daingu]، کەبەواتای (دەهان، دەم، زار،...) هاتووە.
- [بەنگە=banga]، کەبەواتای (بەنگ، هەرەبەنگ، تلیاک، حەشیش،...) هاتووە.

- [ئەنگرۆمەینیو=3angrômainyu]، کەبەواتای (ئەهریمەن) هاتووە.

لەشێوەکانی کوردیی ئەمڕۆدا، ئەم دەنگە، بەزۆریی بەرچاو دەکەوێ، بۆ وێنە، وەک:

(سەیدیاقو مایدەشتی) مەڤاچۆ:

"شیرین تۆ تۆیڵی، نەمامی نەومی
سەد حەیف، کە هامراز، یارانی شەومی
نە سەختی چون سەنگ، نە نەرم چون مۆمی
نەزەنگیی زەنگی، نە رۆمیی رۆمی"

(مژ، هەورامانی، ١١١٣)

هەروەها غەمناک، محەمەد ئاغای زەنگەنە مەرەمۆ:

"میرزام سیاسەنگ،............
میرزام وە دەس تۆن، دڵ وە سیاو سەنگ
میرزام ئاوەردی، سیاسەت سەد ڕەنگ
ئاخر ئاوەردی، سەنگی سەرد وە دەنگ"

(مژ، هەورامانی، ١١٢٨)

١٦-دەنگی [ن=n]:

ئاڤێستا ناسان دوو جۆرە دەنگ بۆ ئەم دەنگەیان سازداوە بەم وەها دەردەکەوێ کە لە پاشا لێی پاشگەز بوونەتەوە، چونکە دەوری نە ڕێزمان، نە دەنگسازیی، لەو جوێ کردنەوە، وە دەست نەهاتووە و بۆیە، وەک وتم، وازیان لێ هێناوە.

بۆئەم دوو جۆرە دەنگی[ن=n]ئەم وێنانەیان، هێناوەتەوە:

- [نمانە=nmâna]، بەواتای (خان و مان) هاتووە.
- [هەیتومەنت=haêtumant]، ناوی رووبارە
- [نەر=nar]، (نێر، پیاو، مەرد).
- [نامە=nâma]، بەواتای (ناو، نام، ناڤ، نامێ).
- [هەندامە=handâma]، بەواتای (هەندام، تەن، بەژن و با).

ئەم وێنانەی سەرەوە، ئەوانەن، کەگوایا، دوو دەنگی[ن=n]یان دیاریی کردووەو وەهاش دەرکەوتووە، کەئەو دوو جۆرە جوێ کردنەوەیان بێ سوودە، لەوانەشە هۆ بگەڕێتەوە، بۆ ئەوەی کە زمانەکە مردووەو ڕۆنکردنەوەشی زۆرتر بۆ دەوری

بەراوردکردن، لەگەڵ زمانی سانسکریتیدا، کە زۆر نزیکیەتی، بەتایبەتی زمانی (ڕەگڤێدا) بگەڕێتەوە.

لەم ڕووەوە (تەماشای: S.N.Sokolov, L.Avesta، گاساها، پورداود). بکەرەوە.

ئەم دەنگە لە زمانی کوردییدا، بەزۆری هەیەو جگە لە هەندێ وشەیەک کە دەنگی [ن=n]کەی دەقرتێ، لەئاخاوتنداو جگە لەوەی کە تێکەڵ بەدەنگی [گ=g]دەبێ و پێکەوە دەنگی [نگ=ng] دروست دەکەن، ئاوازە دانەوەی لە سەرانسەری وشەکانی دیکەدا سانایییە.

بۆوێنە لەزمانی کوردیی ئەمڕۆدا، وەک، سەیدیی هەورامی یەکەم، مەفەرماوۆ:

"ئەز ئۆرمۆن، مەکانم بی وڵاتم
سەرو پیری، خوای گیرەن خەڵاتم
برۆ دەروێش، لوۆ سەیرۆ وەتۆ
نەنیشتۆ، هیچ وەڵاتێونە، نەساتم"

(مژ، هەورامانی، ١١٠٦)

یان، شێخ یوسف-ی نۆسمە، مەرەمۆ:

"چێش کەردەن وە دەسی دڵدارانەوە
نێش مەدان مەرهەم مشارانەوە
من ئەفکار وەخار ژرارانەوە
ئەوان پاوەڵەنج وە نارانەوە"

(مژ، هەورامانی، ١١١٣)

١٧-دەنگی [م=m]:

ئەمە دەنگێکی باوە، چە لە ناو ئاڤێستادا و چەلە ناو زمانی کوردیی ئەمڕۆدا و لە سەرەتاو ناواخن و کۆتایی وشەوە دێ.

وێنەی ئەم دەنگە لە ئاڤێستادا، وەک:

- [میەزدە=myazda]، بەواتای (دەزێ، مزۆ، هەمزۆ، ئەزێ) دێ.
- [مەرەتە=marata]، بەواتای (خەڵک، مەردم) دێ.
- [مەر=mar]، بەواتای (مردن، مردار، مەردەی) دێ.

- [شامە=shama]، بەواتای (خواردنەوە، نۆشین) دێ.
- [دامەن=dâman]، بەواتای (مەڕوما ت بەخێوکەر، دامداریی، ئاژەڵداریی) دێ.
- [مرەڤ=mrav]، بەواتای (مەرەمۆ، مەفەرماوو، دەفەرمێ) دێ.
- [مرنک=mrnk]، بەواتای (دەمرێنێ، دەشێنی، وێرانی دەکات، لەناو دەبات) دێ.

وێنەی ئەم دەنگە، لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، وەک (شەمسی قورەیشی پاوەیی) مەفەرماوۆ:

"عەزیزم یاوا، نامەت وەلامان
(ایضا) کولناتۆ، تۆبەستەی زامان
تانامە جەدەس، (قاصد) ستانام
وەر جە ئەو نامە، مەرگی وێم دانام
نەزەر وە مەزموون، نامەت گوزەر کەرد
تاوانام هانام، جەگەردوون ویەرد
سەرکەرد نەدیدەم سەیلاتی هوونین
سفیدیی نامە، جەهوون بین ڕەنگین
پەی کۆ لەیلی خەم، منت یاد کەردەن
جەمن خاستەرت، وەیاد ناوەردەن
سەوداوە جەرگم، تاسیم بەردەوە
زامی کۆنەو نۆ، تازە کەردەوە"

(مژ، هەورامانی، ل-١١١٢)

١٨-دەنگی[ی=y]:

ئەم دەنگە لە ئاڤێستاشدا ولە زمانی کوردیشدا، هەیەو ئەوەی کە لەم ڕووەوە دەبێ بوترێ، ئەوەیە کە ئەم دەنگە، لە هەندێ جێگەدا، نیمچە بزوێنەوە لەهەندێ جێگای دیکەدا ئاوازەدارە، بۆ وێنەلە ئاڤێستادا، وەک:

- [یاتو=yâtu]، بەواتای (جادوو، فێڵباز، سیحربار، خەڵک خلەتێن، فریودەر) دێ.

ئاڵ وگۆڕێکی دەنگسازیی لە نێوان دەنگی[ی=y]و دەنگی[ج=j]دا.

- [یەڤە=yava]، وەک ناوی واتایی بەواتای (شادیی، کەیف، خۆشی، گەشە) دێ.

– [یەسنە=yasna]، بەواتای (جەژن، جێژن، پەرستن، قوربانی، لا نەوە، نوێژ، وێرد) دێ.

– [شیا=shyâ]، بەواتای (شادیی، کەیف، خۆشی، گەشە) دێ.

وێنەی ئەم دەنگە لە زمانی کوردییدا، وەک: مەلاحامید ئالیجانی دەفەرمێ:

"بەتانە پەرسا، پیری مەیخانە
ئایا، مەزانی، مەعنای پەروانە!
بواتم:یانێ پەروانە دارۆ
سەد بسۆز وەنار، ئەرواح پسپارۆ
واتش:ئافەرین، مەعلوومەن مەسی
لەئەهلی مەستان، بادە هەوەسی
وات:وادیارە کەم ئیخلاس بووگی
واتم:نەوەگ تۆ، کەس نەناس بووگی

(مژ.هەورامانی.ل-١١٢٦)

لەسەرەتای وشەوە، ئەگەر هات بەئاوازەدار دەژمێردرێ وئەگەر لە جێگایەکانی دیکەدا، هات، ئەوە نیمچە بزوێن لەقەڵەم دەدرێ بەپێی جۆری دراوسێیەتی!

١٩-دەنگی[ڤ=v]:

ئەم دەنگە ئاوازەدارە، لە ئاڤێستاداو لەکوردیی ئەمڕۆیشدا، هەیەو ئاوازەی ئەم دەنگە زمانڕازێنەرەوەو دڵگیرە. ئەم دەنگە لەشێوەی ناوچەی بادینان وناوچەی هەورامانداا بەزۆری هەیەو بەڵام، لە شێوەی سۆرانی نووسین و ئاخاوتندا، زۆر کەمە.

وێنەی ئەم دەنگە، لە ئاڤێستادا، وەک:

[ڤەرەز=varez=varaz]، بەواتای (وەرزاندن، وەرزش، تێکۆشان، راهێنان، کارکردن، کۆشش کردن، وەرزنای، وەرزێر) هاتووە.

[هاڤانە=hâvâna]، بەواتای (هاوەن، ئاوەن، ئاوان) هاتووە.

[ڤەهیشتە=vahishta]، بەواتای (بەهەشت، خۆشی) هاتووە.

[خشڤەش=xshvash]، بەواتای (شەش) هاتووە

[یەڤە=yava]، وەک ناوی مادیی بەواتای (جۆ، یەوە، یەڤە) هاتووە.

وێنەی ئەم دەنگە لە کوردیی ئەمڕۆدا، وەک: سەیدی هەورامی یەکەم مەفەرماوۆ:

"...............................
نەژیڤانە، مەژیڤۆ، بێتە، ساتێ
حەیاتەمنی، حەیاتەمنی، حەیاتم
نی یاپەی تۆ، قەرارو ژیو وتا
....
ئەز دیڤانە تۆ، ئەرشێت و سەرسام
پەکەم تۆنی، تەڤستەن موشکیلاتم"

(مژ. هەورامانی، ل١٠٦، ١١٠٧)

٢٠- دەنگی[س=s]:

لەئاڤێستادا، لەدەنگێ پتر بۆ ئەم دەنگە دانراوە، بەڵام، لە وێنەی وشەسازییا جیاوازییان پیشان نەدراوەو هەروەهاش، لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، لە گفت وگۆدا دەنگی [س=s] وەک دوو دەنگ ئاوازەی جیاواز بەدەستەوە دەدەن، بەڵام وێنەی نووسینیان جوێ نەکراوەتەوەو پتر لەوەش، کەوشەی عارەبی دەنگی [ص] دار، دێتە بەرەوە، زۆربەی نووسەران بەدەنگی[س] دەینووسن ویەکێکیش لەوانە، ناوبەناو، منم.

وێنەمان بۆ دەنگی [س=s]، وەک:

– [سەرتە=sarta]، واتە (سارد، سەرد، سەرما، زوقم، یەخبەندان).

– [ستا=sta]، واتە (ویستاند، مردایرە، راوەستاندن، وێستا، راوەسان، وێست).

– [رەسمەن.rasman]، واتە (رەزم، جەنگ، شەر، داوا، بەزم ورەزم).

– [ئەسپە=3aspa]، ئەمە بۆ نێرە کە لە کوردیی ئەمڕۆدا [ئەسپ=3aspa]ی پێ دەوترێ، بەم مێیەکەی کە (مایین)ی پێ دەوترێ، لە ئاڤێستادا[ئەسپا= 3aspâ]ی پێ دەوترێ، نیشانەی مێ (لەوشەی ئەسپدا)، [â=ا]یە لەزمانی کوردییدا، وێنەمان بۆئەم دەنگە وەک مەولانا خالید مەرەمۆ:

"قیبلەم، فیراقت.................
ئارامم سەندەن، سەودای فیراقت
دڵ قەقنەس ئاسان، جەئیشتقاقت
ساغەم کۆی شادیم، باد وە باد شانۆ
تەمام ئینتقام، وەسڵت جیم سانۆ"

(مژ. هەورامان، ل١١١٧)

یان شێخ عەبدو ی دیوانە مەڤاچۆ:

"دادی من جە دەس، گەردوونای گەردوون
خواجە وست وەشام، غولآم وست وەتوون
سککەم سفید کەرد، جەداخی خالید
نەنیشتم جەسای، بەیداخی خالید"

(مژ. هەورامان، ل١١١٨-١١١٩)

ئەمانەی سەرەوە، وێنە بوون، بۆ دەنگی [س=s] کە بەرامبەر بەو دەنگە [س=s]ی ئاڤێستایە، کە لە سەرەوە دەمی باسمان خستووەتە سەری.

لە زمانی کوردییدا، جۆرە دەنگێکی دیکە نزیک بەو دەنگە، بەم نەختێ قەڵەوتر لە ئاخاوتن بەر گوێ دەکەوێ، بەم، وێنەی نووسینی (جگە، لە (ڵ)ی عارەبی) بۆ دیاریی نەکراوە و لەو جۆرەش وەک: وشەکانی (سەگ) و (سەد) و (سەوزە) و (ساڵ) و (ساماڵ) و....هتد. ئەمانە [س]کەیان، وەک قەڵەوتر، گۆ بکرێت، وەهایە.

٢١-دەنگی[ش=] ، [ش=sh].

ئەم دەنگە لە ئاڤێستادا ولەزمانی کوردییدا، بەزۆری هەیە وبەر چاو دەکەوێ، وێنەمان لە ئاڤێستادا، وەک:

- [ئوشترە=ushtra]، کەبەواتای (وشتر، شتر، حوشتر،...) دێ.
- [رەنجیشتە=ranjishta]، کەبەواتای (رەنجەدەرتر) دێ.
- [تیشتریە=tishtrya]، واتە (تیر، ئەستێرە، هەسارە، ستارە).
- [شیا=shyâ]، واتە: (شاد، وەشی).

(تێبینی: بۆ ئەم دەنگە لە ئەلفوبێیەکەیدا سێ وێنەی نووسینی هەن و لە دەنگەکانیشدا دوو دونگ هەن، بەم جیاوازییان، دیاریی نەکراوە و لام وەهایە، نەتوانراوە، لە یەکتریی، لە رووی زمانناسییەوە ناوونیشانی هەر یەکێ لەوانە جوێ بکرێتەوە).

وێنەی ئەم دەنگە لە زمانی کوردییدا، وەک عەبدوللە بەگی هەورامان، مەرەمۆ:

"یاران هامسەران، ئیشەو خاوێ دیم
جە زیندانی تار، عەجەب خاوێ دیم

ئازادیی وەتەن، هەورامانم دیی
ئیلاخانی چۆڵ، کۆساڵانم دیی
وەنەوشەی وەش بۆ چنوور جەهەردان
ئامانە خاوم پەی بارۆ دەدان
رێحان پەلش دێز، شەست پەڕ، جەباخان
سۆسەن و نەسرین، شەوبۆی ئیلاخان

(مژ، هەورامان، ل١١٠٤)

٢٢-دەنگی [ز=z]:

ئەم دەنگە، هەروەک لە ئاڤێستاشداو لە کوردیشدا، هەن ودەنگ دەدەنەوە. لە ئاڤێستادا، ئەم دەنگە وەک:

- [زیا=zyâ]، بەواتای (زیان، زەرەر، خەسارەت) دێ.
- [زیریتە=zairita]، بەواتای (زەرد) دێ.
- [ڤەرز=varz]، بەواتای (راهێنان، وەرزاندن، وەرزنای، ڤەرزنای) دێ.
- [ئازاتە=3âzâta]، بەواتای (ئازاد، سەربەست) دێ.
- [ئەڤریزکە=3avrzika]، واتە (تەممەل، بێکار، تەوەزەل، نەڤەرزەندە، نەوەرزیا).

شایانی باسە، ئەم وشەیان بەم جۆرش نووسیوە و دەنووسرێ (مەبەستم ئاڤێستاناسانە): ئەمەش وێنەیەکی دیکەیەتی:

- [ئەڤەرزیکە=3avarzika]= (پورداود، گاساها-انتشارات دانشگاه تهران).

وێنەمان، بۆ ئەم دەنگە لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، وەک میرزا شکرللە دیناروەند (فەیلیەکانی پشتکۆ) دەفەرمێ:

"دڵا هاگوزەشت،.........
خۆشی وشادی و زەوق، ساڵان ها گوزەشت
ماجەرای پیریی دیت، چە ڕەنگی رەشت!
کام بی وە بەرگ، خەزان کەردە نەشت
سپید پۆش بییەن، سەرتاپای باڵام
نەپەسەند بییەن، قوماشی ئاڵام
....

خاســـه نازاران، ئەوســـا منەتبـــار
ئیســـه لە روخســـار، پیـرم بیـەن بێـزار"

(مژ، هەورامان.١١٢٣)

٢٣-دەنگی[ر=r]:

ئەم دەنگە، لە ئاڤێستادا هەیە و لە هەندێ سەر چاوەشدا، دەنگی [ر] یەکی دیکە هەیەو بەم، وەک[ر]یەکی، نەناسراو چە لە وشەدا و چە لە رووی جیاوازییەوە لە یەکتری، یان ئەوەی کەوا لە مەیدانی دەنگسازییدا. لە زۆربەی بەرهەمی ئاڤێستاناساندا هەر بەدەنگێ لە قەڵەم دراوە وئەویش، وەک دەنگێکی نەرم کە لە گۆڕەپانی دەنگسازییدا دەنگی دێ.

بەڵام لە زمانی کوردییدا، دوو دەنگە [ر=r]، [ڕ=] هەن و هەریەکێ لەوانە، دەوریان لە مۆرفیم دروستکردندا هەیە. بەهەر حاڵ، لە ئاڤێستادا، وەک:

– [رەوخشنە=raoxshna]= بەواتای (ڕۆشن) دێ.
– [ماترە=mâtra]، واتە (دایک، ئەدا، داڵک).
– [پیتەر=pitar]، واتە (باوک، تاتە، باوە، باب).
– [بەیڤەر=baivar]، واتە (دەهەزار، بێوەر).
– [ئاتەر=3âtr, 3âtar]، واتە (ئاگر، ئایر، ئادیر، ئار، ئادر، ئاتەش، ئاور).
– [ڕتەون= rtaun]، واتە (راست، ڕێک، بێ درۆ، هەقق، داد).
– [بوری=burî]، واتە (بووە، دوەوڵەمەند، بیبیە، بووگە، هتد).
– [سورە=sura]، واتە (زۆر، هێز، قووەت).

لەکوردییدا، وێنەمان، بۆ ئەم دەنگە، دەبێ بکرێت بەدوو بەشەوە واتە، بەم جۆرە: بەشی (ئەلف) دەنگی [ر=r]و بۆ وێنە: سەی یاقوی مایەدشتی دەفەرمێ:

"شیرین تۆر تاکەی،...............
دڵداری دێرین، شـــیـــرین تۆرتاکـــەی
بێ مەیلی تا چەند، جەفاو جەور تاکەی
عومرم تەمام بی، شەرت وسەور تاکەی"

بۆ بەشی (بێ) کە دەنگی[ڕ=]ی قەڵەوە، وەک: هەر لە هەمان قەسیدەدا، سەی

یاقو دەفەرمێ:

"شـــیـــرین تۆتۆیڵی، نەمـــامی نەومی
سەد حەیف، کە هامڕاز، نەمامی شەومی
نەسەختی چون سەنگ، نەنەرم چون مەومی
نە زەنگیی زەنگی، نە ڕۆمـــیی ڕۆمی"

(مژ، هەورامان، هەمان لاپەڕە)

بەڵێ، وتمان کە ئەم دوو دەنگە، هەر یەکەیان، بۆ خۆی (فۆنیمە) واتە، توانای ئەوەیان هەیە کە لە مۆرفیما، واتا بگۆڕن، بۆ وێنە:

– [کەڕ=kar]، کەبەواتای (کەڕ) دێ.
– [کەر=kar]، واتە (کەر، هەر، خەر).
– [مر=mir]، واتە (مریشک، مامر، کەرگ).
– [مڕ=mir]، واتە (دژژ، پیێچەوانە، دوژمن).
– [بۆر=bôr]، واتەرەنگی (بۆر).
– [بۆڕ=bôr]، واتە (بەزاندن).

٢٤-دەنگی[ژ=z]:

لە دەنگە خۆش ئاوازەکانە، کە ئاڤێستا وکوردیی پێ رازاوەتەوە. ئەم دەنگە لە سەرتاو لە ناواخن ولە کۆتاییییەوە دێ. وێنەی ئەم دەنگە لە ئاڤێستاوە وەک:

– [ژنارتە= znâtra]، کە بەواتای (شناس، ناسیاو، زانراو) دێ.
– [ژنو=znu]، بەواتای (ئەژنو، زانوو، زەنگ، زەنگۆڵ).
– [یەوژدە=yaozda]، بەواتای (پاگژکردن، پاک کردن، دروستکردن، پاک کەردەی، دروستکەردەی، جوشدای، هتد) دێ.
– [دوژاپیە=duzâpya]، بەواتای (دژوارەرێ، سەختەرێ).
– [ژ=z]، کە بەرامبەری (ژ، ژە، ج، جە، لە).
– [غژەر=ghzar]، بەواتای (گەژەر، غەجەر، گووجەر، شێت، لێو، دێوانە، هەرزە،...) دێ.

لەکوردیی ئەمڕۆدا، وێنە بۆ ئەم دەنگە وەک حەسەن بەگی میکایلی مەفەرماوۆ:

"...............................
ستارەی زوحەل فیتنەی زەمانە
جەللادی خوێنرێژ، خوێش وبێگانە
دڵەی عاشقان، قیمەی کەبابکەر
جای بێژەن نەجای ئەفراسیاب کەر"

(مژ، هەورامان، ل١١٤٠)

هەروەها، میرزا قولی (شارق) بەختیاریی، مەرەموٚ:

"هەقش وەدەستەن،..............
یاران ئەو شەخسە، هەقش وەدەستەن
ژە قەیدی دنیا، تەمام وارستەن
ژە جامی بادەی، ویلایەت مەستەن"

(مژ، هەورامان، ل١١٧٢)

"...................................
ژە وەسواسەی نەفس، نەکەی ئەندێشە
نەخڵی کیبرو حیرس، کەنۆت ژە ریشە"

(هەمان سەرچاوە)

٢٥- دەنگی [ﻫ=h]:

ئەم دەنگە لە ئاڤێستادا، هەیە وەک (ئاوازەدار) و وەک بزوێن، لە ئاڤێستادا، وەک ئاوازەدار لە سەرەتاوە دێت و بەس (هەروەک، وەهام بۆ دەرکەوتووە). بەڵام لە زمانی کوردییدا لە سەرەتا و لە ناواخن و لە کۆتایشا دێت.

لە ئاڤێستادا، بەم جۆرە دێت.

- [هەنکەنە=hankana]، کە بەواتای (هەنگ) دێ.
- [هەنەرە=hunara]، کە بەواتای (هونەر) دێ.
- [هاڤەنە=hâvana]، کە بەواتای (هاوەن) دێ.
- [هەندامە=handâma]، کە بەواتای (ئەندام، بەژن وبا) دێ.
- [هەپتە=hapta]، کە بەواتای (هەفت، حەوت) دێ.

لەزمانی کوردیی ئەمڕۆدا، وەک میرزا شەفیعی جامەڕێزی مەفەرماوۆ:

"هامەران جارێ،..................
رام کەفت وەگوزەر، درەختێک جارێ
دەرخت چی درەخت، قامەت چنارێ
بەرزی بەهرەمەند، ساوای مەن دارێ
سەرجە کەشکەن، هەفتەمین ویەرد
ریشەی پانەخت، زەمین مەحکەم کەرد
واتم: پیرەدار، مەننەی هەزار ساڵ
شەرحێک جەی دەوران، باوەر وەخەیاڵ
خەیلێ زەمانەت، جەویر ئاوەردەن
شادیت وە زەمان، کام شاهان بەردەن"

(مژ،هەورامان، ل١١٢١)

٢٨-دەنگی[ئـ = 3]:

ئەم دەنگە لە ئاڤێستادا، دیاریی نەکراوە زمانناسە کوردەکانیش، لەم رووەوە لایان لە فەرهەنگی دەنگسازییدا، لێ نەکردووەتەوە و وەک بەدەنگیان نەزانیبێ وەها دەر دەکەوێ.

لە زمانە، ئەورووپاییەکانیشدا، بەرچاوی گوێ دەکەوێ، بەڵام رەمزیان بۆ دانەناوە، بۆ وێنە:

(ئارم)، (بارم).

ئەم دوو وشەیە، هەر دووکیان دەنگی[آ=â]یان تێدایە و بەم وەک یەک گۆ نەکراون، واتە: دەنگی بەشی یەکەمیان دوانن وهی دووەمیش یەکێکە و جیاوازە لەوانەی سەرەوە. واتە:

- [ئارم=ئام=3ârm=3âm]، واتە (قۆڵ، باڵ، دەسی کورسی، چەک، هتد).
- [بارم=بام=bârm=bâm]، واتە (خەمیرەی بیرە).
- [هارم=هام=hârm=hâm]، واتە (زیان، خراپە، ئەزیەت).

بێگۆمان، گوێچکەی زمانناس، ئەوە وەردەگرێ، کە وێنەی یەکەم دەبێ دەنگی (هەمزە)ی لەبەردەمدابێ، ئەوجا، دەنگە بزوێنەکە [â=ا]، مافی خۆی دەدرێتێ.

بەم پێیەی سەرەوە، ئێمە وەک کوردێک، مافی ئەوە بەخۆم ئەدەم، کەبۆ ئاڤێستاو بۆ

زمانی کوردیش، دەنگی [ئ=3] بخەمە ناولیستەی دەنگسازییەوەو وێنەی ئەو دەنگەش، هەروەک نووسرا- (نەختێ لە پێشەوە) ژمارەی (3)ی لاتینییە، واتەدەنگی [ئ=3] و بەم جۆرە، دەبێ بەهەندێ وشەی ئاڤێستادا، کەلەمەوبەر، هاتە بەر پەڕەی باسمانەوە، بڕۆینەوە، بۆ ئەوەی وێنەی دەنگییان، کەلە فەرهەنگدایە ڕاست بکەینەوە، واتە:

- (aspa)= (ئەسپە) دەبێ بەم جۆرە ڕەمزی دەنگی بۆ بکرێ [3aspa=ئەسپە].
- [ئەهورە=3eahura 3]، واتە، خوا.
- [ئەسپا=3aspa]، واتە (مایین).
- [ئازاتە=3âzâta]، واتە (ئازاد).
- [ئەپەرە=3apara]، واتە (لەپاش).
- [ئەمە=3ama]، واتە (زۆر).
- [ئەنتەرە=3antara]، واتە (لەژێر، ژێر).

لە زمانی کوردییدا، ئەم دەنگە لە سەرەتای وشەوە بەزۆریی دێت وزۆر کەمیش لە کۆتایی وشەوە، بەڵام لەناواخنی وشەوە، بەرچاو ناکەوێ،

بۆوێنە، سەیدا هەورامی یەکەم مەفەرماوۆ:

"ئەز ئۆرمۆن مەکانم بێ و تم
سەرو پیری، خوای گیرەن خە تم
....
جەنۆ ئاخ و خەمۆ، من پەی نیشاتێ
سیواو ئاخۆ، نیۆ هیچ دەسە تم
نیشات ئەر میر ومە ی، پەرسەدادم
شکات وتۆن، شکات وتۆن، شکاتم
....
ئەزئەر دێڤانە تۆ ئەرشێت وسەرسام
پەکەم تۆنی، تەڤستەن موشکیلاتم
تەمەم بەستێنەنێ، ئاچاڵ و زەنجێ
کەدەی چا، کەوسەرەی، ئاوۆ حەیاتم

....
تە فەرزا، دەی زەکات ونازەنینیت
ئەزیچ، دەرویش وتە، سا، دە، زەکاتم"

(مژ، هەورامان، ل١١٠٧)

ئەنجامی ئەم بەراوردە.

بە پێی بەراوەردکاریی ڕەوایە، کە بڵێین:

ا- دەنگەکانی [ب] و [پ] و [ف] و [و] لە ڕووی کانگاوە، زۆر زۆر لە یەکتریەوە نزیکن، بەجۆرێ، کە ئەمانە، لە ناوچەیەکەوە، بۆ ناوچەیەکی دیکەو لە شێوە زارێکەوە، بۆ ئەوی دیکە، جێگای یەکتری دەگرن، بۆ وێنە:

(ئاپ، ئاو، ئاڤ) یەک واتا ئەبەخشن، بەم ئاوازەی کۆتایی هەر یەکەیان نەختێ لەویترەوە، جیاوازە.

ب- دەنگەکانی [ژ] و [د] و [پ] و [د] و [ت] و [ج] لەڕووی کانگاوە، لەیەکتریەوە زۆر نزیکن، بەجۆرێ، لەوشەیەکەوە، بۆ یەکێکی دیکەو بەپێی وەچەزار، یان شێوەزار، جێگا گۆڕکێ دەکەن.

ج- بۆ دەنگەکانی [ژ، د، پ، ت] لە ڕێنووسی کوردیی ئەمڕۆدا، لەسەر ڕێڕەوی عارەبیی وێنەی بۆ دانراوەو بۆیە، هەر لەسەر ڕێرەوی عارەبیی، لەنووسیندا، دەڕۆن.

د- چەند شێوەیەک-بۆ دەنگی [ت] دیاریی کراوە، وەک (ڕەمز) بەم لەوشەدا و جۆری جیاوازیی دەنگەکەی لەم تا ئەو، لە ئاڤێستادا، شوێنەواری نییە لەکوردیی ئەمڕۆیشدا، هەر تەنها باوەڕ بەیەک دەنگی [ت] هەیە و ناسراویشە.

هـ- پتر لە دەنگێ بۆ [س=s] لەئاڤێستادا، دیاریی کراوە و بەم جۆری جیاوازییەکەیان نارۆشنە، لەگەڵ ئەوەشدا، لەکوردیی ئەمڕۆدا، دوو جۆرە دەنگی [س=s] هەن و دەنگی یەکێکیان قەڵەوترە لەوی دیکەیان و ئەویش بەپێی جۆری دراوسێیانی لە دەنگ، لەبەرو دواویەوە.

و- ڕەمز بۆ دەنگی هەمزە دانەنراوەو سەرژمێریش بەدەنگ نەکراوەو هەروەها لەلایەن زمانە ئەوروپاییەکانیشەوە، هەر ناوی نەبراوە.

ز- دەنگی[ل=L] بەقەڵەو لاوازیەوە، هاتوونەتە ناو زمانی کوردییەوەو لەبەر بەسەر

چوونی ماوەیەکیی زۆر بەسەر مانەوەیدا، لایەنێکی فراوانی لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا گرتووە، بەڵام لە ئاڤێستادا دەنگی وەها نییە!

ح- دەنگی[ح] بەزمانی کوردیی بێگانەیە، بەڵام چەند وشەیەک لە زمانی کوردییدا جێگایان داگیر کردووە، هەروەها دەنگی[ق]ش.

ت- لەئاڤێستادا، یەک جۆرە دەنگ بۆ دەنگی[ر=r]دیاریی کراوە، بەڵام لە زمانی کوردییدا، دوو مۆرفیم هەن و ئەوانیش دەنگی[ر=r]ی لاوازەو دەنگێ[ڕ=r]ی قەڵەوە.

ی- دەنگەکانی[س]و [ت]، بەتەنیشت یەکتریەوە، کەمێ لە ئاوازیان کەم دەکەن.

ک- دەنگەکانی[ژ=z]و [ج=j]، لەبەرنزیکی کانگایان، هەندێ جێگا گۆڕکی دەکەن، هەروەها لە تەک [چ=ch] [چ=ch]شدا.

ل-ئەو ئەلفوبێیە، کە ئاڤێستای پێ نووسراوەتەوە، ناتوانێ تەواو دەنگە دێرینەکانی ئاڤێستای مێخی بەدەستەوە بدات وبۆمان هەیە بڵێین، کە ئەوەی ئەمڕۆ لەبەر دەستدایە. دەنگی زۆری ون کردووە.

(دوو) هەندێ چاوگە وشەی ئاڤێستایی:

– [زەڤ=zav]: بانگ کردن، گازکردن (چڕینی خودایی، دینیی)، (زاڤ کەردەیی) لەم چاوگەوە، وشەکانی[زوزڤ=zuzv]و [زڤا=zvâ]ی هەروەها وشەی[زەڤزەڤ=zav zav]یشی لێ دروست دەکرێ. ئەمانە، جۆرە چڕینێکی خودایی و (خورپە) شی پێ دەوترێ.

– [بەڤە=BAV-A=bava]، کە بەواتایی (هاتن، دەسکەوتن، وەرگرتن، دەستگیربوون) دێ وبۆ کاروباری (قازانج=سود) وشەی (دەستکەوت= سوود) بەکار دێ. ریشەی ئەم وشەیە[بڤە=bva]یە.

لەم چاوگە، وشەی[بووتە=BUTA=BU-TA] دروست دەبێ کەشێوەیەکی رابردوو دەکەوێتە بەر چاو بەم تایبەتیە، بە(پارتیسەپڵ=participl) لە ئینگلیزیدا.

– [دا=dâ]، کەبە واتای (دان=پێدان) دێ. هەروەها بەواتایی (دانان) وە بەواتای، داهێنان) یش دێ.

– [کەنە=kana]، بەواتای (کەندن، هەڵکەندن، هۆرکەنەی، کەننەی، کا ی، کێلان) دێ.

– [نیشەد=nî-shad]، بەواتای (دانیشتن، نیشتەرەی) دێ.

– [سرڤ=srv]، یان[سروتە=sruta]، بەواتای (سروە، سەرڤە، بیستن) دێ.

– [بەرە=bara]، بەواتای (هەڵگرتن، بار کردن) دێ.

– [ستە=ste]، بەواتای (وێست، وێستان، وەستان) هاتووە و لەم وشەیە، قەدی رانەبوردووی وەک [هێشتەتی=hishtati] دروست دەکات، کە بەواتای (دەوەستێ، رادەوەستێ) دێ.

– [ترەس=tras] بەواتای (ترسان، تەرسان) دێ. ئەتوانین، ئەم وشەیە وەک (ناوی کارا) وە بەم جۆرە[تراسەیە=trâsaya] بەکار بهێنین، کە بەواتای (ترسێنەر، یان ترسئاوەر، ترسهێنەر) دێ.

– [پرسە=prsa] بەواتای (پرسین، پەرس، گۆ کردن، ئاخاوتن، پەرسای) دێ.

– [یەزە=یەسە=yasa=yaza]، ئەم وشەیە، بەواتای (پەرستن، پاڕانەوە، جەژنکردن، وێردکردن، پەرستەی، جەژنکەردەی، وێردکەردەی، قوربانی دان،......) دێ.

– [سەنهە=sanha]، بەواتای (گۆ کردن، گوتن، واتەی، قاچەی، قاچەقاچ) دێ. لە جێگایەکی دیکەوە باسی دێ.

– [خشەیە=xshaya]، ئەم وشەیە، بەواتای (حوکمکردن، دەست بەسەر داگرتن، دەست رۆیشتن، رەویە کردن،......) دێ. یان بەواتای (شاهی کردن) دێ.

– [دەیسەیە=daisaya]،ئەم چاوگە بەواتای (بینین، دیتن، دیەی) دێ.

– [هەچە=hacha]، بەواتای: (گوێرایەڵیکردن، بەگوتەکردن، شوێنکەوتن، شۆنکەوتەی، بەگۆشکەردەی، هەچەکەردەی،......) دێ. لە کوردەواریدا، بۆ (وڵاخ=کەر=خەر=هەر) بەکار هاتوە بەتایبەتی بۆ لێخوڕین. هەروەها بۆ یەکێکی (ترسنۆک وزەلیل) یش بەکاردێ، کاتی کە هەچەی دەکەن!

– [ژیڤە=جیڤە=jîva]، بەواتای (ژینکردن، ژیوای) = (ژیڤای) دێ.

– [جەسە=jasa]، ئەم چاوگەبە واتای (یەت، دێت، ێت، مێ، یەسە، دیهێت) دێ.

– [گرز=grz]، ئەم چاوگە بەواتای (گریەکردن، گرزە، کزەوەنەکەوتەی، گراوای) دێ.

– [ڤەس=ڤەز=vaz=vas]:

ئەم چاوگە بەواتای (خواستن، ڤاستەی، واستەی، خاستن، خوازبێنیکردن) دێ. ئەم

چاوگە، لە ریشەی [ئوس=us]ەوە دروست کراوە.

- [ڤرنەڤ=vrnav]:

ئەم چاوگە بەواتای (هەڵبژاردنڤ قەرچنیەی، هۆرچنیە، ڤەرە، هڤەرچنیەی) دێ. ئەم وشەیە، لە ریشەی[ڤرنو=vernu]ەوە دروستکراوە وەک چاوگی شێوەی دیکە [ڤەر=var]ە،

- [زەن=zan]:

ئەم چاوگە بەواتای (زایین، زای) دێ. وشەی (زەهی) لە شێوەی هەورامانیدا، بۆ بەشی دەرەوەی، بەشی زاینی (مانگا) بەکار دێ. کە بەواتای جێگای زاین دێ.

- [هونەڤ=hunav]:

ئەم چاوگە بەواتای (گووشین، ووشین، فشاردان، فشارای،......) دێ. ریشەکەی [هونو=hunu]ە.

- [مەنزەدە=manzada]:

ئەم چاوگە بەواتای (هاتنە بیر، یاد کردن، یادکەردەی، وێرکەردەی، هۆش ئامای) دێ.

- [کر= kr]:

ئەم چاوگە بەواتای (کردن، کرن، کەردەی) هاتووە. هەر لەم چاوگەوە، چاوگی [چەر=char]یش هەیە وهەر هەمان واتا دەبەخشێ. هەر لەم چاوگەوە، وشەی[کەرشڤی=karshvî] دروست بووە، کەبەواتای کێڵان دێ، یان (هەڵکەندن = هۆرکەندەی) دێ. لە هەمان ریشەوقەدەوە، وشەی [کەرشڤەر=karshvar]هاتووە وکە واتای (کیشوەر) دەدات، لە فارسیدا، بەو مەبەستەی کە مەرجی (سنوری) دیارییکراوە، هەڵکەندراوە، لەلایەکی دیکەوە، وشەی[کەرشڤەن=karshvan]یش هەیە، کەبە واتای خاوەن کێڵگە دێ.

لە کوردییدا، وشەی (کشتکەر، کشت وکاڵکەر، تەڕەکاڵکەر) بەواتای وشەی (کەرشڤەن)ی ئاڤێستایی دێ. یان هەر لە کوردییدا، توانای ئەوە هەیە کە بووترێ: (کشتەوان، باخەوان، تەڕەکاڵەوان، وەرزێر، رەنجدەر). ئەم چاوگە و ئەم قەدو ئەم ریشەیە، کە لەم وشەیەداوبە هۆیەوە چەندان وشە دروست دەبن، دوو دەوری هەیە و یەکێکیان، وەک چاوگەی کاری سەرەوە دووەمیان وەک (کاری یاریدەدەر) لەگەڵ

هەندێ (ناو)، (ئاوەڵناو)، (ئاوەڵکار)دا بۆ ئەوەی بەرەو دەوری (کار) بیانگۆردرێ.

کاری رانەبردوو هەر لەم چاوگەوە [کرنەوتی=krnauti]، کە بەواتای (دەیکات) دێ و لە ئینگلیزیدا، دەکاتە (makes). (بالە پارچەکانی ئەم وشەیە، وردبینەوە کە بزانین چی بەسەردێت)! [KR-NAU-TI]، واتە بریتی یە، لە چاوگی وشەکەو لە ناوبەندێک و لەپاش بەندێک. زماننناس ئەگەر لێیان وردببێتەوە توانای ئەوەی دەبێ، کە هەریەکێ لەو بەندانە، ناو بنێ!

- [مرەڤ=mrav]:

ئەم چاوگە بەواتای (گوتن، وتن، واتای، ڤاتە، ڤاچە، ئاخاوتن، ئاخفتن، بێژان، واچە، وتە، واتە، وێژان،....) دێ. لە بنەرەتدا، لە قەدی (مرو=mru)وە و هاتووە، بەکار هاتنی ئەم قەدو چاوگە، تەنها لە ناوەرۆکی (سەرنجام ویارسان)دا ماوە و لێرەدا، زاراوی (سەرنجام) (و یارسان) هاتە پێشەوە بۆیە، بەپێویست دەزانرێ، کە نەختێ دەربارەیانەوە بوترێ (بۆ ئەمەش، تەماشای پەراوێز بکە).(٩)

- [مرنک=mrnk]:

ئەم چاوگە لە قەدی [مرن=mrn]ەوە دروست کراوە و بەواتای، (مردن، مەردەی) دێ. ئەمیش لەقەد[مر=mr]ەوە هاتووە. ئەم قەدە بەواتای (بەرەو مردن، ناتوانێ نەمرێ، دەبێ بمرێ) دێ و وشەیەکی دیکە هەیە، یان ئامرازی نەفی، ئەگەر خرایە پێشیەوە، ئەوکاتە، واتای وشە نوێیەکە رۆشنتر دەبێ و بەم جۆرە:

- [مر=mr]، بەرەو مردن (مرۆ) لەمەوەیە

- [ئەمر=amr]، واتە (نەمر، جاویدان).

- [ستا=stâ-s]:

ئەم چاوگە بەواتای (وەستان، راوەستان) هاتووە، بۆ بەراوەردکردن و ئاگاداری لە وەی کە بەند سازیی چە کارێک دەکات:

- [ستەزنت=nt–s–sta]، کە بەواتای (هەڵساونەتەوە، هەڵسانەوە) کەبەرامبەری لەئینگلیزیدا، دەبێ بە:

(زەی ستود ئەپ=they stood up).

- [ئا = h]:

ئەم چاوگە بەواتای (نیشتن، نیشتەی، دانیشتن، دانیان، دانان) دێ. هەر لە ئاڤێستادا، وشە (چاوگ) ێکی دیکەمان، بەهەمان واتاوە هەیەو ئەویش [نیشەد=nishad]ە، (لە پێشەوە، باسمان کرد).

لەم رووەوە، بۆ کێشەی بەراوردکاریی، با لەم وشەیە، کە کەرستەیەکی پێک هێناوە، وردبینەوە:

- [ئاهانتەی=âhânti]، کە بەواتای (دادەنیشن، نیشارە، منیشا، منیشارە) دێ. دیارە (چاوگ لە گەڵ ڕاناوە لکاوەکەی دووەمی کۆ).

- [مەدە=mada]:

ئەم وشەیە، بەواتای (مەس) دێ. ئەم جۆرە بەکار هێنانەش، بەهۆی دۆشاوی (هەوم=هەرەبەنگ) ەوەیە، - (لە لایەکی دیکەوە، بەدرێژی باسی هەوم کراوە). بەشێوەیەکی دیکە، ئەم جۆرە مەستیە، هی عیشقی خودایە، کە بەهۆی دۆشاوی (هەوم)ەوە نزیک لە خوا دەبێتەوە!

گومانی تێدانیە، چونکە (وڵات، نیشتمان)ی مادەکان، کەفەسەرە، بەرەزو مێوە دەیم وداری ترێوە، وەها لە قەڵەم دەدرێ، کە لەو کاتەدا (واین=شەراب) هەبووبێ و قەباڵەکانی هەورامانیش، کە لە دەمی فەرهادی ئەشکانیدا، نووسراون باسی رەزێکە کە بۆ (مەی) گرتنەوە، سوودبەخشە و دەدرێ بەکرێ.

رستەیەک لەم بارەیەوە، دەڵێ: [مەدەتەی=mada-tai]، کە بەواتای (سەرخۆش،دەبێ) دێت وبەرامبەری لە ئینگلیزیدا، دەکاتە:

[بیکەمس ئینتۆکسیکەیتد=becomes intoxidcated]

- [ئەوگ=aug]:

ئەم چاوگە بەواتای (گوتن، وتن، واتەی ئاخاوتەی، ئاخافتن، گوتە، قاچە) هاتووە. هەر لەم رووەوە بەهەمان واتا، چاوگی (مرەڤ=mrav) یشمان هەیەو ئەم چاوگەش، نەختێ لە پێشترەوە ناوی هات.

رواڵەتی وشەکە، یان قەدەکە، بەپێی دەمی واتاکەو کەسەکان دەگۆڕدرێ. بۆ وێنە، ئەگەر بمانەوێ بێژین (ئەگەر بلێت)، لە ئاڤێستادا بەم جۆرە دەگرێتەوە:

- [ڤەڤەچات=vavachât]، کە لە ئینگلیزیدا، دەکاتە، (ئیف هی سەیز=if he says).

با لەم رستەیەش (کە بەرواڵەت، وشەیەکە) ورد بینەوە، کە دەبێژین:

- [ڤخشەیا=vak-hshya-â]، یان، (ڤەکسیا)، کەبە واتای (دەڵێم، یەژم، دەبێژم، دەئاخەفم، ماچەم) دێ ولە ئینگلیزیدا، دەکاتە، [ئای شاڵ سپیک=I shell speak].

یان، ئەم وشەیە، [ڤەڤەچەت=vavachat]، ئەمە بۆ زمانناسی بەڕێز، تاوەکو لە گەڵ ئەوەی سەرەوەدا، بەراوەردی بکات.

- [جەسە=Jasa]:

چاوگی (جەسە)، یان (ژەسە) بەواتای (دێ، یێ، مێ، دەهێ، دێت، دەهێت، یەسێت) دێ. کە چاوگی لە کوردییدا، دەبێ بە(هاتن، ئامای، هامای) دێ.

بەرامبەر هاودژی ئەم چاوگە [ئەی=ai]یە، لە ئاڤێستادا، کە بەواتای (چوون، رۆیشتن، لوای، رەوتەن، رەفتەن) دێ.

پریپۆزیشن! کاتێ کە پێش وشەی کردارییی وەها دەکەوێ، کاری پێش ئاوڵکاری جێگا (شوێن) دەکات. بۆ وێنە دەوترێ:

- [ڤی جەسە=vi-jasa]، کە بەواتای (دێتەدەرەوە، وەدەردێت، بەرۆ می، مێ بەرۆ، مزیۆرە، دێتەدەشتوە، دەشتەوە یەت، وەدەریەس،......).

بالەم وێنانەوردببینەوە، کە پریپۆزیشن، لە کاری پێش ئاوڵکارییدا، چەکارێ، دەکاتە سەر واتە.

- [ئوس-جەسەیتی=us-jasaiti] واتە: دەچێتە سەیران، دەچێتەگەڕان، دەچێتە دەرەوە، سیاحەت.

- [فرە-جەسەیتی=fra-jasiati] دێتە دەرەوە کە بەواتای (ڤی جەسە) دێت.

- [فرە-جەسان=fra-jâsiati]، بەواتای (نزیک دەکەونەوە)، (نەخشەدادەنێن) - [نی-جەسەن=ni-jasan]، کە بەواتای (چوونەخوارەوە، نزم بوونەوە، رێزونکردن، بێ دەسە ت بوون، هەژار بوون، زیانکردن) دێ.

- [تەنەڤ=tanav]:

ئەم چاوگە لە قەدی [تەنڤ=tanv]ەوە هاتووە. چاوگە کە بەواتای، (تەنگدان، تەنافدان، کێشای تەنگدان، تەنگ، کێشتەی،....) دێ.

- [ڤەڤەچ=vava]:

ئەم چاوگە بەواتای (واتەوات، ڤاچەڤاچ، ڤەچ، گوتن، وتن، ئاخافتن) دێ، لە جێگایەکی ترەوە هاوواتاوهاوچاوگی ئەم چاوگەمان هاوردەوە ئەویش [ئەوگ=aug] بوو.

بۆوێنەی بەکار هێنانی ئەم چاوگە تەماشای ئەم رستەیە، بکە:

– [مەنای-ڤەڤەچ=manâi-vavach] ، کە بەواتای (بیردەکاتەوە دەڵێ!) چونکە وشەی (مانای) لە قەدی (چاوگی)، (مەن=man) ەوە دروست کراوە و بەواتای (بیرکردنەوە) دێ.

لە هەمان چاوگ، ناوێ دروست کراوە، کە ئەویش [ڤەخش=ڤاخش=vak-sh]ەو بەواتای (گۆ، وتە، گوتە، ڤەچ، ڤاچەڤاچ، واتە وات،......) دێ.

هاو واتای ئەم وشەیە، وەک (ناو) بەجۆرێکی دیکەش بەر چاودەکەوێ و ئەویش وەک[سەنهە=sanha]، کە هەمان دەور دەبخشێ. ئەم چاوگە دوایی، بەواتای، (گۆکردن) یش دێ.

– [مەن=man]:

ئەم چاوگە بەواتای (بیرکردنەوە، ویرۆکەردەی، یادکردنەوە، یادکەردی، یادکەردەیۆ) دێ، هەرلەهەمان چاوگ چاوگێکی دیکە وەک (مەنیە=manya) مان هەیە و هەر بەهەمانواتا و لە هەمان ئەرکدا، بەکار دێت وئەم نەختێ بەولا وەترەوە دڕوا.

بە هۆی ئەم چاوگان (دوو) ەوە، دەتوانین، بەکار هێنانی هەندێ وێنەی ئاڤێستای بەر چاو بخەین و وەکە:

– [نەریە مەنا =narya manâh]، کە بەواتای (پیاوی پیاوانە) دێ. یان وەک: [مەنزدەد=manzdad]، کە بەواتای (بیر کردنەوە، یادکردنەوە، ویرکەردەی، یادهێنانەوە، یادهاوردنەوە،...) دێ.

هەروەها، وشەی لێکدراوی [مەنیە–مەنە=manya mana]، کە لە پارچەی یەکەمی ئەم چاوگەی سەرەوە دروست کراوە، بەواتای (بیرکردنەوە، یان لە حاڵەتی بیرکردنەوە، یان حاڵی حازربیردەکاتەوە)، کەلە ئینگلیزیدا، دەکاتە[سینکینک = thinking].

بەرامبەر ئەم وشە ناساکارەی سەرەوە، وەک هاوواتای ئەم وشە ناساکارەشمان بەکار دێت و ئەویش [مەمنانە =mamnâna]یەو کە بەرامبەری لە ئینگلیزیدا دەکاتە [ریێمبەرینگ = rememberig].

– [هەت=hat]:

ئەم چاوگە، بەواتای (هەنی، هەبوون) هاتووە. لەم چاوگە، وشەی [هەنت=hant]دروست کراوەو بەواتای (هەیە، ژیاوە، لەژیاندا، زیندووە،...) هاتووە. لەم چاوگە، وشەی جۆراوجۆر دروست کراون، وەک وشەی [هەنتەم=hantam]. کە بەواتای (هەبوون) دێ.

چاوگەکە بەم جۆرەش کۆ دەکرێتەوە [هەتەم=hatam].

– چاوگی [ڤەنە=vana]:

ئەمە لەگەڵ چاوگی ئینگلیزیدا (تو-وین=to win) وەک یەک وانەو ئەمەش وشەیەکی هیندو- ئێرانی ئەوروپایی، پیشان دەدات. بەهەر حاڵ چاوگەکە بەواتای (سوود وەرگرتن، دەسکەوتن، قازانج کردن، فرەکردن، سوود وەرگرتەی، دەسکەوتی فرە، قازانج کردەی، ڤەرگرتەی فەرە،...) دێ.

بەهۆی ئەم چاوگەی سەرەوە، وشەی [ڤەنەنت=vanant] دروست کراوە کە بەواتای (قازانج، سوود، دەسکەوت) دێ، واتە (ناوی لێ دروست بوو). کارای ئەم ناوە، بەم جۆرەیە [ڤەنەتە=vanata]یە و کۆیەکەشی لە دۆخی (جارومجرور) یان (پاڵدەرەوەوپاڵپشت) دا، یان لە دۆخی (هەنیەتی=تەمەلوک=تملک=مولکایەتی) دەبێ بە[ڤەنەتام=vanatâm].

لە دۆخی (ڕابوردووی تەواو=present prfect) دا، بەم جۆرە خۆی بەر چاو دەخات: [ڤەنزەنت=vanzant]، کە بەواتای (قازانجی پێ گەیشت، سوودی وەرگرت، سوودی کرد- باسی دەمی گفتوگۆ کردنەوەو ئەمەش، لە شێوەی ناوچەکانی هەوراماندا، دەبێ بە، بۆ وێنە:

مووەرای مووەرۆ: حاڵی حازر خەریکە دەخوات

خوای خوۆ: حاڵی حازر خەریکە پێدەکەنێ

سوود کەرای کەرو: حاڵی حازر خەریکە سوود وەردەگرێ.

ڤاچای ڤاچۆ=واچای واچۆ=مواچای مواچۆ: لە گوتن دایەو یەژێ.

– [ڤەید-یای=vaid-dyâi]:

ئەم چاوگە بەواتای (زانین، زانیاریی، دانایی) دێ، لە شێوەی هەوراماندا، وشەکانی زانای، دانای، وێنای، دیدە=دنیادیدە،... بۆ هەمان واتا، بەکار دێن.

لەم چاوگە، وشەی [ڤیدڤا=vidvâ]دروست بووە، کە بەواتای (دەزانرێ، لەبەر چاوە، رۆشنە،....) دێ.

وشەی [ڤیدوشەی=vidushayi]، لە دۆخی کردەوەدایە، کە بەپریپۆزیشن-ەوە بەستراوە،-وەک بڵێیت: لە ئەڵمانی (دۆخی دەیەتیڤ) - و واتاکەی بەم جۆرە لێک دەدرێتەوە، (لەگەڵ زانین، بەدانایی،...).

- [فشەونەیە=fshaneya]

ئەم وشەیە، تایبەتیە، بە(ئاژەڵداریی= حەیوانداریی)یەوە و بەواتای (خواردن پێدان، ئاڵفدان، کاپێدان، گژوگیاپێدان، چاخ کردن،...) دێ.

ئەم چاوگە، قەدەکەی، ئەمەیە[پەزو=pasu]و ریشەکە شیان [پسڤ=psv]ە و بەواتای (ڕان، گەلە، پەز) دێ.

وشەی[فشویە=fshu-ya]، بەواتای (ڕان پێکەوەنان، گەلە) دێ، وەک بڵێیت (ڕانەمەڕ=ڕانەپەز= گاگەل) و ئەمیش چاوگە، بەڵام ئەم تایبەتییەی هەیە، کە وتمان لە هەمان قەدو ریشەوە دروست کراوە.

- [ئەرڤەت=3arvat]، [ئەرڤە-تام=3arvatâm] دروست بووە کە ریشەکەیان [ڕ=R]یەو بەواتای (جولاندنەوە، رۆیشتن، رۆیین، رەوکردن) دێ.

- [جەدیە=Jadya]:

ئەم چاوگە لە ریشەی [گد=gd]ەوە دروست بووە، بەواتای (پرسین، پەرسای، داواکردن، سواڵکردن، پاڕانەوە، دۆعاکردن، نوێژکردن، نوشتە کردن، جەژن کردن، لا نەوە،...) دێ.

لە لایەکی ترەوە وشەیەکی دیکەمان وەک هاوواتای ئەمە هێنایەوە، ئەویش [پرسە=prsa]یەوە هەروەک وتمان بەواتای (گفتوگۆ) یش دێ. لە لایەکی دیکەشەوە، وشەی [سەنە=sana] هەر هام واتایەتی.

وشەیەکی، هەر وەک هاو واتای ئەمە، بەڵام ئەم تایبەتیە، بەپاڕانەوە، ئەویش (گات)ە و وشەی (گەدا)ی ئەمڕۆیش، هەر لەوەوە ماوەتەوە چاوگی [مرڤ=mrv]یش، هەر واتایەک لەو واتایانە دەبخشێ.

- [گوشە=gosha]:

ئەم چاوگە بەواتای (گۆیگرتن، گۆی پێدان، گۆشگرتەی، گۆشدای......) دێ.

بەهەمان واتا، وشەی [سرەڤ=srav]مان هەیە، کەلە ریشەی [سرو=sru]وەوە دروست کراوە.

(سێیەم) هەندێ کردەوەی پریپۆزیشن

لەمەوپێشتر، لەبەشی چاوگدا، چاوگی [کر=kr]مان، هێنایە پێشەوەو وتمان بەواتای (کردن، جێبەجێ کردن) دێ. بەڵێ ئەم چاوگە، کاری رابردوو رانەبردوو ناوی کاریی وناوی کاراو ناوی بەرکاری لێ دروست دەکرێ، بابزانین لە گەڵ پریپۆزیشندا چە کردەوەیەک هەیە:

- [ئەپی-کرنتەتی=api-krntai]، لێرەدا [ئەپی=api] پریپۆزیشنە و بە واتای (لە پشتەوە، لە دواوە)، یان بەواتای (ئاوەڵکارە) و لەگەڵ کاردا، کاری پێش ئاوڵکار دەبینێ و بەم جۆرەی ئەم وێنەیەی سەرەوە، بەواتای (دەبڕێ) یان (ئەو دەیبڕێ) دێ. ئەمە جۆرێکە لە ئینگلیزیدا، پێی دەوترێ (ئەدڤێرب پارتیکڵ=adverb particle). با لەم جۆرەی دیی ورد ببینەوە: [ئەڤی کرنتەتی=avi krntati]، کە بەواتای (بەرەوناوەوە دەیبڕێ).

پریپۆزیشنی [ئەڤی=avi] بەواتای (بەرەوپێشەوە) دێ.

- [ئوپە کرنتەیەن=krntayan–upa] و ئەمیش بەواتای (دەیبڕێ) دێ.

ئەم زاراوە، لە پێشترەوە، لە باسی (جەسەتی)، وێنەی دیکەمان هێنایەوە. ئەو پریپۆزیشنانە، کە پێش ئاوڵکار (ئەدڤێرب پارتیکڵ) دروست دەکەن، ئەمانەن:

[ئەپی:api] aip واتە: (لە دواوە، لەپشتەوە، دواوە، پشتەوە)

[ئەبی:abi]aibi,aoi,avi,aiwi واتە: (رووبەروو)

[ئەنو: anu] aonu, onu واتە: (بەپێی)

[ئەنتەر:antar],antara واتە: (لە ناوەوە، ناو)

[ئەڤە:ava] واتە: (بەرەوڕوو=بەرامبەر)

[ئۆپە:upa]واتە: (سەرەوە، سەریسەرەوە، رووەو ئاسمان)

[پەرە:para]paras واتە: (پێشەوە، بەرەوە، بەردەم)

[پەری:pari]pairi واتە: (دەوروبەر)

[پەسچە:pascha واتە: (بەدواوە، لەپاشکۆوە، لەدواوە)

[مەت:hamat]mat واتە: (لەتەک، لەگەڵ، لەل، چەنی)

[هەچە:hacha]بەواتای (لە) دێ، هەروەها بەواتای (ژە،جەش) دێ.

[هەدە:hada]بەواتای (لەگەڵ، لەل، چەنی، لەتەک) دێ.

بەم بۆنەیەوە، واهەندێ وێنەی ئاڤێستایی دەخەینە بەر چاو و ئەوانیش: لە یەشتدا: (51 yt.١٠)

هاتووە! “haraity” paiti barazt ئەگەر ئەمە بەترانسکریپشن (وێنەی دەنگ سازیی) بنوسرێ، بەم جۆرە دەگرێتەوە:

(هەرەیتیات پەتی بەرزەت) [haraityât pati barazahat]

ئەم فرەیزە، بەپێی وشە بەوشەی فرەیزی ناو ئاڤێستاکە بەم جۆرە دەگەرێتەوە: (هەر هەرەتی لە بەرز) ١٠

بەپێی ڕستەسازیی نێو زمانی کوردیی ئەمڕۆ بەم جۆرە دەگرێتەوە: (لە هەرەهەرەتی لە بەرزەوە).

بەزمانی ئینگلیزی دەبێ: (from the high harati).

لێرەدا:

وشەی (هەرەتی) ناوی شاخە، کە لە ئاڤێستادا، لە ناو گاتەکاندا، بۆ چەند جارێ ناوی هاتووە. ئەم شاخە لە رووی دینییەوە، بەپیرۆز دەزانرێ و وەها هاتووە، کە سەرێکی پردی (سیرات) کەوتۆتە، سەر ئەو شاخە، کە بەرزترین شاخی وڵاتی ئاریان ڤاچە.

هەندێ لە فارسە ئاڤێستا ناسەکان، دەیبەنەوە. بۆ شاخی (البرز)ی لای (تاران) هەر بەبۆنەی ئەوەوە کە ناوی (البرز) ە، بەبۆنەی بەرزایی شاخی (هەرەتی)یەوە (ئەم ئاوڵناو ئەویش، ناو) بەوی دەکەن و ئەوەشیان لە یاد چووەتەوە، کە فارس بە(بەرز)، (بڵند) یەژن ولاشم وەهایە، لە پێش هێرشی عارەب و فەرمانڕەواییان لە ئێراندا ناوی ئەو شاخە بەکۆی (رەگا) ناو براوە، بەناو نیشانی بەرزەوە ناسراو بووە. لەلایەن عارەبەوە ئەو (ئەلف و لام)ەی خراوەتە سەرو ناوەکەش ناوی کوردیە!

ئەمە لە لایەکەوە، لە لایەکی دیکەوە، شاخی (البرز) بەپێی دەوروبەری تاران، ئەوە (بەرزە)، بەڵام هەر لەوێ لە رۆژهە تی (تاران)ەوە، شاخی (دەماوەند) بەرزترین

شاخە، ئەگەریش کێشەکە لەوێدا، کە دەبێ بەرزترین شاخ بێ هەروەک لە گاتەکاندا وەها هاتووە دەبێ (پۆپەی زاوڵی) بێ شاهۆ-دا، کە یەکێکە لە زنجیرە شاخەکانی هەورامان و زاگرۆزە. بەڵام بەتەنیشت قەڵای هەورامانەوە، هەورامانی تەخت. یان شاخە بەرزەکەی پشت هەورامان، کە قەڵای هەورامانی لە سەرەوە دروست کراوە بەناوی کەشی (هەرەهەرات، یان هەرەهەرە) ەوە ناو دەبرێ، ئاوی کانیاوەکانی ئەوێشە، کە بۆ باخەکانی هەورامانی تەخت و (کەماڵا) و دەوروبەرەکەی دێ. ئەگەر بەبەرزایی بێ، لە شاخە بەرزەکانی ئێرانە و ئەگەریش بەناو بێ، هەمان ناوی پێوەیە.

- وشەی[پەتی=pati]یش پریپۆزیشن-ەو واتای (لە) هاتووە.

- [بەرزەت=barzahat]، ئەم وشەیە، ئاوەڵناوەو قەدو ریشەکەی لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، ماوەو بۆ هەمان واتا بەکار دێت، کە بەواتای (بەرز) هاتووە.

ئەوجا، دەمینێتەوە سەر ئەوەی، کە قەدی وشەکان لە (بەند) رووت بکەینەوە تاوەکو، ئەومان بۆ رۆشن ببێتەوە، کە بزانین لەم فرەیزەدا، چە ئاڵ وگۆڕێ رووی داوە.

- وشەی[هەرا=har](وەک لە گاتەکان) لە ئاڤێستادا هاتووە، ئەمەیە کە نوسراوەو بەئەلفوبێی پاڵەویی، یان ئاڤێستایش بەم جۆرەیە (...) واتە (- - ر- ا). ئەگەر قەدەکەمان، لە گەڵ سەر پاکی وشەکەدا، کە لە فریزەکەدا هاتووە، بەراوردکرد، ئەو کاتە بەندەکان دەناسین.

وشەی دیکە کە ئاوەڵناوە، وەک قەد[بەرزە=barza]ە.

ئەمەی خوارەوە، وێنەیەکی دیکەیە بۆ چۆنیەتی بەکارهێنان پریپۆزیشنی هەچە.

- [هەچە=hacha] ئەم وشەیە، بەواتای (لە) دێ، هەروەها بەواتای (ژە=جە) ش دێ.

بەم بۆنەیەوە، بالەم وێنەیە وردبینەوە، کەلە (ڤەندیدات)دا هاتووە دەڵێ:

[ئەپاختەرات هەچە نەیمان]و ئەکەریش، بەشێوەی (وێنەگرتنی دەنگ سازیی) بێ بەم جۆرەیە:

[apâxtarâtanaemat] با، وشە بەوشە بۆ کوردیی ئەمڕۆ وەری بگێرین و ئەویش، بەم جۆرە دەگرێتەوە: (سەروو، لە، نیمە=بەش) و ئەگەریش، بەپێی ڕستەسازیی کوردیی ئەمڕۆ بێ، بەم جۆرە دەگرێتەوە:

(لە نێوەی سەرووە و)، یان (لە بەشی سەرەوە).

– با لەم وێنەی دیکە ورد بینەوە، کە فرەیزەکە پرێپۆزیشنی تیادایەو لەگەڵ ئامرازی ئاماژەی نزیک، دا:

– [پەتی ئایا زەما=patiâyâzamâ]، ئەم فرەیزە، پێک هاتووە، لە

١– پرێپۆزیشن [پەتی=pati]

٢– ئامرازی ئاماژە [ئایا=âyâ]

٣– ناو [زەما=zamâ]

واتا گشتیەکەی (بەپێی وشە بەوشە) بەم جۆرە دەگەرێتەوە:

(لە– ئەم– زەمین) زەوی (یە)

واتا گشتێەکەی، بەپێی ڕستەسازیی کوردیی ئەمڕۆ، بەم جۆرە دەگەرێتەوە:

(لەسەر ئەم زمینە) زەویی (یە).

واتابە ئینگلیزی دەکاتە: (on this earth).

ئەمە وێنەیەکی دیکەیە:

– [بەورەیش پەتی دەهیەڤەی=bawroish patidahyavai].

ئەم فرەیزە پێک هاتووە، لەم پارچانە:

ناوی[باوەریش=bâwroish] (لە ئاوازەی دەنگەکەی دڵنیا نیم–ببورن). ١– پرێپۆزیشن[پەتی=pati].

٢– ناوە وەک پاڵدەرەوە، یان مولکایەتیی یان (اضافة=مضاف) وشەی[دەهیەڤەی=dahyavai]ە.

واتاکەی وشە بەوشە، دەبێتە:

(بابل، لەناو، لە، دێهات).

واتا گشتیەکەی بەپێی ڕستەسازیی زمانی کوردیی ئەمڕۆ دەکاتە: (لە وڵاتی بابلدا) و بەئینگلیزی دەکاتە:

.[in the country Babylon]

– ئەمە وێنەیەکە، کە[ئەڤی=avi] وەک پرێپۆزیشن، لە فرەیزێکدا بەدووجار پیشان دەدات، ئەمیش دەڵێ:

– [ئەسمەن ئەڤی، زام ئەڤی = asman avi zâm avi].

ئەم فریزەیە بریتییە لە دووناو (ئەسمەن) و (زام) و پرێپۆزیشنێک.

– [زام=zâm] واتە: زەمین (زەوین).

– [ئەسمەن=asman] واتە: ئاسمان.

واتا گشتیەکەی یەژێ (بۆ ئاسمان، بۆ زەویی) یان (بەرەو ئاسمان، بەرەو زەویی).

(چوارەم) هەندێ ناوی ئاوەڵکار:

لە (ناوی ئاوەڵکار) لەئاڤێستادا، جۆری زۆرمان دەست دەکەون و والێرەشدا هەندێ لەوانە، کە کاریگەرن، دەخەینە بەر چاو:

– [دەرگەم=dargam]:

لە دۆخی (بەر کار) دا، یان لە دۆخی (ئاوەڵناو) دا، ئەم وشەیە، بەواتای (بە درێژایی)، (بۆ درێژیی) دێ.

– [دوورات=dûrât]، بەواتای لە (دوورەوە) دێ.

– [پەرڤیای=parvyai]، بەواتای (بۆ یەکەم جار) دێ.

– [پەراچا=parâchâ]، بەواتای (بۆدوور، پەرەم) دێ.

– [ئەسنەی=asnai]، بەواتای (نزیک) دێ.

لەجۆری پێش ئاوەڵکاری لە ئاڤێستا، زۆر بەر چاو دەکەون لام وایە، هێنانەوەی ئەو جۆرانە، ئەگەر لەگەڵ، یان لە ناو ڕستەدا نەبن، سوودیان نییەو ئێمەش لەم هەلەدا، ماوەی ئەوەمان هێشتا، بۆ نەڕەخساوە!

والێرەدا، بەپێی توانا، چەند وێنەیەک لە کردەوەی ئاوەڵکار لە ڕستەدا بەر چاو دەخەین:

at faravaxsh yâ nu gushadvam,nu srauta

yai cha ashnat yai a durat isath............

با بەوێنەی (گۆکردن) بەرێنووسی کوردیی ئەمڕۆ، بینوسینەوەو بەم جۆرە:

(ئەت فرە ڤەخشیانوو گوشە دڤەم نوو سرەوتە یەیچە دوورات ئیشەسە).

با لە کەرەستەکانی ئەم ڕستەیە وردبینەوە:

ئاوەڵکاریی واتای (جێگا)، بەواتاو بەئەرک، (ئەت). (at)ە ئالێرەدا.

– (کار) لە دۆخی ڕانەبردووداو حاڵی حازردا، ئەویش (فرەڤەخشیا=fravaxshyâ

)یە، کە بەواتای بۆتان دەئاخەفم، واتە: کارەو لە گەڵ (بەند)دا وەک دوو ڕاناو (من= کەسییەکەم) و (ئێوە= دووەمی کۆ).

– (نوو=nu) :ئاوەڵکاری کاتە، کە بەواتای (نووکە، ئێستا، دەستبەجێ، ئیسە) دێ. بۆ دووجار، ئەم وشەیەش (پات) دەبێتەوە.

– کاری (گوشەدڤەم=gushadvam)کەبە واتای (گوێ بگرن) دێ. وابزانم لەم جۆرە وشەیانەمان لێکدانەوە.

– (سرەوتە) کە دووبارە کردنەوەی گوێڕایەڵیە و ئەمیش وەک (کار) بەکار هاتووە، بۆ گوێگرتن وفێر بۆون، ئەمە کارێکی (دینی یە).

– (یەیچە=a yai)، ڕاناوە بەواتای (ئەوانە) هاتووە، ئەمەش دووجار دوبارە دەبێتەوە. ئەم فرەیزە (ئەوانەی لە دوورەوە، ئەوانەی لە نزیکەوە) دووپات دەبێتەوە.

– (وشەیasna=ئەزنە) ش، هەر ئاوەڵکاری ماوەیە (جێ) بەواتای (نزیک) دێ. ئەوی دیکەشی (ئەی زماناسی بەڕێز خۆت تێی بگە). (لەیەسنەوە، وەرگیراوە).

(پ) – بەند سازی:

(١) –راناوی لکاو

وێنەمان لە ئاڤێستادا زۆرە، بۆ ئەوەی کە راناوی لکاو وەک (مورفیم=وشە)ی ڕێزمانیی، واتای وشەکە، بەرەو کوێ دەبات، یان چە دەورێکی ڕێزمانیی و واتایی، بەوشەکە دەبخشێ!

بۆ وێنە، لە ئاڤێستادا، (گات=گ) کە خۆی لە خۆیدا، (واتە:گات)، بەواتای، پاڕانەوە، نوێژ، قوربانیی،ستایش، جەژن هاتوە. باوشەی، یان باقەدی واتایی نەک کرداریی، وەک[stav] وەرگرین وسەرنجی بدەینێ تابزانین لە گەڵ راناوی لکاوی کەسیدا، چە دەورێکی هەیە.

قەدی[ستەڤ=stav]بە واتایی (ستایش)ی شێوەی کوردیی ئەمڕۆی ناوچەکانی کوردستان دێ (هەورامیی، لەکیی، لوڕیی، کەڵهوڕیی، فەیلیی، زازایی،.........) لە جافییدا یان لە سۆرانییدا، ئەم وشەیە، ئەمڕۆ بەکار نایەت، لەبەر چی؟

بە شێوەیەکی سەرەکیی هۆی ئەمە دەگەڕێتەوە، بۆ ئەوەی، کەتەمەنی هاتنە ناوەوەی شێوەی سۆرانیی زۆر کورتە (پێویستیی بەمێژووناسین، بۆ زماناسین، دەوری ئابووریی بۆ ڕامیاریی، هەیە!)

بە هەر حاڵ، لەئاڤێستادا، بەم جۆرە، ڕاناوی لکاوی کەسیی وەرگرتوە: – (ستەڤات) = [stavât]، بەئینگلیزی دەکاتە؛ (he) will praise ، بەکوردیی ناوچەکانی هەورامان دەبێتە (ستایش کەرۆ)، لێرەدا (ستایش) وەک (ناو) کاری پێ سپێرراوە واتە؛ وەک جارانی بەکار هێنانی (دەمی، سەرلەبەریی ئاڤێستا) نەماوە وئەگەر وەک (کار) بەکاری بهێنین، دەبێ (کاری یاریدە دەر)ی بۆبەکار بهێنین.

بەشێوەی جافیی و سورانیی، ئەم وێنەیە، وەردەگرێ (تاریف دەکەم، دەپەرستم، بەشانوباڵدا دێم، دەپاڕێمەوە، نوێژدەکەم، قوربانیدەکەم، جەژندەکەم، مەدحدەکەم،.....) ڕۆشنبیریی ئیسلامیی و عارەبیی دەورێکی باڵا یان دیوە، بۆ سەپاندنی زمانی عارەبیی بەسەر زمانی کوردییدا.

– (ستەڤان) =[stavân]، بەئینگلیزیی دەبێتە؛ (they) will praise وبە کوردیی هەورامیی دەبێ بە(ستایش کەرا) وبە کۆردیی جافیی، دەبێ (پێدا هەڵدەدەن، ماستاودەکەن، جەژن دەکەن، نوێژدەکەن، دۆعادەکەن، وێرددەکەن، قوربانی دەدەن، مەدح دەکەن، تاریف دەکەن، (مدح، تعریف=ع).

– (ستەومی) =[staumi]، بەئینگلیزیی دەبێتە؛ (I) will praise، یان praise. (I) لە جافیی و سورانییدا، دەبێتە؛ پیادا هەڵئەدەم، نوێژ دەکەم، قوربانی دەکەم، دەپەرەستم، تاریف دەکەم... هتد، لە کوردیی ناوچەکانی هەوراماندا، دەبێ بە(ستایش مەکەروو) یان (ستایش کەروو)، (مەپەرسوو=پەرسوو)، ستایش مەکەروم=مەپەرسم، (شێوەی پاوەو خانەگا).

لەم وێنانەی سەرەوە، ئەم (پاشبەندو ناوبەندانە) کەوەک ڕاناوی لکاو، خۆیان پیشاندا، واتای گشتیی قەدەکەشی (لە رووی ڕێزمان و واتاسازیی ومۆرفۆڵۆژیەوە) جۆراوجۆری کرد.

ئەوی، کەدەبێ بۆترێ لە رووی راناوەکەسیە، لکاوەکانەوە، ئەمەیە:

– [ت=t] وەک ڕاناوی کەسیی سێیەمی تاک (پاشبەند).

– [ن=n] وەک ڕاناوی کەسیی سێهەمی کۆ (وەک پاشبەند).

– [و=u] وەک ڕاناوی کەسیی یەکەمی تاک (وەک ناوبەند).

– [ی=i] وەک ڕاناوی کەسیی یەکەمی تاک و وەک پاشبەندو بەهەر دووکیانەوە، دوو دەوریان دیی و ئەوانیش، دەوری واتایی و هی بەندسازیی.

لە شێوەکانی کوردیی ئەمڕۆدا، وشەیەک (قەدێک) کەهاو واتای (ستەڤ)ی ئاڤێستایی بێ و واتایی بێ وتوانای ئەوەی هەبێ، کەڕاناوی لکاویی کەسیی بەو جۆرەی ئەو وەر بگرێ، بۆ وێنە، وەک (پەرست) = [parst].

(پەرست)، خۆی لەخۆی دا، قەدیکە، بۆ (قەدی ڕابوردوو) هی (ڕانەبوردووش) دەبێ وئەمەش جۆرە ڕەویەیەکەو زۆرکەم روو دەدات، چونکە (کار)ەکانی زمانی کوردیی، بەزۆریی دوو (قەد) پیشان دەدەن وهی (ڕابوردوو هی ڕانەبوردوو!).

بەشێوەیەکی دیاریی تر، (قەد)ی ئەم کارە بۆ ڕانەبوردوو دەبێ پێشبەندی (ئە=دە)ی ڕانەبردووی بخرێتە پێشەوە و ئەوجا ئیتر لەگەڵ ڕاناوی لکاودا کاری خۆی وەک بەندسازیی جێبەجێ دەکات، واتە:

(پێشبەند- قەد- ڕاناوی لکاو)

دە (ئە) - پرس- ێ (ێت) =دە (ئە) - پەرسێ

دە (ئە) - پرس- ن= دە (ئە) پەرستن

دە (ئە) - پرس- م= دە (ئە) پەرەستم.

لە شێوەکانی کوردیی ئەمڕۆماندا کاری واتایی دیکەمان هەن کە بەم جۆرەی سەرەوە ڕاناوی لکاو وەردەگرن بۆ وێنە وەک (ڤەچ)، (مەرەمۆ).

شایانی باسە کە ئەم دوانە وچەندانی دیکە کە پاڵپشتن بۆ ئەوە کە زمانی کوردیی ئەمڕۆ نەوەی نۆێی زمانی (ئاڤێستا) یە، ئەمە لە لایەکەوە لە لایەکی دیکەوە دەورێکی مێژوویی درێژخایەنیان بەسەردا تێپەڕیوە بەبێ ئەوەی قەڕانپویان بڕزێ، ئەمەش خۆی لە خۆیدا تەوانایەکە کە زمانی کوردیی پێیەوە دەنازێ و لەلای سێیەمیشەوە شناسنامەیەکە بۆ کوردو کوردستان و زمانی کوردیی. بۆمان هەیە قەدی ڕانەبوردووی ئەم دووانەش (مە-رەم) و (ڤەچ) بەم جۆرە بخەینەروو:

مەرەمۆ، واتە: (دەفەرمێ).

مەرەما، واتە: (دەفەرمون).

مەرەموو، واتە: (یەژەم).

ئەم قەدە زۆرتر بۆ ڕێزگرتنی پلەیەکی بەرزی دینییە کە لەلای کوردەکان لە دەمی دێرینەوە، تاوەکو ئەمڕۆ بەکار هاتووە (سەرەنجام، یارسان، پەرتووکە دینییەکانی ئەهلی هەق=کاکەیی، سارلی، عەلی ئیلاهی، نەسیریی، دورزیی، عەلەویی، قزڵباش،......)

ئەم قەدەی سەرەوە بەجۆری دیکەش هاتووە واتە:

- مرەمۆ = دەفەرمێ؛ لەئاڤێستادا ریشەی ئەم وشەیە [مر=mrv=]ە.

- مرەما = دەفەرموون.

- مرەموو = یەژم (ماچم).

شایانی باسە دەنگی [م=m] وەک پێشبەندی رانەبوردووهاتوە کەلە سورانیی و جافیدا بەرامبەری ئە (دە)یە.

قەدی [ڤەچ=vach] کە ئەمڕۆ لە شێوەی هەورامیدا هەروەک خۆی ماوەتەوەو هەوێنی زمانەکەی ئاڤێستاش لە سەر ئەوەیە (واتە: زمانی واچەواچەکان)، بەم جۆرەی خوارەوە ڕاناوی لکاوی کەسیی وەردەگرێ.

ماچۆ = واچۆ، ڤاچۆ، ئەگەرچی لە راستیدا، ئەم دەنگە[ۆ=ô]، کە لێرەدا، وەها دەرخراوە دەبوایێ ئەگەرباوبوایێ ژمارە هەشتی بەسەرەوە دابنرابایە چونکە دەنگەکە بەوجۆرە نەکراوەتەوە، وئەمەش جۆرێکی تایبەتییە بەشێوەکانی هەورامانەوە.

- ماچا =واچا=ڤاچا، واتە (ئەوان) یەژن، (یان) دەڵێن، (یان) ئێژن.

- ماچوو= واچوو=ڤاچوو=ماچم، واتە: من یەژم، یان دەڵێم، یان دبێژم.

لەگاتەکاندا ڕیشەی ئەم وشەیە بەم جۆرە هاتووە[ڤەک=vak] یان[ڤاچ=vâch] هاتوە بەم جۆرەش نوسراوە [ڤەچ=vach].

بابڕۆینەوە بەدەم ئاڤێستاکەوە کە لە دۆخی ڕانەبوردوودا هەڵس وکەوتی لەگەڵ ڕاناوی کەسیی لکاودا چون بووە وبەم بۆنەیەوە با قەدی ڕابوردووی وەرگرین و بزانین چی بەسەر دێت:

لێرەدا ئەگەر ڕیشەکە[ستە=sta] بێت ئەووەختە لە دۆخی ڕاناوی لکاوی کەسیی تاکی سێیەمدا بەم جۆرەی لێ دێ:

(ستەوت) = [staut] کە بەزمانی ئنگلیزیی دەبێتە؛ he praised و لە شێوەی کوردیی ناوچەکانی هەوراماندا دەبێ بە.

- [ستایشناش =stayishnâsh]یان (ستایشش کەرۆ) کە بەواتای (ستایش دەکا) دێ ئەم بەرگە نوێیە چی پیشان دەدات!

ئەوەی کە لێرەدا سەرنج ڕاکیشەرە ئەوەیە کە وشە ئاڤێستاییەکە ناوبەندێکی

وەرگرتووە، بۆ گۆڕینی (دەم، کات) وراناوی لکاویشی هەیە یا وەریگرتووە جگە لەوەشی ڕاناوە کەسیە تاکە لکاوەکەشی وەرگرتووە وپتر لەوەش دەنگە بزوێنی ناوەڕاست کورت بووەتەوە واتە [I=â]بووە بە[I=a]لێرەدا ئازایەتیی ولێهاتوویی لێکۆڵینەوەی بەراوەردیی یان بەراوەردکاریی دەردەخات.

وێنەیەکی دیکە:

– [بەرە=bara] چاووەگ بۆ کاری هەڵگرتن (بەر) کەهەڵدەگیرێ ودەبرێ ولە شێوەی ناوچەکانی هەورامـاندا، دەبێ بە[بەردەی=barday]کـەلە شێوەی جافییدا دەبێ بە[بردن=birdin]ولەشێوەی ناوچەکانی بادینادا دەبێ بە[بر=bir].

لە (وشەی) یان لەڕستەی تەواوی وەک[بەریەنتەی=bar ya ntai] دەبینین کە ڕیشەکە هەیەو لەگەڵ ڕاناوی کەسی لکاوی کۆداو لەگەڵ گۆڕینی قەدی کارەکە بۆ ڕابوردوو واتە بەم جۆرە:

[بەر- یە- نتەی =bar ya ntai]کە بەواتای (بردیان، بەردشا، وێ برن، بەردیانش) دێ.

بە هەر حاڵ با پتردرێژە بەبەندسازییەکە بدەین و بەم بۆنەیەوە بۆ پاککردنەوەی ئەم ڕێبازە پێویستیمان بەسەر چاوەی کارەکانە.

٢- (قەدی کار) یان سەرچاوەی (کار) لەئاڤێستادا.

بێگۆمان لەم بەشەدا ئێمە هەوڵی ئەوە ئەدەین کە قەدی هەندێ (کار) لە ئاڤێستادا بخەینە ڕوو بەتایبەتیی ئەوانەی کەوەک کەرەسەی لێکۆڵینەوە بەکاریان دەهێنین.

– [پرسە=prsa]= (پەرسای، پرس، پەرس) = (to ask)

– [مەنیە=manya]= (ویر، بیر، فیکر) = (to think)

– [یەزە=yaza]= (پەرست، پەرستەی، پەرستن، لاڵیان، پاران) = (to worship)

– [هەچە=haca]= (خۆرا، خورین، لێ خۆڕین، بەگوێ کردن...) = (to follow)

– [زەیە=zaya]= (بوون، زا، زای،......) = (to born)

– [بەڤە=bava]= (بییەی، بوون، ڤییەی، دەستکەوت) = (to become)

– [خشەیە=xshaya]= (شاهەنشایکردن، فەرمانڕەوایکردن، سەرکەردەییکردن،

حوکمکردن، سەرکارکردن، سەرداریکردن) = (to reign)

– [تەنەڤ=tanav]= (تەنافنای، کیشتەی، توندکردن، توندکردەی، توننای)؛ (to pull)

– [کرنو=krnu]= (کەردەی، کردن، کرن) = (to make).

– [دە=da] (دا، دای، پێدان) = (to give) [دەدا=dada]، وەک (کار).

– [گرز=grz]=[گرەوای، گریە، گرین]= (to cry).

– [مرنک=mrnk]= (مرنای، مردن، کاولکردن) = (to destroy).[مرە=mra]=واتە (واچەی، ڤاچە، واچە، مرەم، مڤاچ، وتن، گوتن، ئاخاوتن) = (to speak).

٣-هەندێ (قەدی ناو) لە ئاڤێستادا.

ئەوقەدانەی کەبەپێی ئەرک پلەی گۆڕان بەسەر ناوەکەیاندادێت، واتە (with reduction gradation) .بۆ وێنە وەک:

– (نێر=ن): (پەد=pad) واتە (پێ، پا) = (foot) لە پارسیی نوێدا (پا=pa) لە ئاڵمانیی نوێدا (fuss)ە.

– (مێ)؛ (ئەپ=up) (ئاپ=up)، واتە (ئاو، ئاوی، ئاڤ، ئاب، ئاپ). لەپارسیی نوێدا، (ئاب= b)= (water) کە لە ئەڵمانیی نوێدا (wasser)ە. لەهیندی کۆندا[âp=ap]=[ئەپ=ئاپ]ە.

(نێرومێ=بۆهەردوولا بەکار دێت)، [گەڤ=gav]، [گاڤ=gâv]، واتە (گا، گاو، گاڤ) = (bull=cow)، کەلە ئەڵمانیدا دەبێ (kuh).

ئەنجامی ئەم سێ قەدەی سەرەوە بەم جۆرەی لێ دێت:

لە شێوەکانی کوردیی ئەمڕۆدا، (نێرومێ) و (نێرەموک) و (بێ لایەن)، تەنیا لە شێوەکانی هەورامانیی وبادینانیدا ماون، لە شێوەکانی جافیی و سورانیدا شوێنەمایان نەماوەو بەبیروڕای منیش ئەم ئاسان کردنە، ڕێڕەوی زمانی شارستانیەتیە.

لە شێوەی کوردیی هەوراماندا (پێ) وەک (نێر) هەڵسوکەوتی زمانناسیانەی لەگەڵدا دەکرێ و (ئاو) یش وەک (مێ) و (گاو) یش وەک جنس بۆ (نێرومێ) بەکار دێ، بۆوێنە وەک:

– گاوێ فرێماهەنێ= (گا–نێرومێ)ی زۆرمان هەن.

– دە مانگاوێ کەڵەگاوێشا هەن. واتە: (دەمانگا نێرەگایەکیان هەیە). گاوگەل، واتە (کۆمەڵێ گای نێرومێ).

زمانی فارسیی نوێش بۆ کێشەی نێرومێ هەر وەک شێوەی سۆرانیی وجافیی وەهایە ولە زمانی ئنگلیزیشدا نێرومێ بۆ زۆرکەم بەکار دێت بەڵام زمانی ئەڵمانیی لە نێرومێدا لەهەڵس وکەوتکردنی زمانناسیدا زۆر نزیکی زمانی ئاڤێستاییە.

ب– قەدی ئاوەڵناو، ئەویش لە دۆخی بەکارهێنانیدا بەپێی ئەرکی ڕستەسازیی، چەند گۆڕانکاریەکی بەسەردا دێت بۆ وێنە وەک:

– [برز=brz]قەدێکەکە ئاوەڵناوی لێ دروست دەکرێ.لەدۆخی (کارا= فاعل)، یان (پاڵپشت = مسند= مبتدا) ،دەبێ بە(بەرزە=barza).

بۆ وێنە، لە شێوەی کوردیی ئەمڕۆدا دەوترێ:

– باڵا بەرز هات.

– باڵا بەرز پیاوە.

– ئەو باڵا بەرزە.

٤–هەندێ قەدی (ناو):

بەپێی ئەرکی ناوڕستە سازیی، گۆڕانیان بەسەردا نایەت، یان ئەگەر ببێ، بەدەگمەن ڕوودەدات.

– نێر: [ما =mâh]واتە (مانگ، هەیڤ، ما، مۆنگ،...) لەپارسیی نوێ دا، دەبێت بە[ماە=h m]و لە هیندی کۆندا [ماس=mâs]ە ولە ئەڵمانیدا [موند=mond]ە.

– مێ: [خشەپ=xshap]، واتە، (شەو، شەب، ئەخشەپ، شەڤ، شەوە،...)

لەپارسیی نوێ دا[شەب= ab]ە ولە هیندیی کۆندا [کشەپ=kshap]ە.

– (بێ لایەن): [زرد=zrd]، واتە (زار، دڵ، زیل، در،...) و لە پارسیی نوێدا، دەبێ بە[هەرز=harz]و لە ئنگلیزییدا (هارت=heart) ە. (تێبینی: دەنگی[د=d]ی ئاڤێستایی، لە پارسیی نوێدا بووە بەدەنگی[=h]، لە زمانی ئێنگلیزیی و ئەڵمانیدا).

ئەنجامی ئەم بەراوردە:

وشەی (مانگ)، لە شێوەی هەورامانیدا (مێ) یە، کەچی لە شێوەی سۆرانی و جافیدا، ئەم جیاوازیە نیەو کەچی مانگ لە ئاڤێستادا، بەشێوەی (نێر) لەقەڵەم دراوە.لە فارسیی ئەمڕۆدا وەک شێوەی جافیی و سورانیی، نێرومێ، دەرناکەوێ. کەچی لە ئەڵمانیدا، (وشەی) مۆند [mond]، واتە؛ (مانگ)، نێرە.

وشەکانی (شەو، دڵ) یش، لە بارەی نێرو مێ وبێ لایەنەوە، هەروەک ئەوەی ئاڤێستان.

٥–هەندێ قەد، کە خاوەن پاشبەندێکی نادیارین لە واتادا، بۆ وێنە، وەک:

(نێر): [پەدە=pada]، واتە: (پەی، گورج، تیژ، وریا، هەڵمەت، ئەژدەر، هەنگام،......).

لەپارسیی نوێدا (پەی=pay)ە و لە ئینگلیزیدا (پەیس=pace)ە ولە هیندیی کۆندا، (پەدە=pada) یەو لە ئەڵمانیی دا، (شریت=schritt) ە.

شایانی باسە پاشبەندەکە، لێرەدا[ا=a]یە، کە لە ئاڤێستادا و لەم وشەیەدا واتای دیاری نەکراوە (بێ سنوورە)!

– (بێلایەن): [سەتە=sata]، واتە: [سەد، سەت، سەتە= sada,sat,sad].

لە پارسیی نوێشدا، [سەد=sad]ە ولە هیندیی کۆندا[چەتە= ata]یەو لە ئینگلیزیدا (hundred) = (هاندرد) ە ولە ئەڵمانیشدا (هوندەرت=hundert) ە. شایانی باسە، هەروەک لە سەرەوە وتمان، پاشبەندەکە [ا=a]یە.

– (مێ):[تەنوو=tan]، واتە: (تەن، بەدەن، لاشە، جسم، بەژن، لەش) لە فارسیی نوێدا[تەن=tan]ە ولە سانسکریتیدا، [تەنوو=tan]ەولە ئینگلیزیش دا (body) یە.

شایانی باسە پاشبەندە کە لێرەدا، [وو=û]ە.

ئەنجامی ئەمەی ئێرەی سەرەوە لەڕووی (نێرومێ)یەوە دەبێ بڵێین کە لە شێوەی کوردیی هەورامانیی دا (هەنگام، هەنگاو= گاڤ) مێیە بەم لە ئاڤێستادا (نێرە) ولە ئەڵمانیش دا هەر (نێرە). وشەی [سەد=sad]لە کوردیی ناوچەی هەوراماندا بێ لایەنە لەئاڤێستاشدا بێ لایەنە و هەروەک لە ئەڵمانیشدا وەهایە.

٦–هەندێ (قەدی ناو) لەگەڵ پاشبەندی واتادار و ئەرکداردا (وەک مۆرفیمی مێ ینە):

- پاشبەندی [تیی= tî] بۆ وێنە وەک [تەتیی= taitî]کە بەواتای (تاوتوو) دێ لە زمانی کوردییدا (تاوتوو، بژاردن، وجارای، چارکردن، چارەسەر،......) لە ئینگلیزییدا ئەمە بەرامبەری (ڕێمیونرەیشن=remunreration) دێ.

- پاشبەندی [تات=tât]کە وشەی [ئەمرتات=3martât]لێ دروست بووە وبە ئینگلیزیی بەواتای (ئیمۆرتالیتی=immortality) هاتووە کە لە کوردیی ئەمڕۆدا بەواتای (نەمریی، ژیان، ژیوایێ، ناسیاویی،......) دێ.

شایانی باسە ڕیشەی (ئەمرتات) ئاڤێستایی و (نەمریی) زمانیکوردیی ئەمڕۆ هەر یەکێکین. لە فارسیی نوێ دا بەناوی ئەم وشە ئاڤێستاییەوە ناوی مانگ (مورداد=murdad) هەیە، بەڵام لە بریی جاویدانە.

- پاشبەندی[ئەس=as]، [ئاس=âs] وەک لەوشەی[ڕەوچە=raucha]، [رەوچەس=rauchas] کە بە واتای (ڕۆشنایی، ڕۆشنی، ڕۆچن، رۆ، وەر، ڤەر) دێ، کەلە زمانی ئینگلیزییدا بەرامبەر (لایت=light) ە.

- پاشبەندی[مەن=man]، [مان=mân] وەک لەوشەی [دامەن=dâman] دا بەرچاو دەکەوێت، بەواتای (داهێنان، دامپەروەریی، پەروەردگاریی،......) دێ. بەرامبەری ئەم وشەیە لە ئینگلیزیی دا (کریەیشن=creation) ە.

- پاشبەندی [یش=ish] وەک لە وشەی [سنەئیش=snaish]دا کەبەواتای (باڵ، بەژن، قۆڵ، بازوو) دێت ولەئینگلیزییدابە واتای (ئارمس=arms) دێ.

- پاشبەندی[ترە=tra]وەک لەو وشەی[ڤەسترە=vastra]دایەو بەواتای) ڤەستەرە، دەرەدامان، شۆڕ، وەستەرە، کراسی ژنانە، ڕۆب، کراسی ئاگەرپەروەر،...) دێ ولەئینگلیزییدابەرامبەری وشەی (ڤەستمەنت=vestment)ە.

ئەنجامی ئەم بەراوردە:

یەکەم: لەڕووی بەندسازییەوە (مۆرفیمی مێ).

لە وشەی (تاوتوو)دا وەک وشەیەکی گەلیی باوی ناو کاروانچیان، یان ئاڵ وگۆڕ کەری ڕۆزیی بەڕۆزیی بەپێی کێشانە و پێوانە، یان هەر پێوەرێکی دیکە، جگە لە جۆرە دەنگێکی ئاوازەدەر، کە لە ئاوازەوە واتا دروست دەکرێ یان وەک لێکدراوێ، چە پاشبەندێ دیار نییە و لە ڕووی جینسەوە بێ لایەنە.

وشەی (تاوتوو) بەهۆی کاری یاریدەدەرەوەو پاشبەندی[ـە- = a] دەوری (مێ) وەردەگرێ وبە هۆی پاشبەندی [آ=â]ەوە دەوری (نێر) وەردەگرێ بۆ وێنە وەک:

تاوتوکەر؛ ئاد تاوتوکەرا (نێر)؛ ئادە تاوتووکەرنە (مێ). ئەوەی کە باوەڕ بۆی دەڕوا، ئەوەیە کە وشەی (تەیتی)ی ئاڤێستایی، بەرەبەرە هەنگاوی بەرەوئەوەی ناوە کە لەبڕیی پاشبەندی (مێیەکە) وشەیەکی دیکە. یان قەدێکی دیکەو هەرلەو دەنگانە بۆ پتر دەنگ دانەوە دروست ببێت و وشەیەکی (واتادەنگی=onomatopaeia) بهێنێتە مەیدانی وشە سازییەوە.

دووەم: لەڕووی ڕیشەوقەدەوە، هەر وەک خۆی پارێزگاریی کراوە.

- (ئەمرتات) لەگەڵ (نەمریی) دا:

١- دیارە (ئەمرتات) پێشبەندی (نەفی) ئاڤێستایی پێوەیە کە ئەویش [ئە=3a]یەو بەبێ کەم وزیاد بەواتای (نە)ی نەفی دێت.

٢- ڕیشەکە (قەد) بریتییەلە (مر) لەهەر دوو وشەکەدا (ئاڤێستاییەکەش وکوردیەکەیش).

٣- پاشبەندی [تات=tât]ی ئاڤێستایی بەرەو [ی=i] ناوزمانی کوردیی ئەمڕۆ هاتووە.

٤- ئەوەی کەبەر چاودەکەوێت، پاشبەندی (نەمریی) بێ لایانە.

- (ڕەوچە) و (ڕەوچن) و (ڤەر=وەر):

ئەوەی کە بەر چاو دەکەوێت ئەوەیە کەوشەی ئاڤێستایەکەش و کوردیەکانیش خاوەنی هەمان قەد وڕیشەن. لە روی پاشبەندی (مێ) وە وشە کوردیەکان نییانەو پتر لەوەش بێ لایەنن! دەنگەکانی هەر وشەیەک لەوانە بێگانە بەوەی ئاڤێستایی نین.!

- (دامەن) و (داهێنان).

١- هەر دوولایان بەپێشبەندی [دا=dâ]وە خۆیان ڕازاندووەتەوە کەلە ڕووی واتاوە (دروستکەر=خالق-ع) بەدەستەوە دەدات و وەک وشەیەکی سەرەکیی لە قەڵەم دەدرێ و بەشی دوومیشی [مەن=man]وەک پاشبەند بەواتای (خاوەن) لەقەڵەم دەدرێ کەچی لەوشە کوردیەکەدا چاوگی کاری پێوەبەند بووە و ئەمەش ئەو ئاڵو گۆڕەیە کەبەدیی دەکرێ.

٢- لەڕووی واتاوە هەر دووکیان یەک واتا بەدەستەوە دەدەن.

٣- لەڕووی (پاشبەند) ەکەوە کە لە ئاڤێستادا (مێ)ی دروست کردووە لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا بێ لایەنە.

- (ڤەسترە) و (ڤەستەرە= وەستەرە):

١- لەڕووی پاشبەندی (مێ)یەوە هەر دوولایان وەک یەکن وهەردوولایان بۆ (مێیەتی) ئەو پاشبەندەیان وەرگرتووە.

٢- لەڕووی واتاوە ئەوجۆرە کراسە دەرەداوێنانە داوێندرێژ، دامان شۆڕ (لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا تایبەتیی بووە بەپارچەی هەڵاوەوە و بۆ ئافرەتە) بەڵام لە ئاڤێستادا، تایبەتییە بە(خوریی = پەشم = پەژم) بەئاگر پەروەریی پەرستگایانی زەردەشتییەوە.

٣- لە ڕووی (قەدی) و (ریشە)وە، هیچ ئاڵوگۆڕێکی دەنگسازیی یان بەندسازی بەسەریدا نەهاتووە. ئەوەی کە لێرەدا دەبێ بوترێ ئەوەیە کە پاشبەندی (مێ) لە شێوەی کوردیی ناوچەکانی هەورامانـدا [ێ=ê]یە، بۆ وێنە وەک: (کناچ=کناچێ. خانم=خانمێ.) یان پاشبەندی [ی=]ش وەک: (ژەن=ژەنیی، ژەنێ. تەوەن= تەوەنیی، تەونێ).

- ناوی عارەبیی بۆ ئافرەت هەر پاشبەندی[ێ=ê]ی دەخرێتەدواوە، وەک (فاتمە-فاتمێ، خدیجە-خەجێ، زێنەب-زێنەبێ، ئایشە-ئایشێ، عەتیە -عەتیێ، نەجمە-نەجمێ).

- هەمووکۆیەک پاشبەندی (مێ) وەردەگرێ، کە [یی=I] وەک، پیێ، پیاو، پیاوان، پیا، پییێ، ژەنێ، ژنان، کاوڕ، کاوڕێ، هەنارێ، هەناری زۆر. تەوەنێ (بەردی زۆر)، خوی (خواڵەی زۆر)، کاڵێ= (کاڵای زۆر)،یان زۆر پێ نەگەیشتوو.

٧- هەندێ (قەدی کار) قەدی ئاوەڵناو کە بەهۆی هەندێ پاشبەندەوە (ناوکارا) دروست دەکەن:

- پاشبەندی [تر=tr]، [تەر=tar]، [تار=târ]، لەوشەی [داتەر=dâtar]دا، کەبەواتای (دروستکەر، داهێنەر، پەروەردەکەر) هاتووە و بەرامبەری لەزمانی ئینگلیزییدا وشەی (کریەیتەر=creter)ە لە هێندیی کۆن (داتەر=dhâtar)ە.

- پاشبەندی [ون=un]، [ڤەن=van]، [ڤان=vân]، وەک لەوشەی [رتەڤەن=ratvan]دا هەیە و ئەمەش لە ئینگلیزییدا بەواتای (پایوز=pious) دێ ولە

کوردیی ئەمڕۆیشدا بەواتای (ڕاسترەو، ڕاستەوان، ڕاستەڤان، وشەکە دینیە) دێ.

- پاشبەندی [ڤەت=vat]، [ڤەنت=vant]، وەک لە وشەی [ئەستڤەنت=astvant]دا هاتووە، واتای (مادیی، تەنیی، جەسەدیی) وەک لە وشەی (ئەستۆڤەنت)دا، دێت.

ئەنجامی ئەم بەراوردە بەم جۆرە دەگرێتەوە:

- (داتەر) و (داهێنەر).

پاشبەندی وشەکەی ئاڤێستا، لە ژمارەی دەنگدا لەوەی (داهێنەر) زۆرترەو بەلایشمەوە وەهایە کە دەبێ پاشبەندی (ناوی کارا) لەم دوو وشەیەدا هەر وەک یەک بن، واتە [-ەر=ar-]چونکەلەم ڕووەوە ناوی کارا دروستکردن، لێرەدا بریتییە لە قەدی کارو و پاشبەندی [-ەر=-ar-] وەک لەم ووشانەدا بەر چاودەکەون، (باسەکەمان ئەم جۆرانەن):

- نووس، نووسەر، واتە: (نووس+سەر) = نووسەر
- بڕ، بڕەر، واتە: (بڕ+ەر) =بڕەر
- فرۆش، فرۆشەر، واتە: (فروش+ەر) =فرۆشەر
- دڕ دڕەر، واتە: (دڕ+ەر) =دڕەر
- پژم پژمەر، واتە: (پژم+ەر) =پژمەر

وشەکانی (ڕەتەڤەن) و (ڕاسترەو) یان (ڕاستەڤان)، لە ڕووی پاشبەندەوە وەک یەک دروست کراون جگە لە بەرزونزمی هەندێ بزوێن.ئەوەی کە لەڕووی بەراوردکردنی ئەم دوو وشەیەدا دەردەکەوێت ئەوەیە کە ناوی کاراکە پێک هاتووە لە ئاوەڵناو وپاشبەندی کردەوەی کار. لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا لەم جۆرانەمان زۆردەست دەکەون و ئەمەش ڕێڕەوێکە بۆ داتاشینی وشەی نوێ بۆ بەدەستەوە دانی واتای نوێی ڕۆژانەی پێویست.

لە وشەکانی (ئەستەڤەنت) و (ئەستۆمەند)دا پاشبەندەکان هەروەک یەکن ئەگەر هاتوو ئەوەمان بەیاد هێنایەوە کە دەنگی [د=d] و دەنگی [ت=t] لە هەندێ وشەدا جێگا گۆرکێ دەکەن.

٨-هەندێ قەدی ئاوەڵناو کەلەگەڵ هەندێ پاشبەنددا ئاوەڵناو دروست دەکەن:

- پاشبەندی[-کە=-ka] کە لەگەڵ قەدی [هوش=hush]دا ئاوەڵناوی (هوشک=hushk) دروست دەکەن کە بەواتای (وشک، هوشک، ڤشک) دێ ولە

پارسیی نوێدا (هوشک=hushk)ە ولە سانسکریتیدا (سوسکە=suska) یە.

- پاشبەندی[-رە=-ra]لەگەڵ قەدی [سوخ=sux]دا وشەی ئاوەڵناوی [سوخرە=suxra]دروست دەکەن کە بەواتای (red)ی ئینگلیزیی هاتووەو لە کوردیی ئەمڕۆیشدا وشەکانی (سوور، سورغ، سۆر) مان هەن.

- پاشبەندی [مەت=mat]، [مەنت=mant]وەک لە وشەی [خرەتومەنەت=xratumant] دایە و قەدی ئاوەڵناو [خرەت=xrat] دەکاتە ناوی کارا (خرەتومەنت) کە لەکوردیی ئەمڕۆدا بەواتای (کۆڵنەدەر)، (نەبەزیو) هاتووە و ئەمڕۆش لە هەندێ شێوەی کوردییدا [خیرەتمەند=xiratmand]هەیەو بەهەمان واتا بەکار دێت.

لە شێوەی کوردیی ناوچەکانی هەوراماندا وشەی (خیرەتیی) بەهەمان واتا هەیەو بەکار دێت، لەوانەیە وشەی عارەبیی (غیرە) بەشدار بێ.

ئەنجامی ئەم بەراوردە ئەوەیە کە پەیوەندی یەکی زۆر زۆر بەتین لە نێوان وشە سازیی نێوان ئاڤێستاو زمانی کوردیی ئەمڕۆدا هەیە. بەتایبەتیی لەم جۆرە وشە سازییەدا بۆیە دەبێ و پێویستە بۆ وشە داتاشین یان پێکهێنانی وشەی نوێی سازدراو بۆ گونجاندن لەگەڵ کەرەسەی نوێی ڕۆژانەی هاوچەرخدا پەنا بەم ڕێگایە ببرێ.

ئەمە لە لایەکەوە لەلایەکی دیکەوە وشەی وەک (سوخرە)ی ئاڤێستایی کە تەمەنێکی مێژوویی دوورو درێژی بەسەر بردووە سەرنجمان بۆ ئەو ئاڵوگۆڕە زۆر بچوکۆلەیە ڕادەکێشێ کەبەسەریدا هاتووە وبووەبە هۆی ئەو نەختە جیاوازیەی کە ئەمڕۆ بەر پابووە.

(لەئاڤێستادا-سوخرە)، لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا (سورخ، سۆر، سوور).

ئاڵوگۆڕەکە تەنها جێگا گۆڕکێی دەنگی[و] ودەنگی [ر] دەگەرێتەوە.

٩- پاشبەندی ڕاستەقینەی مێی ڕاستی (سروشتی) و لەگەڵ قەدی مێینە و قەدی (نێر) و هی بێ لایەندا کە ئەمەش پاشبەندێکی هاوکێش و بەرامبەری هەیە.

١- پاشبەندی[-آ=-â]:

ئەم پاشبەندە تایبەتییە بەجینسی مێینەوە ودەچێتە سەرقەدی نێرینەوە دەیکات بە(مێ). بۆوێنە وەک:

قەدی[ئەسپ=3asp]، (- [ـە=a]-)، قەدێکە ئەگەر پاشبەندی مێینەی وەرگرت کە[آ=â]یە دەبێ بە(مێ)یان بەواتای مایین دێ و واتە:

- [ئەسپ=3asp]- [ا=â] [ئەسپا=3asp]واتە، (مایین).

٢- ئەمە، بەتەواویی بەرامبەری پاشبەندی[-ا=-a]ی نێرە، واتە، [ئەسپ=3asp]+[ا=a]دەبێ بە[ئەسپە=3aspa] کە بە واتای (نێر= ئەسپ) دێ.

٣- هەروەها پاشبەندی[آ=â] لەگەڵ قەدی [دەین=dain] وەک بێ لاین، بەڵام بۆ (مێ=مێینە) دەیگۆڕێ ولەگەڵ ئەوەشدا ئەم قەدە (نێرینە)ی لێ دروست ناکرێت واتە: [دەین=dain] دەبێ بە[دەینا=dainâ]کە وەک ناوێکی (مێ) هەڵس و کەوتی لەگەڵدا دەکرێ.

٤- پاشبەندی [ا=a] کە لەم مەیدانەدا تایبەتی یە بەنێرینەوە دەچێتە پاشکۆی قەدی [دەست=dast]نێرەو تایبەتی یە بەنێرەوە نێرینەیی ڕۆشن دەکاتەوەو بەس، واتە پاشبەندی (مێ)، کە [آ=â]یە وەر ناگرێت!

واتە:[دەست=dast]- [ە=a]=[دەستە=dasta] و ئەمەش لە ئاڤێستادا نیشانەی نێریی وەرگرتووە. (تەماشای: خاڵی شەشەم، لەم مەیدانەدا).

هەروەک لە پێشتر وتمان، نیشانەی (مێ و نێر)ی گینسی لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا هەر تەنیا لە شێوەی بەهدینانیی و هەورامانییدا ماوەو لەم ڕووەوە ئەمانە هەندێ وێنەن:

"ئەڤ ڕۆژا زەرین دا، چیا؛
خەملینە مێرگ، کەسک بو، گیا
چەند شۆخ و شەنگی، دابیا
ڤان سوسن، ڤان خومریا
تەیفێن تەیە لێ بو خویا"

(مژدەهاڕۆژ - ل-١٤٩)

سەیدی هەورامی، مەرەمۆ:

"لوۆ (ژیوار) مەبوو شێت و (نیشاتێ)
(نیشاتێ) شێوناش، عەیش ونشاتم
نێشاتۆ کاکەبارۆمی خجلنۆ
خەمیش، بەرگم، پەژارەش بۆ خە تم"

(مژ، هەورامان، ل - ١١٠٦)

(نیشات) ناوە و بۆ ئافرەت بەکار هاتووە و سەیدی حەزی لەو خانمەیە کە بەناوی (نیشات) ە وەیەو لە شێوەی ناوچەکانی هەوراماندا، ناوی ژن ئەگەر عارەبیی بێ، یەکسەرە پاشبەندی (مێ) =[ێ=]ی دەخرێتە پاشکۆ وەک ئەمەی ئێرە (نیشات a نیشاتێ)

بۆ زۆرتر لەم ڕووەوە زانین تەماشای (ژمارەی-شەش- ی ئەم باسەی سەرەوە بکەرەوە).

٥- قەدی ئاوەڵناو لەگەڵ پاشبەندی[آ=â]دا ئاوەڵناوێکی مێینە دروست دەکات، بۆ وێنە وەک:

- [سورە=sura]کە خۆی قەدی ئاوەڵناوەو بەواتای[زۆر=zôr]هاتووە بەهۆی پاشبەندی[آ=â]وە دەگۆردرێ بەرەومێینەیی واتە دەبێ بە: [سورا=sur] .یان، ئەم پاشبەندە دەخرێتە پاشبەندی[ئەکە=3aka]وە دەبێ ئاوەڵناوی (مێ) واتە: [ئەکا=3akâ] کە بەواتای (شەڕانی، پیس، کخ) هاتووە.

ئەنجامی ئەم بەراوردە:

١- لەبارەی وشەی (سورا) وە و وشەی (زۆر)ی ناو زمانی کوردیی ئەمڕۆوە ئەوە بەر چاودەکەوێت کە ئاڵو گۆڕ لە دەنگدا ڕووی داوە واتە دەنگی [س=s]ی ئاڤێستایی بەرەو دەنگی[ز=z]ی کوردیی ئەمڕۆ چووە و دەنگی بزوێنەکەشی بەرەو کراوەیی هەنگاوی ناوە.

٢- لەبارەی (نێرومێ)یەوە هەمیشە ئاوەڵناوی شوێنکەوتووی ئەو ناوەیە کەئەو ئاوەڵناوە دەربارەیەوە دەدوێ تاریفی دەکات وپیایدا هەڵدەدات و دەربارەیەوە شتمان پێ دەڵێ. بۆ وێنە لە شێوەی هەورامانیدا ئاوەڵناوی (سوور، سورخ، زۆر، کخ) بەم جۆرە دەوری خۆی لەگەڵ ناوەکەدا دەبینێ:

- پیای زۆردار، پیای سوور، پیای کخ.
- ژەنی زۆردارە، ژەنی سوورە، ژەنی کخە.

٦- هەندێ قەدکە بیری ئاوەڵناوییان تیادانییەو بەم بەهۆی هەندێ پاشبەندەوە خۆیان دەکەن بەئاوەڵناو

- [بوم=bum]واتە زەویی یان دێ، بەهۆی پاشبەندی [-ی =-i]وەدەبێ بەئاوەڵناوی (مێ) واتە دەبێ بە[بومیی= bumî]کە بەواتای (خاکی) دێ.

شایانی باسە ئەم دوو (زاراو)ە لە شێوەی ناوچەکانی هەوراماندا بەکار دێت و بەم لە شێوەیەکی دیکەدا بەرچاوم نەکەوتوون تەنیا ئەوە هەیە کەوشەی (بوم) ولەگەڵ (لەرز)دا وشەیەکی لێکدراویان پێک هێناوە وئەویش وشەی (بومەلەرزە)یە، کەلام وایە لە سەر پاکی شێوەزارە کوردیەکاندا ڕەوان وزانراو وناسراوبێ.

وشەی (خاکی=بوومی) وەک ئاوڵناو بەکار دێت، بۆیەکێک کە زۆربەی کاتی لەگەڵ زەویی و کشت وکاڵدا بەسەر دەبات یان دوورە پەرێزە لە ئاوەدانی و شارستانیەتەوە.

بەکارهێنانی ئەم دوو وشەیەش وەک ئاوەڵناوبەم جۆرەیە:

- ئازادبومیا (خاکیا).
- پەریزادە بومیەنە (خاکیەنە).

لە شێوەی ناوچەی بەهدیناندا لە دۆخی (پاڵپشت وپاڵدەرەوەدا) نێرومێ بەپاشبەندی (نێر) یان هی (مێ) باشتر دەدەکەوێ بۆ وێنە دەوترێ:

"ژلالش وئێسیانە
کانیا سپی، خوەش دەرمانە"

یان دەوترێ:

"بەهەشتما دن لالش
چ قاس هوندەرک خوە شە
ب گول وئاڤ و وشە
باخچەکێ، ب ڕەوشە"

(مژدەها رۆژ-١٣٤)

یان دەوترێ:

"توی پادشاهی پڕ کەرەم
ئاسمان تەدانی، بێ ستون
لوتف و کەرەم، خشم و ستەم
لالش تەکر، دژداە وتون"

(مژدەهارۆژ-ل-١٣١)

١٠- پاشبەندەکانی پلەی بەراوردیی.

پلەی بەراوردکردن و جیاوازیکردن لە نێوان پلەکانیدا لەڕووی واتاوە دەبێ پەنا

ببرێتە بەر پلەکان، یان بەشێوەیەکی ڕۆشنتر، پاشبەندی بەراوردەکە نرخی واتایی بەراوردەکە دەردەخات.

لەم ڕووەوە لە ئاڤێستادا ئەم پاشبەندانە وەک پلەی بەراوردیی بەرچاو دەکەون، واتە:

١- پاشبەندی[یاس=yâs]، [یەس=yas] یان [یانس=yâns]، بۆ وێنە قەدی (ڤەهۆ=vahu) بەواتای (باش، چاک، خاس) هاتووە ولە ئینگلیزیدا بەواتای (گود=good) هاتووە ولە ئەڵمانیدا (گوت=gut)ە.

کاتێ کە ئەم قەدە، پاشبەندی [یە=ya]ی وەرگرت دەبێ بە(ڤەهیە=vahya) کە بەواتای (چاکتر، خاستر، باشتر، ڕەندتەر) دێت ولە ئینگلیزییدا وشەی (بێتەر=better) دەگرێتەوە ولە ئەڵمانیدا (بێسەر=besser) دەگرێتەوە.

لە کوردیی ئەمڕۆدا جگەلەو واتایانەی سەرەوە لە شێوەی هەورامانییدا وشەی (بە=bah)مان هەیە، کەبە تەواویی زادەی وشەی ئاڤێستاییەکەیە لەگەڵ ئاڵو گۆڕێکی کەمی دەنگدا.

ئەم وشەیە لە شێوەی هەوراماندا بەواتای (چاک، خاس، ڕەند، باش) هاتووە وپتر لەوەش وشەی (بەھ) ئاوەڵناوە و بەم جۆرەش پلەی بەراوردیی دروست دەکات.

بەھ=ڕەند، چاک، خاس، باش.

بەھبەھ=چاکتر، زۆرچاک، زۆر ڕەند (ڕەندتر= بێهتەر).

بەھبەھبەھ =(چاکترین، ڕەندتەرین، خاستەرین) = (بێهتەرین).

٢-پاشبەندی[ترە=tra]، [تەرە=tara].

ئەم پاشبەندە دەچێتە پاشکۆی قەدی ئاوەڵناوەوە و پلەیەک لە نرخی ناو نیشانەکە زیاد دەبێ، بۆ وێنە وەک:

- [ئەکە = 3aka]قەدی ئاوەڵناوەو بەواتای (کخ، خراپ، پیس، شەڕانی) هاتووە. کاتێ کە پاشبەندی[تەر=tara]دەکەوێتە پاشکۆیەوە دەبێ بە(ئەکەتەرە=aktara) واتە (خراپتر، خراپتەر، کختر، کختەر، پیستر، پیستەر، شەڕانیتەر،...)، کەلە ئینگلیزییدا واتای (مۆرئیڤل=moreevil) ئەدات.

لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا ئەم جۆرە پاشبەندانەی پلەی بەراوردکاریی، لەگەڵ قەدی ئاوەڵناودا دەورێکی باڵایان هەیە لە دروست کردنی وشەی نوێدا.

٣- بۆ پلەی با لەئاڤێستادا پاشبەندی[یشتە=ishta]بەر چاو دەکەوێت کەدەچێتە

پاشکۆی وشەی (سورە=sura) ەوە وشەی نوێی[سەڤیشتە=savishta] دروست دەکات کە بەواتای (بەهێزترین، بەهێزتەرین، زۆردارترین، زۆردارتەرین) دێ و بەرامبەر (زەسترونگەست=the strongest)ی ئینگلیزییە.

ئەوەی کە لێرەدا، بەر چاودەکەوێ ئەوەیە کە قەدی وشەکە گۆڕانکاریەکی بەسەردا هاتووە تاوەکو ئەو وشەیە ئەوپلە با یە دروست دەکات، کەچی لەوەی هاوسەنگی لە زمانە کوردییەکەدا ئاڵوگۆڕی بەسەردا نایەت وئەوە هەیە کەڕیشەکەیان هەریەکێکن.

٤- هەندێ قەدی ئاوەڵکار ڕەنگ، پاشبەندی[ئەرە=ara] وەردەگرن و پلەی بەراوەردکاریی دروست دەکەن بۆ وێنە وەک لەم وشەیەی خوارەوەدا:

- [ئوپ=3up]+[ئەرە+ara]=[ئوپەرە=3upara] واتە (ژووروتر، سەرتەر، هۆرتەر، سەرووتەر، سەرووتر، باڵا، باڵا تەر،...) لە زمانی کوردیدا ئەم پاشبەندانە (پاشبەندی بەراوردەکاریی) دەکەونە پاشکۆی هەندێ یان زۆرتری ئەو جۆرە ئاوەڵکارانەو ئەوپلە جۆرانە دروست دەبن، بۆ وێنە وەک:

- خوارتر، وارتەر،
- پاینتر، پاینتەر،
- لاپاڵتر، لاپاڵتەر،
- درەنگتر، دێرتەر،
- چوورتەر، ژووروتر،

٥- بۆ پلەی باڵا پاشبەندێکی دیکە بەر چاو دەکەوێ بۆ وێنە لەگەڵ ئەم وشەیەدا هەیە:

قەدی وشەکە بریتیە لە، [تەمە=tama]و کاتێ کە یەک دەگرن، دەنگی [ت=t]ی قەدەکە دەقرتێ و بەم جۆرە وشەکە دەردێت: [ڕەیڤەتەمە=raivataama] واتە زۆرڕۆناک، ڕۆشنتەرین، کەلە ئینگلیزییدا بەرامبەری (mostradiant)ە.

ئەنجامی بەراوردی ئەم پلەی بەراوردیە

هەروەک لە سەرەوە وتمان زمانی کوردیی ئەمڕۆ لە ڕووی پلەی بەراوردییەوە پاشبەندەکانی دیارین وئەوانیش[تر=tr]و[ترین=trîn]ن وهەندێ جاریش چەند بارە ئاوەڵناوەکە دەوترێتەوە گوایا بۆ دڵنیاییە لە لایەکەوەو لە لایەکی دیکەوە

ڕۆشنکردنەوەی پلەکەیە وهەندێ جاریش وشەی (زۆر) لەگەڵیداو لەپێشەوەیدا دێت ئاوەڵکاراویی دەکات (تەماشایی پێشەوە بکەرەوە).

لە زمان کوردیی ئەمڕۆدا پاشبەندی[تر=tr] بۆ کارو ئەرکێکی دیکەی زمان بەکار دێت و ئەویش ئەرکی (تەرتیبی) = (ریزیی) دەنوێنێ بۆ وێنە وەک:

(ا)- با کاوە بڕوات، بائازاد بلۆ، باشێرە بلوا.

(ب)- بایەکێکی تر بڕوات. واتە بایەکێکی دیکە بڕوات، بایەکی دیی بڕوا؛ بایۆتەربلۆ.

(ج)- مانگێ تر دێم= مانگێ تەر مەو= هەیڤا دیی ئەز دەهیم، (دیی= تر).

١١- وشەی لێکدراو لە ئاڤێستادا:

ا- لە ئاڤێستادا (وشەو ناو نیشان هەڵدەرەکەی) پێکەوە وشەی لێکدرا و دروست دەکەن بۆوێنە دەوترێ:

- (ڤیس=vîs)بە واتای (ماڵ، خانوو) هاتووە؛

- (پەتیی=patî)بە واتای (گەورە) دێ.

بەهەر دووکیانەوە بەم جۆرە یەکیان گرتووە:

- (ڤیس پەتیی=vîspat) واتە (گەورەی ماڵ).

ئەگەر وشە بەوشە بەرەو کوردیی ئەمڕۆ بیبەینەوە بەم جۆرەی لێ دێ: (ماڵ، گەورەی) و بەم جۆرەی لێ دەکرێتەوە (ماڵی گەورە) کە ئەمە خۆی لە خۆی دا ئەو واتایەی وشەکانی ئاڤێستا بەدەستەوە نادات!

ئەوەی کە لێرەدا بەدیی دەکرێ ئەوەیە کەلە ئاڤێستادا ناوەکە پێش ئاوەڵناوەکە دەکەوێ وئەوجا پێکەوە ناوە لێکدراوەکە دروست دەکەن، کەلە ڕوویەکەوە ناوی لێکدراوەو لەڕوویەکی دیکەوە بەهەر دووکیانەوە ئاوەڵناوێکیان دروست کردووە.

لەکوردیی ئەمڕۆدا ئاوەڵناوەکە پێش ناوەکەدەگرێ وئەوجا بەهەر دووکیانەوە ناوێکی لێکدراو لە لایەکەوە دروست دەکەن ولە لایەکی دیکەشەوە دەوری ئاوەڵناوی لێکدراو دەتوانێت ببینێ! واتە: - ئاڤێستا دەلێ: (ڤیس پەتی) = (ماڵ گەورەی).

- کوردیی یەژێ: (گەورەی ماڵ).

ب- جۆرێکی دیکەی وشەی لێکدراو لە ئاڤێستادا:

- [نر=nr] واتە:نێر=پیاو.

- [گەر=gar] واتە:خراپ، زاڵم، دیکتاتۆر، کەللەڕەق.

هەر دووکیان لەم بارەوەو لە ئاڤێستادا بەم جۆرە ناو (ئاوەڵناو)ی لێکدراویان دروست کردووە:

- [نر=nr]+[گەر=gar]=[نرگەر=nrgar] واتە؛ نێرەکەر، کەللەڕەق، دیکتاتۆر، کەبەرامبەری لە ئینگلیزییدا دەکاتە (مان دیڤۆرەر=man-devourer).

ئەم لێکدراوە تایبەتیە بەو پیاوەوە کە مافی ژنەکەی خواردوە؛ ئەمە لە لایەکەوە لەلایەکی دیکەوە ئەم لێکدراوەیە کەلە کوردیی ئەمڕۆدا بۆ هەمان مەبەست هەیە یان دروستکراوە (ئەمە تەنهاوشەی- نێرەکەر- دەگرێتەوە، بەڵام لە دۆخی کەرە پیاودا) ڕێڕەوەکە دیسان وەک ئەوەی سەرەوە دەگرێتەوە وپێچەوانە دەڕوێنێ، بۆ وێنە لەمەی خوارەوە وردبەرەوە:

- [نر=nr]+[گەر=gar]=[نرگەر=nrgar] واتە: (پیاوی کەر) لە کوردییدا بەم جۆرەیە: (کەر+ە+پیاو) = (کەرەپیاو)

پ- جۆرێکی دیکە کەلە ئاڤێستادا بەر چاو دەکەوێت بۆ وێنە وەک:

- [ڤیشە=vîsha] واتە (ژار، تێکدەر، خراپکەر،...) وەک (ناو)ە.

- [ڤەیپە=vaipa] واتە (پرژن، رژێنەر، فرێدەر، پررژێنەر، دەرخواردەر،...) وەک (کار) یان وەک (ناوی کارا) = (کە کاری ئاوەڵناودەبینێ). ئەمانە بەم جۆرەی خوارەوە یەک دەگرن وناوی لێکدراو (ئاوەڵناو) دروست دەکەن، واتە:

- [ڤیشە ڤەیپە=vîsha vaipa] کەبەواتای (ژارپرژێنەر) دێت ئالێرەدا لێکدراوەکەی ئاڤێستا وئەوەی کوردیی ئەمڕۆ هەروەک یەکێکن و چە جیاوازی یەکیان دروست نەکردووە.

ت- لێکدراوێ کە پێک هاتووە لە (ناو+ناو) بۆ وێنە وەک:

- [دەیڤە=daiva]، واتە: (دێو، ناڕاست، درۆ)

- [یەزنە=yasna]، واتە: (جەژن، پەرستن، سروود، قوربانی، نوێژ، دۆعا،...).

هەردووکیان بەم جۆرە یەکیان گرتووە:

- [دەیڤە یەزنە=daivayasna]واتە: (دێو پەرستن).

(١) یان ئەم جۆرەی خوارەوە:

- [نەریە=narya] کە بەواتای (پیاو، پیاوانە، ئازا، دڕ،...) دێ.

- [مەنە=mana] کە بەواتای (ڕوان، ڕەوان، ڕۆح، وژدان، زەمیر......) دێ.

ئەم جووتە بەم جۆرەی خوارەوە لێکدراو پێک دەهێنن:

- [نەریەمەنە]=[naryamanah] کە بەواتای (پیاوی ویژداندار، پیاوی پیاوانە،...) دێ.

(٢) یان، (ژمارە-کە لێرەدا،بەئاوەڵناو، لە ڕووی ئەرکەوە سەرژمێر دەکرێ) لەگەڵ ناودا پێکەوە و هەر دووکیان بەجووتە لێکدراو ناو (ئاوەڵناو) پێک دەهێنن، بۆ وێنە، وەک:

- [دڤە=dva]، واتە (دوو) وکورتەکەشی لە لێکداندا دەبێ بە[بی=bi]. لەگەڵ ناوی[زەنگرە=zangra] کە واتای (لاک= لاق، لنگ، قاچ،...) دێ. یەکدەگرەن و وشەیەکی لێکدراو بەهەر دووکیانەوە پێکدەهێنن و وەک:

- [بیزەنگرە=bezangra]، کەبەواتای (دووزەنگرە، دوولنگ، دووپێ، دووقاچ،...) دێ. لەم جۆرە لە کوردییدا (سێ لنگ-سێ قاچ) یش هەیە کەوەک جۆرە قەرزێکی زمان ناسیی بۆ (مرۆی پیر) بەکار دێ، کاتێ کەمرۆی پیر دارێ بەدەستەوە دەگرێ.

هەر لەم جۆرە، بەڵام لە بریی ژمارە، ئاوەڵناو بەکار دەهێنرێت، وەک:

- (سیاوجامانە=سیاوچەمانە)ی ئەمڕۆی گۆرانی سیاوجامانەی دینیی ئاهورایی هەورامان.

- (چوارپێ)، کە بەواتای (وولاخ) دێ، کەبۆ پیاوی ناژیریش بەکار دهێنرێ.

٣- لێکدراوی ژمارە لەگەڵ ژمارەدا

لە ئاڤێستادا لە ژمارە (دە=دەسە) ەوە، لێکدان دەست پێ دەکات و تا ژمارە دەگاتە (سەتە=sata) و واتە بەم جۆرەی خوارەوە:

لە ئاڤێستادا لە بریی ژمارە (١٠=دە)، (دەسە=dasa) بەکار دەهێنن و ئەم جۆرە ژمارانە لەدێهاتەکانی هەورامانی تەختدا بۆ گوێز ژماردن هەر بەکاری دێنن و ئەگەر هاتوو زانیمان (دەسە گوێز) بۆ ژماردنی گوێز وەک (کیل=ع)ی عارەبیی وەهایە واتە، دەوترێ دەستەیەک گوێز، دە دەسە گوێز، سەد دەسە گوێز، کە دەکاتە (هەزار گوێز) = (هەزارێ وەزیی).

بەهەر حاڵ لە (١١) تاوەکو (١٩) بەم جۆرەیە:

(١) بۆ ژمارە یازدە دەوترێ: (ئەیڤە دەسە=aivadasa)، لە ناوچەکانی هەوراماندا یەژن (دەسەو یۆوە)، زازاییەکان ئەڵێن (دەس ویو).

(٢) بۆ دوانزدە لەئاڤێستادا دەوترێ: (دەڤە دەسە=davadasa)،

لەهەورامان دەبێژرێت: (دەسە ودوێ)، زازایەکان یەژن: (دەسەو دی).

(٣) لەئاڤێستادا بۆ سیانزە دەوترێ (تری دەسە=tri dasa)،

لە هەورامان دەڵێن: (دەسەو یەرێ)، زازایەکان یەژن: (دەسەو هێرێ).

(٤) لەئاڤێستادا بۆچواردە دەوترێ: (چەدڤاردەسە= chatvardasa)، لە هەوراماندا دەوترێ: (دەسەوچوار)، زازایەکان دەڵێن: (دەسەوچێر).

(٥) لەئاڤێستادا بۆ پانزە دەوترێ: (پەنجە دەسە=pancha dasa).

لە هەوراماندا دەوترێ: (دەسەو پەنج)، زازایەکان دەڵێن: (دەسەوپەنج).

(٦) لەئاڤێستادا بۆشانزەدەوترێ: (خشڤەش دەسە=xshvash dasa)

لە هەوراماندا دەوترێ: (دەسەو شش)، زازایەکان دەڵێن: (دەسەوشێش).

(٧) لەئاڤێستادا بۆحەڤدە دەوەترێ: (هەپتە دەسە=hapta dasa)، لەهەوراماندا دەوترێت: (دەسەو حەوت)، زازایەکان دەڵێن: (دەسەو هوت).

(٨) لەئاڤێستادا بۆهەژدە دەوترێ: (ئەشتا دەسە=3shta dasa)، لە هەوراماندا دەوترێت: (دەسەو هەشت)، زازایەکان دەڵێن: (دەسەو هەشت).

(٩) لەئاڤێستادا بۆنۆزدە دەوترێ: (نەڤە دەسە=navadasa)، لەهەوراماندا دەوترێت: (دەسەو نۆ)، زازایەکان دەڵێن: (دەسەونیڤ).

ا- ژمارە دەیە دەوریەکان لەبیستەوە بۆ پەنجا

(١) لەئاڤێستادا بۆبیست دەوترێ: (ڤی-سەتی=vîsatî)، لەهەوراماندا دەوترێت: (ویست=wîst)، زازایەکان دەڵێن: (ڤیست=vîst).

(٢) لەئاڤێستادابۆسیی دەوترێ: (تری سەتەم=tri satam)، لە هەوراماندا دەوترێت: (سیی=s)، زازایەکان دەڵێن: (هێرس=hirs).

(٣) لەئاڤێستادا بۆچل دەوترێ: (چەشڤەر سەتەم= chashvar satam)، لە هەوراماندا دەوترێت: (چل= chil)، زازایەکان دەڵێن: (چیورەس= chiwras)یان (چپوراس).

(٤) لەئاڤێستادا بۆپەنجادەوەترێ: (پەنجە سەتەم=panja satam).

لەهەوراماندا دەوترێت: (پەنجا=panjâ)، زازایەکان دەڵێن: (پونچاس=punchâs).

ب- ژمارە دەیە دەوریەکان لە شەستەوە تاوەکو نەوەد

ژمارەکەو لەگەڵ پاشبەندی (تیم=tîm)دا، بۆ وێنە دەوترێت:

– (شەست)، (خشڤەشتیم=xshvashtîm) لە ئاڤێستادا، لە هەوراماندا (شەست=shast) دەوترێ، (شەشتی= shashtê) لە ناوچەکانی دومەلی (لە زازایی) دا.

– (حەفتا)، (هەپتا تیم=haptâ tîm) لە ئاڤێستادا، (حەفتا=haftâ) لە هەورامانیدا، (هوتێ=huwtê) لە دومەلی دا.

– (هەشتا)، (ئەشتاتیم=ashtatîm) لەئاڤێستادا، (هەشتا=hashtâ) لە هەورامانیدا، (هەشتی=hashtê) لە دومەلی دا.

– (نەوەد)، (نەڤەتیم=navatîm) لە ئاڤێستادا، (نەوەد=نەڤەد=navad) لەهەورامانیدا، (نیوێ=niwê) لەدومەلی زازایەکاندا.

پ- لێکدراوی ناو ئەم دەیانە:

لێکدانی ژمارە بەمەبەست ژماردن لە بیستەوە بەرەو ژوور، بەم ڕێگەدا دەڕوات واتە بەم جۆرە:

– (بیست و دوو) لە ئاڤیستادا دەبێ بە(دڤەچە- ڤیسەتیی= dvacha vîsatî).

–(بیست و پێنج) لە ئاڤیستادا دەبی بە(پەنجەچە- ڤیسەتی=panchacha vîsatî).

–(شەست و شەش) لە ئاڤیستادا دەبی بە(خشڤەشچە- خشڤەش تیم=xshvashcha xshvatîm).

–(نەوەد و سێ) لە ئاڤیستادا دەبێ بە(تریيچە- نەڤەتیم=trîcha navatîm).

٧- ئەنجامی ئەم بەراوردە

وەک ژمارە لە یەکەوە تاکوو (دە) وەک یەکن.

ژماردن لە یانزەوە تاکوو بیست ئاڤێستا و زمانی کوردیی ئەمڕۆ جیاوازیان هەیە و ئەویش بریتییە لە پاش و پێش واتە لە ئاڤیستادا ژمارە بچووک پێش (دەسە=١٠)

دەخرێ، بەڵام لە شێوەی هەورامانی و زازاییدا (دەسە=١٠) پێش ژمارەی بچووک دەکەوێت.

جیاوازیی زۆرتر ژماردن بەرەو زۆرتر ئەوە باش ڕۆشن دەکاتەوە.

ژماردن لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا هەندێ شتی فرێ دراوە و هەنگاوی بەرەو ئاسانتر ناوە، ئەمەش ڕێڕەوی هەرزمانێکە.

ژمارەی تەرتیبی و پاشبەندەکانی

بۆ ژمارەی تەرتیبی، لە ئاوێستادا لەپێشەوە ژمارەکە دێت ئەوجا پاشبەندی تەرتیبی کە[-یە=ya-] دەکەوێتە پاشبەندی (پاشکۆی) وشە (ژمارە) سەرەکیەکەوە و دەبێ ئەوەش بەرچاو بخرێ کە ئەو پاشبەندە هێندێ جار بەبۆنەی دەنگسازیەوە دەنگێکی کەم دەکات یان دەگۆڕێت.

بۆ یەکەمین، (نەختێ وشە سەرەکیەکە بەهێزتر کراوە بەوەی کە ناوێکی پێوەنراوە کەواتای (لە هیچ پتر) دەبەخشێ و بۆیە ژمارەی (یەک) بەکار نەهاتووە هەروەها زمانە ئەورووپایەکانیش هەر بەو جۆرە ڕێڕەویان کردوە). لە ئاوڤێستادا لەم جۆرە دروستکراوە:

– [فرە+تەرە=fratara] کە بەواتای (یەکەم،یەکەمین) دێ لە ئینگلیزیدا بەرامبەر ئەم وشەیە (فێرست=first) و لە ئاڵمانیدا (ئێرستە=erste) یەو هیچ کامێکیان لە سەر ڕێڕەوی ئەوە نەڕویشتوون کە (یەک) بهێنن وە پاشبەندی تەرتیبی بخەنە پاشکۆیەوە.

– دووەم، [دڤیتیە=dvitya]
– سێ یەم، [تریتیە=tritya]
– چوارم، [تووریە=turya]بەم جۆرەش هاتووە [کتووریە=k-turya].
– پێنجەم، [پەنکشە=panktha] یان [پوخدە=puxda].
– شەشەم، [خشتڤە=xshtva] یان [شڤشتە=shvshtha].
– حەوتم، [هەپتەسە=haptatha]
– هەشتەم، [ئەشتەمە=3ashtama]
– نۆیەم، [نەڤەمە=navama]
– دەیەم، [دەسەمە=dasama]

لەیانزەوە تاوەکو نۆزدە قەدی [aوs]ژمارە تەرتیبییەکە وەردرگرێ، وەک:

– (پەنجـە دەسـە=pancha dasa)+ (sa–) = <(pancha dasasa)واتە پانزەهەم وبەوجۆرە...

(ت)– هەندێ بەراوردکاریی

(١) –وشـە (قـەد) ی[چەیس= chaith] ئەم قـەدە بۆهەردوو دەمـەکـە (ڕابردوو ورِانەبردوو) بەکار دێت بۆوێنە:

– [چەیسـەت= chaithat] کەبەواتای (فـێرکرد) دێ، بەم جـۆرە قـەدەکـەی بۆدەمێ ڕابردوو بەکـارهات ولە هەمـان کـاتدا ڕسـتـەیەکی کـورتی دروست کـرد. هەروەک ئەوەی کوردیی ئەمڕۆ تەنها جیاوازیەکەی لە نێوان کوردیی ئەمڕۆ ئاڤێسـتادا، ئەوەیە لەوەی کوردیی ئەمڕۆدا کاری یاریدەدەری (کردن) لەگەڵیدا بەکار هێنراوە.

(٢) – [چەیسـەتای=chaithatai] کـە بەواتای (فـێـر دەکـات) دێ واتای ڕانەبردووەو کارەکەش لەپاش (وتنەکە) دەکرێ یان سائیتر کەی؟...

ئەو جیـاوازیانەی لە نێوان ئەم دووڕسـتـەی ئاڤێسـتـایەدا بەدیی دەکرێ بریتـییـە لە پاشبەندی [–ەی=ai–] وکەدەمەکەی گۆڕیوەو بۆمان هەیە بڵێین پاشبەندی داهاتووە لەم وشەیەدا یان لە جۆرە قەدی وەهادا!.

شـایانی بیـرنەچوونە، کـە یەکێ لەکـەنیـشکە هەرە جـوانەکـانی زەردەشت بەناوی (پۆرچیـسـتـا = pourchuista)وە بووە و ئەم کـیـژەیە خـاوەنی زانیـارییـەکی زۆربووەو لەبەر دانایی وزانایی لام وەهایە، ڕابەری ئافرتانی ئەو زەمانەی درابێتێ، یان شتێ بەو جۆرە چونکە لە ئاڤێستادا بەو جۆرەناو دەبرێ.

بەڵام لە ڕووی دینیـیـەوە زەردەشت لێی ڕازیی بووەو وەها لە گـاتەکـاندا هاتووە کـە پۆرچیسـتـا بـاوکی پەیامبـەرەو مێردیش یاردەدەری گـەورەی زەردەشـتـە داخم دەبێ خۆی چۆن بێ (گاتەکان، پورداود،–ل٢١٢).

بۆیە ئەم ناوی (چیـسـتـا) لێـرەدا، هێنایەوە بۆ هەمـان وشـەی سـەرەوە گـویا ناوی کەنیشکەکەی زەردەشت لە ئاڤێسـتادا بەدوو جۆر ناوی هاتووەو ئەوانیش[چیـسـتـیی= chîstî] و [چیستا= chîstâ] کە هەر دوولایان پاشبەندی (مێ=î، â)یان بەدواوەیە، ئەمەلە لایەکەوە لە لایەکی دیکەشەوە ئەم وشەیە پێش ئەوەی کە ناوبێ لە ئاڤێسـتـادا بەشێوەی ئاوەڵناو هاتووە کە بەواتای (داناو زانا=دانش) دێ. هەر لەم قەدەیەوە وشەی

(دانیـــشـــمـــەند = ڕۆشنبـــیـــر و ژیر= chistivant)ی لێـــوە دروست بـووەو بۆیـە بە(پۆرچیـسـتـا) ناو بـانگی دەر کـردوە چونکە هەروەک وتمان دانیـشـمـەند وزانا ودانا، بووە (یەشت–ها، پورداود، ل١٠٧).

بابێینە سەر وێنەیەکی دیکەی بەراورد، ئەویش:

(٣) – [ستوت = stut]: ئەمە قـەدی ڕانەبردووەو بۆڕابردوویش بەکـار دێ وئەمـەش بەواتای (سـتـایشکردن)، (نوێژکـردن)، (جـەژن وقـوربـانیکردن)، حـاڵـی حـازر وشـەی (سـتـایش) لە پـارسـیی ئەمـڕۆدا بەکـار دێ ولەهەندێ نـاوچەی کـوردەواریشـدا، وەک (هەورامان ولوڕستان ولەکستان) بەکاردەهێنرێ، بالەم وێنانە ورد ببینەوە:

– [ستەوت = staut]:

ئەم وشـەیە واتای ڕسـتـەیەک دەبەخـشێ ئەویش ئەوەیە کـە بەواتای (پەرسـتی = ئەوپرستی) یان (ئەو خۆشیویس = حەزی لێی بوو = عاشقی بوو).

– [ستەومی = staumî] ئەمیش بەواتای دەپەرستم یان (من دەپەرستم) دێ.

جیـاوازیی نێـوان ئەم دوو ڕسـتـەیەی سـەرەوە، لەیەکـەمـدا بوونـی پاشـبـەندی [ت = t]یەولەهی دووەمیشدا لەبریی پاشبەندی [ت = t] پاشبەندی[می = mî] هاتووە.

کەوابوو پاشبـەندی یەکەم، واتا ڕابردووی تێدایە و واتای کەسی سێیـەمی تاکیش، بەم هی دووەم واتـای کـەسی یەکـەمی تـاک وڕانەبردووی تێـدایە. لەکـوردیشـدا، هەرلە (هەمان خاوەن واتا) دەتوانین بەوشەیەک ڕستەیەک درووست بکەین وەک:

–پەرستم= (پەرست+م) بەڵام دەوترێ: ستایشم کرد، (مەستایشم کەر).

–دەیپەرستم = (دە+ی+پەرست+م).

هەر لە هەمان (قەدەوە) دەوترێ:

– [سـتـەڤات = stavât]کـە بەواتای (دەپەرسـتێ) دێ یان (ئەو دەپەرسـتێ). دەبێ ئەم ڕسـتـەیە، کـەوەک وشـەیەک وەهایە، چەند جیـاوازیی لەتەک ڕیشـەی (سـتـوت = stut)دا دەبەخشێ!.

ئەگەر بیاندەینە بەرچاوی بەراوردکردنەوە بۆمان دەردەکەوێ، کە:

١– لەڕووی مـۆرفـۆلۆژیەوە تەنیـا ڕیشـەکـەهەیە، کـە ئەویش[ست=st]ە و ئەوانی دیکەش بریتین لە بەند سازیی بۆمـەبەستی مۆرفۆلۆژیی کەواتای ڕێزمانی بەدەستەوە دەدەن.

٢- لەڕووی واتاسازییەوە دەبینین کە ئەو بەندسازیانە، بەواتای (ئەو) دێت ولەگەڵ شێوەی گۆڕینی واتای ڕیشەکەو دەمەکەی.

- [ستەڤان=stavân] لەم وشەیەدا کە خۆی لە خۆیدا ڕستەیەکە بەواتای (ئەوان دەپەرستن= دەپەرستن) دێ وئەگەر بێیتش لەگەڵ ڕیشەکەو وێنەکانی دیکەدا بەراوردی بکەین بۆمان دەردەکەوێ کە پاشبەندی[ن=n]لێرەدا بۆمەبەستی بەدەستەوەدانی واتای (کۆ) دێ.

٤- ئەم وێنەیەی ئێرە بریتییە لەقەدی کار و وشەی بزێوبی کرداریی (پریپۆزیشن) بەپێی کات ودەم وواتا، پاشبەندوناوبەندی کارو وشە سازیی (مۆرفۆلۆژیی) خۆی دەکات، بۆ وێنە وەک:

- [ئەپی=api] کە یەکێکە لەوشە بزێوەکردارییانە (پریپۆزیشن) و (پێشئاوەڵکاریش) ەو قەدی کار، هەڵدەسوڕێنێ بەپێی پێویست (دەم، واتا، کەس). واتە: دەڵێین (ئەپی کرنتاتی=api krntaki) کەبەواتای: (دەبڕێت) (دەکەنێ= هەڵدەکەنێ).

لام وایە پێویست بەوە دەکات کەوشەی [کر=kr] و قەدەکەشی[چەر = char]، کەبەواتای چاووگی (کرن = کردن = کەردەی) دێ. لەتەک پریپۆزیشن (یان پێشئاوەڵکار)دا بەشێوەیەکی دیکە بەکاریان بهێنین وبەوردیی بۆ کاری بەراوردکاییی بەکاریان بهێنین وبەم جۆرە:

[ئەڤی کرنتاتیی = avikrntti].

ئەم وشەیە بریتییە لەوشە سەرەکییەکەو وشە بزێوەکە کە[ئەڤی = avi] یەو ئەم وشەیەش کە خۆی لە خۆیدا ڕستەیە بەواتای (لاوەلا دەیبڕێ) یان (بەرەو ژوور دەیبڕێ)، (بەرەوپێشەوە هەڵدەکەنێ) دێ.

ئەوەی کەزۆر زەق ودیارییە لێرەدا ئەوەیە کەوشە سەرەکییەکە، (کار)ە ڕووالەتی نەگۆڕاوە ئەوەی کە گۆڕدرابێ، لەگەڵ ئەوەی پێشوودا تەنها وشەکردارییە بزێوەکەیە، کە خۆی بەتەنیا واتای وشەکەی گۆڕیوەو خۆی چوارچێوەی ئاوەڵکاری وەرگرتووە.

باوشە کردارییە بزێوەکە بگۆڕین وبیکەین بە[ئوپە = upa] وبەم جۆرە:

(ئوپە-کرنتەیەن = upa krntayan)، بەواتای (بەرەو ژوورەوە دەبڕێ) یان (بەرەو سەرەوە هەڵدەکەنێ). ئەوەی کە دەبێ سەرنجی بەراوردکار ڕابکێشێ ئەوەیە کەڕواڵەتی

وشەسەرەکییەکەش گۆڕاوەو ئەویش ئەوەیە پاشبەندی[ئەیەم=ayam]، چووەتە جێگای [ەت=-at]ەوە.

(٥) - ئەم شێوەیەی ئێرەش هەروەک هەمان وێنەکانی سەرەوە لەگەڵ نەختێ جیاوازییدا وئەم تێبینیە، ئەستۆی پێشکێنەرەوە کەوتووە.

بالەم وێنانە وردبینەوە:

- (فرە-جەسان = frajasân) کەبە واتای (نزیک بوونەتەوە) دێ.
- (فرەجەستی = frajasaiti) کەبە واتای (بەرەوئێرەدێ) دێ. یان (دێتە دەرەوە).
- (نی-جەسەن = ni-jasan) کەبەواتای (بەرەو خوارچوو) یان (بەرەو خوارنزم بوویەوە).

لێرەدا شێوەی وشەکردارییەکە گۆڕاو واتای وشە سەرەکییەکەشی گۆڕاو دەمەکەشی گۆڕدرا.

بەشێوەیەکی گشتی بۆمان هەیە بڵێین کە:

+ قەدی کارەکە[جەسە=jasa]یەو وشە بزێوەکانیش[فرە=fra] کە بەواتای (بەرەوپێشەوە، بەرلە) دێ وشەبزێوەکەی دیکەش [نی=ni]یە کە بەواتای (بەرەوخوارەوە، بەرەونزمایی) دێ.

لەسەر پاکی وێنەکان (ئاوەڵکار= یان ڕستەی ئاوەڵکاریی)دا شێوەی ئاوەڵکاریی بەڕستەکەدا ڕەنگی داوەتەوە.

بەم بۆنەیەوە (کاری پێشئاوەڵکار) وا ئەم وێنەیە دەخەینە بەرچاو:

(at chahyâ tâ tham manyu jasaêt am)

(Y. 30, 4)

واتە:

"لەسەرەتادا ئەو دوو ڕووٚنە (ڕەوان) هام زادەن"

ئەو ڕێنوسەی سەرەوە (ترانسکریپشن= وێنەی ئاوازیی دەنگەکان) نییەو نەختێ خوێندنەوەی هەندێ وشە، کێشەی ئاواز دەهێننە بەرگوێ خوێنەوەوە بەشێوەی (ترانسکریپشن= ئاوازی دەنگەکان) بەم جۆرە دەنووسرێ:

“ATChAHYÂT TÂHAM MAINYÛ JASAITAM”

بەشێوەی کوردیی ئاوازی ڕستەکە بەم جۆرەیە:

(ئەتچە هیات تا هەم مەینوو جەسەیتەم)

بەشێوەی ئینگلیزیی بەم جۆرە لێک دراوەتەوە:

(and here when those two spirits go together.)

ئەتوانین کەمێکی لێ ڕۆشن بکەینەوە:

+ [ئەتچە=atcha]وشەیەکی ئاوەڵکارییە بەواتای (لەبنەڕەت) دا، هاتوو.
+ [هیەت= هیات=hyât]، (ڤێرب توبی)ە.
+ [هەم=ham]بەواتای پێکەوە (ئاوەڵکاری چۆنیەتییە).
+ [مەنە=mana]، بەواتای (ڕەوان) دێ (ناو) ە.
+ [جەسە=jasa]، قەدی (هاتن) ە.

لەئاڤێستادا وشەی بزێوو کرداریی بزێو لە ڕستە سازییدا دەکەن.

ئەمانە هەندێ لەو وشە بزێوانەن، کەلە ئاڤێستادا، وەک (پریپۆزیشن) وەک (پێش ئاوەڵکار) بەکار دەهێنرێن ودەورێکی زۆر بزێویان لە ڕستە سازیی ئاڤێستادا هەیە:

- (ئەیپی=aipi=[API]، بەواتای:لە، دواوە.
- (ئەیبی=aibi=aiwi=avi)=[ABI]، (یەکسەرە).
- [ئەنو=ANU]=anu (= nu)، (بەپێی).
- [ئەنتەر=ANTAR]=antar، (لەناوەوە).

ج- گەڕ خواردنی (ناو).

(ئا)- گەڕخواردنی ناو لە ئاڤێستادا

یەکەم: ناولە ڕووی نێر و مێ وبێ لایەنەوە، هەر وەک لەبەر چاوە سێ جۆرن و ئەوانیش (نێر) و (مێ) و (بێ لایەن).

دووەم: لە ڕووی (تاک) و (کۆ)یەوە، لە ئاڤێستادا، (یەک ناو) دەوری تاک لە ڕستەسازیدا وەردەگرێ و دوویش، وەک دوانێ و بەڵام لە دوو پتر، دەوری (کۆ) لە ڕستەسازیدا وەردەگرن.

سێیەم: ناو لەئاڤێستادا بەپێی جێگای وئەرکی لە ڕستەسازیدا، گەڕدەخوات وئەو گەڕ خواردنانەش دەگەنە هەشت جۆر، هەروەک لەم وێنەیەی خوارەوە بەرچاودەکەوێ،

پێش ئەوەی، کەوێنەکان بەرچاو بخەین، دەبێ شارەزای ئەم نیشانانە ببین وئەوانیش:

(SG)= تاک، (N.) =نومینەیتڤ (کارا، پاڵپشت، دەستپێکەر).

(Acc)= واتە: (لەئەرکی بەرکاردا).

(G.)= واتە: (لەئەرکی پاڵدەرەوەدا، یان، خستنەسەر) دا.

(Abl.)= واتە: (لەئەرکی، کورت کردنەوەدا).

(Dat.)= واتە: (لەئەرکی، ڕاکێشراوو بەستراوە (جارومجرور) دا.

(Instr.)= واتە: (لەئەرکی ئامرازیی دا).

(Loc.)= واتە: (لەئەرکی- زەمان- ئاوەڵکاریی) دا.

(Voc.)= واتە: (لەئەرکی نادیارییدا).

ئەوجا، بابینە سەر وێنەکان (بۆ ناوی تاک):

- [ئەسپ=3asp] قەدی ناوە

SgN.- [ئەسپە = 3aspa] ناوی نێرە (بەمایین = ئەسپا = 3aspâ) دەوترێ.

Acc.- [ئەسپەم = 3aspam]

G.- [ئەسپەهیە = 3aspahya]

Agl.- [ئەسپات = 3aspât]

Dat - [ئەسپای = 3aspâi]

Instr.- [ئەسپا = 3asp]

Dat.- [ئەسپەی = 3aspai]

Voc- [ئەسپە = 3aspa]

Sg.N.- [ئەسپە = 3aspa]

تێبینی: [3]، لەبریی[ئـ] هەمزەیە.

گەڕ خواردن، لە ناو کوردیی ئەمڕۆدا.

یەکەم: ناو لە ڕووی نێرو مێ وبێ لایەنەوە، لە کوردیی ئەمڕۆدا، دەبێ بڵێین، لە شێوەیەکەوە، بۆ شێوەیەکی دیکە دەگۆڕدرێ و ئەتوانین بێژین، کەلە سورانیی وجافییدا، خەریکە شوێنەمای نێر و مێی جگە لەراستەقینە- نەمێنێ، بەتایبەتیی لە کارو ئەرکی

ناو رستەدا، بەڵام لە شێوەزاریی بەهدینانیی وزازایی وهەورامانییدا و هەندێ شێوەی دیکەدا، پڕ بەپڕی ماون (واتە: هەرچی ناوهەن، یانێرە، یان مێیە یان بێ لایەنە).

دووەم: لە رووی تاک وکۆ و دوانەوە، ناوی زمانی کوردیی، لە ئەرکی رستەسازیدا، یەک، هەڵس وکەوتی تاکی لەگەڵدا دەکرێ ودووان وپتریش، ئەرکی کۆ یان لەگەڵ دەکرێ، واتە. بەم جۆرەی خوارەوە:

پیاوێ هات. = پیێوە ئاما

دووپیاو هاتن. = دوێ پیێ ئامێ

چەند پیاوێ هاتن. = چند پیێوە ئامێ

لەم پارچە شیعرەدا تاک وکۆ هەن وخوێنەر بۆی هەیە، کە خۆی ئەوانە جوێ بکاتەوە:

ئیرۆ چارشەمبە سەرێ نیسانە
ژیەزدانێ پاک هاتی فەرمانە
مـــــوژدە ژ ئادەم وهەوانە
لالش خەملی کەیف و سەیرانە

(مژدەها-رۆژ. ١٢٦)

یان لەزازایی دا	وشەکان:
چەمێ پێرێ	دیێسم = دەرسیم
پێلێ تو زاف یامـانو	پێـرێ = ناوی چەمی پیـرێیـە سـەرێ کۆیێ مـوزوردی
مێژوو دومانو کو=شاخ	
هێرشەشت دی	یامانۆ=هاتوون
ئەسکەرێ تیرکو نێ فاشێستو	موزور=مزووریی
ئیست ڤێ دێسیم قەتڵ کەرد	تیرکو=تورک
مەیتێ دیسموئەستی وۆرتی چەمێ مێزور	ئەستی= لاشە
(سترانا چەمێ پێرێ)	وۆرتی=خستە

سێیەم: لە رووی گەڕخواردنەوە، (ناو) لەزمانی کوردیی ئەمڕۆدا، گەڕناخوات!

- بالەم رووەوە پتر رۆشنیان بکەینەوە، واتە مەبەستمان لەگەڕ خواردن، ئەوەیە، کە ناوەکە، بەپێی ئەرکی و جێگای لە رستەسازییدا، جۆرە پاشبەندێ وەردەگرێ، کە لە نێرەوە بۆمێ، بۆ بێلایەن، جیاوازیی بەرپا دەکات و ئەم گەڕخواردنەش هەروەک روونمان

کردەوە، لە ئاڤێستادا هەشت دۆخی هەبووە، بەم جۆرە دۆخی وەها، لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، نەماوە و نییە!

دۆخەکان، لە زمانی ئەڵمانییدا (جەرمانی کۆندا) هەر وەها لە زمانی ئینگلیزیی کۆندا، هەبووە. لەرووی نێرومێ وبێ لایەنەوە، (نێرومێ)ی راستەقینە بەدەر، هەرناوێک لە ئاڤێستادا یا (نێرە) - لە رووی واتاوە- یان (مێ)یە، یان بێ لایەنە. واتە، ئێمە مەبەستمان لەوەنییە، کە (مرۆ)، نێری (پیاو) ە ومێیشی (ژن)ە یان. (گا) نێری (کەڵەگا)یە و مێیشی. (مانگا) یە، یان سەگ، (نێری)ی (گەماڵ)ە و مێیشی (دێڵ، دەڵ)ە، بەڵکو مەبەستمان بەم جۆرەیە:

- وشەی [زەستە = zasta]، واتە: (دەست، بەژن)، نێرە ومێشیی نییە.
- وشەی [دەیسرە = daithra]، واتە: (دیدە، چاو)، بێ لایەنە.
- وشەی [گەیسا = gaithâ]، واتە (گێتی، دنیا)، مێیەوە و نێریشی نییە.

وەک ئەم وێنانەی سەرەوە، هەر ناوێ کەتۆ بیگریی (لە هەورامانیی، بەهدینانیی، زازایی)دا یان (نێر) ە، یان (مێ) یە، یان (بێ لایەن)ە. بەڵام شێوەی جافیی و سۆرانیی، ئەم جۆرە جیاوازییە بەر چاو ناکەوێ وبە بیروڕای منیش، ئەم جۆرە ڕێڕەوە ڕێڕەوەێکی شارستانیەتە کە شێوەی (جافیی، سورانیی) وەک شێوەیەکی ئەدەبیی هەنگاوی ناوە، ئەگەر بێت وتەتەڵەی بکەین، لەو (زاراو)ە، ناشیانە کەبە ناشیانە داتاشراون و شێوەکەیان، ناڕەوان کردووە!

+ وێنە، بۆ (بەژن و باڵا) رەنجووریی مەرەمۆ:

"رەنگ زەردو زایف ئاڵ ووالای تۆم
حەیران و مەدهۆش بەژن وبالای تۆم"

(ر.ل-١٣٥)

+ وێنە، بۆ دیدە، رەنجووریی دەفەرمێ:

"یادیدەی غەزاڵ مودبیر ماسانەن
یان قەزا فرۆش لاڵشنا سانەن"

(ر.ل-١٣١)

+ وێنە، بۆ وشەی (گەیسا)، واتە: (گێتی، دنیا): رەنجووریی مەرەمۆ:

"دنیا زۆر جە دەست، ساحیب دین سەندەن
دین نەرووی دنیـا ، هەر نامش مـەندەن"

(ر.ل-٦٣)

زەبوونی دەفەرمێ:

"ئیسـمی مەعرووفش (خۆرنەوەزانەن)
بەهەشـتـەن، مـاچی جەئەی جیـهـانەن"

(مژ.هەورامان، ل-١١١٦)

هەندێ، قەدی ناوی (نێر) و (مێ) و (بێلایەن).

– قەدی ناوی (نێر).

– [ئەسپ = 3asp] و ناوەکە [ئەسپە = 3aspa] و بەواتای (ئەسپ (نێر) دێ.

هەر ئەم قـەدە، دەشکرێ، بە(مێ) بەوەی کـە دەڵێـیت [ئەسـپـا = 3aspâ] واتە (ماین).

وێنە، بۆئەم وشەیە، لە هۆنراوەی کوردییدا، وەک، جیهان ئارا دەفەرمێ:

"بەڵام بۆ وەعـەشق بینای بانی سەر
جەئەسپی مەتڵەب، لادەی پەیابەر"

(مژ.هەورامان،ل-٣٩٤).

– [مەرت=mart]، ناوە کە [مەرتیە = martya]یە و واتە (مەرد، مرۆ و ئینسان، زەلام)

بەم بۆنەیەوە. میرزا شەفیعی پاوەیی دەفەرمێ:

"واتم شـــەرتمان، جـــەناو ویەردەن
من بازیم جە مـەرد دڵوازیی کەردەن"

(مژ. هەورامان،-٤٠٩)

شایانی باسە، وشـەی (مـەرت) لەئاڤێسـتـادا، بەواتـای (تەنێ، لاشـەیێ، مـرۆیێ، مەردێ) دێ، کە دەمرێ وهەر لەم وشەیەش، وشەی (نەمر، جاویدان) بەهۆی ئامرازی [ئە=3a]ی نەفیەوە دروست دەکرێ و لە لایەکی دیکەوە، باسی ئەمە دەکرێ.

– [زەست=zast]، ناوەکەی[زەستـە=zasta]یەو بەواتای (بازوو، بەژن، پەڵ، باڵ،

قۆڵ) دێ. وێنە بۆ ئەمە هێنرایەوە.

– [نەیم=naim]و ناوەکـەشی[نەیمە=naima]یەو بەواتای (نیـو، نیم، نیڤ) دێ.

لەم رووەوە رەنجووریی، مەرمۆ:

"وەنیم نیگای چەم، وە عیشوەو لارە
پەرێ دڵەی من کـەردش ئیـشـارە"

(د.ر-١٢٧)

– [ئەهور = 3ahur]، ناوەکـەی [ئەهورە = 3ahura]یەو بەواتای (خـودا، یەزدان) دێ.

شـایانی باسـە، لە کـوردەواریدا، هەر بۆ ناوی خـودا، ناوی زۆری جـۆراوجـۆر بەکـار دەهێنین ویەکێ لەوانەش (یاهو) ە. بۆ وێنەی ئەمانە، رەنجووری مەماچۆ:

"کێ دییەن، یانەی خوا بێ حاج بۆ!
نەپای حـەرەمـدا، حاجی تاراج بۆ!"

(رەنجووریی، ل٢٢٨)

یان یەژێ:

"وامیق پەی عزرا، وێڵ بیی نەسەرکۆ
مـەگـێـلا مـەوات؛ یاهوو یا من هوو!"

(ر.ل-٢٢٢)

– [زەرەتوشتر = zaratushtr] ناوەکەی [زەڕەتوشترە = zaratushta]ە.

وێنە بۆ ئەمەش یەعقوب، دەفەرمێ:

"جای هاروت بەدەست، پەی وێ کەندەنان
ئاهیـــری زەڕدەشت، بـەزەڕ ســـەنـدەنان
بـەواتای شــــەیـتــــان، وەردەنم بازیی
نەخـــالق خـــۆشنوود نە رەســـوول رازیی"

(مژ. ە.ل-١١٨٠)

– [یەم=yam]، ناوەکە (یەمە=yama) ە، کە ناوی (جەمشـیـد) ەو وەک ناوێکی ئەفسانەییە، بەم بۆنەیەوە:

– [ئەرسنە=3arthna]، (یەرەژنە = ئەرەژنە = ئانیشک = هێرەژنە) ناوەکە [ئەرسن = 3arthna]یە.

– [ئەمس=3ams]، ناوەکە (3amsa) یە، واتە (هامسا، دراوسێ، هاوسێ، هامسەر)، یان بەواتای (تەنیشت، نزیک، بەتەنیشت، شەریک) یش دێ.

لەم رووەوە، رەنجووریی دەفەرمێ:

"هامسەران یاوان، هامسەران یاوان
وەجەستەی خەستەم ئازارێ یاوان"

(ر.ل-٧٩)

– [پەد = pad] قەدە، کە بە(ناوبەند) بووە بەناو، واتە: [پاد = pâd]، (پێ، پا)

لەم رووەوە، رەنجووریی دەفەرمێ:

"دیم ناگا، جەو تیپ، چارکەس جیابێ
پەی فەتوای قەتلم، قەزا، وەپابێ"

(ر.ل-١٣٩).

– [نر = nr]، ناوەکە[نەر = nar]واتە، ئەمیش بەناو بەند بووە بە(ناو) بەواتای (نێر، پیاو، کوڕ)، یان (نێر) دێ وجگە لەوەش بەواتای (ئازا، لێهاتوو، نەبەز، کۆڵنەدەر) دێ.

– [مەن = manah]و ناوەکە [مەنا = manâh]ە، کە ئەمیش، هەر بەناوبەند بووەبە (ناو) و بەواتای (رۆح، گیان، زەمیر، وێژدان، دەماخ، بیر، هۆش) دێ.

لەم رووەوە بۆ (ئەروا) رەنجووریی مەواچۆ:

"وەقتەن جە داخت، ئەروام چون ئایر
بەرشۆ نە قالب، بایر وەبایر"

(ر. ل-٩٨)

بۆ (دەماخ) یش، یەژێ.

"تۆ هەر بەی با ی سپی تارەوە
بەی بورجی دەماخ لەنجەو لارەوە"

(ر، ل-١٢٢)

یان، دەڵێ:

"ممانا، بەو خاڵ، لەیلێ، نمانا
عەقڵ وهۆش و فام جەقەیس ستانا"

(ر. -١٤٢).

– (ئاتر=3tr)و ناوەکە[ئاتەر=3tar]ە و بەواتای (ئاگر، ئایر، ئاویر، ئاهیر، ئادەر، ئاور، ئاهر، ئاتەر، ئاتەش...) دێ

لەم رووەوە سەیە سالح (١٢٥٠-١٣٣٢) دەفەرمێ:

"کۆی تووری قەلبم، ئاتەش ئەفرۆزەن
رەوشەن، وێنەی نار، لەیلی نەورۆزەن"

(مژ.ە.ل-١١٣٧)

لەم رووەوە میرزا شەفیعی جامەرێزی، دەفەرمێ:

"تەرسم هەن، نەفام، وەنە بۆ ئاهیر
سەفتم، بابەرۆ، باهیر وەباهیر

(مژ.ە.ل-١١٢١)

لەم رووەوە مە ئەحمەدی کلاشیی دەفەرمێ:

"دڵ وێنەی قەقنەس شوعلەی ئایر خیز
نە تەبرێزەدا رێزە بێ وەرێز"

(مژ.ل-١١٤١)

– [داتەر=dâtar] ناوە لەقەدی [داتر=dâtr]وە دروستکراوە و بەواتای (داهێنەر دەستووریی، یاسایی، پەروەردەکەر، خالق، بەخێوکەر...) هاتووە.

– [پتەر=piter]، واتە: (باوک، گەورە، سەرۆک، سەردار)

– [رون=run]، ناوەکەی[رڤان=rvân]، گۆڕانکاریەکی بەسەرداهات، بەواتای (رۆح، رەوان، گیان) هاتووە. لەم رووەوە رەنجووروی مەرمۆ:

"ئادەم ئەو کەسەن، وانا و زانابۆ
ئەوسا وەکردار، خاس ئاشنابۆ
واتای نازانا، ناشیرین شێوەن
زانای بێ کردار، داری بێ مێوەن

مەولای بێساران، قەبرش پەڕ نوور بۆ
ئەرواحش، بەزەوق، لیقا، مەسروربۆ"

(ر، ل-٢١٩)

یان، لەلایەکی دیکەوە یەژێ:

"تا ئەروای نازک، نەستا نووش جەدەست
واز ناوەرۆن لێش، ئەر سەد گیانش هەست"

(ر. ل-١٤١)

– [سون = sun]، ناوەکە[سپان = spân] واتە (سەگ، سپلەوت، تووتە)، ناوبەندەکە گۆڕدراوە.

– [ئەسمەن = 3asman] واتە: (ئاسمان).

– [پەتی=pati]، واتە (مامۆستا، گەورە، ئاغا، سەرکار، سەردار).- [ئەختێ=3axti]، واتە، (ئێش وئازار، ئاخ وداخ، زوخاو،...)

لە بارەی ئیش وئازارەوە رەنجووریی دەفەرمێ:

"چراخم دیدەم،............
بائێشی دیدەت، بشۆ نەدیدەم
نەدیدەی پر ئەسر، حەسرەت کەشیدەم
نەی مۆژەی هونین، نەچەم خەمیدەم
سێ رۆوەن دیدەم، دیدەش نەئێشەن
دەک دیدەم کۆربۆ، ئەی ئێشە چێشەن!"

(ر.ل-١٤٨)

"خاک وارا وەفەرق فرقەی دڵداران
ئاخ ئاخ و داخ داخ تا رۆژگاران"

لە لایەکی دیکەوە رەنجووریی، یەژێ:

"هەرچەند جەفاشان، دڵ مدۆ وەچڵ
بەڵێ سەرمایەن، پەرێ وایەی دڵ"

(ر.ل-١٦٤)

– [گەر = gar] و ناوەکەشی [گەریی =garî]یە و بەواتای (گارە، شاخ، کێو، کەش، کەژ) دێ.

هەندێ (قەد)ی ناوی (مێ):

– [ئەپ=3ap]، ناوەکەش[ئاپ=3âp] .کەبەواتای: (ئاو، ئاڤ، ئاب، ئاپ، ئاوی) دێ.لەم رووەوە رەنجووریی، مەرەمۆ:

"خاڵخاسانی زێد (بنکوورە) و (زەهاو)
نازدارانی موڵک، ئەی (ئاو) تا ئەو (ئاو)."

(ر.ل-١٥٦).

یان دەڵێ:

"بکیانۆ پەرێ سفتەم قەترەی ئاب
بابەس بسۆچۆ، ئەی دڵەی کەباب"

(ر.ل-١٥٦).

– [دروگ = drug]، (درۆ، دروخ، دروێ، دروو) وئەم ناوە، بەدووباردا بەکار دێت، واتە: بۆ (نێر) یش وبۆ (مێ) ش. لەم رووەوە، رەنجووریی دەفەرمێ:

"ئیستە چۆن تەحقیق، زانای بێ درۆ
چۆن لافی تێژاو، عومرت مەویەرۆ"

(ر.ت-٢١٩)

لەم رووەوە مەلا عیسای جوانرۆیی دەفەرمێ:

"ئەحواڵش تەحقیق پەرێم بکیانە
مەکەرە درۆ، مامە رۆیانە"

(مژ.ە.ل-١١٢٠)

– [ڤیس = vîs] واتە؛ (ماڵ، یانە، لانە، خانە).

– [ئەمرتات = 3amrtât]، واتە؛ (نەمریی، جاویدانیی، زیندەیی).

لەبنەرەتدا، قەدەکە [مرتات = mrtât]ە، کە بەواتای (مردوو، نەژیاو) دێ، کە ئامرازی[ئە = 3a]ی نەفی چووتەسەر، یەکەم واتاکەی گۆڕیوە و کردوویەتی بە(نەمریی) و دوەمیش، قەوارەی وشەکەی (ناساکار) کردووە و بەندسازیی بەسەریدا، رووی داوە.

لەم رووەوە، رەنجووریی دەفەرمێ:

"نەوا بواچی، یەزوانی یەن
رەنجووریی غولاّم جاویدانییەن"

(ر-١٠٢).

- [خشەپ = xshap] و، ناوەکەی [خشەپەن = xshapan]ە و کە بەواتای (شەو، شەڤ، شەب، شەوە) دێ. وشەی [خشەفن=xshafn]یشی لێ دروست دەکرێ.

سەید (وجیە-١٢٣٣-١٢٥٧) دەفەرمێ:

"گیان فیدای شەوبۆ،......
هەررۆ گیان، سەرگەرد بەرپایی شەوبۆ
تارۆ بۆ زووان، وە سەنای شەوبۆ
سەباو ئێواران، سەر وەپای شەوبۆ"

(مژ.ە.١١٦٢).

هەر لەم رووەوە میزا ئۆلقادری پاوەیی مەفەرماوۆ:

"ئیمشەو قیبلەکەم، لەمن کەفتەن دوور
دووربۆ لە دیدەش، دیدەم بی یەن کوور
ئیمشەو ئازارم، لەمن پێوارە
عەقڵ وفامی من، بی یەن ئاوارە"

(مژ.ه-١١٤٢)

- [رتیی=rtî]، واتە؛ (بەش، راتوو)

- [خشەرتیی=xshartî] واتە؛ (ئافرەت، ژن) لەم رووەشەوە، وشەیەکی دیکە بەر چاو کەوتووەو ئەویش، وشەی [ستریی=strî]یە.

- [ئازیی=3az]، واتە؛ (ئاژەڵ، گاوگۆلک، مەڕوما ت)

- [پرسڤی=prthv] واتە؛ رووبەر، وەر، بەرڤەر، رووە).

- [ئەسپا = 3asp]، واتە؛ (مایین)، (لە قەدی)، [ئەسپ = 3asp]وەیە.

- [دەینا = dainâ]، لە قەدی [دەین = dain]ە وەیە و بەواتای (دین) دێ. بەم بۆنەیەوە، (محرم)ی جەیحوون ئاوایی دەفەرمێ:

"فلاّنکەس مەردەن،.........
یاشاە ئامانەن، فلاّنکەس مەردەن
گەر گوناهکارەن، ئەر کەردار کەردەن
وە دینینی یاریی، حەسرەتش بەردەن
پەنا وە دەرگای، سۆڵتان ئاوەردەن
خیانەت وە دین، یاریی نەکەردن"

(مژ، ە، ل-١١٤٤).

- [ئۆرڤەرا = 3urvarâ]، واتە؛ (شەتڵ، رووەک، ڕەس، نەمام).

- [گەیسا = gaitha]، واتە، (کێتی، دنیا، جیهان).

شایانی باسە، وشەی [گاتو=gatu]، کە بەواتا (جێگا) دێ هەر لە هەمان قەدەوە هاتووە. لەم رووەوە زەبوونی زەنگەنە دەفەرمێ:

"چە غار، بەوێنەی کەللەی کۆهی قاف
فەرقش، چەنی فەرق، قاف مەدا گەزاف
ئیسمی مەعرووفش (خۆرنەوەزانن)
بەهەشتەن، ماچی، جە ئەی جیهانن

(مژ.ه-١١١٦).

- [سەڤا = savâ]، لە قەدی [سەڤ=sav]ەوە هاتووە ئەم ناوە، بەواتای: (سوودبەخشی، بەسوودیی، سوودمەندیی، سوود،بەکارهێنان، هەڵسوکەوت، پێویست) دێ.

ەم رووەوە، رەنجووریی دەفەرمێ:

"سەودای دڵداریت، ئەوسا مدۆ سوود
رای راسان، نەکەی، وەڕاگەی مەردوود"

(ر. ل-٢٢٢).

- [گریڤا = grivâ] واتە: (پشتەمل، ملەی بەرز). مەبەست لەو جێگایەیە، کە زۆرتر، هەوا دەیگرێ. بۆ، وێنە، لەم رووەوە، ساڵحی کەندوولەیی دەفەرمێ:

"کرێوە (گریوە)ی، گریانی شاهۆ
جە (وەرەجەوەڵ)، جیوەی جوانڕۆ"

(مژ، ە، ل-١١٦١)

– [چیسا=chithâ]، واته: (چز، لابراو، لاخراو، کوژراوه، پشتگوێ خراو)،یان: (لابردن، پشتگوێ خستن، کوژاندنەوە...).

هەندێ قەدی ناوی (بێ لایەن).

– (ئەست=3ast) واته، (ئەستۆ، تەن، لاشە، ئیسک) هەروەها، بەواتای (جەستە) ش دێ. بەم بۆنەیەوە، رەنجووریی دەفەرمێ:

"دڵە کـــۆی دەردان، دڵە کـــۆی دەردان
چونکە وە جەستەت، کۆ بەستەن دەردان"

(ر.ل-٢١٧).

– [ئوش=3ush]، واته، (گۆش، گوێ، گوێچە) لێرەدا ئاڵوگۆر لەدەنگسازیی دایە. بەم بۆنەیەوە، خورشیدنمای داواشی دەفەرمێ:

"یاخـــوا مـــــرگی نەوینم وەچاو
نەیژنەفم وەگـــۆش، نەیوینم وەخـــاو"

(مژ.ه-١١٥٢)

یان مامۆستا کار دۆخی دەفەرمێ:

"هیچ گۆش مەگیروو پەی بەدبەختیشا
یـاپەی کـــــرۆڵی شێن وزاریشــــــــا"

(مژ.ه-٥٢٣)

– [سنەســـــیش=snathish]، (باڵ، قـــــۆڵ، بازوو، پەل)، هەروەهـا وشـــــەی [ڤەدەر=vadar] بەهەمان واتا دێ. بەم بۆنەیەوە، رەنجووریی دەفەرمێ:

"باڵ وێنەی بەژن، ئافتاب جەمـینان
فەزای فەیز ئەفزای، خاتر جەمـینان"

(ر.ل-١٧٢).

– [مەنا = manâh] لە قەدی [مەنە = mnah]وەیە و بەواتای (ویژدان، پیاویی، زەمیر) دێ.

– [هەنت= hant] لە قـــــەدی [هەت = hat]ەوە بەواتای (هەنیی، ژیاو، ئاراو) ئەدات.بەم بۆنەیەوە، رەنجووریی دەفەرمێ:

"خـــــاســــــان خــــــارتان،.........
هەنیی مـــەدەن لێم، تیـــری کـــارتان
چون پەی کەس نی یەن، ئیعتبارتان
هەنی تۆبە بۆ، جـــا ئیـــقـــرارتان"

(ر.ا-١٠٤)

– [ئەیەر = 3ayar]، کۆیەکەش [ئەیار = 3ayâr]ەو ویەکەم بەواتای (رۆژ) دێ و دووەمیش (کۆ)ی یەکەمە. لەم رووەوە، مەلای رەنجووریی دەفەرمێ:

گـا شەوان تاسوب، بەی خەیاڵەوە
منالووم بەی جەرگ، کۆی زوخاڵەوە
گا رووان، تاشەو، هام بەی تاسەوە
تاسەی دەردی سەخت بێ قیاسەوە"

(ر.ل-٩٤).

– [بەیڤە=baiva]، واتا؛ دەهەزار.

لە زمـانی کـوردیی ئەمـڕۆدا زاراوی (رەنجی بێـوەر) بەکـاردێت وشـەی (بێـوەر) لەم وشەیەدا بەواتای (بەرپانی، زۆر وزەڤەندیی، فراوانی، بێ پایانی) دەکەوێتە بەرچاو، بەڵام، من بەرچاوم نەکەوتووە، کەبەواتای (دەهەزار=ژماردن) بێت.

– [چەشـمـەن= chashman]، کە بەواتای (چا، چەشم سەرچاوە، سەر چەشـمە، چەم) دێ. بەم بۆنەیەوە، رەنجووریی مەرەمۆ:

"ئەوسا رەنجـووریی، چەم نمناکـتـەن
غـوڵامی یەکرەنگ، رەوزەی پاکـتـەن

(ر.ل-٢١٣).

یان دەڵێ:

"راوەسەر چەشمەی حەقیقی بەردە
بەستەنش، نەبەین، مەجازیی پەردە"

(ر.ل-١٥٧)

– [نامـەن = nâman]، واتا؛ (نام، ناو، ناف، نێـو).بەم بۆنەیەوە شـەمـسی

قورەیشی پاوەیی مەرەمۆ:

"عـــەزیزم یاوا، نامـــەت وەلامـــان
ئەیزەن کـولناتۆ، تۆ بەسـتـەی زامـان
تانامـە جە دەس، قـاسـیت سـتـانام
وەر جە ئەو نامە، مەرگی ویم وانام"

(مژ.ە.ل-۱۱۱۲).

– [دامەن = dâman]واتا؛ (دامداریی، ئاژەڵداریی). (دامپەروەریی-ف).

هەندێ قەدی ئاوەڵناو.

– [بەرز = barz]لە قـەدی[برز = brz]ەوە دروست بـووەو بەواتـای (بەرز) دێ بەم بۆنەیەوە، میرزا شفیعی جامەرێزی، دەفەرمێ:

" هامسەران جارێ،.........
ڕام کـەفت وەگـوزەر درەخـتـێک جـارێ
درخت چی درخت، قـامـــەت چنارێ
بەرزی بەهرەمـەند، ساوای مـەن دارێ"

(مژ. ە. -۱۱۲۱).

یان رەنجووریی دەفەرمێ:

"فـیدای بالآت بام، شای بـوڵەندپایە
خـەت وخـاڵی ویت، مـەدەر وەزایە"

(رەنجووریی، ل-۸۵).

یان، یەژێ:

"سەوڵی باغی من،.........
دەلیـل شـــۆ وەلای ســـەوڵی باغی من
شـــای با بەرزان، بەرز دەمـــاغی من
مەرهەم پەی دەروون، پڕ جەداخی من"

(ر.ل-۱۱٤).

– [مەز = maz] بەواتای (مەزن، گەورەوپان، پان وپۆڕ، پیاوانە) دێ.

– [چڤـەنت = chvant]، لە قـەدی[چڤـەت = chvat]ەوە هاتووەو بەواتای (چەند،

چەن، چندێ، چەندێ) دێ. بەم بۆنەیەوە رەنجووریی دەفەرمێ:

"چەند کـێشـام ئازار غـەمـزە ونازتان
چەند بیم وەهامـراز، رێزەی رازتان"

(ر.ل-۱۰٥).

– [ڤـــــەهو = vahu]، بەواتـای (بە، چاک، بـاش، بێ) دێ، هەروەها بەواتـای (رەند)یش دێ. لەم رووەوە، رەنجووریی یەژێ:

"رەندی بێ پەروا، پەروانەی پەڕ شـــــەوق
جەمـەیخانەی عەشق، دڵ سەر کەپای زەوق"

(ر.ل-۱٥٦).

– [پەرو=paru]، بەواتای (فرە، بێشمار،...) دێ.

– [بووریی=bûrî)، بەواتای (بییە، بووە، بوود، دەوڵەمەند).

فرەیزۆلۆگیی

(۱): وشـەی [ئەهورە=Ahura]کەبەواتای (خوا، یەزدان، پەروەردگـار) دێ بەهۆی پاشـبـەندەوە بەهۆی وشـەیەکی دیکەوە، وەک (پاڵدەرەوە +پاڵپـشت)، فـرەیزێکی (ناوونیشان ڕەنگ) دروست دەکەن، واتە: بەم جۆرە:

(ئەهورە + یە + پوســرە = Ahurah ya puthra) بەواتای (کـوڕی خـوا) دێ. (یەشت،٤٫٤٩).

(۲): [ئەیشام = aishâm]، واتا ئینگلیـزیەکەی (of them یان of those)ە، لە کوردیی ئەمڕۆدا، بەرامبەری (ئەمانە، ئەوانە، کە هەریەکە لەمانە ڕاناوی دیاریکردنە، بەئاماژە، لەکـەڵ، پاش بەندێ، وەک ڕاناوی کـەسی لکاو ولە شـێـوەی ناوچەکـانی هەوراماندا، دەبێ بە(ئادیشا، ئێدیشا).

ئەمـانە، لە رووالەتی چوار چێـوەی دروسـتکردندا، وەک لەیەک وشـە پێک هاتێن وەهایە، بەڵام، لە رووی ناوەرۆکی وشـە سـازییـەوە، دوو بەشن و پێکەوە، وشـەیەکی (ئامرازی ئیشارە) ناساکاریان دروست کردووەو دەتوانین ناوی بنێن، فرەیزی ئاماژەیی.

(۳): [ڤـیس پەتی=vîspatî]، [master of the house]، کـە بەرامـبـەری لە کوردیی ئەمرۆدا دەبێ، بە(گەورەی ماڵ، سەرکاری ماڵ، چاودێری ماڵ، گەورە ویانەی، خاوەن یانە......)

ئەم فـەریزە ناویە، بەهۆی لێکدانی دوو شـەوە دروست بووە، ئەمـانە= (ناو و ئاوڵناو).

(٤): [نەریەمـەنە= narya manah]، کـە لە دوو وشـەی (نەریە = narya) و (مەنەه=manah) دروست بووە، (بەهۆی لێکدانەوە و) ئەنجامەکەشی (ئاوڵناوێ) یان (ناوێ) ناساکار دەرچووە و لە ئینگلیزییدا، بەواتای (manly in the spirit) هاتووە و بەرامبەری لە کوردییدا، دەبێ بە(پیاوانە، یان پیاوی پیاوانە). ئەم جۆرە دەربڕینە، دەربڕینێکی هیندۆ-ئەوروپاییە.

(٥):[بێـزەنگرە = be zangar] کە بەئینگلیـزیی دەکـاتە = (tow legged) و بەرامبـەری لەزمـانی کـوردیی ئەمڕۆدا، دەبێ، بە؛ (دوولاق، دووزەنگۆر، دووزەنگۆڵ، دوو ئەژنۆ، دووڕان، دووقاچ).

ئەم لێکدانەش، ژمـارەیە، لەگـەڵ وشـەدا و لەکـوردیی ئەمـڕۆشـدا، ئەم جـۆرانەمـان هەرهەن، بۆوێنە، وەک (چوارپێ، چوارپا، چوارچاو، دووڕوو).

شـایانی باسـە، ژمـارە. یان دەربڕاوی (بی = bi) لە [دڤـە = dva]ەوە، هاتووە کەبەواتای[دوو=du]ی ناو زمانی کوردیی دێ.

(٦):وشـەی[دێڤ = daiv] و وشـەی [یەسنە = yasna]، بەهەر دووکـیـانەوە، پێکەوە وشەیەکی ناساکار، یان فرەیزێکی (ئاوەڵناویی) پێک دەهێنن وبەم جۆرە:

[daviayasna]، کـەلە ئینگلیـزیدا بەواتای (worshiper of daiva) دێ ولە کوردیی دەبێ بە(دێو پەرست)، کە لە بریی (ئاوڵناو) و (ناویش) بەکاردێ.

(٧): وشەی (ڤیشـە) وشـەی (ڤەیپە) و هەردووکـیـان، پێکەوە لەیەک دەدرێن و وشەیەکی ناساکاری فرەیزەنگ، کەبە (ئاوڵناو) و بە(ناو) یش دەڕوات، واتە:

- [ڤیشـە = vaisha] + [ڤەیپە = vispa] = [ڤیشـەڤەیپە = vishavaipa]، کەبەواتای (ژاروەشێنەر، ژاررژێنەر، ژاررژ) هاتووە.

(٨): [ئەهمی نمانەی = ahmi nmânai]، بەرامبـەری لە ئینگلیـزیدا (at this house)ە ولە کوردیی ئەمڕۆدا، (لەم ماڵەدا) دەگەرێتەوە، یان (ئەچی یانەنە، هـ).

دیارە ئەم فـەریزە، پێک هاتووە، لەڕاناوی ئامـاژە، لەگـەڵ ناوداو پێکەوەو بەهەر دووکیانەوە، ئەو فرەیزەیان دروست کردووە.

(٩): ئەم فـرێزە خـوارەوە، پێکهـاتووە، لە ئامـرازی (جر=جـەڕ) و (ناو) و بەهەر

دووکـیانەوە، بەم جۆرە رێک خراوان: [ئەبی=abi] + [گامـەی=gâmai]و بەم جۆرە ئەم فەرێزەیان دروستکردووە: [ئەبی گامەی=abi gâmai]، لە ئینگلیزییدا دەبێ بە(in winter)و بەرامبەری لەکوردیی ئەمڕۆدا، بەزسان، بەزۆزان، لەزستاندا، جەزمستان، بەیەخبەندان، بەبەیسەبەندان، بەجامبەندان).

(١٠): ئەم فـەرێزەش، لەدوو پارچە پێک هاتووە، قـەدی وشـەو پاشـبـەند) و بەهەردووکـیـان ئەم فـەرێزەیان دروست کـردووە: [مـەرتیـەشـو = martyaishu]، کە بەواتای (among people) دێ و بەرامبەری لە کوردییدا، دەکاتە؛ (لەناو مەردمدا، لەناو خەڵکدا).

(١١): لەم فـرەیزەدا سێ وشـە پێکەوە (هەر یەکێ لەوانە ناوێکە بۆ خـۆی) فـرەیزێکی (ناویی)، یان (ئاوەڵناویی) یان (ناوی ئاوەڵکاریی) دروست کـردووە و ئەوانیش بەم جۆرە:

[هاسرە+مەسەم+ئەدڤەنەم = hâ thra masam advanam]، واتە؛ (ماوەی میلێ رێ). یان، بەپێی وشە ئاڤێستایەکان بێ وبەم جۆرە: (میل+فرە (ماش) + ماوەڕێ) دەگرێتەوە.

(١٢): (چاوگی کارو ناو) هەردووکیـان، پێکەوە، فرەیزێکی ئاوەڵکاری ئەرکیـان دروست کـردووە واتە: [پادا+ئەیەنتـەم = pâdâ ayantam]، کـە بە واتای (بەپێ هاتن)، (بەپێ ئامای) یان بە(پیادەئامای) دێ.

شایانی باسە، کە (ئامای) وەک چاوگ، بەواتای (هاتن) دێ، لەگەڵ (ئەیەنتەم)ی ئاڤێستاییدا، جگەلە ئاڵ وگۆڕ بوونی، دەنگ چە جیاوازیەکی ئەوتۆ بەدیی ناکرێ، کە کار بکاتە ئەرکی ناوەڕۆکی واتاکە!

(١٣): فرەیزێ کەکاری (جارومجرور-ع) دەکات ولە ئەڵمانیشدا (دایەتیڤ)ی پێ دەوترێ، بەهەرحاڵ، ئەم فرەیزە، بریتییە، لە (ئامراز)ی وردەکاریی وبەندسازیی نێوان وشەکان، لەگەڵ قەدی کاردا، واتە، بەم جۆرە:

[ڤابەرەمنەم = vâbramnam]، کە بەواتای (بەسواریی) دێ.

د-رستە سازیی

ئەمـانەی خـوارەوە، هەندێ وێنەن، بۆ وشـەیەکی پێکهـاتوو لەقـەدی کـارو لە راناوی

کەسیی لکاوو بەم جۆرە، بەهەر دووکیانەوە، وشەیەکی ناساکاریان پێک هێناوە و توانای ئەوەی هەیە، کە پۆشاکی رستەیەکی لەبەر کردبێ وئەویش (کار) و (کارا) یە. بۆ وێنە، وەک:

(١): [دەدمەهی=dadamahi]=[da d mahi]، کەلەئینگلیزییدا، بەم جۆرە دەگرێتەوە: (we) give.

لەزمانی کوردیی ئەمرۆدا، بەم جۆرە دەگەرێتەوە:

- (ئێمە) دەدەین (س)، (ێمە) دەی (ه)= مدەی (مدەیم).

(٢): (دەدایتی=dadâiti)، بەرامبەری: (he) gives. لەئینگلیزیداو لە زمانی کوردیی ئەمرۆدا، دەبێ بە:

-ئەو دەیدا (س). (ئاد) دۆ، بدۆ، دۆ (ه)

(٣): [سپەسیا = spasyâ] = [spasy-a]، کە بەواتای: (I) observe دێ لە کوردیی ئەمرۆدا، بەواتای (سوپاس) دێ، یان بەواتای (سپاس دەکەم) یان (ئاگادار دەبم، چاودێری دەکەم، بەتەنگەوە دێم) دێ.

لێرەدا، لەکوردییدا قەدی وشەکە[سپاس= spâs]، هەروەک کۆن (دێرین) ماوەتەوەو بەم تواناکەی کەم هێز بووە، بەوەی، وازی لەکردەوەی (کار) هێناوەو بەقەدەناویەکەی و بەهاوکاریی (کاری یاریدەدەر = کردن)، ئەو واتایانەی سەرەوەو پتریش دروست دەکات. بەهەرحاڵ، رستەکە بەم جۆرەیە:

- (min spas dakam) = (من = ئەز) سپاس دەکەم. (س)

- (azspaskaru)=(من = ئەز) سپاس کەروو (ه)

(٤): [بەرای می=barâmi].

(٥): [یەزەی = yazai] = [yazai]، کە بەواتای، (I) worship لە ئینگلیزیدا، دێ و لە کوردیی ئەمرۆیشدا، بەم جۆرە دەگرێتەوە:

من (ئەز)، دەپەرستم (س)، ئەز (من) پەرسوم، پەرسوو ( ).

(٦): [دەدی=dadi]=[dad i]، واتە: (I) give لەئینگلیزییدا و بەرامبەری لە کوردیی ئەمرۆدا، وەک:

[دەدەم = dadam]، یان [من = min]، [دەدەم = dadam]

(٧): [هەرەزەنتی harazant]=[harazan ti] واتە: (they) leave کە لە کوردیی ئەمرۆدا، بەواتای: بەجێ هێشتن، واز لێ هێنان (بۆ کارەکە) و بەرستەکەوە (کارەکە و راناوە کەسەکەوە)، بەواتای (وازیان لێ هێنا) (بەجێیان هێشت)، یان بەواتای (دەڕۆن)، (بە جێ دەهێڵن)، (وازی لێدەهێنن)، (بەسووک وەری دەگرن)، (بەهەرزان=بەسووک) دێتە بەرچاویان.

(٨): [تەفسەت=tafsat]، [تەپسەت=tapsat]، بەواتای: (become worm be)، لە ئینگلیزییدا، دێ ولە کوردیشدا، بەواتای: (تەبیەتی، تایەتی، یاوشا، تاویەتی). یان (گەرمیەتی، گەرمایەتی، گەرم بوویەوە، دەماری گەرم بوون، عەسەبانی بوو).

(ریشە) یان (قەد)ی ئەم وشەیە، [تەپ = tap]ە، کەبەواتای (گەرم) یان (تەب)، (تا) دێ.

(٩): [تەرەسەنتی = tarasanti] = [trs sa nti]، واتە: they are faid، کە بەواتای: (ئەوان) ترسان (س)، (ئادێ) تەرسێ (ه).

(١٠): [مەنیەنتەی = man ya nati]، واتە: they (think)، کەبە کوردیی، واتای: (بیردەکەنەوە، ورد دەبنەوە، یاد دەکەنەوە) دێ.

(١١): [بەریەنتەی=baryantai]، واتە: (they are carried)، لەکوردییدا، دەبێ بە(هەڵگیران، سوارکران، بارکران)، (هۆرگیریێ، سوارێ کریێ، بارکریێ-ه)، یان (بران، برێیی).

قەدی وشەکە، کە لە چوارچێوەی (چاوگ) دایە [باریە=bârya]یە، کە بەواتای (بار، یان بارکردن) دێ.

(١٢): [رەوچەیەتی = rauchayatî] = [rauchaya-ti]، لەئینگلیزییدا. بەواتای: (she) illumine دێ وولەکوردیی ئەمرۆشدا، بەرامبەری: (رۆن، رۆژە، رۆژرۆشنە، رۆ هۆرمێ، رۆبۆوە، رۆژدەبێەوە. رۆجیارهۆرمێ، رۆجیاررۆشنا) دێ.

(١٣): [سۆشیەنتی=saoshyanti]=[sau sya nti]، (they will bring ben-efit)، کەلەکوردیی دەکاتە: (سوود وەدەستەوەدەن، سوودمەند دەبن، سوود دەهێنن، سوود دەبەخشن،....)

(١٤): [ڤەڤەچە=vavacha]، واتە (he said) کە بەرامبەری لە کوردیی

ئەمرۆدا، (گوتی، وتی، ڤاچش، واتش، دواتش، مڤاچش، مرەماش، فەرماش، فەرمووی،... هتد).

(١٥): [کەرە نویات=karanuyât]، کەبەواتای: (let him do) وە لەکوردیی ئەمرۆدا، بەواتای، (باکاربکات، باکەرۆ، بابیکا، کەرۆ!). بەواردی بکە لەتەک:

– [کەرنەوتی = karanauti]، کەبەواتای:دەکا، ئەکا، کەرۆ، مەکەرۆ).

(١٦): [ڤەسەمی = vasami]؛ (I) want واتە (دەمەوێ، گەرەکمە، گەرەکما، موازوو، وازوو، ڤازوو، موازوو،....).

[ئوسەمەهی = 3usmahi]، کە بەواتای؛ (I) want دێ لە ئینگلیزیدا، کەلە کوردیی ئەمرۆدا، دەبێ بە: (گەرکمانە، دەمانەوێ، پێویستمانە، خواستمانە، موازم، مواسم،....).

(١٧): [ئەیەتیی = 3aiati]، بەواتای، (he) goes دێ، لە کوردییدا، بەواتای (دەڕوا، دەچێ، ملۆ، مرۆ، مچۆ) دێ، بەراوردی بکەلەگەڵ ئەم رستەدا:

[یەینتی = yeinti]، ناوبەندی (کۆ) و پاشبەندی لکاوی پێوەیەو بەواتای (دەڕۆن، ملا، مرا، مچا، دەچن،....) دێ بەزمانی ئینگلیزیش، دەبێ بە؛ (they) go.

(١٨): [سرونەوتی = srunauti]، (he) heaers لەکوردییدا، بەرامبەری (دەبیسێ، گوێ دەگرێ، مژنەوو، سرەڤۆ، ئەژنەڤێ،...)

(١٩): [ئافرینامی=afrinâmi]، واتە: (I) gratify. واتە: (ئافەرین، وەک ناو) وەک کرداریش، ئافرەین دەکەم.

رستەی جۆراوجۆر

(١): [هە = ha] + [زرەیا = zrayâ] + [ئەیەو + زرەیەتی = ayao zrayeti]. (yt.8,31).

لەزمانی ئینگلیزیدا بەم جۆرە دەگرێتەوە:

He (tishtrya) agitates the lake.

ئەگەر بەزمانی کوردیی ئەمرۆ، بۆ لێکدانەوەی، رستەکە برۆین، دەبینین، بەم جۆرەی خوارەوە دەگرێتەوە: (ئەو زەریا دەجمێنێ!).

بە پێی ریزی رستەکەی ناو ئاڤێستا (یەشت)، برۆین بەرێوەو بەم جۆرە دەگرێتەوە:

ئەو زەریا، دەهێنێ ودەبیا (شەپۆلی پێ ئەدا).

(٢): [تەفسەتچی = tafsatchi]+ [هە = ha] + [مەیریا = mairyâ] + [خفیسەتچە = xvîsatcha]. بەکوردیی ئەمرۆ، دەبێ بە:

(ئەو زۆلە، دوابڕاوە)، خەریکە گەرم دەبێ و ئارەقە دەکاتەوە)، بەم، بەپێیی ریزی وشەکانی رستەکە، بەم جۆرە دەگرێتەوە:

(گەرمی، ئەو (زۆلە، نامەردە، دوابڕاوە) ئارەقە، دەبێ).

(٣):[جەنەت = janat] + [ئەژیم = azîm] + [سرڤەرەم = srvaram] + [یم = yim] + [ئەسپا = 3aspâ] +[گەرەم = garam]+ [نەرەگەرم = naragaram] + [یم=yim] + [فیشەڤەنتە = vishvantam] + [زەیریتەم = zairitam].

واتە ئەم رستەیە بەئینگلیزیی دەبێ بە:

killed asnake, horned, horse devouring mandevouring poisonous)yt. 19,40

واتای ئەم رستەیە لە کوردیی ئەمرۆدا بەم جۆرەیە:

کوشتنی ماری لووشەدار (دەلووشێنێ)، کە بەژەهرە زەردەکەی (ئەسپ) و (پیاو) لەناو دەبات.

(٤):[کوسە = kutha]+ [تێ=tê]+ [ڤەرەزەیان = varzyân] + [ئەیتەی = 3aitai] + [یەی=yai] + [مەیەدە یەسنە = maydayasna]؟! (vd. 6,26)

بەئینگلیزی، واتاکەی ئەم رستەیە بەم جۆرە دێ:

What the mazdayasna must do?

واتاکەی، ئەم رستەیە بەزمانی کوردیی ئەمرۆ، دەبێ، بە:

پێویستە مەزدەیەزنە (زەردەشت) چی بکات؟

(٥):[ئەزەم = 3azam]+ [یە = ya] +[ئەهورە مەزدە = 3ahuremazda].

بەئینگلیزیی واتاکەی بەم جۆرە دەگرێتەوە: (I am Ahura Mazda) بەزمانی کوردیی دەبێ بە: (ئەز ئەهوورە مەزدام).

(٦):[کە=ka]+[مام=m m]+[ستەڤات=t stav]+[کە=ka]+ [یەزەیتی =yazaiti] (Yt. 5, 8).

واتەکەی ئەم رستەیە بەئینگلیزیی دەبێ بە:

Who will extol me, who will bring me a sacrifice?

لەزمـانی کـوردییـدا، واتاکـەی بەم جـۆرە دەگـرێتـەوە: کـێ سـتـایشم دەکـات، کێ لە پێناومدا قوربانی دەدات؟

(٧): [کا=kâ] + [ئەهمای=3ahmi] + [ئەشیش = 3ashish] + [ئەرەناڤی = 3aranvi] +[چیت = it] + [ئەهمـــای = 3ahmâi] + [جــەســەت = jasat] + [ئایەپتەم = 3âyaptam] (Y.9 ,3.)

بەزمانی ئینگلیزیی ئەم رەستەیە بەم جۆرە دەگەرێتەوە:

What share has he deserved: what happiness has com to him?

لە زمانی کوردیدا، بەم جۆرە دەگەرێتەوە:

(چە بەشێ، شایشتیەتی؟ چە خۆشییێ، پێی گەیشت؟).

یان: (کام بەش مافی خۆیەتی؟ چەخۆشیەکی بۆخواست؟)

(Yt. 5, 7) bâzâra ârusha aspâ staryahîsh

وێنەی گۆ کـردنی ئەم رستـەیەو وشەکانی، بەرێنووسی ئەمرۆی زمانی کـوردیی؟ بەم جۆرە دەگرێتەوە: "بازەڤا ئەروشا ئەسپا ستەڤیەهیش."

پێش ئەوەی بێینە، سەر واتای گشتیی رستەکە (بەگشـتیی) لام وایە پێـویست بەوە بکات، کە نختێ، دەربارەی وشەکان وقەدەکانیـانەوە بوترێ، بۆ ئەوەی پەیوەندییەکەو بەراوردکاریەکە، باشتر رۆشن بکرێتەوە.

- [بازەڤا = bâzavâ].

ئەم وشەیە، ناسـاکارە و بریتـییە لە (قەد) و وشەی (بەزوو =bazû) کە بەواتای، (باڵ، بازوو) هاتووە. لە شێـوەکـانی کـوردیی ئەمـڕۆدا، بۆ بەدەسـتەوەدانی واتـایی ئەم وشەیە، وشەی جۆراوجۆر بەکاردێن: کە وەک، (قولْ، پەل، بازیی، بازوو).

وشــەی ئەروشــە= arusa ( ) = [ئەروشــە=arua3]، یان [ئەروشــا= 3arua]یش ناساکارەو بریتـیە، لە وشەی سەرە (قەد)ی [ئەروش=3aru] و لەگەڵ بەندی پاشبەندی (راناو) دا. بەهەر حـاڵ، وشـە سـەرەکـە، بەواتای (رووش= خـاڵخـاڵ، بـازگ، بەڵەک) دێ.

وشەی (ئەسـپـە) بۆ (نێرە) و بەواتای وشـەی (ئەسپ)ی ئەمڕۆ دێ، وشەی [ئەسـپا =3aspâ]ش، بەواتای (مایین، ماهین) دێ چونکە ئامرازی [مێ = ,]ی بەکـۆتاییـیەوە بەندە. جگە لەوەش بۆ واتای گشتیی، ئەو ئامرازە بەکـاردێت وپتر لەوەش، لەدۆخی کۆ کردنەوەدا کۆمەڵـی نێریش، ئامڕازی (مێ) وەر دەگرن.(١)

وشەی [ستـەڤـیەهیش = stavyahish]یش، هەرناسـاکـارە و ئەم وشانـەش لە قـەدی ئەم وشەیەوە، کە[ستەڤ=stav]ە دروست دەبن:

- [ســتــەڤ = stav] بەواتای (چاک، ڕەوا، دروست، ســـوودبەخش، دەردەخــۆر، دەردخۆر،....) دێ ئەم قەدە بچووکـتر دەکرێتـەوەو دەتوانین، بڵـێین [ستـە = sta]، ک ەچاوگی [هیـشــتــەتی = hishtati] دروست دەکـات، کـە لە ئینـگلیـزییـدا، بەواتای (stand) دێ ولە کــوردیی ئەمــڕۆدا، دەبێ بە(وەســتــان)، یان (وەست = وێست) ە بەهۆی ئەم قـەدەوە (وشـەی ناسـاکـار) بەهۆی پاشبـەندی راناوییـەوە دروست دەکـەن وبەم جۆرە:

- [ستەڤات=stavât]، کەبەواتای (پیادا هەڵدەدات)، (ستایش کەرۆ).

- [ستەڤان=stavân]، بەواتای (ستایش کەرا، پیاداهەڵدەدەن).

پاش ئەوەی، کـەزۆرنەبێ کەمـێ، رۆشنایی خرایە، سەرواتای ریشـەو قـەدی وشـەکـان بۆمان هەیە، بەم جۆرە واتای رستەکە لێک بدەینەوە.

واتای کـوردیی رستـە ئاڤـێسـتـاییـکە بەم جۆرە دەگـرێتـەو: بازووی (پەل، دەس وبالْـی، بازگی) لەهی ماییین بەهێزترن.

لەرووی رستـەسـازییـەوە بـا لە نێوان ئەم رستـەئاڤـێسـتـاییـەو نـێوان هاو واتای لە ناو زمانی کوردیی ئەمڕۆدا کە، چەجیاوازییەک پیشان دەدن وردبینەوە!؟

kamâi parvya mashyanam 3aparasa tûm ya Ahura Mazda anya mana yat zarathushtrâi (vd. 2, 1), (Sok; av. p.73)

ئاوازەی وشــەکـــان، لەم پـارچەیەداو بەپێـی رێنووسی کـــوردیی ئەمــڕۆ بەم جــۆرە دەگەرێتەوە:

"کـە همـای پەرڤـیە مـەشـیـەنەم ئەپەرەسـە تووم یە ئەهورەمـەزدە ئەنیـە مـەنە یەت زەڕەشوشترای".

پێـشـەکی، بەپێـویست دەزانرێ، کـە هەندێ لە قـەدی ئەم وشـانە رۆشن بکرێنەوە، بۆ

ئەوەی تێگەیشتنی پارچەکە، بەئاسانی بێتە بەرچاوی خوێنەر:

-وشەی[کەمای= kahmâi]، ناساکارەو پێک هاتووە، لە وشەیەکی سەرە[کە=ka] و پاشبەندی راناویی.

بەهۆی قەدی (کە=ka) وە، چەند وشەیەکی سوودبەخش، بەگفت وگۆی لێ دروست دەکرێ، بەتایبەتیی ئامرازی (پرس، پرسیار). بۆ وێنە، وەک:

- [کا = k]، ئامرازی پرسیارە و لە هیندیی کۆندا (کا) =[kâ]یە و ئەم ئامرازی پرسەش، بەپێی جێگا، بەرگی ئەرکی رستەسازیی دەپۆشێ، بۆ وێنە وەک: [کام چیت = kâm chît]، کە بەواتای (یەکێک، هەر یەکێ) دێ؟

بەهەرحاڵ، قەدەکە، بەواتای (کێ؟ کام؟چە؟...) دێ هەروەها بۆ وێنەی ئەم قەدە، فرەیزی وەک:

[کەم چیت مەرتیەنەم=kam chît martyanam] دروست دەکرێ وبە واتای (هەندێ کەس) دێ.

یان فرێزی[کام تەمە=کەم تەمە=[kâm tama]ی لێ دروست دەکرێ کە بەواتای (کام لەوانە= کامیان، کامشا) دێ.

- [پەرڤیە=parvya]. ئەم وشەیە هەروەک ئەوەی پێشوو ناساکارەو پێک هاتوو، لەقەدی[پەر=par]، کە لەبنەڕەتدا، قەدەکە[فرە=fra]یەو بۆ بەدەستەوەدانی واتای بنەڕەتی، بەشێوەی[فرە تەرە=fra tara]وە هاتووەو بۆ ئەو مەبەستەی، کەواتای (زۆرترلەیەک=فرەتەرجەیۆوێ) بەدەستەوە بدات ولە رووی دەنگسازییەوە، لە زمانی کوردیی ئەمرۆیشدا دەنگی [پ=p]و دەنگی[ف=f] لەتەک یەکتریدا، جێگا ئاڵ وگۆردەکەن، بەشێوەیەکی روونتر، وشەی ناساکاری[فرەتەرە=fratara] بەرەو رووالەتی [پرەڤیە=pravya] بۆ ئاسانی رۆیشتووە.

بەهەرحاڵ، ئەم وشەیە، بەواتای (یەکەم، یوڤەم، یڤڤەم) هاتووە.

- [ئەپەرەسە= 3aparasa]، ئەم وشەیەش، ناساکارو ئامرازی، یان راناوی لکاوی، وەک پاشبەند، وەرگرتووەو قەدی وشەکەش، بریتیە لەقەدی [پرسە=prsa]، کەبەواتای (پرسیار، پرس) دێ وبە واتای (گفت وگۆ، وتوێژ، ئاخاوتن) دێ.

ئەم وشە ناساکارە، لە چوار چێوەی کاری رابوردوودا هاتووە، هەروەک لەکوردیی ئەمرۆیشدا، ئەوە روو دەدات ودەوترێ:

(پرسیت، گفت وگۆت کرد) پرسیبوت، پەرسات، پەرسابێت،....)

-وشەی [مەشیەنەم = mashyanam]یش، لە ریزی لێکدانەوە، بەبێ مەبەست دواکەوت و وا ئێستەش، بۆی دەگەڕێینەوە و دەڵێین، ئەمیش بریتییە لە وشەی سەرە [مەشیە = mashya]، کە بە واتای (مەرد)، (ئادەم) هاتووەو ئەمەش لە قەدی [مەش=mash]، کەبەواتای (مێش = گیان) هاتووە و وشەی (مەشیە = ma-shya)ش، بۆ (نێر) و بۆ (مێ) ش، دەبێ بە[مەشیا = mashyâ]، کە بە واتای (هەوا = حەوا) هاتووە.

شایانی باسە قەدی[مە=ma]، کەلەهەمان ریشەیە، بەواتای بنەڕتی وشەکە هاتووەو بەشێوەیەکی رۆشنتر، ئەم وشانە، لەهەمان ریشەوەن، بۆ وێنە، وەک:

- [مەرتە=marta]، کەبەواتای: (تاسەرنەژیاو)، (مر، مەرد، ئەمانە لەریشەی (مردن) ەوە، وەرگیراون)، یەکێک کەناتوانێ نەمربێ وبەڵکو دەمرێ.

بەهۆی ئامرازی نەفیە و (ا = a)، بۆمان هەیە، کەوشەی (مەرەتە) بکەین، بە[ئەمەرەتە = 3amarata]، کەبەواتای (جاویدان، نەمر) هاتووە.

هەر لەهەمان ریشەی[مەر = mar]، وشەی[مەرەسو = marathû] دروست بووە، کەبەواتای (مەل، باڵندە، پەلەوەر) دێ.

٣- Tum zamarguza akarnava vispa daeva.

بەوێنەگرتنی ئاوازەی دەنگ، بەشێوەی رێنووسی ئەمرۆی کوردیی، بەم جۆرە دەردەچێ:

"توم زەمەرگوزە ئەکەرەنەڤە ڤیسپە دەیڤە"

واتاکەی، بەپێی، رستەسازیی ئەمرۆی زمانی کوردیی، بەم جۆرە دەگرێتەوە:

"ئێوە (کۆمەڵی دێوان)، هەمووی ئەمەتان کرد"

٤- kâmzâm âyenti?

ئاوازەی رستەکە، بەم جۆرە دەگرێتەوە: "کام زام، ئایەنتی؟"

واتاکەی بەپێی رستەسازیی ئەمرۆی زمانی کوردیی بەم جۆرەیە: کام و ت، بڕۆم؟

شایانی باسە، لێرەدا پێویست بەوە دەکات، کەوشەی[زەمین]=[zam]لە ئاڤێستاداو هەروەها وشەی[زمستان]=[zim]لە هەمان سەرچاوە، لەگەڵ تەنها بزوێنێ، وەک

ناوبەندی (قەد) جیاوازیی بەرچاو دەخەن وبۆ وشەی[زەم=zam]یش، لەئاڤێستادا، وشەی[بووم=bûm]یش، هەر بەهەمان واتا دێت وئەمڕۆش، ئەم وشەیە، لەوشەی ناساکاری (بوومەلەرزە)دا لەزمانی کوردیی ئەمڕۆدا، بەکار دێ.

٥- (Y.19) “Jadyâmi haoma yânam parvyam thrâmimam”

وێنەگرتنی ئاوازە و دەنگدانەوەی وشەکانی ئەم رستەیە، بەپێی رێنووسی ئەمڕۆی زمانی کوردیی، بەم جۆرە دەگرێتەوە: " جە دیامی هەومە یانەم پەرڤیەم تڤەم (تڤام) ئێمە"

وەک، رێ پاککردنەوەیەک، باشتر وەهایە، کەواتای قەدی هەندێ لەوشانەی سەرەوە رۆشن بکەینەوە، تاوەکو تێگەیشتنی واتای گشتیی، رستەکە بەرەو ئاسانی بڕوات.

-وشەی [جەدیە=Jadya] بەواتای (خواست، داوا، یاریدەر، پاڕانەوە، وێرد) دێ و وشەی (گات) یش هەربەهەمان واتا دێ، کە (گەداییە) لەخوا، یان (داواکردنە، پاڕانەوەیە، وێردە، نوێژە، ستایشە) کەلەخوا داوا دەکرێ.

بێگومان وشەی (گەدا) =[gad]ی ئەمڕۆ، کە وەک (ناو) و وەک ئاوەڵناویش، بەکار دەهێنرێت، هەر هەمان وشەی (گات=گاس)ی ئاڤێستایە، لەگەڵ جیاوازیی جۆری بەکارهێنانیدا.

وشەی[هەومە=haoma]، ئەمە جۆرە گیایەکە، کە لە ناوچەکانی کوردستان وئێراندا، هەیەو دەست دەکەوێ، شیرەی ئەم گیایە، لەلایەن باووبرەوی دینی زەردەشتیانەوە، بەپیرۆز دەزانرێ وبۆیە بەکار هێنانی بەشێکە لە ئەرکەکانی باووبرەوی دینی یان کەلە کات و دەمی تایبەتی دیاریکراودا، جێ بەجێ دەکرێت.

گیای هەوما، لەکەژوکێووچەم ودۆڵەکانیاندا زۆرەو گیایەکی بەهاریی و گەڵاپانی تووکنە و گوڵی زەردوام دەردەکات وگە و ساقەکەی ئاودارەو شیرەدارەو هەورامییەکان بەناوی (هەرەبەنگ) ەوە، ناوی دەبەن گوایا، خواردنی ئەو شیرەیە، مرۆ سەرخۆش دەکات!.

ئالێرەدا، ئەگەر بەسەرگوزەشتەی زماندا بڕوێنەوە، ئەگەر باوەڕمان بۆ ئەوە بڕوا، کە (هەرەبەنگ) لەبنەڕەتدا (هەومەبەنگ) بووە، زۆر رێی، تێدەچێ!.

لە بەرهەمی (زەند ئاڤێستای-دارمستەتەر=Darm. Zand Avista)دا وەها، هاتووە، کەپاڵەوانێ بەناوی (هەوم) ەوە، کاتی خۆی لەشەڕی توورانییەکان و

ئێرانیەکاندا (تووراني وکەیانی) دا، توانیویەتی کە ئەفراسیاوی تووراني دەستگیر بکات وبیداتە، دەست کەیخەسرەوی کەیانیەوە (ف.پ.ل-٢١٩).

وشەی[یانەم=yânam]، بەشە سەرەکیەکەی، بەواتای (یاد، یادگار، دیاریی، رێز، برەو،....) دێ.

وشەکەی دیکە، کە[پەرڤیەم=parvyam]ە، لەوەو پێشتر لێکدرایەوەو وتمان بەواتای: (یەکەم، یەکەم بار، یەکەم جار) دێ، بەتایبەتی بەشە سەرەکیەکەی.

راناوی نەلکاو (سڤەم= svam)بە واتای (تۆ) هاتووە

وشەی (ئیمەم=3imam) یش، راناوی نەلکاوەو لەدۆخی بەر کاردایەو بەواتای (من) دێ. بەهەرحاڵ بەشێوەیەکی گشتیی، واتای رستەکە بەم جۆرە دەگرێتەوە:

"ئەمە یەکەم یادگارە، کە داوای (هۆم) ت لێ ئەکەم"

واتای، بەزمانی ئینگلیزیی بەم جۆرە دێتە بەر لێکدانەوە:

this is the first gift l ask Homa from you"

بەڕاستی شێوەی رێزبوونی وشەکان، لەناو ئەم رستەیەدا، لەگەڵ هەمان واتا، وەک رستەیەک لەزمانی کوردیی ئەمڕۆدا، جیاوازیی زۆر پیشان ئەدەن.خوێنەری بەرێز، بۆی هەیە هەر دوولایان بداتە، بەر کێشانەو پێوانەی زماننناسیانەو لەگەڵ خۆ ئاشناکردن، بەریشە شناسی، لەبەر، سێبەری لێکۆڵینەوەی زماننناسی بەهاوکاری با ری مێژوویی وجوگرافیای ورۆشنبیریی دینیدا.

پارچەیەکی ئاڤێستا، کەلە بنەڕەتدا، لە یەسنە (Y.11,–2)، ئەوەی مۆزەخانەی (کۆپنهاگن)ە و منیش، لەبەر ئەوە (لەبەرهەمەکەی سۆکۆڤیدا) وێنەم گرتووە.

THRÂ YAH HA THYAM RTAVANAH
Â FR Î VA C AHAH ZAVANTI
GÂUSH-CA ASPAS-CA HAUMAS-CA
GÂUSH ZAUTARAM ZAVATI
UTA BUYÂH AFRAZANTISH
UTA DAUSH-SRAVÂH HACAMNAH
YAH MÂN HVÂSTAM NA-IT BAXSHAHAI
AI MÂN HVASHTAM NA-IT BAXSHAHAI
NARYÂH VÂ POURAHYAVÂ

HUVYÂH VÂ MARSHUYÂH
ASPAH BARTARAM ZAVARTI
MA BUAH YAN ARVATAM YUXTA
MÂ ARATÂM ABISASTÂ
MÂ ARATÂM NITHAXTÂ
YAH MÂM ZÂVAR NA-IT JADYAHI
PARUMTI HANJAMANAI
PARU-NARAYAH KARSHUYÂH

له لاپەڕە (١١٠)ی (The Avestan lamguag. S. N. Sokolov) وە وەرگیراوە.

(تێبینی: لەمەولا مامەلە لەگەڵ وشەکان بۆ لێکدانەوەیان بەپێی نووسینی ئەو دەنگسازییە کە ئاوێستاناسانی ئەوروپایی بەکاریان هێناوە دەکەین وئەو ژمارە (سێیە) کەخۆمان لەبریی (هەمزە) بەکارمان هێنابوو لەمەولا بەکاری ناهێنین).هەورامانی

لێکدانەوەی هەندێ وشەی سەرە لەم پارچەیەدا:

– [سرایە= thrâyah]:یان[ترایە=trâya-s] :بەواتای ژمارەی (سێ) هاتووەو وەک ناوی ژمارە پاشبەندی کۆی پێوەیە. لەکوردیی ئەمرۆدا بۆهاو واتای ئەم وشەیە، لەشێوەی بادینانیدا (سیە) و لە شێوەی هەورامانیدا (یەرێ) و لە شێوەی زازاییدا (هێرێ = hêrê) هەیە.

– [هەسیەم = hathyam] ئەم وشەیە، ئاوڵکارە، بەواتای (بەڕاستیی) دێ وبەرامبەری لە ئینگلیزییدا، وشەی (ترولی=truly) یە.

– [رتەڤەنە=rta-van-as]: ئەم وشەناساکارە، بەهۆی، یان لەسەر بنچینەی قەدی [رتە = rta] وە و دروست بووە، کەبە واتای (داد، دادوەر، وێست، کێشە) دێ و ئالێرەدا، مەبەست وشەی یەکەمە، یان مەبەستی راستەقینە کە (فەرمانی خوایە)، یان (سونبولی چاکی مرۆڤایەتییە). بەندەکانی [–un] و [–van]، بەواتای (راستڕەویی) ئەو وشەیە دروست کردووە، یان گۆڕیوە!

– [ئافریڤەچە= âfri-vachas] :ئەم وشەیە ناساکارە بەهۆی قەدی[فریی = fri]یەوە، دروست بووەو ئەم قەوارە واتایە، وەبەرهەم دەهێنێ.

ریشەی (قەدی)ی [فریی=fri] واتای (ڕەوایی) دەبەخشێ ووشەی [ئافریی=

fri]یش، بەواتای (حەز، خاست، ئاوات، خواز، خواست، ڤاز، ئارەزوو) دێ وئەوجا، ئەو خواستە، چاک بێ، یان خراپ بێ، یان (نەعلەت بێ، یان رەحمەت بێ).

– [ڤەچە=vach-as]ئەم وشەیە، لە دۆخی (ناو) دایە و بەواتای (وشە، پەیمان) هاتووەولێرەدا مەبەستی، فەرمانی دینییە-خوداییە، لە بنەڕەتدا، ئەم وشەیە، بەهۆی ریشە یان قەدی[ڤک=vk]ەوە، دروست بووە، کەبەواتای (ڤەچ، وتن، گوتن، ڤاتەنی،....) دێ.

– [زەڤەنتی = zav-a-nti]: ئەم وشەیە، بەهۆی ریشەی[زڤ=zv]ەوە دروست کراوە و واتای ڕانەبردووی تێدایەو بەواتای (گاز) دێ، یان چاوگی (گازکردن) ە و قەدی[زەڤ=zav]یش بۆکەسی سێەمی کۆ (گازدەکەن) یە.

– [گاوش = gâush] ئەم وشەیە، ناوە بەواتای (گا) دێ و بەواتای بڵاوتریش دێ، کە ئەویش وشەی (چوارپێ)یە. لەفارسیشدا، وشەی (گاڤ) هاوواتایەتی و لە کوردیشدا، وشەکانی (گا، گاو، گاڤ، وڵاخ) مان هەن.

– [چە= cha] (:چە) وەک پاشبەند، بەکردەوەی ئامرازی پەیوەیست (پەیوەند) دێتە ناوەوە، بەشێوەیەکی رۆشنتر ئامرازی پەیوەستی لکاوە.

– [ئەسپە = aspa–s]: ناوە، بەواتای (ئەسپ)، مەبەست نێر،دێ و بۆ بەدەستەوەدانی وشەی (مایین=ماهین) وشەکە دەبێ بە[ئەسپا = aspâ].

– [هەومە=hauma-s]: ریشەی ئەم وشەیە[هو = hu] یەو بەواتای (گوشین، فشاری) دێ. هەومە، ناوی رووەکێکە، کە بەجۆرێ ناسراوە، کە پێرۆزە بۆیە دەگوشرێ، تاوەکو دۆشاوی بگرن ولەگەڵ هەندێ شتی دیکەدا، وەک خۆشاویی خوایی ودینی، بۆ پیرۆزیی دەخورێتەوە و جۆرە سەرخۆشییەکی خودایی، وەک وەها باوەڕ، بە(خۆرەرەوە) دیاریی دەدات.

ئالێرەدا، بەپێویست دەزانرێ، کە لە بارەی (هەوم) ەوە، کەخۆم دیومە بیخەمە بەر چاوی خوینەری بەرێزو ئەویش بەم جۆرەیە:

کاتێ کەلەکوردستانی رۆژهەڵات بوم، بۆ مەبەستی زانیاریی دەسکەوتن، دێیەک، یان، ناوچەیەک لە ناوچەکانی هەورامانی لهۆن و تەخت و ڕەزاو و هەورامانی گاوەرۆ و ژاوەرۆ، نەما، کەبەسەری نەکەمەوەو لەم ماوەیەدا، بەتەنگی ناسینی زۆر شتەوە بووم ویەکێکش لەوانە، وشەی (هەوم) بوو.

بەلێ، هەورامییەکان. ناویان بیستبو، بەم لە لایان، وەک رووەک، یان وەک گوڵێ، نەناسراو بوو!

جارێکیان: لەگەڵ، حەمەرەشیدی ئەمینی بۆنۆتشە، بۆ ماڵی براکەی، کەلەوێ مامۆستا بوو چووین وبۆچەند رۆژێ لەوێ ماینەوەو منیش، ئەم چوونەم بەهەل دەزانی وبۆیە هەمیشە دەگەڕاین وپەیوەندیشم بەگەڕەوانەکانەوە دەکرد. رۆژێکیان بەرەو تاقە ماڵێ، کەلەسەرووی ئاواییەوە بوو چووین وئالەوێدا، پیرەژنێ کەلەبەر دەمی دەرگای ماڵەکەدا، تەشی دەرڕیسی، دانیشتبوو ئێمەش سلاومان لێ کرد (سلاوکردن باوە) وبە تەنیشتیەوە دانیشتین وبە گفت وگۆی پەیوەندار بەژیانییەوە، دەستمان کردبە گفت وگۆ وبە رێکەوت، منیش چاوم بەگوڵێکی زەرد رنگی زێرین کەوت، کە گوڵێکە کاهوو قەدوبالا رەنگە، دەریدابوو!

جوانیی ئەم گوڵە سەرنجی ڕاکیشام ورووم کردە پیرەژن وداوای ناسینی ئەو گوڵە و زانینی ناویم کردو ئەویش یەکسەرە وتی: "چۆن، ئەوگوراڵە ناناسیی! ئەوە (هەرەبەنگە)!"

منیش لێم پرسی، ئەگەرواتای (هەرەبەنگ) بزانێ چییە!

ئەویش گوتی:ئەوە گوڵێکە پڕەلەشیرەیەکی خۆش (کاتێ کەلە ناو هاوەندا دەیکوتی کە ئەگەر–پیالەیەکی لێ بخویتەوە، (کەر) دەبی وتەنانەت، رێگای ماڵەوەتان لێ وون دەبێ وخۆیشت بەشا دەزانیت! چون تۆ هەورامیت و ناوی ئەم گوڵە نازانیی وناشیناسیی!

بەڵێ، لە گەڕانەوەدا، من گوڵەم بە(ساق وگەڵا و گوڵەوە) هێناو بەدزیی کاک حەمە رەشیدەوە هەندێکم لێ خواردو تێگەیشتم کەوەهایە، پیرەژنە وتی، بەڵێ ئەم گوڵەم لە زۆربەی جێگا جۆر بەجۆرەکانی هەوراماندا، بەر چاوکەوت.

ئەوجا، من وەها بۆی دەچم، کەئەو وشەیە (هەرەبەنگ)، لەوانەیە درەنگێ پاشبەندی (بەنگ)ی بۆ هاتبێ، یان (بەنگ) و (هۆم) هاو واتای یەکن وئەم جۆرە وشە لێکدانەوەش، لەکوردییدا زۆرن. بەهەرحاڵ، من وەها بۆی دەچم کە وشەی (هەوم) هەرهەمان وشەی (هەر) ەو بەهۆی تەمەنی درێژی زۆر درێژ بەسەریدا و بەهۆی بەرپابوونی دینی ئیسلامی پیرۆزەوە، لە هەوراماندا، (هەوم) بەرەو (هەر) براوە، سابە هەر مەبەستێکەوە بووبێ!

– [زەوتەر=zautar]:ریشەی ئەم وشەیە [زەڤ=zav]، کە بەواتای (زەڤ، چڕین،

بانگەواز، چڕین، گاز،....) دێ وئەم وتەیەش، تایبەتیە، بەسروەی دینییەوە، یان بەشێوەیەکی روونترین (چڕینی پیاوی دینیی، رابەری دینیی، لەخوا) زەڤ–ی پێ دەوترێ. هەر ئەم وشەیە سەرەوە، لە دۆخی کەسی سێیەمی تاکدا، بۆ ڕانەبردوو، بەم جۆرە[زەڤە تی=zavti]بە کار دێ.

– [ئوتە=uta]: ئەمیش ئامرازی پەیوەندیە و بەواتای (ئەوجا، ئینجا، لە پاشا، لە دواییدا،...، هتد) دێ.

– [بوویا = buya-s]:قەدی ئەم وشەیە[بو=bu]یەو بنەڕەتی[ڤێرب تو بی = verb to be]یەو بەواتا (دەبێ) یەو قەدی ڕانەبردووی[بەڤە=bava]یە.

– [ئەفرە زەنتی = a-fra-zan-ti-s]: ریشەی ئەم وشە ناساکارە [زنە = zna]یە. وشەی (فرەزەنتی=frazanti) بەواتا (زادە=کوڕ، کچ=منال) دێ. لەفارسیی ئەمڕۆدا، (فرزەند) بەکار دێ وهەروەهاش لە کوردستانیشدا، لە هەندێ شێوەدا (فرزەند) بەکاردێت.

پێشبەندی[ئە=a]، بۆ (نەفی) بەکاردێت، یان دەبێ بوترێ، ئامرازی دژژاوەرییەو بۆیە وشە ناساکارەکە (ئەفرەزەنتی=afrazanti) بەواتای (بێ فرزەند) دێ.

– [دەوش سرەڤە =daush-sravah]: ئەم وشەیە، ناساکارەو بریتییە، لە (ئاوەڵناوو ناوێک)ی یەکگرتوو بۆ ئەم مەبەستەی، کەهەیەتی وبەشی (سرڤە) بەواتای (وشە) دینیی دێ وریشەکەشی (سرو=sru) یەو وشەی (دەوش) یش، بەواتای (خراپ، ناشیرین) دێ. وشەکە، ناساکارە، بەواتای (ناوبانگ خراپ) دێ.

– [هەچەمنە = ch-a-mna-s]:ریشەی ئەم وشەیە،[هک=hk] بەواتای (ئەو) پەیڕەویی دەکات، (ئەو) گوێڕایەڵی دەکات، شوێن دەکەوێ، لێ دەخورێ، هەچەکرێو،...هتد دێ.

وشەی[هەچە=a ha]ش، بۆیەکێک دەبێ کە (شوێنکەوتووی کوێرانە) بێ، واتە دەبێ، لە ئەرکی (بەرکار) دابێ.

– [یە=s–ya]: ڕاناوی کەسییە، کەسوودی پاڵدەرەوە بەر چاو دەخات، یان دەوری موڵکایەتی دەبینێ.

– [مام = mâm]: ئەمیش ڕاناوی کەسیی نەڵکاوەو بەواتای (من) دێ، بەم لەدۆخی بەرکاردا.

– [هڤاستەم = hvâstam]:ئەم وشەیە، بەواتای (توابل–ع) دێ، یان چێشتێ، شۆربایێ، خۆراکێ، کە (ئاڵەت وزەردەچەوە و بەهاراتی کرابێ وتام و بۆی خۆش بێ و بەر دڵ کەرەوە، بێ). یان بەواتای چێشتێ دێ، کە باش کوڵێنرابێ، یان باش لێ نرابێ، یان، چاک پەزێنرابێ.

– [نەیت=na-it]: ئامرازی نەیێ (نەفی) یە، هەر تەنها بۆ (فەرمان) بەکار نایەت.تەماشا، لێرەدا، بۆچەند جارێ ئامرازێ (نەیە=نەرێ) بەکار هێنراوە:

nôit aotam âha not gatramam nôit zaurva âha nôit marayush.

(sk. P. 101) (y. 9.5),

با، بەئاوازەی دەنگدانەوە، وێنەی ڕێنووسیی بەرچاو بخەین: (نۆیت ئەوتم ئاهە، نۆیت گەترەمەم نۆیت زەورڤە ئاهە نۆیت مەرەیوش). بەواتای (نییە سەرما لێرە، نییە گەرما لێرە، نییە پیریی لێرە، نییە مردن لێرە).

(تێبینی:لێرەدا، ئەم ناونیشانە، بۆ بەهەشتە)!

– [بەخشەی = bax shahi]:ریشەکەی[بگ=bag]و قەدی [بەگە = baga]ی لێ دروست کراوەوە بەواتای (بەش) دێ، کە بەرامبەری وشەی (شەیر = shaer) ە، لەئینگلیزییدا. هەروەها، قەدەکە بەواتای (خوا، گەورە، پەروەردگار) دێ، جگە لەوەش بەواتای (بەخشندە) ش، دێ.

– [ئات = ât] :ئامرازی پەیوەندە و زۆرتریش، بۆدەست پێکردنی ڕستەی نوێ بەکاردێ ولەکوردیی ئەمڕۆیشدا، بۆهاو واتای ئەم ئامرازە، ئامرازی پەیوەندی (ڤە، وە، ئێدی، هەروەها، ئەنجا، ئەوجا، ئینجا، بەم جۆرە، لێرەدا،...هتد).

– [تووڤەم = tuvam]: ڕاناوی کەسیی نەلکاوە و بۆ کەسی دووەمی تاکەو بەواتای (تۆ، تە) دێ.

– [فشەونەیەی = fshaunayahi]:قەدی ئەم وشەیە، [پەزو = pasu]ە، کە بەواتای (چوارپێ، ڕانەگاگەل، پەز، مەڕ، مێ) دێ. جگە لەوەش، وشەی (پەزو) تایبەتییە، بە(پەز) ەوە کە واتای (مێ، مەڕ) دەبەخشێ وحاڵی حازریش، وشەی (پەز) لە کوردەوارییدا، بەکار دەهێنرێت. وشەی[پسڤ = psv]، ریشەکەیەتی وهەر لەم ریشەوە، وشەی[فشویە=fshu-ya] بەکار دەهێنرێ، کەکاری (کاری) پێ سپێراوەو بەواتای (پێکەوە ژیان، پێکەوە بەخێوکردن) دێ. لێرەدا مەبەست ڕانە مەڕە. لەهەمان

ریشە، وشەی [فشەونی=fshau-ni] دروست کراوە، کەبەواتای (قەڵەو، چاخ) دێ. بەم وشەی [فشەونەیە = fshaunaya]، وەک کاری رانەبوردوو، بەواتای (بەخێو دەکات، خۆراک دەدات، گزرە، ئالف پێ دەدات).

– (ناریا=nâryâ–s):قەدی وشەکە[نەر=nar]ەو بەواتای (نێر، پیاو) دێ. بۆ (مێ) یش واتە (ژن=ئافرەت)، وشەی[ناریی=nârî]بە کار دەهێنرێ، بەشێوەیەکی رونتر، بەپاشبەندی (یی=I) دەبێ بە(مێ).

لەم بۆنەیەدا، دەبێ ئەوە بهێنرێتەوە. یاد، کە شێوەی کوردیی ناوچەی بەهدینان (کرمانجیی) و زازایی و هەورامانیی. (نێرومێ) لە دیاریکردندا، بەنیشانە دەورێکی باڵای هەیە، هەروەک لە ئاڤێستادا، وەهایە.

– [ڤا=vâ] :ئامرازی پەیوەندە و بەواتای (یان، یا) دێ. ئەم ئامرازە دەوری دەرخستنی هاو واتا! لەو وشەدا، لەفرەیزدا. لەڕستەدا، لە پارچەدا، دەبینێ! یان دەوری هەڵبژاردن دەردەخات (ئەم یان ئەو)! بۆوێنەلەم رووەوە، لەئاڤێستادا، (ڤەندیدات–٥، ١٥) هاتووەو دەڵێ:

“yô gathwâm… jainti vâ vayeiti vâ xraoshyeiti vâ”

واتە:

"ئەوەی سۆزانیی بێ، یا شەڕ دەکات، یابەجێ دەهێڵێ، یان ترس دایدەگرێ..."

– [پوسرە=puthra] :ئەم وشەیە، بەواتای (کوڕ) هاتووە کە بەرامبەری لەئینگلیزیدا[سۆن = son]ە. بۆ وێنە، لە ئاڤێستادا، هاتووەو یەژێ:

[پیتا پوسەرەچە = pitâ-puthracha] کە بەواتای (باوک (و) کوڕ) دێ و ئەم (و)ی پەیوەندە لەئاڤێستادا، لێرەدا[چە= a] هاتووە.

– (هەڤە=hava): ڕاناوی کەسیی هەبوونە و لە ئینگلیزییدا [ئەپۆسەسیڤ ریفلێکسیڤ پرۆناون = apossessive reflexive pronoun]ی پێ دەوترێ. لەکوردییدا، بەشێکە لە ریشەی (ناوی کاری) (هەبوون) و ریشەی لە (هەمە) و (هەیە) و (هەیەتی) و (دەگەرێتەوەبۆ)ی تیایە. ببەخشن (هەرچی دەکەم، نازانم، چی بهێنمەوە، تاوەکو واتای رۆشن بکەمەوە)!

لام وایە، بەهۆی هێنانەوەی ئەم ڕاناوە[ئەهماکە = ahmâka]کەلە ئینگلیزیدا بەواتای (ئەوەر=our) هاتووە، کە (هی ئێمە) دەگرێتەوە، زۆر نەبێ کەمێ واتای ئەو

(ڕاناوی موڵکایەتی) یەی سەرەوەمان، ڕۆشن کردەوە.

– [مەرشویا=uya mar–s]: قەدەکانی ئەم وشەیە، بریتییە لە [مەرشو=marshu]، یان [مەرشڤی=uv mar]، ئەمانە، بەواتای (ڕەحم=منالّدان) و (عاسمانەی دەم=جێگای هەستی چەشتن) دێن.

– [بەرتارەم=am–r bart]: ریشەی ئەم وشەیە [بر = br]ە قەدەکەشی [بەر=bar]، کەوشەی [بەرامی=mi bar] لێ دروست بووەو بەواتای (هەڵدەگرم) یان (باردەکەم)، (بەڵەدیی دەکەم)، (پێشرەویی دەکەم)، (سەرکردەیی دەکەم). وشەی [بەریە=barya]، کەلەهەمان قەدە، بەواتای (هەڵگرتن) وەک چاوگ هاتووە. هەر لەهەمان قەد، وشەی [بەیریەنتە=bairyeinte] دروست دەبێ، کە بەواتای (هەڵیان گرت) دێ.

– [ما=m]: ئامرازێکە، بۆ (نەهی=نهی–ع) وەک (فەرمان) بەکار دێت. ئەم ئامرازە جگە لەکاری وەهاو جێگای وەها، ئەرکی دیکەی ناخرێتە ئەستۆو ناشبێ! بۆ وێنە، لەیەشتدا (١٧– ٦٠) دا، هاتووەو دەڵێ:

m ni urvise" avi z usa m nam fra sm avi m

واتاکەی بەم جۆرە دەگرێتەوە: (مەڕۆ بۆ ئاسمان، مەگەڕێرەوە بۆ زەویی!)

– [ئەرڤەتام=m arvat]: ریشەکەی [ڕ=r]ە وشەکە بەواتای (بزیۆ، ڕەوت، ڕەویە، ڕۆ، لە ریشەی ڕۆیشتن–ی زمانی کوردیی (ڕ) وە) دێ.

قەدی وشەکە [ئەرڤەت=arvat]ەو بەهۆی پاشبەندی [ڤەنت=vant]ەوە کە بەم جۆرە لێ دێ [ئەرڤەنت=arvant]، بەواتای (تیژ، تیژڕەو، ڕەوان، گورج، هورووش، تەوژم، ڕەمڕەم،... هتد) دێ.

بەبیروڕای من، وشەی (ئەڵوەند=ئەروەند=ئەرڤەند) هەر هەمان واتا بەدەستەوە دەدات وڕووباری (ئەڵوەند) یش کەلە شاخەکانی لای هەمەدانەوە هەڵدەقولێ وبە شێوەیەێکی تیژڕەو لە چەم ودۆڵەکانی ئەڵوەنددا، بەتووشی بەرەو بەغدا دێ، هەر بەو ناوەوە، یان بەو ئاوەڵناوەوە، لە دێری دێرینەوە، ئەو ناوەی لێنراوە!

هەر لەهەمان ڕووەوە، هەر بەلامەوە وەهایە، کە وشەی (هەمەوەند) یش کە ناوبانگی هۆزێکی کوردیی جەنگەرانن ولە نزیک کەرکوکەوە نیشتەجێ بوون، هەر لە هەمان ناوچەکانی (ئەڵوەند) ەوە بۆ ئەوێ چوون و وشەی (هەمەوەند) یش لە بنەڕەتدا، دەبێ

(هەم، ئەروەند) بووبێ، چونکە [ئەم=am] لە ئاڤێستادا، بەواتای زۆردار هاتووە.

– [یوختە=yux-ta]: ریشەکەی [یوگ=yug]ە، (پەیوەندیکردن)، (پەیوەستکردن)، (بەندکردن)، لە هەمان قەدەوە وشەی [یوجیەتی=yujyati] دروست بووە، کەلە ئاڤێستادا، بەواتای (کەلوپەلی وڵاخی سوارییی–زین،... هتد) دێ.

شایانی باسە ناوی (یەختە) لە کوردییدا، بۆ ئەسپێ بەکار دێ، کە هێشتا بۆ سوارییی ڕانەهێنرابێ.

– [ئەبی سەدتر = abi-sad-tr]: بەشی ناوەڕاستی ئەم وشەیە کەقەدی [سەد=sad]ە، بەواتای دانیشتن دێ. بەشی دیکەشی، هەرلەم وشەیە، کە [ئەبی=abi]یە، پێشبەندی ئاوەڵکارییە، ئاماژە، بۆ جێگا دەکات. هەر لەم قەدە، وشەی [نیشەد=ad –ni] دروست دەبێ وبەواتای (نشتەی دانیشتن) دێ.

– [نی–سنگ–تر=tr–ng –ni]: قەدی ئەم وشەیە (سنگ = thng–)، کە بەواتای (تەنگ) دێ، لە زمانی کوردییدا (تەنگدان، ڕاکێشان) – (زاراوەکە.پەیوەندی بەکۆچ وبارەوە هەیە) –دێ. لە لایەکی دیکەشەوە، وشەکە پەیوەندی بەفەرمانداریی (حوکم)یەوە هەیە. قەدی ڕانەبردووی ئەم وشەیە، کە (سەنجەیە = thanjaya)یە، بەواتای (تەنگکێشان) دێ وبە واتای (کۆنترۆڵی ئەسپ وچارەوا) دێ.

– [زاڤر = zâvr]: ئەم وشەیە ناوەو بەواتای (زۆر) هاتووە، بەم لەدۆخی بەرکار دایە.

– [جەدیە = jadya]: ئەمە قەدی ریشەی ڕانەبردوو [گد=gd]ە کە بەواتای (لێ پرسین)، (پرسین)، (پەرسای) دێ. بۆکەسی دووەمی تاک بەکار هاتووە (ڕانەبردوو، تاک).

– [پەرو = paru]: ئەم وشەیە، ئاوەڵکارە، وەک پێشبەندێ، بەند بەوشەوە دەبێ و بەواتای (ژمارەی زۆر) دێ.

بەهۆی قەدی [مەنت = mant]ەوە، وشەیەکی ناساکار دروست دەکرێ، وەک [پەرو – مەنت = paru-mant]، کەبەواتای (پێک هاتووە لە زۆر)، یان (زۆرزۆری تێدایە) دێ.

– [هەمجەمەنە=ana–jam–ham]: بەشی یەکەمی [هەم=ham]، ئاوەڵکارە واتای (پێکەوە) بەدەستەوە دەدات. بەشی [جەم=jam]یش، بەواتای (کۆ) هاتووە، لەگەڵ

واتای (هاتن بۆکۆبونەوە، جەمبوونەوە) داو بەپاشبەندەوە بەهەموویان پێکەوە، بەواتای (دانیشتنی کۆمەڵ، بۆ کارێ) هاتووە، کەلە ئینگلیزییدا (ئەسەمبلی=assembly) یە.

– [پەرونەر=nar–paru]: ئەم وشە ناساکارەو بەواتای (پیاوی زۆرزۆر) دێ وبۆ ئەوەش، بلێین ژنی زۆر، دەبێ پاشبەندێ=[یی=]مێ–ی بۆ بخرێتە پاشکۆیەوە، واتە، وەک:[پەرونەریی=nar–paru].

– [کەرشڤی=vi kar] :لەوانەیە ریشەکەی [کرش=kr] بێ، کەبەواتای (کێڵان، کای، کەشت) دێ هەر لەم ریشەوە، لەوانەیە کە وشەی [کەرشڤەر=kar–var]یشی لێ دروست بکرێ، کەبەواتای (کیشوەر=و ت، ناوچەی دیاریکراو، سنوردار، مەرزدار) هاتووە، لەپارسیی ئەمڕۆدا، (کیشوەر) بەکار دێ. بۆ وێنەدەوترێ (کیشوەری ئێران)، چونکە (مەرزی، سنووری، پەڕی) دیاریی کراوە.

واتاگشتیەکەی:

پاش ئەوەی، کەهەندێ وشەی سەرەکیی، لەرووی واتاو ئەرکی ناو ڕستەسازییەوە رۆشن کرانەوە، لەوانەیە واتای گشتیی، پارچەکە، بەئاسانی بێتە، بەر ئەرکی جوینەوەو بەم جۆرە: "سێ شتی ڕاستەقینە لە ئارادا هەن، کەهەمیشە بەردەوامن، وتنی بەد: گا، ئەسپ، هەومە.

گا، خراپی (پریست) یەژێ: لەوانەیە نەوەت نەبێ. لەوانەیە، ببی بەهاوکاری بەدناوان. تۆ وەک من نابی، کەنان وچێشت (خوراک) باش بپەزیی، بەڵکو تەنیا بۆ پڕکردنی ورگی ژنەکەت، کوڕت و خۆت.

ئەسپ، خراپی سوار دەئاخەفێ: لەوانەیە قاچ (لاق) ت بەشێوەیەکی جوان نەسرەوێنی، لەوانەیە تۆ سواری قاچی رازاوە نەبی، لەوانەیە تۆ نەتوانی لێخوڕی لە لاقی رازاوە. تۆ داوات لەمن کرد کە هێزم (زۆرم) پێش کۆبونەوەی ئەو خەڵکە ئەو ناوچانە، پیشان بدەم.(*)

(2) K. Geldner; Avista, die heilige Bucher der Persen, Bd IIII,

(*) بەڕاستی، من خۆم لەم وەرگێڕانەی خۆم ناڕازیم و لەگەڵ ئەوەشدا هەر ئەوەندە، توانام هەبوو، ئەویش ئەوەیە، ک نەمتوانی ئەم بەشە سەرەتاییەی یەسنام. بەچەند ڕەنگێ، دەست بکەوێ، ئەمە لەلایەک، لە لایەکی دیکەوە، کێشە دینییەکەیە و، هەر فرەێزێ، هەر وشەیێ، بەچەند جۆرێ لێک دەدرێتەوە! (هەرامانی)

Stuttgart 1886-1895

The Dialect of the Gathas,Y.45,13 from the so called Gatha Utavat according the Geldner edition).

ئەم سێ پاسێژە، وەرگرتەیەکە، لە (گات) ەکانی (گێلدنەر)، بەپێیی ئاوازی وشەکان: (××)

1- AT FRA VAXSHYA NÛ GÛSHADVAM, NÛ SRAVTA, YAI-CA ASNAT YAI-CA DURÂT ISH AthA…
2- AT FRAVAXSHYÂ AHAUSH MANYÛ PARVYH, YAYÂH SPANYÂH SPANYAH UTI MRVAT YAM AHRAM: NA-IT NAH MANAH, NA-IT SANHA, NA-IT XRATA VAH NAI-DA VRANAÂ, NA-IT, UGDÂ NAI-DA SYAUTHNA NA-IT DAINÂH, NA-IT RVÂNAH HACANTAI.
3- AT FRAVAXSHYÂ AHAUSH AHYA PARVAYAM, YÂH MAI VIDVÂH MAZDÂH VAUCAT AHURAH. YAI ÎM VAHNA-IT IM VAHNA-T ITHÂ MRNTHRAM
VARSANTI, YATHÂ ÎM MANÎI- CA VAVACA, CA AIBYAH AHAUSH VÎI AHAT APAMAN.

لێکدانەوە و شیکردنەوەی هەندێ وشەی سەرە، لەم سێ دێرەدا:

هەروەک، لای خوێنەری بەرێز رۆشنە یان دەبێ لایان رۆشن بێ، بەتایبەتیی ئەوانەی کە حەزیان لەم جۆرە پشکنینانەیە. کەئاڤێستا زمانێکی مردووە، واتە ئەمڕۆ. یەکێک نییە، کە بەو زمانە دێرینەی ئاڤێستایە گفت وگۆی رۆژانەی ژیانی بەسەر بەرێت وتەنانەت، ئەمەش دەچەسپێ، بەسەردەمی ساسانیەکانیشدا، ئەگەر پسپۆڕی دینی وزماننا‌سی ئاڤێستا نەبوایە تێگەیشتنی لەلایەن زەڕدەشتیانی دیکەوە، زۆر ئاسایی نەبوو وبگرەش، لە دوای لێکدانەوەش هەر هەمان کێشەی تێگەیشتن و لێکدانەوەی جۆراو جۆری دەمی ساسانی، کێشەی گەورە لەبەردەم ئاڤێستا ناسانی ئەوروپاییدا، بەرپا کردووە، بەجۆرێ، کەزۆربەی کەرەسەی ناوزمانی گاتەکان و بەشی دێرینەوە، پتر لەوەش وشەی وەهامان بەر چاو دەکەوێ، کە بە چەند بەرگێکی جۆراو جۆرو رەنگامەوەوە خۆی پیشان دەدات. بۆ وێنە والێرەدا. نموونەی هەندێ لەو وشانە دەخەینە بەر چاو:

1- zavainti, zavaite, zavayanti
2- gâushcha, gashcha
3- afrazaintish, afrazainti
4- hachamnô, hachimânô
5- fsâonayehe, fshaonyehe
6- hya, haoy, huy
7- pourumaiti, pâourimaiti, pauru, Maiti, paouru, maiti
8- hanJamaini, hanJamanahe

– [فره–ڤەخسیە=fra-vaxthya]:

ئەم وشەیە، ناساکارەو دووپارچەیەو پارچەی یەکەمیان[فره=fra] وەک پێشبەند (لە چوارچێوەی ئاوەڵکاریدا) بەوشە سەرەکەوە کە قەدی کارە، نووسراوە و بەم جۆرە بەهەر دووکیانەوە، واتایەکی نوێ بەدەستەوە دەدەن لە رووی رێزمانیشەوە ئەم دووانە پێکەوە (ئەدڤێربپارتیکەڵ = adverb particle) دروست دەکەن و ئەم جۆرە دروست بوونە، چەلە رووی وشەسازییەوە، چەلەرووی رێزمان وواتاوە بەدەورێکی (بزێو) لە زماندا، دەناسرێ!

شایانی باسە. بەهۆی شێوە ئاوەڵکاری[فره=fra]ەوە، بەدەیان وشە دروست دەکرێن، ئەمەلەلایەکەوە، لەلایەکی دیکەوە، لەم دەقەدا ئەم وشە ناساکارەی سەرەوە بەم جۆرە هاتووە[فرەڤەخسیا = fra-vaxthya] (واتە: دەئاخەڤم) کەدەبێ ببرێتەوە، سەر ئەم بنەڕەتە[fra-vax-thya]، کە بریتییە، لە قەدی کار (کەواتای رانەبردوو و دوارۆژێ دەدات) ولە شێوە ئاوەڵکارەکە، کە پێشبەندەو، وشەکەی دروست کردوە. (سۆکۆلۆڤ،ل١١٥).

– [نوو=nû] ئەم وشەیە، ئاوەڵکارەو بەواتای (ئێستا، ئیسە، نووکە) دێ. بۆ بەدەستەوەدانی واتا، یان هاو واتای ئەم (ئاوڵکار) ە، لە زمانی کوردیی ئەمڕۆ، زۆر هاتوون.

– [گووسە=gûtha]. وەک قەدی (رانەبردوو) کە چاوگ دەگرێتەوە، بەواتای (گۆشگرتەی، گوێگرتن، ئەژنەوای، گۆششلکەردەی،...گۆشدان، گۆش دای) دێ، کە لە ئاڤێستادا، لەم قەدە رانەبوردووە، چەند جۆری لە کاری رانەبردوو و داهاتووی بێ دەئاخەڤێنرێ، بەڵام لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، وشەی (گۆش = گوێ) وەک ناوە و

کاری لێ دروست ناکرێ، مەگەر بەهۆی کاری یاریدەر (کردن)ەوە کاری لێ دروست بکرێ.

ئالەم پشکنینانددا، پێویستە بۆ من و بۆ هەر یەکێکی دیکەی پشکێنەر کە بیر لە وشەی (گۆرەپان) بکاتەوەو بزانێ کە داتاشراوێکی نالەبارە و وشەی (مەیدان)یش، وشەیەکی ئارياییە و لە (ڕەگ ڤێدا) شدا، بۆ چەند جارێ پات کراوەتەوە) بۆی دەردەکەوێ، کە وشەی گۆرەپانیش وشەیەکی داتاشراوی نالەبارەو بیریشی بۆ ئەوە دەچێ کە پشکێنەری ئەوروپایی (لەرووی بەراوردکارییەوە) بەتایبەتیی لەگەڵ زمانی ئاڤێستا و فارسیدا، کەوتوونەتە، ناو کۆمەڵێ بۆ چوونی ناتەواوەوە.

– [سرو=sru]:

ئەم وشەیە، قەدە و قەدی کاریی رانەبوردووشی دەبێ بە[سرڤە = srva] کەچاووکی رانەبوردوو دروست دەکات، کە ئەویش بەواتای (گوێگرتن)ە، بەهەر حاڵ، ئەم وشەیە لە رووی واتاوە، بەواتای [گوش = gosh]ش دێ، بەم ئەمەی ئێستە نەختێ لایەنی دیکەش دەگرێتەوە، کە وەک گۆێرایەڵی دەکات، شوێن دەکەوێ، پەیڕەوی دەکا، ئامۆژگاریی وەردەگرێ، فێر دەبێ،... هتد.

هەرلەهەمان، قەد (ریشە)، [سرەڤە=srava]یشی لێ دروست دەبێ، کە جۆرێکە لە رۆژانەی بەکار هاتوی ژیان، لەگەڵ ئەو قەدەکارەدا.

– [یەی=yai]: ئەم راناوە (راناوی کەسیی کۆ)یە لەمەوە ئەم راناوە کەسییە تاکە[یە=ya]هاتووە.

– [ئەسنە=asna]: ئەم وشەیە ئاوەڵکارە و بەواتای (نزیک) دێ ودژژاوەریەکەشی دەبێ بە [دوورە = dûra] کە واتای (دوور) بەدەستەوە دەدات. ئالەم وشەیەدا [ئەسنە=ئەزنە=asna] ریشەکە بریتییە[زن=sn] کە لە وشە کوردیەکەشدا هەر هەیە. وشەی (ئەزنەکردن) لە کوردیی ئەمڕۆدا، بەواتای (ریزکردن) دێ، کەوابوو، لەواتایشدا، یەکتریی دەگرنەوە.

– [ئیشە=îshâ] :ئەم قەدە بەواتای (to wish)ی ئینگلیزیی هاتووە و ئەمەش ریشە زمانە هیند و ئەوروپاییەکەیە، کەلە زمانی ئاڤێستادا، بەزۆریی دەردەکەوێ و لە کوردیی ئەمڕۆشدا، (ویستن=wistn) ەو هەر هەمان ریشەی تێدایە، واتە (ویس) و (ویش) وەک یەک لە واتاو لە دەنگ و ئاوازەدا، لەگەڵ کەمێ جیاوازیی، هەر

یەکێکن، هەروەها کەتەک ئەم چاوگە کوردیانەی وەک (ویستن، وازای، وازتەی، خازن) یشدا.

– [ئەهو=ahu]: ئەم قەدە، لەبنەرەتدا لەم ریشەوە (to be) هاتووە، کەلە کوردیی ئەمرۆدا، بەچەند بەرگێ، خۆی پیشان ئەدات. بۆ وێنە لێرەدا، (ڤێرب توبی =verb to be)بریتیە لە پاشبەندی (–ە)، بۆ وێنە وەک:

–ئەم (پیاو) + (ژیر) =ئەم پیاوە ژیرە.

–یان: ئەم پیاوە، ئەم ژیرە.

هەروەها لەئاڤێستاشدا، بۆ چەند رەنگێ (to be) خۆی پیشان ئەدات ورەنگێکیش لەوانە (ئەهو=ahu)، کەبەواتای (دنیا، کەون وکائینات، جیهان، بووە) هاتووە یان، بەواتای (دەبێ، هەیێ، نەیێ) دێ. هەر لە ئاڤێستادا، وشەی (بووە=bu)شمان هەیە و هەر لە هەمان قەدو ریشەوە، هاتووە.

– [پەرڤیە=parvya]:ئەم وشەیە، ناساکارە وپێک هاتووە، لە دووبەش ولە (پەر=par) ولە (ڤیە=vya) و بەهەر دووکیانەوە ئەم وشە ناساکارەیان دروست کردووە.

لەبنەڕەتدا، بۆ بەدەستەوەدانی هەمان مەبەست، وشەی ناساکاری (فرە+تەرە=fra tara) بەکار هاتووە، کەبەواتای یەکەمی ئەو دوانە دێ وشەی (فرە+تەمە = fra tama) ش بەواتای یەکەمی ئەوانەدێ (sk.p.72) ئا لەم وێنانەوە، وشە ناساکارەکەی سەرەوە دروست بووە، کە بەواتای (یەکەم)، (یوڤەم)، (یڤڤەم) دێ. ئەوەی کە شایانی باس بێ لێرەدا، ئەوەیە کە (پەرە = para) و (فرە = fra) هەر دووکیان دەوری (بەهەردوو بەشەکەوە) ئاوەڵناو دەبینن، ئەگەر هاتوو زانیمان کەدەوری ئاوەڵکاری جێگاش بەرچاو دەخەن.

ئەوەی کە دەبێ لێرەدا، لە بیر نەچێتەوە ئەوەیە کە وشەی (فرەتەرە= یەکەم). دەوری (ناو) و هی (ئاوەڵناو) ویش دەبینێ!

– [مەنیو = manyu]: ئەم قەدە لەریشەی[من = mn]ەوە هاتووەو[مەنیە = manyah]ش بەواتای چاوگی (بیرکردنەوە) دێ، بەڵام وشە ناساکارەکە بەواتای (رۆح) هاتووە. وشەی (مەینیەتە=mainyate) ش بەواتای (بیردەکاتەوە) دێ.

– [یەیا=yaya–s]: راناوی کەسیە، بۆ دووانەو لە دۆخی (هەیەتی= موڵکایەتی)

دایەو لەریشەی[یە=ya]ەوە، هاتووە، کە راناوی کەسی تاکەو ئەم وێنەیەشی (یا=yâ) هەیە.

– [سپەنی=spany–s]:ئەم ئەوەڵناوە، لەپلەی بەراوردیی دایەو ئاوەڵناوەکە، وەک[سپەنیە=spanya] کە بەواتای (پیرۆزتر) ە. ئامرازی پەیوەست، یان پەیوەندەو بەواتای (ئەوجا، ئەمجا، ئینجا، هێدی، دیکە، هیتر...) دێ هەر لەم رووەوە ئامرازی[ڤا=vâ]شمان، بەهەمان واتا، یان بەواتای (و، ڤە)ی ناو زمانی کوردیی ئەمرۆ دێ. هەروەها، بەواتای (پاشان، بەوجۆرە، دواتر، دماتەر، لەپاش ئەو،... هتد) دێ.

– [مرڤ=mrv]:ئەم وشەیە، وەک چاوگ بەواتای (ئاخافتن) دێ کە بەرامبەری لە ئینگلیزییدا، بەواتای (to speak) دێ.

قەدی ئەم چاوگە [مرو = mru] و[مرەڤ = mrav]ە، کە قەدێکی رانەبوردووە. شایانی باسە جۆرە هەڵس وکەوتێکی تایبەتیی (کار) ەکانی ئاڤێستاو زمانی کوردیی ئەمرۆ، ئەوەیە کە (کار)ی رانەبوردوو، قەدی تایبەتیی هەیە، کە جیاوازیی هەیە لەگەڵ قەدی رابوردووی هەمان (کار) دا. تەماشای ئەم وێنەیە:

mroât Ahurâ Mazdâ…Zarathushtrâi

واتە: (١) بەپێی ریزی وشەکانی ئاڤێستا، بەم جۆرەیە:"گوتی ئەهورو مەزدە بەزەرەدەشت"

(٢) بەپێی یاسای رستەسازیی زمان کوردیی ئەمرۆ بەم جۆرە دەگرێتەوە: "ئەهورە مەزدە بەزەرەدەشتی گوت"

تۆ: بەراوردی بکە تا جیاوازیی ناو رستەسازیی هەردوولا، هی ئاڤێستاو زمانی کوردیی ئەمرۆت، بۆ دەربکەوێ!

– [ئەهرە=ahra]: قەدی ئاوەڵناوەو بەواتای (خراپ، دژژ، درۆ، بەد) هاتووەو ئەمە بەشی یەکەمە کەلە وشەی (ئەهرەمەن=ahraman)، لەئاڤێستادا بەچەند شێوەیەک بەرچاو دەکەوێ (لە رووی رێنووسەوە) یەکێک لەو شێوانە (ئەنگرۆمەینو = angrô-mainyu)یە کەلەفارسی ئەمرۆیش ولە کوردیشدا (ئەهرمن) پێ دەوترێ، یان (دێو، شەیتان، خوالە، درۆ،... هتد) (پورداود، گات، ل–٢٥)

وشەی (سەرە)ی (ئەهرە=ahra) و لەگەڵ وشەی (مەنیو=manyu) کە لەمەو

پێشتر، باسی کراو بەواتای (ڕۆح) دێ، بەهەر دووکیانەوە وشەی (ئەهرمەنیو = ahra-manyu) دروست دەکەن، کە هەروەک وتمان بەواتای (خوای درۆ=خوای ناڕاست) دێ.

– [نە=na–s]:ئەمە ئامرازی ڕاناوی نەلکاوەو بۆ کەسی یەکەمی تاکە لە دۆخی بەرکارداو بەم شێوانە، لەنووسینەکانی لێکدراوەی ئاڤێستادا، بەرچاو دەکەوێ: nas, na no,لەکاتی (کۆ) داو لە هەمان ئەرکی ڕستەسازیدا، بەم جۆرەی لێ دێ (نا=nâ)و.

بێگومان، ئەم ئەرکە (کەلە ڕستەسازیدا بەبەرکار دەناسرێ) جۆری زۆری هەیە، بەم بۆ ڕۆشنکردنەوە، لە کوردیدا دەوترێ (بۆمن)، لێرەدا، ڕاناوەکە، کەبۆ کەسی یەکەمە، وەک ئەمەی ئێرە بەکار دێ وئەمەش جۆرێکە لە جۆری زۆر لەم مەیدانەدا.

– [مەنە=مەنهە=manha]: ئەم وشەیە، بەواتای (بیر) هاتووە، لە ڕیشەی[من=mn]ەوەیە، وەک لەو وشەی[مەنیو=manyu]دایە.

– [سەنهە=سەنە=sanha]: وشەی (سەن) و (زەن) بەواتای (وشە) بەکار دێ، بەم وەک (کار) نەک وەک (ناو) هەروەک لەئاڤێستادا، وەها بەکار هاتووە. جگەلەو هاوواتانەی سەرەوە، لەکوردیی ئەمڕۆدا، وشەکانی (وتە، گۆتە، واژە، وێژە، ڤاچە، واتە، ڤاچەڤاچ، گفتە،.... هتد) بەکار دەهێنرێن. ڕیشەکەی ئەم وشەیە بەم جۆرەیە (h(n)h) و هەروەکی لەم وشانەدا: [سەنەیتی = sanaiti]، کەبەواتای (دەئاخەفێ) دێ.

– [ڕون=run].ئەم ڕیشەیەو قەدەکەی[ڕڤەن=rvan]، کە بەواتای (ڕۆح=soul)، (سەرکردە)، (ڕابەر)، (نەفس–ع)، (الهام=ع) دێ. لەهەندێ واتاوە، لەگەڵ وشەی [مەنیو = manyu]دا یەک دەگرنەوە. لەکوردیی ئەمڕۆدا، (ڕەوان) بەهەمان واتا هەیە.

– [هەچە=hacha] :ئەم وشەیە وەک قەدی (کار) بەواتای (گوێڕایەڵ، شوێنکەوتوو، گۆشگیر،

شۆنکەوتە.....دێ) لەکوردیی ئەمڕۆدا، ئەم وشەیە هەیە، بەم زۆر بەکەمی بەکاردێ، بەتایبەتیی بۆ لێخوڕینی (کەر=هەر=خەر) دێ یان بۆ یەکێک، کەزۆر نەزان وساویلکە بێ وهەمیشە ئامادەی، جێ بەجێ کردنی هەر فەرمانێ کە دێتە بەرەوە بۆی ببێ، بەبێ بیر لێکردنەوە. لە لادێییەکان، بەژنی زۆردار، بەسەر مێردەکەیدا، هەمیشە، فەرەیزی: (وەک کەر هەچەی دەکات) = (پێسە هەری هەچەش مەکەرۆ) بەکار دێ.

– [ئەهیە=ahyah]: ئەمە ڕاناوی ئاماژەی نزیکە، وەک (ئەم=this) حاڵی حازر وشەی (ئەیە) وەک ئامرازی ئاماژەی نزیک. لەهەندێ ناوچەی کوردەواریدا، بەتایبەتیی لە ناوچەکانی لەکستان ولوڕستاندا، بەکاردێ.

– [یام=yâm] ئەم ڕاناوە، وێنەیەکی دیکەی ڕاناوی نەلکاوی کەسیی [یە=ya] و [یا=yâ]یە، کە لەلام وایە بەواتای (کە)ی پەیوەست، پەیوەند، دێ.

– [مەی=mai]ڕاناوی نەلکاوەو لەئەرکی (بەرکار) دایە.

– [ڤیدڤا=s-vid v] :وشەکە لە دەوری کردەوەدا کە (زانین) ە، (part. Pf.). وشەکە دووبارەکردنەوەی ڕیشەی کارەکەی تێدایە، کە دۆخی (زانین) دەردەخات. هەرلەم قەدەوە، وشەی[ڤەیدە=vaida]بەواتای (فێربووم) و وشەی (ڤیدەر = va-vidar) بەواتای، (دەزانن) دێ.

– [ڤەڤەچەت = a-t va-va]: دووبارەکردنەوەی، لە هەندێ وشەدا واتای (تەواویی کارەکە) بەدەستەوە دەدات. ئالێرەشدا، ئەوەمان، بۆ دەردەخات کە کارەکە تەواو بووە و کراوە، یان کراوە و تا ئێستەش کاتی ئاخافتن، شوێنەواری یان کاری درێژەی هەیە و ئالێرەدا (هەروەک کارەکەی پێشەوە، لەوشەکەی پێش ئەمەدا) کارەکە، دەمی ئەم گوتنەدا دەستی پێ کراوە، یان تەواو بووە، یان لەکردندا هەر بەردەوامە. بەهەرحاڵ ئەم وشەیە، بەواتای (وتی، گوتی، گوفتی، ئوگوت، ڤاتش، ڤاچش...) دێ لەشێوەکانی کوردیی ئەمڕۆدا، بەتایبەتیی لە شێوەی هەورامانیدا، ئەم جۆرە بەکار هێنانە بۆمەبەستێ، کە بەئینگلیزی پێی دەوترێ (پرێزەنت پێرفێکت=present perfect) بەزۆری بەر چاو دەکەوێ، بۆ وێنە دەوترێ:

+– یەکێک لە نان خواردن نەبووبێتەوە و بۆی هەیە بێژێت (مەوەرای مووەروو) کە بەشێوەی جافیی دەبێ (خەریکم دەخۆم)، یان یەکێک خەریکی (خوێندنەوە فیربوون) بێ بۆی هەیە بێژێت (موانای موانوو)، کەبەسۆرانیی، دەبێ بە(خەریکم دەخوێنم).

(ئەمەش، جۆرە وێکچوونێکە، لە چۆنیەتی دروستکردنی، ڕستەو فرەیزدا).

– [ئەهورە=Ahura]: ئەهورە، ناوی خوای خوایانە، لەلایەن کوردانەوەو لەلایەن ئارییایەکانی دیکەشەوە، ئەم خوای خوایانە، یەکتاپەرستی دەردەخات و بە(خوای ژیروزانا) واتە (ئەهورەمەزدا) – دەناسرێ.

وشەی (ئەهورە) هەمیشە لەگەڵ وشەی [مەزدا = mazdâ-s]دا وشەیەکی

ناساکاریان دروست کردووەو بەواتای خوای مەزن، خوای خوایان، خوای زانا، خوای ژیرودانا، خوای راستیی،... هتد دێ.

– [ئیم=îm]: راناوی نەلکاوە، بۆ کەسی یەکەمی تاکە (لەدۆخی بەرکاردا) لەئەرکی (کارا) یان هاوکاری ئەو دایە، یان لە ئەرکی بەر کاردا.

– [ئیسا=îthâ]: ئامرازێکی ئاوەڵکارییە بەواتای (بەوجۆرە) لە کوردییدا و (thus) لەزمانی ئینگلیزیدا. بۆ هاو واتای ئەم وشەیەی سەرەوە، فرەیزی (هەروەها) کە خۆی لە خۆیدا، بۆمان هەیە، لەم جۆرە کارانەدا، ناوی (ئامرازی ئاوەڵکاریی) ناساکاری لێ بنێین.

– [مەنسرە=manthra]: وشەیەکی ناساکارە، لەکاروباری دینییدا، بەواتای (بیر=thought) دێ، یان بەواتای (وشە=بریار=پەیمان) دێ.

لەم بارەیەوە، وشەی دیکەمان بەرچاو دەکەوێ، بەڵام بۆ کێشەی دینیی ئەم وشەیە، سازترین وشەیە. بەشێوەیەکی رۆشنتر وشەی (مەنە =manah) هەر هەمان واتا، بەدەستەوە دەدات، بەڵام وەک ئەوەی سەرەو ناتوانێ بگونجێ، هەروەها، وشەی (سەنە=sanha) ش.

– [ڤە=va–s]: راناوی نەلکاوە، بۆکەسی دوومی کۆیەو بەم جۆرەش [ڤا=v] بەرچاو دەکەوێ و نیمچە دەورێکی هەیە.

– [ڤەرش = varsh]–، یان [فەرز = varz-s]:

ریشەی ئەم وشەیە[ڤرز=vrz]، کەبەواتای (کارکردن) (تەواوکردن) هاتووە، لەقەدی ئەم وشەیە، لە کوردیی ئەمڕۆدا، هەیەو ماوەو بەکاردێ، بۆ وێنە، (وەرزێر) ناوی ئەو کەسەیە، کە (کاری خەلەو خەرمان وباخەوانیی) دەکات. (وەرزاندن)، بۆ ئەو کەسەیە، کەوەرزشی زۆر لەبارەی راهاتنی کارێکەوە دەکات. لەم قەدەوە هەمە جۆر کار دروست دەکرێ وحاڵی حازریش، بەکاردێن، هەروەک (دەوەرزێنێ)، (وەرزاندی)، (وەرزێریی دەکات)، دەمی کاری وەرزێریی بەسەرچوو. لەشێوەی هەورامانیدا دەوترێ: (ڤەرزنام)، واتە: وەرزاندم، (ڤەرزنووش)، واتە: دەیوەرزێنم، (هەریزە=هەلیزەم، ڤەرزنا): واتە: مەشکەم وەرزاند (چاکم کرد).

ئالێرەدا، کاری فۆنۆلۆژیی–بەشی دەنگ گۆرکێ، دێتە بەر مەیدانی پشکنینەوە، کەتا ئەمڕۆیش، لەنێوان هەورامانیی و جافیی و سۆرانیی وبادینانیدا، درێژەی هەیە!

– [یەسا=yaøã]: ئامرازی پرسەو بەواتای (چەند، چند، چندێ) دێ. هەر لەم رووەوەو بۆ بەدەستەوەدانی هەمان واتا، وشەی (کەسە=katha) مان هەیە.

– [ئەیبیە=aibyas]: راناوی کەسیی نەلکاوە، کۆیە، لەدۆخی بەرکار (جارومجرور–ع) دایە.

– [ئەڤای=avãi]: ئامرازی سەر سوڕهێنەرە، وەک بلێیت: ئۆ !!ئا !!ئاخخ! یان ئۆفف!

– [ئەهەت=ahat]: ئەم وشەیە قەدێکی رانەبوردووە وبۆ داهاتوو بەکار هاتووە، ئەم وشەیە لەریشەی (....) ەوە وەرگیراوە (سۆکۆلۆڤ –ل–١١٦)، هەستی داهاتووی تێدایە. گەڕخواردنی وشەکە، لە دۆخی کەسیی سێیەمی تاک دایە.

– [ئەپەمە=a pama]: لێرەدا، واتە لە ئاڤێستادا، هاوواتای ئەم وشەمان هەیەو ئەویش (پەرەڤییە=paravaya)یە، کەواتای (کۆتایی، دوماهی، دمایی، مەرزیی، پەڕیی) هاتووە، کەلەزمانی ئینگلیزیدا وشەی (لاست=last) دەگرێتەوە.

شایانی باسە، ئەم وشەیە[پەرەڤە= para vah] ناساکارەو بریتییە لە وشەی[پەرە = para] کە واتای (پەڕ، دماهی، کۆتایی، مەرز، سنوور) دەدات وپاشبەندەکەشی، بۆبابەتی دروست کردنی (ناو) ە، کەواتای ئاوەڵکاری جێگاش بەدەستەوەدەدات.

پاش ئەوەی، کەواتای وشە سەرەکییەکانمان، رۆشن کردنەوە، وای بەباش دەزانین، کەواتاگشتییەکەیان، لە چوار چێوەی رستەسازیی کوردیی ئەمڕۆدا، بخەینە بەرچاو:

"نوکە، گوێ بگرن هەردوولاتان: ئەوانەی کە لە جێگای دوورەوە و ئەوانەش کە لە جێگای نزیکەوە، بۆ ئێرە، بۆ فێر بوون هاتوون!..."

ئیدی، لێرەدا لەبارەی دوو رەوانی سەرەتای بوونی زیندەگییەوە دەئاخەفم:

لەو دووانە، پاکترین وپیرۆزترین رەوان، بەرەوانی بەد و پیسی گوت: ئێمە نەپەیڕەوی باوەڕمان، نەرێرەوی ڤەرزاندنمان، نەبیرو بۆ چونمان نەرێڕەوی دینمان، نەگوتەمان و نەکردەوەمان، نەوێژدانمان، تەنانەت رەوانیشمان ناتوانن پێکەوە بسازرێن!

نوکەش، بۆتان دەئاخەفم، کەئەهورومەزدە، لەسەرەتای بوونی زیندەگییەوە، چی پێ ڤەڤاچم:

"ئەوانەی لە نێوان ئێوەدا، کە پەیڕەوی ئەم ئامۆژگاریەن، هەروەک من بیرم بۆی چوو ورۆشنم کردەوە، بەتەواویی فەراهەم نەیەنێن کۆتایی ژیانیان، ئەفسووساویی دەبێ!"

-(ئەوەی کە دەبێ، لێرەدا، بەسەریدا، نەڕۆم ئەوەیە، کە ئەنجامی ئەم لێکدانەوەی (واتا گشتییەکە) من، لەسەر بنچینەی بەراوردکردنی لێکدانەوەی (سۆکۆلۆڤ-ل-١١٦، ئەوەی پورداود- گاتاها، ل-١٥٠) یە)-.

فەرهەنگۆک

وشە: واتاکەی

(ئا): A

(ئا): پریپۆزیشن : â

(ئەبی): پریپۆزیش؛ لە ناو: abi

بەزستان = (abigamai)، لە زستاندا.

(ئەهمی): ahmi

لە ماڵەوە، لەم ماڵەدا.

(ئاپ): âp

ئاڤ، ئاو، ئاوی، ئاب.

(ئەپەرە): apara

ئامرازی پەیوەندی، ئەوجا، لە پاشا، دماوە، لە دواوە، ینجا.

(ئاتەر): âtar

ئاگر، ئاویر، ئایر، ئاهیر، ئاتەش.

(ئازاتە): âzâta

سەربەخۆ، بەرەڵا، ئازاد، بەرباز، پەرواز، بەرڤاس.

(ئەخشنوتە): a- xshnûta

خۆشحاڵ، بەکەیف، بەهەوەز، بەهەوەس.

(ئاری): âri

ئازار، ڕەنج، دەرد.

(ئانگهەن): â - hanghan

دەهەن، دەم، زار، کەپوو.

(ئێریەمەن): airyaman

پێشەوای دینی ئاریان.

(ئاترەڤەن، ئاێرڤەن): âthravan

ئاگرەوان، ئاتەشەوان، ئایرەڤان، ئاویرەڤان.

(ئەرسەنە): arthana

ئەنیشک، یەرەژنە.

(ئەدڤەنەم): advanan

ماوە، مەسافە، (مەبەست دووریی و نزیکی ماوەیە).

(ئەوگ): aug

دووان، ئاخافتن (ریشەیە).

(ئەزامی): azâmi

سەرکردە، پێشەوا.

(ئەژی): azi

ئەژدیها، مار، دوشمن، زوحاک.

(ئاخنە): âxna

لەغاو، لەغام، لگاو.

(ئەنتەرە): antara

نێوان، لە ناو.

(ئازیە): âsyah

ئازاترین، تیژڕەوترین.

(ئەیەر): ayar

ڕۆژ، ڕۆ.

(ئەختی): axti

ئازارکێشان، ئازارخواردن.

(ئەسپە): aspa

ئەسپ.

(ئەسپا): aspa

مایین.

(ئەمرتە): a- marta

نەمر، جاویدان.

(ئەستەڤەنت): astavant

تەنی، ئەستۆیی.

(ئەشە): asha

ڕاست، چاک، ڕەوا، برەو، سەرلەبەر، خۆشەویست.

(ئارمەتی): ârmati

فریشتە، پەریی، شانس، بەخت، بەهات.

(ئەشی): ashi

فریشتەی پاداشت.

(ئەهرەمۆک): ahrmog

پەرێی درۆ، پەریزادی درۆ.

(ئەشمۆگ): ashmogh

پەریزادی درۆ، پەرێی درۆ.

(ئەفسمەن): afsman

بڕگەی هۆنراوە، نیمە شیعر، پێوانەی هۆنراوە.

(ئازەینتی): âzainti

زانین، ئاگاداری.

(ئەهو): ahû

سەروەر، گەورە (خوایگان)، خودای خودایان (ئاهورا).

(ئەونەڤێریە): ahunavairya

ئێربەن، ڤاچ.

(ئەپەیەتی): apayaiti

دێنە بەرەوە، دەگات، دێت، یەت، یەن، مێ وەرۆ.

(ئەیەتی): aêiti

دەچێ، دەڕوا.

(ئافەرینام): âfrinâm

سەرفەراز، ئەفەرین.

(ئافرینامی): âfrinâmi

سوپاسی دەکەم، دەستخۆشی لێ دەکەم، ئافەرینی دەکەم.

(ئاتاپەیتی): âtâpaite

گەرمایی، گەرمیی، تاو، تین.

(ئەز): az

ئەز، من.

(ئەیڤە): aiva

یڤڤە، یۆڤە، بۆوە، یەک، ئێک.

(ئەنیە): anya

هیتر، هی دیکە، یۆتەر، یڤەتەر.

(ئەیشام): aishâm

ئەوان، ئادیشا.

(ئەنگۆڤەهیشتە): Anghuvahishta

بەهەشت، خۆشیی، خۆشگوزەرانی.

(ئەمەڤەنت): amavant

خاوەن زۆر، زۆردار، زۆرمەند، هەڵمەتدەر، هێرشبەر، هەمەوەند.

(ئەمە): ama

زۆر، هێز، توانا.

(ئەزیدەهاکە): azi - dahâka

زۆحاک، دوشمن، دوژمن.

(ئەهورەمە): ahurama

کەیخودا، کەیخوا، دەمڕاست، قسەڕەوان، وەکێل.

(ئەڤەڤەرزیکە): a- vavarzika

بێکار، بێوەرزیی کار، بەتاڵ.

(ڤەڤەرزیکە): vavarzika

کاردارە، کار دەکات، ئیش دەکات، شوول دەکاتن، شوول هەنە.

(ئەنگەڤەنە): anghvana

ئاخۆڕ، ئاڤڕ، ئاوڕ.

(ئەرێش): aresh

ڕاست، ڕەوان، ڕەوا، بەربرەو، بەرەودار، سەرلەبەر.

(ئەمسە): amsa

هاوسا، هاسا، دراوسێ، نزیک، بەرامبەر.

(ئازیە، ئازیاه): âsyah, âsyah

ئازاترین، لێهاتووترین.

(ئەنگرە): angara

ئەهریمەن، شەیتان، درۆ.

(ئەتاپەتی): atâpati

گەرم دەبێ، گەرمایی، تاو دەگرێ، تاو، تین دەگرێ، (تین: وەک کار و وەک ناو).

(ئەکوزێ): aquze

هەشار دەدرێ، هەشار دەخوا، خۆی دەشارێتەوە، دەشارێتەوە.

(ئەورڤەنت): aurvant

ئەلوەند، تیژڕەو، پاڵەوان، کۆڵنەدەر، هێرشبەر.

(ئەکە): aka

خراپ، شەڕانی، جەنگەران، شەڕفرۆش، بەدکردەوە.

(ئەکەتەرە): akatara

خراپتر، جەنگەرانتر، شەڕانیتر، شەڕفرۆشتر.

(ئەسمەند): asmand

ئاسمان.

(ئەورە): awra

هەرو، ئەور.

(ئەزامی): azâmi

من، ئەز.

(ئازوش): âsush

ئازا، لێهاتوو، بەتوانا، کۆڵنەدەر، نەبەزاو.

(ئەناهیتا): an - âhitâ

پۆلا، ژەنگ هەڵنەهێن، ژەنگ هەڵنەگر، ژەنگنەگەر.

(ئەچیەه): acyak, ashyah

چیا، کێو، شاخ، کەش، کۆ، کاو.

(ئاتا، ئاسا): athâ

ئاچا، لەوێ، لە پاشا، بەڵام.

(ئەستە): asta

ئەست، ئیستخوان، پێشە، ئێسقان، سوخوان، ئێسک.

(ئەزدبیس): azdbis

بەپێشەوە، بەئێسکەوە، بەئێسقانەوە، بەئەسقەوە.

(ئەوگدە): augda

وتی، گوتی، ڤاتش، ڤاچش، بڤاچش.

(ئەوختە): auxta

یەخ، سەهۆڵ، بەستن، یەخبەند، سەهۆڵبەندان.

(ئەپام): apâm

ئاوەکان، دواوان.

(گارە): gâra, gâri

شاخ، گارە، کۆ، کەش، چیا، کاو، کێو.

(ئاه): âh

دانیشتن.

(ئانیە): ânya

وەهابوو، بوو.

(ئەهماکە): ahmâk (a)

ئێمە، هەمە.

(ئەرەيتيكس): a- raitix

مشت قووچان، ڕەزيل و بەخيل.

B

(بەرە): bara

بار، هەڵگرتن، باركردن.

(بەڤە): bava

دەستكەن، سوود، سوودكردن، قازانج كردن.

(بەرامی): barâmi

هەڵگرتن، بار، كۆڵ.

(بەيڤەر): baivar

دە هەزار (ژمارە).

(بی – زەنگەر): bi - zengar

دوو زەنگ، دوو لاق، دوو زەنگۆڵ، جووت لنگ.

(بی – دڤە): bi - dva

دوو، دوێ.

(برزەنت): brzant

بەرز (بۆ نێر).

(بەرزەنتيی): brzanti

بەرز (بۆ مێ).

(بوومیی): bumi

خاكيی، بوومیی، نيشتمانيی.

(بەزوو): bazu

بازوو، قۆڵ، باڵ.

(بەگە): bagha

بەگ، گەورە، خوا، بەسوود، سوودبەخش، سوودمەند.

(بەخت): baxt

بەخت، شانس، ناوچاوان، چارە، بەهات.

(بەنگ): bang

بەنگ، مەستی (هەرە بەنگ).

(بەر): bar

بردن.

(بەرەت): barat

دەيبا.

(بەودە): baodha

بۆ، بۆوە، بۆن.

(بەرەنە): barana

بڕندە.

(بوزيە): buzya

بزن، بزە.

(بانوو): bânû

بانوو، خانمی ماڵ، چل چرا.

(بروڤەت): bruvat

ئەبرۆ، برۆ، برۆێ.

(بۆدەتەێ): baudatai

بۆن.

(بووريی): bûri

دەوڵەمەند، بووە، بوودە.

C & Ç

(چەيچەستە): chaechasta

دەرياچە ئۆرميە (ئۆراميە).

(چەيسەت): chaith - at

دەيەوێ فێر بێ، حەزی لەوەيە كە فێر بێ.

(چەيسەتەی): chaitha - tai

دەيەوێ فێر بكات، دەيەوێ دەرسی بدات.

(چيزە): chitha

چزكردن، جز، لابردن، سڕينەوە، پشتگوێ خستن.

(چەرەت): charat

دەيەوێ بيكات، دەيەوێ كارەكە بكات.

(چەش): chash

چەشتەی، چێژان، چەشتن.

(چەشمەن): chashman

چوا، چەشم، چەم، کانی، سەرچاوە، چەشمە.

(چیخرە): chixra

چەکەرە، ژیانەوە، هێز و توانا، هەڵسانەوە، ڕووانەوە، سەوزبوونەوە.

(چینڤەت پەرەتە): chinvatpereta

پردی سەرات، پردی جینڤەت.

(چیسە): chitha

چارە، شانس، ناوچاوان.

(چیستە): chista, chisti

ناوی کەنیشکی زەردەشت، زانیاری، ڕۆشنبیریی، دانایی.

(چیستیڤەند): chistivant

دانشمەند، هۆشمەند.

(چەتورە): chathwar

چوار (ژمارە).

(چرەت، چڤەنەت): chrat, chvant

چەند؟

D

(دەدا): dadâ

پێدان، پەنەدای.

(دییا): dyâ

فشاری دەدا، دەیگوشێ، دەیگرێ.

(درەوگە): drauga

درۆ.

(دیدرەن): didran

توندی دەکات، هەڵیدەپێکێ، دەیبەستێ.

(دەیسەیە): daysaya

دیتن، بینین، چاوپێکەوتن، دیدارکردن.

(دەرس): dars

تەماشاکردن، سەرپەرەشتی کردن، پەروەردەکردن، چاودێری کردن.

(درەفشە): drafsha

درەفش، بەیداخ، ئاڵا، دروشم.

(دڤیسیەت): davisyat

دوژمەنی، دوژمنایەتی.

(داتەر): dâtara

داهێنەر، دروستکەر.

(دۆگدەر): dugdar

کەنیشک، کناچێ، دوێت، کیژ، دوختەر.

(داسری): dâthri

پێدەر، بەخششەر، (بۆمێ).

(دامەن): dâman

مەڕومالاَت بەخێوکردن.

(دەینا): dainâ

دین (مێیە).

(دیسرە): daithra

دیدەن، چاو، چاوپێکەوتن.

(دەیڤە): daiva

دێو، درۆ، شەیتان.

(دەیەڤە، یەسنە): daiva, yasna

دێوپەرەست.

(دەیو): daihu, dai hu

دێهات.

(داتەر): dâtar

دادەوان، ڕاستڕەو.

(دەخمە): daxma

تەکمە، ئازا، پاڵەوان.

(دوورە): dura

دوور.

(دەڤە): dva

دوو، دوێ، دڤێ.

(دیدی): daydi

دەبەخشێ.

(دوژمەتە): duzmata

پەنداری بەد.

duzuxta :(دوژئوخته)

گوتاری بەد.

duzvarshta :(دوژڤەرشته)

کرداری بەد.

dargah :(دەرگەھ)

درێژ.

drâgah :(دراگەھ)

درێژایی.

dad :(دەد)

پێ دان، پێ بەخشین.

dabita :(دەبیتیە)

دووەم.

davisyant :(دەڤیشیەت)

دوژمن.

dat - ta :(دەتتە)

دایێ.

da - di :(دەدیی)

دەدات.

dadai :(دەدەی)

ئەیدەم.

dadntai :(دەدنتەی)

ئەیدەن، پێشبەندە (ئاوڵکار).

F

fra :(فرە)

پتر، زۆرتر، فرەتر.

fra - jasiti :(فرە جەسەیەتی)

دێتە دەرەوە، بەرچاو دەکەوێ، دەردەکەوێ.

fra -jasana :(فرە جەسەنە)

بەرەو خوارەوە.

fsuyat, fsuyant :(ڤشویەنت)

ماڵیات، کەڵدەر، مەڕ و بزن، (تگە گرتن، بەران گرتن). بۆ ئەوەی زاووزێ بکەن.

fssu = pasu :(فشو، پەزو)

چوارپا، چوارپێ، مەڕ، وڵاخ، مەڕومالاّت، پەز (مێ).

frathange :(فرەیەنگە)

سەنگین، قورس، گەورە، بوزورگ.

fxsafn :(فخشەڤن)

شەو، شەڤ، شەب.

fra - spart یەدەککراوبۆ، دانراوبۆ، ئامادەبۆ.

G

gaitha :(گەیتە)

هەنی، گێتی، کەون.

griva :(گریڤە)

پشتی مل، لووتکەیێ هەمیشە بەفر گرتبێتی، بەرزاییی تەموتواڵی دار.

gâma :(گامە)

هەنگام، هەنگاو.

gaush :(گەوەش)

گا، چوارپێ، ئاژەڵ، چوارپا، گاھ گەل.

gâara :(گارە)

شاخ، کێو، گارە، کاو، کەش، کەژ، کۆ، (بۆ نێر).

gâri :(گاریی)

لە دۆخی (مێ)دا، شاخ، کێو.

gaithyâ :(گەیسیا)

ژیان، ژیوای، گیان.

gâush - urvan :(گاوش ئۆرڤەن)

فریشتەی پاسەوانی گا، پارێزگاریکەری ڕەوانی چوارپێ.

gâtu :(گاتو)

جا، جێگا، یاگێ، شوێن.

garma: garama :(گەرمە)

گەرم.

ghzar :(غژەر، گەژەر)

گەوج، نەزان، هەژار.

grz :(گرز)

(ریشەیە) گریە، گریان، گرەوە، گرەڤە.

H

(هەم): hahm

پێکەوە، هەماهەنگی، باهەم، گەل، هەرەوەز.

(هەنجەسەنتی): hanjasanti

کۆدەبنەوە.

(هیامە): huyâma

بۆماوەی.

(هاسرەماش): hâthra - mâsh

ماوەی میلێ.

(هۆنەڤ): huna - hunav

هاوارکردن، خوێناورژتن، زریکاندن، رۆکردن.

(هەچ): hach - hak

شوێنکەوتن، بەگوێکردن، فەرمانبردن، سۆخرەگرتن.

(هڤەرشتە): hvarsta

کردارنیک.

(هوشکە): hushka

وشک، هوشکە.

(هەمیەس): ham - myas

تێکەڵبوون، تێکەڵکردن، ئامیختەبوون.

(هەنگەنە): hangana

هەنگ.

(هاڤەنە): hâvana

دەسکاوەن، دەسکەوان، هاوەن.

(هونەرە): honara

هونەر.

(هەندام): handâm

ئەندام، بەژن، بەژنوباڵا، هەندام.

(هەیتومەنت): haetumant

ئاوی حەیات.

(هیشتەیتی): histaiti

وەستان، هێلان، هێشتنەوە.

(هوکەریە): Hukirya

ناوی شاخێکی بەرزە لە ناوچەی هەکاری.

(هەپتەکەرشڤەر): hapta - karshvar

حەوت کیشوەر، حەوت هەرێم.

I

(ئی): i

ریشەی کاری (چاوگی) چوونە:

(ئیدە): idha

نوکە، ئێستا، ئیسە.

(ئیدی): idi

فەرمانە، بچۆ، برۆ، هەرە.

(ئیدە): ida

ئێدی، ئەوجا، ئەنجا، لە پاشا، دواتر.

(ئیرە): ira

هێرش.

(ئیشتە): ishta (sura)

زۆر، هێز، توانا.

(ئیژە): iza

خۆشاوی بەهەشتی، شەرابی دینیی، ئاوی هەوم، دۆشاوی هەوم.

(ئێژەدۆش): iza - dus

خۆشاوی شەیتانی، خۆشاوی بەدکاری، خۆشاوی دۆزەخی.

J

(ژیفە): jiva

ژیان.

(ژەسە، جەسە): jasa

هاتن، دەستکەوت، سوود.

(ژەفرە): jafra

قووڵ، ژەرڤ.

(جیجیشە): jijisha

پێ خۆر، خورشت، شلە.

(جەهیکا): jahikâ

ژنی خراپ، ئافرەتی سەکسی.

(ژندیی): jindi

لێ ژەندن، تێ ژەندن، لێدان.

K

(چەر، کەر): kr, char

کردن.

(کامە): kâma (kâm)

کام، ئامانج، ئاوات.

(کەسیەپە): kasyapa

کیسەڵ.

(کەرەنویات): karanuyât

بابیکا، دەیکات.

(کیەونە): kyaona

ناوی هۆزێکی کاریگەر.

(کەرەت): karat

بەش، کەرت، لەت.

(کەر): kar

کار، ئیش، شوول، هەرمان، فەرمان.

(کارکاسە): kâhrkâsa

داڵە گۆشتخوەرە، سیسەرگە کەچەڵ.

(کەسچیت): kas - chit

چە کەس، کێ؟

(کەتەمە): ka - tama

کام؟

(کشڤیجار): kish - vichâr

کشتەزار، کێڵگە، جارِ.

(کەڤی): kavi

شەهریار، گەورە، سەردار، میر.

(کرنو): krnu

کردن.

(کەنە): kana

دەکەنێ، دەکێڵێ.

(کەسچیت): kas - chit

چەند کەسێ، هەندێ.

(کەتەرە): katara

کامتریان، کامیان، کەمەیان.

(کرنەوتی): krnuti (krnauti)

دەیکات.

(کرنودی): krnudi

کردن، بەجێهێنان.

M

(مرەڤ): mrav

ئاخفتن، گۆکردن، ماچای.

(مەرغە): margha

مامر، مریشک، کەرگ، مر.

(میژدە): mizda

مزگێنی، مژدە، موژدە، هەواڵی خۆش، هەواڵی دڵخۆشکەر.

(مەرتە): marta

مرۆ، مرۆڤ، مر، بەشەر، خەڵک.

(مرنت): mrnt

مراندن، کوشتن، خنکاندن، لەناوبردن.

(مەخش): maxs

مێش، مەگەز، مەشی.

(مەیری): mairi, (maori)

مرۆچە، مێرو، مێروولە.

(مەزەنت): maznat

مەزن، گەورە.

(مەترە): matra, matar

دایک، داڵک، دای، ئەدا.

(مەشیە): mashya

پیا، مەرد.
mashyâ :(مەشیا)
ژن، ئافرەت.
myazda :(میەزدە)
دەمێزێ، شێدەر دەدا.
mithra :(میترە)
میهر، گەورە، دەستڕۆیشتوو.
mazat :(مەزەت)
مەزن، بوزورگ.
manâh :(مەناه)
گیان، رۆح، رەوان، پیاوانە.
marthyus :(مرێیوش)
مردن، لەناوچوون، مر.
manyente :(مەنیەنتی)
بیرکردنەوە، یادکردنەوە.
mâ :(ما)
ئامرازی نەفی.
maithanam :(مەیسەنەم)
ماڵ، نیشتمان، دایکزاد.
mitaya :(متەیە)
نیشتەجا، نیشتەجێ.
mahi :(مەهی)
ئامرازی پەیوەندی.
mâh :(ماه)
مانگ، مونگ، هەیڤە، بورج.
mizdavat :(مژدەڤەت)
مژدەدەر.
mizdavant :(مژدەڤەنت)
مژدەدەر.
manya :(مەنیە)
عەقڵ، رۆح، ویجدان.

mada :(مەدە)
ژەهراویی، سەرخۆش، مەست، مەس.
mada - tai :(مەدە – تەی)
سەرخۆش دەبێ، مەست دەبێ، عیشقی خوایی دەیگرێ.
maragha :(مەرەغە)
باڵەندە، مەل، پەلەوەر.

N

naska :(نەسکە)
پەرتووک، نەسک.
noit: (nait) :(نەیت)
نە، (نەهی).
naima :(نەیمە)
نیوە، نیم، نیمە.
ni - vaidaya :(نیڤەیدەیە)
چاودێرکردن، چاودێریکردن، سەرپەرەشتیکردن.
narya - manâh :(نەریەمەناه)
رۆحی پیاوانە.
nafya :(نەفیە)
نەژاد، ئەوەزا.
nr :(نر)
نێر.
nr - gar :(نرگەر)
کەژەوان.
naman (nama) :(نامە)
ناو، نام.
nyaka :(نیاکە)
نیا.
nairikâ :(نەیریکا)
ئافرەتی نیک (داوێن پاک)، پێچەوانەی ئەمە دەبێ بە(جاهیکا)، واتە ئافرەتی خراپ (jahika).

P

(پیشتره): pistra

پیشە.

(پیتەر): pitar, pita

باوک، باو.

(پادا): pâdâ

بەپێ، پیادە.

(پادەیەیانتەم): pâdayântam

بەپیادە هاتووە.

(پەورو): pouro

پەر، مەرز، زۆر، فرە.

(پەرێتو): peretu

پرد، پل.

(پەزدو): pazdu

ئەسپێی گەنم.

(پەتی): pati

گەورە، سەرکار.

(پاد): pâd, pâdam

پا، پێ.

(پەرتەزمە): peretazama

زستانی سەخت، زەهریر. ع.

(پوسرە): puthra

کور، پوور، نەوە.

(پەنچە): panca

پێنج، پەنج.

(پەدە): pada

بڕگە، بەند، سروود، کێشانە.

(پورچیستا): porchistâ

ناوی کەنیشکی زەردەشت کە بەناوبانگە بەزانیارییەوە.

(پیشتەرە): pistra

پیشەوەر.

(پادەبیش): pâdabis

بەپێ، بەپا.

(پەزو): pasu

پەز، مێ، مەڕ، مەیی، رانەمە، گەل.

(پەری): pari

گرتن، جمبڕین، کوتکردن، کپ کردن.

(پەریستەیات): paristayât

دەستبەسەر، ڕاوەستاندن، گرتن.

(پەرس): prsa (pars)

پرسیار، پەرس.

(پەنجە – دەسە): pancadasa

پانزە.

(پوخدهە): puxdha

پەنجەم، پێنجەم.

R

(رینەختی): rinaxti

بەجێ دەهێڵێ، دەڕوا.

(رەتەیشتەر): rathaeshtar

گرووپە سوار، کۆمەڵە سوار، سواری جەنگەران.

(رەتو): ratu

شاگردی دینی، ڕاتوو.

(رەتەونی): ratuni

راستڕەو، راستەوان.

(رەوغنە): raoghana

رۆن، مەڵهەم، رەوغنە، پی، چەوریی.

(رەنجیشتە): ranjista

رەنجدەرترین، بەدەن سووکترین، زووخێزترین، لەش سووکترین.

(رەوخشەن): raoxshan

رۆشن.

(رەیشە): raesha

رێش، زامدار، بریندار، زەخمین.

rasman :(رەسمەن)

رەزمکەر، جەنگەران.

râman :(رامەن)

دەسەمۆکردن، راهێنان، فێرکردن.

razista :(رەزیشتە)

ڕاسترین.

raitaix :(رەیتیخس)

(سەخی تەبع = ع)، دەستبەلاو.

rnav :(رنەڤ)

زیادکردن، خستنەسەر.

run: ravân :(رەڤان)

رەوان، رۆح.

ratavan :(رتەڤەن)

راسڕەو.

S

staora :(ستەورە)

ئەستوور.

savâ :(سەڤا)

بەکارهێنان.

syauthna :(سیەوسنە)

ئەرک.

stav :(ستەڤ)

ستایش، نوێژکردن، پاڕانەوە، لالانەوە، گەدایکردن.

srunav :(سرونەڤ)

گوێگرتن.

srava :(سراڤە)

سروە، هەواڵ.

stu :(ستو)

وێست، وستاندن.

spis :(سپش)

ئەسپێ، هەشپش.

spân: svân :(سپان)

سەگ، سپڵەوات، توونە.

sura :(سورە)

زۆر.

sav - ista :(سەڤیشتە)

بەهێزترین.

spanta - mainya :(سپەنتە – مەینیو)

یەکێ لە باشترین یاریدەرانی مەزدای پاک.

spanta - mainyux :(سەرپەنتەمەینوخس)

فریشتەی پاداشت.

sarta: sarata :(سەرەتە)

سارد، سەرد، سەرما، زوقم.

sta :(ستا)

وستان.

sângha :(سانگە)

فێرکردن، پەروەردەکردن، پەروەردە.

saoshyânti :(سەوشیانتی)

سوودبەخش، فەڕدار، پێویست، دەردخۆر.

syâva :(سیاڤە)

ڕەش، سیاو، سیاه.

saena :(سەینە)

سیمرخ.

suxra :(سوخرە)

سوور، سۆر.

spitavarenah :(سپیتڤەرەنە)

سپی پۆش، سپی ڕەنگ، سپی پێست، سپی چەرم.

satam :(سەتەم)

سەد (ژمارە).

skandah :(سکەندە)

شکاندن.

safa :(سەفە)

سمی چوارپێ.

(ستەر): star
ستارە، ئەستێرە.
(سنەوتیس): snothis
باڵ، بازوو.
(سەڤا): savâ
سوودبەخش.
(ستریی): strî
ئافرەت، ژن.
(ستریيام): striyâm
ژنانە.
(سپەسیە): spsya
چاودێری، سوپاس.
(سرەونەتی): srunauti
دەسرەوێ، دەبیستێ.
(سیە): sya
بەرگریی، سپپەکەردەی.
(سەنهە): sanah
گۆکردن.
(شاتە): sata
شاد.
(شیا): shyâ
شادبوون.

T

(تەنەڤ): tanav
تەنگێشان، تەنانکێشان، توندکردنەوە، چوارمێخە.
(تەنوش): tanush
تەن، بەدەن، بەژنوباڵا.
(توورە): tûra
توورانی.
(تبەیش): tbaes
دوژنیکردن، دوژمنایەتی.

(تکەیشە): tkaesha
ئایین (مەزهەب – ع).
(تەفنو): tafnû (tap)
تا، گەرمی.
(تەنوورە): tanûra
(تەپەیتی): tapayeiti
گەرم دەبێتەوە، تا دەگرێ، تاو دەگرێ.
(تەپ): tap
گەرم، تاو.
(تایەتی): tâyati
گەرمی، تاو گرتن.
(تەپسەت): tap - sat
گەرمبوو، تاوگرتی.
(تری): tri
یەرێ، سێ.
(تیشتریە): tishtrya
تیژڕەو، تیر، تووش، سەرداری ئاو، میری ئاو، گەورەی ئاو.
(تەیەرە): taera
تیرە کاو، ریزە شاخ.
(تەنسچە): tans - cha
تەنانی پیاوان، پیاوان.
(تانسچە): tâns - cha
ئافرەت.
(توتەڤ): tu - tav
نزیکە، دوورنییە، لەوانەیە.
(توتو – یاس): tutu - yas
ناگونجێ، نالوێ، دوورە.
(تەرشنە): tarshna
تینوو، تەشنە، تینوویەتی، تەشنەی.

U

(ئوس): u: us

بەرەو سەر، بەرەو دوور.

(ئوسجەسەیتی): us - jasiti

بەرەو سەیران،.

(ئوپەکرنتەن): upa - krntan

بەرەو ژێرەوە.

(ئورڤەرا): urvarâ

رووەک، شەتڵ.

(ئوسزەیە): us - zaya

دزێ.

(ئوسڤەس): us - vas

حەز، خواست، ئامانج.

(ئوپەیری): upairi

لە سەرەوە، لە بان.

(ئوتە): utha

چەوریی، چەربیی، پیی.

(ئوپەمە): upama

بەرزترین، سەرترین.

(ئودەرە): udara

دەرەی دەیلەم، جێگای دێو و درۆپەرستان.

(ئودەریە): udarya

کۆهسار، سەختاری، ناوچەی دەیلەمستان (مازندەران).

(ئوزوڤە): uzava

یاریکەر.

V

(ڤەرزیە): varzya

وەرزاندن، ڤەرزاندن، فەرزنای، ڕاهێنان، کارکردن، کارکەردەی، کارکرن.

(ڤەرز): varz

ڤەرزیە، ڤەرزاندن، ڕاهێنان، کارکردن، کارکەردەی، کارکرن.

(ڤەرزیە): varzya

وەرزی کـارکـردن، کـاتی ڤـەرزان، دەمی ڤـەرزاندن، دەم و وەرزانی، ڤـەرز و ڤـەرزنای، بۆ وێنە (ڤـەرزی درووێنە).

(ڤەرزەیەنەت): varzeyant

وەرزاو، ڤەرزیا، کار کردە.

(ڤاستریە): vâstrya

کیشاوەرز، کشتکەر، کشتوکاڵکەر، باخەوان، ڤەرزیەر.

(ڤەنتڤا): vanthvâ

گەلە، ڕان.

(ڤابەرەمنەم): vâbaramnam

بەسواری، هەڵگیراو.

(ڤیجەسە): vi - jasa

دەردەکەوێ، دێتە دەر.

(ڤەڤەچاتە): vavâchâta

ئەگەر بێژی، ئەگەر بڤاچۆ، ئەگەر بڵێت، ئەر بڤاچۆنە.

(ڤەفرە): vafra

بەفر، وەرو، ڤەرڤە، ڤەروە، وەفر، بەرف.

(ڤەن): van

تۆپز، سەرەمیکوت، مێشکوژ، مار و مێروکوژ، کوشەندە، مرینەر.

(ڤیدوش): vidush

دەبینێ، دەزانێ، چاو لەسەر.

(ڤیدڤاس): vidvâs

بینین، سەرپەرەشتی کردن، چاودێری کردن.

(ڤەهیا): vahyâh

چاکترین، خاسترین، بێهترین.

(ڤەدەر): vadar

باڵ، قۆڵ، بازوو، دەس.

(ڤەهو): vahu

باش، چاک، بەه.

(ڤەهڤی): vahvi

دڵسۆز، بەڕەحم.

(ڤانسڤا): vanthvâ, vânthvân

شوان.

(ڤەیریە): vairya

ئارەزوو، خواست، داوا.

(ڤەهیش): vahish

بەهەشت، خۆشی، کامەرانی.

(ڤاچەستەشتی): vachastashti

بەند، شعر، هۆنراوە، هەڵبەست.

(ڤەچەنغ): vachangh

واچە، ڤاژە، ڤاچە، وتە، گۆتە، بێژە، واژە.

(ڤاک): vak - s

دەنگ، سەدا، ئاواز، وشە، گفت (قەول –ع).

(ڤایو): vayu

خوالەی با، سەرکاری با، فریشتەی با، میری با.

(ڤاتڤایو): vât - vâyu

پەروەردگار.

(ڤازۆ): vâsô

وازۆ، خوازێ، داوا دەکات.

(ڤەیدە): vaida

فێربوو.

(ڤیسپەتی): vis - pati

گەورەی ماڵ.

(ڤانت): vânt

سوود، قازانج.

(ڤەرەز): varz

رۆشن، پڕشنگ، درەخشان، پرشنگدار.

(ڤەرشتڤە): varstva

وەرزێریی.

(ڤیرە): vira

پیاو، مەرد.

(ڤیریی): virî

ژن، ئافرەت، کیژ.

(ڤەڤەچە): vavacha

گوتی، وتی، ڤاتش.

(ڤەنغهو): vanghu

مەردانە، پیاوانە.

(ڤەخسیە): vaxsya

یەژم، ماچم، دەڵێم، یێژم، دەبێژم.

(ڤەسەمی): vasami

دەخوازم، موزام، حەزم لێیەتی، خوازبێنی دەکەم، موازوش.

(ڤەرزیەتی): varzyeti

دەوەرزێ، رادێت، فێر دەبێ، وەرزش دەکات.

(ڤیسپە): vispa (vispai)

کۆمەڵ، خەڵک، هۆز.

(ڤیسپەنام): vispanâm

لە هەمووان.

(ڤرِنو): vrnu

هەڵبژاردن، دسچن.

(ڤرِناڤ): vrnav

دەسچنکردن، هۆرچینەی.

X

(خشە): xsha

حوکم کردن، دەستبەسەرداگرتن، فەرمانڕەوا، شاه.

(خوشنوتە): xshnûta

خۆشنوود، خۆشحاڵ.

(خڤەتو): xvatu

جەنگەران، فەرمان بەسەردادان.

(خڤەفنە): xvafna

خەو، خەون.

(خرەفسترە): xrafstra

مەگەز و مێشی زیانبەخش.

(خرەفسترغنە): xrafstrghna

مێشکوش، مارکوش، دووپشککوژ.

(خشەیری): xshathrî

ئافرەتی فەرمانڕەوا.

(خڤەر): xvar

بخۆر، گۆشتخۆر.

(خڤەیتو): xvaetu

خویش، خزم.

(خەرە): xara

کەر، هەر، خەر.

(خڤەداتە): xvadhâta

خودادا، خوادا.

(خرەوسە): xrausa

خرۆشان.

(خڤەنگەر): xvnghar

خوشک، خاهەر.

(خشە): xsha

شاه.

(خرەتومەند): xratumant

پیاوانە.

(خشەپە): xspa

شەو، شەب.

(خورە): xrura

خرور، خوێنین.

Y

(یەمە): yam (yama)

جەمشید (ناوی پێشدادیە).

(یەزەت): yazat

ئێزەد، یەزدان.

(یەزتە): yaz - ta

پەرەستن، دەپەرستێ.

(یەشتە): yashta

پەرەستن، دەپەرستێ.

(یەسنە): yasna

ناوی بەشێکە لە بەشەکانی ئاڤێستا، دوعا، ستایش، وێرد، جەژن، قوربانی، نوێژ.

(یاتو): yatu

جادو، فێڵباز، درۆزن.

(یەڤە): yava

جۆ، یەڤە، یەوە.

(یەوزدە): yaozda

دروستکردن، پاککردن، سافکردن (مەبەستی لە رۆح).

(یەمیەجەترە): yahmya - Jatara

ناوچەی بنێشت، کۆژی قەزوان، ناوچەی کەتیرە.

(یەزەمەیدە): yazamaide

دەیپەرەستم، مەپەرەستووش.

(یەسە): yatha

چۆن، چەنی، چۆن چۆنی؟

(یەدا): yadâ

ئێدی، ئەگەر، ئە، جا، کە.

(یەڤەت): yavat

کاتێ، لەگەڵ ئەوەشدا.

(یەینتی): yeinti

دەروون.

(یەنتەیتی): yantaite

دەچێ، دەڕوا.

Z

(زەم): zam

زەمین، زەویی.

(زیم): zim

زستان، زمسان، زمستان، زوستان.

(زەستە): zasta

دەست.

(زەن): zan

لە دایکبوون، زایین، دەزێ، لە دایک دەبێ.

(زەتە): zata

نەوە، زادە.

(زنو): znu

زانوو، ئەژنۆ.

(زەوزەمی): zau - zau - mi

گاز دەکەم، بانگ دەکەم، چڕوو.

(زیا): zyâ

زیاندەر.

(زیریتە): zairita

زەرد، تەلا، پارە، زەڕ.

(زناتەر): znâtar

شناسیا، ناسراو، ئەشناس، ئاشنا.

(زەن): zan

زانین، زانیاریی.

(زەڤەیتی): zavaiti

گاز دەکات، بانگ دەکات.

(زەف): zav

چڕین، بانگ کردن، گاز کردن.

(زەین): zaen

زین –ی ولاخ.

(زەریمە): zrema

بەهار.

(زەریمەیە): zaremeya

وەرزی بەهار، بەهاری.

(زەرنومەیتی): zarenumaiti

دەوڵەمەند، زەڕدا، زەڕمەند، تەلادار.

(زەڕەوشترە): zarathustra

زەردەشت.

(زەرەمەیە): zaramaya

کەرێ (زبدە –ع).

(زەردا): zrdâ

دەم، زار.

(زەنتوش): zantus

هۆز.

(زیزناسە): zi - zna - sa

حەزی لە زانینە.

(زرد): zrd

زێڵ، دڵ.

(زەڤە): zava

تف لێکردن، نەعلەت لێکردن.